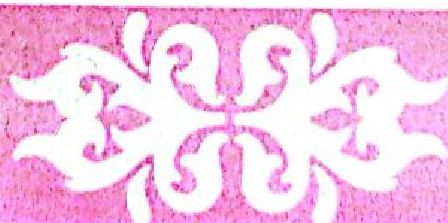
CRIŞU DASCĂLU

DIALECTICA LIMBAJULUI POETIC

EDITURA FACLA

CRIȘU DASCĂLU

DIALECTICA LIMBAJULUI POETIC

EDITURA FACLA
TIMIȘOARA, 1986

LA CITITOR

La cititor *și nu* Prefață, *deoarece aceste rînduri așezate la început și-ar găsi, la fel de bine, locul și la sfîrșitul cărții ; nu numai pentru că prefețele încheie, în fapt, efortul autorului, ci și, în cele din urmă, spre a face în așa fel încît cititorul să afle dinainte ceea ce eu am ajuns să cunosc mai tîrziu.*

Întotdeauna am avut oroare de cărțile care sînt mai mult decît s-ar cuveni și mai puțin decît ar fi necesar. A cădea fie și numai în una dintre aceste greșeli mi se pare grav, însă a le face pe amîndouă este, cred, intolerabil. Totuși, scriind despre poezie, cum este posibil oare să nu fii în culpă ? Ba chiar, fiind convins că nu ești, nu se va simți cititorul tău, dar și al poeziei despre care ai scris, fie mult prea împovărat față de ceea ce știe că poate ori simte că dorește să facă, fie frustrat în raport cu ceea ce spera să întreprindă nu fără ajutorul tău? În structura, dar și în scriptura ei, cartea care se deschide aici sper să prevină asemenea omenești nemulțumiri. Căci intenția *mea a fost să o scriu în așa fel încît să apară drept un plăcut și inocent compromis între obiectivitatea necesară, pe care nu o admit negociabilă, a ideilor și subiectivitatea inevitabilă a modului de a le comunica ; acum, constat cu surprindere și cu nu puțină neplăcere, că ea este,* în realitate, *efectul imposibilității durabile de a mă decide între două limbaje, constrînse de mine la coexistență (adică la reciprocă tolerare) într-un spațiu în care sperasem să se poată armoniza.*

Gîndită în libertate și confort spiritual, această carte a fost elaborată sub imperiul unei incomode constrîngeri : aceea de a recurge la un limbaj dificil (inaccesibil, sau greu accesibil) spre a-l convinge pe cititor că poezia îi va deveni accesibilă dacă va ține seama de soluțiile propuse. Am încercat să mă sustrag acestei constrîngeri în primul rînd prin epurarea exprimării de

tot ceea ce mi s-a părut excesiv de tehnicist, de complicații terminologice și, îndeosebi, de tentația firească de a propune eu însumi termeni noi, încercare nu în toate privințele reușită, din cauză că o anumită consecvență terminologică este nu numai oportună, ci și necesară, tocmai ea fiind factorul prin care cititorului îi este asigurat accesul la semnificațiile comentariului; nu este mai puțin adevărat, însă, că am fost în permanență urmărit în această încercare de neliniștea pe care mi-o transmitea conștiința faptului că limita dintre consecvență și dogmatism este adeseori istorică, fluctuantă.

Dar simpla asigurare a cititorului în legătură cu realitatea unor asemenea eforturi nu îi va spune nimic, atît timp cît el va fi tentat să pretindă din partea comentariului „claritate", trecînd cu vederea, eventual, că există o fundamentală deosebire între a te exprima clar *(adică a nu fi confuz, incoerent) și a scrie „pe înțeles" (adică inteligibil). Un text foarte clar poate să rămînă cuiva complet inaccesibil atunci cînd lipsesc din partea aceluia premisele necesare pentru realizarea unei comunicări efective.*

În al doilea rînd, am încercat să mă sustrag constrîngerii amintite, descurajîndu-mi mereu orgoliul de a fi găsit și năruindu-mi întruna speranța de a găsi „soluția" unică. Această carte este, în cel mai bun caz, o ipoteză ce se cere confirmată, dacă prin ipoteză înțelegem ceva provizoriu, ceva de care nu mă pot împiedeca a mă îndoi chiar eu, cel care o enunț. Îmi place să cred, așadar, a nu mă fi îndepărtat prea mult de scopul, gîndit cîndva, de a ridica o ipoteză în calea unei certitudini: opera. O certitudine, totuși, incertă, de vreme ce fiecare nouă ipoteză o transformă într-o nouă certitudine. Calitatea principală a operei îmi pare a fi aceea de a-și consuma incertitudinea în limitele severe ale certitudinii. Opera este o incertitudine sistematic compromisă. Mi-am propus un asemenea scop atunci cînd mi-am dat seama că nu de argumente ducem lipsă, ci de ipoteze, că o întrebare este adesea mai utilă decît zece răspunsuri, că vanitatea nu produce decît tot vanitate. Trebuie să mai mărturisesc că nu am sperat să ajung în posesia acelui morganatic operator unic, *dinaintea căruia ar ceda toate tainițele poeziei, că tot ce am întreprins nu a țintit la obținerea lui și că nici nu am bănuiala măcar a-l fi obținut involuntar. Ar fi poate simplu, nu însă și loial, să ies dintr-o încurcătură în care cu voia mea am intrat, afirmînd că însăși existența unui asemenea instrument nu ar ajuta la nimic, mai rău, ar dăuna chiar, căci a recurge la el ar însemna înghețarea definitivă a apelor poetice. Realitatea*

este, însă, că nu pot combate, cu oricîte argumente, ceva inexistent, căci, în caz contrar, ar însemna să-i atribui eu însumi existență negîndu-l.

Din faptul că nu dispunem încă, în pofida unor însemnate eforturi risipite cu bună-credință amestecată cu naivitate, de o singură teorie suficientă sieși în așa măsură încît să le facă inutile pe toate celelalte (enunțate sau doar posibile) nu trebuie să rezulte inutilitatea elaborării teoretice. Dimpotrivă, nu ne vom înșela constatînd că variabilitatea teoriilor este o consecință a imposibilității teoriei „unice" și, mai mult chiar, expresia acestei imposibilăți. Adevărul este, totuși, că dintre interesații de chestiune poate fi desprins grupul celor care urmăresc cu răbdare și tenacitate constituirea „unicei teorii", dar și mulțimea celor care clădesc, într-o cadență tot mai accelerată, noi teorii pe seama contestării celor existente. Făcînd această distincție nu am deloc convingerea că fervoarea celor din urmă nu ascunde, cel puțin cîteodată, dorința celor dintîi și nici că, adeseori, premeditarea rece a primilor nu acoperă cu glacială superficie pasiunea contestatară a celorlalți. Această carte a fost gîndită și, în bună parte, redactată în anii 70, cînd am avut drept principal colaborator acel Zeitgeist *format în condițiile unei încrederi relative în fundamentele teoretice care prezidau, atunci încă, studiile asupra poeziei. Precizarea o fac cu sentimentul că, în general, se renunță mult prea ușor și nepermis de repede la ceea ce s-a cîștigat lent și în timp. Succedarea teoriilor se produce fără ca teoria înlăturată (de fapt: abandonată) să fi fost epuizată în lucrări esențiale. Este clar că teoriile devin, tot mai rapid și parcă pe măsură ce se înmulțesc, obiecte ale istoriei (literare); active cîndva, ele mai păstrează șansa, improbabilă totuși, de a fi reactivate. Dacă, pătrunzînd în istorie, textele literare se consolidează, în schimb istoria devitalizează teoriile încorporate sau, în orice caz, le retrage în mare măsură credibilitatea. O cale rezonabilă pe care se poate înainta, cred, pentru a face teoria mai puțin vulnerabilă este retragerea ei în carcasa (echivocă !) a textului, retragere echivalentă, în fapt, cu exercitarea unei acțiuni transformatoare. Posibilitatea de care vorbesc își are sursa în raporturile foarte complexe dintre evoluția poeziei și aceea a teoriei. Desigur că poezia, în totalitate, relevă o devenire intrinsecă sau, în orice caz, și o asemenea devenire, tot astfel cum teoriile, coagulate în idei literare, își succed întreținînd un permanent dialog.*

Demonstrarea și exegeza acestui dialog sînt întreprinse, de pe necesare poziții hermeneutice și în scrieri capitale, de către Adrian M a r i n o (cf. nr. **283** și **284** din *Bibliografie*, precum studiul *Pentru o hermeneutică a ideii de literatură*, „Caiete critice“, nr. 11, august 1982, p. 4—20).

Dar nu este mai puțin adevărat că există texte care „își comandă“ teoria, în sensul că nu pot fi supuse unei lecturi adecvate fără ca această lectură să profite de o grilă teoretică pe care ele și-o conțin, tot astfel cum sînt texte obediente față de o teorie preexistentă sau alta.

După ce, timp îndelungat, comentatorii de texte poetice s-au consolat cu ideea existenței unui strat inaccesibil, inefabil, mereu presupus dar niciodată dovedit, iată că s-a ivit ocazia asocierii acestei realități insondabile cu evidența caracterului ambiguu al textului, vizibil în polisemantismul său virtual. Drept urmare, s-au conturat două atitudini distincte față de teoria poetică : pe de o parte, se speră că unui text echivoc din punct de vedere semantic ar trebui să-i poată fi opusă o teorie univocă, cu ajutorul căreia să poată fi redusă ambiguitatea poetică și, pe de altă parte, acestei atitudini „reducționiste“ îi dă replica alta, potrivit căreia ambiguitatea poetică trebuie să concorde cu o teorie adecvată, capabilă să mențină plurivocitatea textului. Atitudinile disociate nu sînt străine, în esența lor, de distincția ce poate fi (și trebuie) făcută între critică și poetică. Dacă acceptăm că rolul criticii este să producă sens *(B a r t h e s), atunci trebuie să admitem că poeticii îi revine să studieze con*dițiile de sens, *deci pe acelea care fac posibilă producerea sensului, cu alte cuvinte să releve* matricea semantică *a textului. Degajarea convenabilă a modului în care jocul semantic al textului este ghidat de un sens matriceal constituie unul dintre obiectivele acestei cărți. Acesta, ca și altele, enunțate la timpul potrivit, pot fi mai ușor atinse dacă vom cădea de acord că lectura unui text poetic nu înseamnă pur și simplu efortul de a-l depoetiza prin transcodarea sa în exprimare comună. Înțelegerea poeziei nu presupune ieșirea din poeticitate, despărțirea drastică de text. Dialogul cu textul nu se inaugurează doar spre a fi întrerupt, dimpotrivă, înțelegerea presupune asumarea poeticității, intrarea și rămînerea în această stare și după ce actul lecturii s-a încheiat.*

INTRODUCERE

POEZIE ȘI LIMBAJ

§ 1. Ideea că limba este unica poartă prin care se poate pătrunde în opera literară (V i a n u) a avut, atunci cînd a fost enunțată, meritul de a legitima o disciplină recentă (*stilistica*), dar și, fapt observat mai tîrziu, neajunsul de a separa oarecum arbitrar două realități indistincte. Reacția nu a întîrziat, ea luînd însă forma, previzibilă pînă la un punct și excesivă uneori, a identificării totale a ceea ce, pînă aici, fusese total despărțit : poezia este limbaj. Această idee nu a adus întregul bine pe care ar fi trebuit să-l producă, din cauză că a fost luată *ad litteram ;* dimpotrivă, efectul ei negativ s-a manifestat prin dubla eroare de a studia limbajul cu aerul că te referi la poezie sau, invers, că, rămînînd în perimetrul poetic, poți asuma limbajul drept obiect. Așa se face că adeseori eseurile dedicate, în intenție, limbajului poetic se dovedesc a fi, de fapt, comentarii asupra poeziei, tot astfel cum nu o dată exegeza poeziei eșuează în goale considerații despre limbă. În ciuda progresului cantitativ înregistrat de cercetările întreprinse în această privință, definirea termenilor respectivi este încă nesatisfăcătoare atît în ce privește clarificarea relațiilor dintre realitățile pe care le denumesc, cît și în privința unei mai potrivite interpretări a poeziei ca ansamblu de opere. Dar, înainte de a redefini termenii, este necesar să ne situăm în perspectiva istorică reală căreia i-au aparținut pînă acum.

§ 2. A devenit aproape o tradiţie ca lucrările din domeniul stilisticii să înceapă prin a constata o derutantă diversitate de opinii ; se pare că este suficient ca o idee să fie enunţată pentru ca ea să devină obiect de polemică, astfel încît titlul cunoscutei comunicări a lui H. A. Hatzfeld (*Questions disputables de la stylistique*) ar putea fi împrumutat de majoritatea introducerilor la aceste scrieri. Terminologia stilisticii este, de aceea, adeseori echivocă sau cel puţin imprecisă, fie că unui cuvînt i se atribuie un număr de accepţii atît de mare încît se depăşeşte limita de toleranţă polisemică a limbii, fie că unui concept i se distribuie o pluralitate de denumiri care, datorită inerţiei semantice a vorbirii nespecializate, nu izbutesc să-l acopere decît parţial. În prima dintre aceste situaţii se află însuşi termenul *stil*, pe cînd cea de a doua poate fi ilustrată de conceptele prin care se încearcă definirea stilului, între care *devierea* reprezintă un exemplu foarte clar.

I. Coteanu evidenţiază tocmai caracterul substituibil al denumirilor utilizate pentru acest concept, cînd afirmă că „orice abatere, deviere, eroare, greşeală sau cum vom numi acest fenomen, reprezintă în esenţă trecerea materialului concret de limbă dintr-o clasă în care se află la un moment dat într-o nouă clasă, pentru că nici un fel de material concret de limbă nu poate exista în afara unei norme" (91 : 31). Autorii *Retoricii generale* amintesc că „printre echivalentele propuse, nu o dată cu naivitate, se numără şi *abuz* (Valéry), *violare* (J. Cohen), *scandal* (R. Barthes), *anomalie* (T. Todorov), *nebunie* (Aragon), *deviaţie* (L. Spitzer), *subversiune* (J. Peytard), *infracţiune* (M. Thiry) etc." (181 : 15). Lista sinonimelor poate continua cu *diferenţiere* şi *îndepărtare* (144 : 15), *distorsiune* (176 : 247), *încălcare* (297 : 133) şi este departe de a se sfîrşi aici.

Numărul neobişnuit de mare al cuvintelor prin care se încearcă denumirea cît mai exactă a conceptului constituie indiciul cel mai sigur al insatisfacţiei privind incapacitatea lui de a contribui la definirea acceptabilă a stilului, dar, în acelaşi timp, şi al perseverenţei stilisticienilor, a celor mai mulţi, de a găsi definiţia ideală urmînd această cale. Faptul că *toate* celelalte teze care îşi propun, fiecare în parte, să dea soluţia exactă (ceea ce implică punerea lor automată în dezacord cu *devierea*), sînt reductibile în ultimă instanţă la *deviere* sau sînt înrudite cu

ea, le conferă statutul de *ipoteze* stilistice. Nu sînt, de altfel, întîmplătoare obiecţiile sau, măcar, rezervele cu care au fost întîmpinate, rînd pe rînd, toate aceste eforturi de definire a stilului, propunîndu-se, cu fiecare contestare, o nouă ipoteză, considerată a fi în stare să răspundă mai bine cerinţei pentru care a fost formulată decît cele pe care venea să le înlăture. Se distinge aici o primă atitudine sistematizatoare şi critică totodată, cu precizarea că obiecţiile, cele mai multe îndreptăţite, privesc nu diversitatea opiniilor, ci aproape întotdeauna (chiar dacă nu explicit) incapacitatea fiecăreia de a se constitui într-o explicaţie plauzibilă.

§ 3. Cea mai veche şi cea mai controversată ipoteză privitoare la natura stilului este aceea *a devierii*. Existenţa în text a unor elemente care, pe de o parte, contravin normelor uzuale şi, pe de altă parte, sînt percepute ca avînd valoare poetică, a determinat atragerea acestor însuşiri comune în relaţie cauzală. Deşi s-a recunoscut, printr-unul dintre cei mai importanţi reprezentanţi actuali ai punctului de vedere în discuţie, că „nu orice greşeală este stil", se ignoră încă adevărul complementar după care nu toate elementele marcate stilistic îşi au sursa în deviere, susţinîndu-se că „stilul este greşeală" (**75** : 201), ceea ce revine la a recunoaşte, cu acelaşi Jean Cohen că „a defini stilul ca deviere înseamnă a spune nu ce este, ci ce nu este el" (70). Caracterul negativ al definiţiei reprezintă principalul obstacol în calea acceptării ei (**316** : 125), căci accentul cade în acest caz nu pe faptul de stil, ci pe norma în raport cu care cel dintîi s-ar lăsa sesizat, adică pe o realitate pe care stilistica nu şi-o revendică.

De obicei, devierea era raportată la norma standard, ceea ce avea avantajul de a plasa discuţia pe terenul real, al receptării faptului de stil de către cititorul a cărui vorbire este dominată de această normă, dar avea şi dezavantajul, observat mai tîrziu, de a cădea în tautologie, căci în acest caz „orice tip de discurs ar putea fi calificat drept deviant, întrucît 'norma' ar fi aglomerarea tuturor discursurilor" (**325** : XLIX). De aceea s-au făcut eforturi pentru identificarea unei norme faţă de care elementul stilistic să se releve mai pregnant, termenul de referinţă fiind considerat adeseori a fi ansamblul de norme specifice unui limbaj particular, cum este, de exemplu, cel matematic (propus de Solomon Marcus).

De fapt, acest autor concepe limbajul poetic ca deviind în dublă direcţie : în plan lingvistic, faţă de limbajul matematic, aflat la maximă depărtare şi, în plan suprasegmental, faţă de cel muzical, aflat în maximă apropiere (277 : 27, 31, 44—45).

În *Retorică generală*, specificitatea poeziei este căutată în capacitatea ei de a se opune, prin alte elemente desigur, *argoului* şi *publicităţii* (181 : 221), iar Carlos Bousoño propune, ca referinţă comparativă, *fenomenul comic*, „datorită paralelismului în toate privinţele cu fenomenul poetic", cu precizarea că „importantă este semnificaţia şi nicidecum mijlocul de a se ajunge la ea" (49 : 60). Motivul pentru care asemenea apropieri trebuie respinse va fi formulat în continuare, dar a le respinge nu înseamnă cîtuşi de puţin că ele nu sînt, totuşi, simptomatice.

Ele sînt de luat în considerare atunci cînd se constată, de pildă, că poezia tinde să evolueze spre propriile-i limite, *inerente*, dar şi că ea îşi *propune* altele, pe care evoluţia ei le face din ce în ce mai labile, limite ce o despart de alte realităţi (dintre care unele au fost numite), cu care s-a dovedit că împarte o serie de caracteristici.

Mai seducătoare a putut părea căutarea distinctivităţii poetice prin luarea ca punct de referinţă *a prozei* (26 : 33), contribuţie importantă avînd aici Roman Jakobson, care suprapunea acestei deosebiri distincţia dintre metaforă şi metonimie, după cum nu pot fi omise nici cercetările lui Samuel R. Levin (257 : 276—277), preocupat şi el de reflectarea pe planul expresiei a opoziţiei dintre cele două genuri literare.

Aşa cum arată Nils Erik Enkvist (144 : 30), Jakobson a împrumutat, împreună cu ceilalţi formalişti ruşi, principiul *diferenţierii calitative* (*Differenzqualität*), potrivit căruia calităţile îşi au originea într-o divergenţă în raport cu o normă, de la fraţii Christiansen, care l-au enunţat încă în anul 1909 în *Philosophie der Kunst*.

Dorinţa de a evita pe cît posibil definirea tautologică a faptelor de stil duce însă la substituirea opoziţiei dintre acestea şi normele faţă de care se consideră că deviază cu opoziţia dintre un limbaj marcat stilistic (adică cel poetic) şi un altul, mai mult sau mai puţin neutru din acest punct de vedere (144 : 15), ceea ce înseamnă în realitate o încercare de a legitima pentru *întreg* un set de particularităţi acceptabile (eventual) pentru

părţile care îl formează. Dar progresul este în acest caz iluzoriu, căci nu ne este dat să aflăm astfel decît modul cum poezia nu este matematică, argou, publicitate, fenomen comic sau proză şi, exact în aceeaşi măsură, modul cum toate acestea nu sînt poezie.

Asemenea inconveniente (cf. **277** : 109—110) au făcut să se încerce ieşirea din impas prin ideea, mult mai productivă, că în procesul receptării are loc o permanentă sesizare şi reducere a devierii (**75**), de vreme ce pe timpul emiterii textului poetic „se actualizează printr-un unic gest abaterea şi norma", astfel încît „raportul normă — abatere e cel care constituie faptul de stil, şi nu doar abaterea ca atare" (**181** : 24), concepţie ce poate fi regăsită şi la Lotman (**262** : 58), într-o altă formulare : „Semnul şi fundalul alcătuiesc o pereche relevantă", formulare ce mi se pare mai bună dacă luăm în considerare faptul că, în timp ce perechea *abatere — normă* sugerează un raport univoc şi rigid, *semn — fundal* presupune interdependenţa celor două elemente (în sensul că, dacă norma poate exista fără ca ceva să devieze de la ea, un fundal există numai în măsura în care vizualizează un semn).

Atrag atenţia că Greimas (**176** : 247) vorbeşte despre *distorsiunea comunicării*, noţiune mai practică decît *devierea*, întrucît nu mai presupune referirea la normă.

Arătîndu-se nemulţumit de concepţia despre stil ca abatere, pe care o consideră, pe bună dreptate, statică, M. Riffaterre (**360** : 73) introduce în cercetarea textului literar *contextul* în cadrul căruia distinge elementele lingvistice nonmarcate de cele marcate stilistic, dar care participă împreună la constituirea stilului (cf. şi **181** : 231). Cu aceasta nu ne găsim însă prea departe de poziţia pe care lingvistul american o combate, căci, aşa cum observă Solomon Marcus (**277** : 109), „la o cercetare mai atentă, cele două concepţii se dovedesc a fi echivalente, amîndouă convertindu-se în găsirea elementelor cu slabă previzibilitate".

După Bernd Spillner (**399** : 51—52), „pericolul acestei teorii este că accentuează ceea ce este neobişnuit în text" şi că ea „nu are în vedere decît contexte foarte restrînse".

Reproşul de principiu pe care îl pot aduce teoriei stilului ca deviere, ca şi celor echivalabile cu ea, este că într-o *poetică*

a surprizei, cum este cea în care se încadrează teoria respectivă, ceea ce se așteaptă în mod normal este surpriza, numai că, așteptînd-o, înseamnă că surprinzătoare nu mai poate fi decît absența surprizei.

Distingînd între textul-tablou și textul-proces, ca între produs și producere, M a r g h e s c o u (280 : 41—42) arată că, în primul caz, cititorul își dă toate elementele informative ale textului dintr-o dată, pe cînd în cel de-al doilea și le dă în ordinea apariției lor. „Contrar imaginii spațiale care este repetabilă, ... viziunea temporală, prin însuși faptul temporalității ei, este ireversibilă. Ea nu poate să apară decît o singură dată, ea reprezintă virginitatea textului. O a doua lectură, ca și o a treia și o a *n*-a vor pleca de la sistemul informativ final deja cunoscut ; în consecință, nu va fi nici incertitudine, nici îndoială, nici enigmă ; ezitarea poetică va fi înlocuită prin previziune științifică".

Demnă de luat în considerare este și constatarea că, într-un limbaj fără redundanță, cum tinde să fie la limită cel poetic, „orice greșeală transformă un mesaj în altul și nu lasă celui care îl receptează posibilitatea de a detecta o eroare" **(302 : 145)**, căci într-un asemenea limbaj „fiecare semn are o probabilitate egală" **(184 : 162)**, ceea ce face imposibile atît devierea, cît și frustrarea așteptării.

Din această frază nu trebuie să rezulte că limbajul poetic ar fi neredundant, căci în acest caz el și-ar anula capacitatea de a informa. Într-un mod specific, el admite exigența oricărei comunicări, formulată astfel de către George A. M i l l e r (302 : 15 : „Dacă am putea prezice cu precizie ce va spune cineva, atunci acesta din urmă n-ar mai avea nevoie să vorbească. Însuși faptul că are loc o comunicare lasă să se înțeleagă că exactitatea cu care putem prezice un comportament de comunicare este limitată", pentru ca în continuare să afirme că un comportament de comunicare „nu este nici complet previzibil, nici complet imprevizibil", ceea ce este adevărat, cu precizarea că în cazul textelor poetice e privilegiată totuși imprevizibilitatea.

În sfîrșit, G u i r a u d este categoric atunci cînd afirmă că redundanța este condiția stilului, căci „un cod neredundant nu admite nici o abatere, deci nici un stil" **(184 : 164)**, tot el raportînd această noțiune fundamentală din teoria informației și la teoria *stilului ca selecție* : „orice relație implică o redundanță pentru că e fundată pe o alegere, concomitent pozitivă și negativă, care modifică probabilitatea semnelor" (*loc. cit.*). În

această viziune, redundanța este nu numai elementul pe care devierea și selecția îl dețin în comun, ci și spațiul în care deosebirea dintre ele încetează să mai fie semnificativă (cf. și **313** : 201).

§ 4. Formulîndu-mi propriile insatisfacții în legătură cu aceste teorii, nu înseamnă că nu le-aș împărtăși și pe ale altora (de altfel, multe dintre ele citate). Dimpotrivă. Mă simt însă obligat la a spune că, procedînd astfel, nu pun cîtuși de puțin la îndoială realitatea poetică a devierii ori a selecției în diversele lor ipostaze, ci îmi exprim doar îndoiala că pe aceste căi s-ar ajunge cu adevărat la explicarea diversității uluitoare a textelor poetice.

Teorii de felul celor amintite proiectează în centrul atenției criterii de identificare a faptelor stilistice care par a fi profund intolerante fiecare față de toate celelalte, deși în realitate ele converg și chiar se identifică, așa cum am arătat. Speranțe mai mari s-au pus în teoria *operatorului* unic, căreia i s-a atribuit calitatea de a nu înlătura celelalte criterii, ci de a le îngloba prin identificarea principiului lor unificator. Substratul acestui punct de vedere îl constituie conștiința că devierile au caracter *sistematic* (**177** : 9), că ele nu produc efecte poetice decît dacă sînt fondate pe regularități proprii, deci dacă admit explicarea prin *reguli* de deviere (Manfred Bierwisch, în **185** : 68). Nu altfel gîndește Jean Cohen, care avansează presupunerea că în limbajul poetic ar exista o invariantă de-a lungul variantelor individuale, o aceeași manieră de a devia în raport cu norma, o regulă imanentă a devierii înseși (**75** : 14). O piedică, deloc neglijabilă, în calea unei atari presupuneri este *diversitatea* cît se poate de reală a normelor încălcate, care face improbabilă solidarizarea efectivă a tuturor tipurilor de deviere corespunzătoare. Nu este de mirare deci că atenția celor preocupați de chestiune a fost retrasă *în interiorul* textului poetic, acolo unde Carlos Bousoño crede că poate demonstra „unitatea substanțială a tuturor mijloacelor poetice, în măsura în care toate acestea înseamnă substituție" (**49** : 108), iar Jean Cohen consimte să caute „o formă a formelor, un operator poetic general, față de care toate figurile nu sînt decît realizări virtuale particulare" (**75** : 50), operator identificat în cele din urmă cu metafora (p. 114).

Cît de departe de ținta propusă cad ambele teze o arată simplul fapt că ele pot fi considerate, cu toată îndreptățirea, drept cazuri particulare ale ipotezei lui Roman Jakobson

(**324** : 95), potrivit căreia organizarea abaterilor ar avea statut paradigmatic, specificul discursului poetic provenind din proiectarea regularităților (echivalențelor) de pe axa paradigmatică pe cea sintagmatică (cf. și **177** : 9). Dar, deși pare să subîntindă toate criteriile și tezele stilistice, teoria lui Jakobson nu face decît să definească „un procedeu printre altele, fără îndoială cel mai răspîndit în poezia propriu-zisă“ (**181** : 28). Faptul că aproape fiecare dintre teoriile discutate s-a dovedit capabilă să integreze altele, cu valabilitate mai restrînsă, poate constitui un motiv de optimism, dar, dacă vom constata că aceeași teorie nu este, la rîndul ei, decît o componentă a alteia, mai generală, motivele de satisfacție se risipesc și nu avem de ce să nu fim neîncrezători în șansa formulării unei suprateorii globale și ultime.

Sînt de acord că, în principiu, existența unui operator unic sau a unui principiu unificator ar simplifica mult analiza, permițînd, pe de o parte, clasficarea riguroasă pînă și a celor mai neînsemnate fapte și, pe de altă parte, ar facilita accesul la ansamblul textului (eventual al textelor). Din păcate, cercetările întreprinse pînă acum nu fac decît să-mi întărească convingerea că el este teoretic improbabil și practic imposibil.

§ 5. De contestat în orientările „tradiționale“ nu este încercarea de *a explica unele fapte de stil* prin deviere, selecție etc., ci pretenția de *a defini stilul* prin acești factori și, preferabil, numai prin unul dintre ei.

Eliminînd posibilele implicații eclectice ale afirmației, mă alătur lui Enkvist cînd arată (**144** : 15) că cele trei perspective pe care le are în vedere (*departure, addition, connotation*) sînt mai degrabă complementare decît contradictorii sau mutual incompatibile.

Nu știu în ce măsură insatisfacția față de zisele orientări (inclusiv față de cea structuralistă) au determinat apariția și imprevizibila propagare a perspectivelor poststilistice, dar sînt sigur că ea a jucat un rol în această privință.

Eșecul (raportat la țelurile propuse, nu însă și la rezultatele atinse) al stilisticii a făcut ca ultimele dintre ipotezele discutate aici să devină terenul de contact cu *semiotica* și cu *hermeneutica.*

Nu mi se pare deloc întîmplător că aceste discipline au avut o dezvoltare în multe privințe asemănătoare. E suficient să avem în vedere că ele s-au constituit ca științe *generale* în

și prin scrierile unor P e i r c e, M o r r i s, respectiv S c h l e i e r m a c h e r sau D i l t h e y, atingînd din nou, după intervale deosebite, o atare stare prin P r i e t o, E c o, respectiv G a d a m e r ori R i c o e u r, dar nu fără a fi trecut, împreună și aproximativ în același moment, prin ipostaza de semiotică și hermeneutică „literară". Asumarea lor rapidă de către exegeții literaturii se explică nu numai prin nemulțumirea acestora față de căile intrate deja în tradiție, ci mai ales prin vocația ambelor discipline de a capta generalul și de a rămîne indiferente față de acele realități ale textului despre care s-a sperat, decenii în șir, că vor putea fi făcute, totuși, să vorbească.

Semioticii îi revine meritul de a fi instaurat o deplină democrație în universul semnelor, între care nu admite principial nici o discriminare, tot astfel cum hermeneuticii trebuie să i se recunoască însușirea de a funcționa sub exigența continuității, de a contracara intervalele, discontinuitățile care perturbă stabilirea și perpetuarea acordului. În amîndouă cazurile, avem de-a face cu perspective dinamice, capabile să surprindă procesualitatea fenomenelor, căci de o parte sîntem antrenați în fascinanta instaurare a semnelor (de orice proporții), de cealaltă ne simțim implicați în pendularea între întreg și părțile constitutive ca drum al înțelegerii depline. S-a văzut că practicile mai vechi nu făceau decît să exhumeze din text, în cantități tot mai exasperante, elemente din care încercau apoi zadarnic să edifice un tot coerent; folosite cu discernămînt și moderație, noile teorii și metode pot oferi mijloacele necesare pentru depășirea interminabilei succesiuni de crize empiriste.

DEFINIREA LIMBAJULUI POETIC

§ 6. Faptul că s-au dat mai multe definiții poeziei decît limbajului ei ar trebui să surprindă, iar împrejurarea că s-a luat deprinderea de a o defini chiar prin limbaj (**75** : 14) nu este de natură să ne scadă uimirea, căci o asemenea lămurire rămîne iluzorie atît timp cît termenul prin care se face rămîne cu sensul neprecizat.

Ștefan M u n t e a n u (313 : 202) scrie cu îndreptățire că „simpla afirmație că literatura este o artă a cuvîntului nu ne spune decît prea puțin, iar de cîștigul unei astfel de definiții ne putem dispensa fără

prea multe prejudicii", iar autorii *Retoricii generale* (**181 : 14**) sînt și mai categorici în această privință: „particularitățile limbajului poetic sînt de o asemenea natură încît ajung să descalifice poezia ca limbaj".

Definițiile, existente totuși, ale limbajului poetic pornesc, mai mult sau mai puțin explicit, de la evidența că limba este materialul poeziei (cf. **181 : 11—14**; **262 : 37—38**), ceea ce ar trebui să ducă în mod firesc la recunoașterea a trei realități distincte sau a trei straturi ale textului: *limba, limbajul* și *opera*. De regulă, ele sînt reduse în practică la două, prin definirea limbajului poetic drept „limbă utilizată poetic", cu efectul negativ de a fi studiat fie ca limbă, fie ca poezie.

§ 7. Din considerațiile făcute în § 6 poate rezulta, cred, că *opera* este componentă a textului, mai exact că ea constituie expresia finalității acestuia: orice text tinde să se desăvîrșească în ipostaza de operă.

În concepția lui L o t m a n (**262 : 69**), „trebuie să renunțăm definitiv să concepem textul ca fiind unul și același lucru cu opera literară. Textul nu este decît unul dintre elementele componente ale operei literare, o componentă foarte importantă, bineînțeles, fără de care opera beletristică nu poate exista".

Din punctul de vedere adoptat aici, textul nu presupune cu necesitate ipostaza de operă, ci tinde doar spre ea. Finalitatea acestei tendințe este consecința declanșării unei metamorfoze avînd ca obiect *limba* textului. Atunci cînd se afirmă că limba este materialul poeziei se dă expresie unui truism și atît. Dar cum anume *devine* limba poezie, iată o întrebare tulburătoare.

Convertirea materialului lingvistic în obiect estetic reprezintă o activitate transformatoare, *un proces* în cadrul căruia *se constituie* și *se anulează* limbajul poetic, a cărui unică modalitate de a fi este cea *procesuală*.

Și Julia K r i s t e v a admite că limbajul poetic este o *punere în proces*, o practică semnificantă (care, acoperă însă un spațiu mult mai întins decît cel avut în vedere aici).

Într-o asemenea interpretare, limba își conservă condiția de material al poeziei, cu precizarea că ea poate fi implicată în obiectul estetic numai printr-o *deformare* în raport cu ipostaza ei de instrument al comunicării obișnuite, adică prin modifi-

carea ei în așa fel și într-atît încît, asigurînd funcționarea textului, ea să supraviețuiască și în calitate de limbă. Așadar, deformare (din punct de vedere lingvistic) și conformare (din perspectiva operei).

Conformitatea stratului lingvistic cu opera nu trebuie interpretată drept adecvarea formei la conținut, ci ca anticipare a complexității de către o linearitate, mișcare ce constituie însuși limbajul poetic : *o limbă pe cale de a deveni operă.* Cu alte cuvinte, limbajul poetic nu mai este limbă, fără a fi devenit încă operă. El este procesualitate amenințată, la limita ei inferioară, de confundarea cu limba (pe care o neagă) și, la limita superioară, de confundarea cu opera (de care este negat).

Procesualitatea sistemului și sistematicitatea procesului sînt două modalități de manifestare a uneia și aceleiași realități, concepute ca unitate și percepute ca diversitate. În consecință, inerența limbajului poetic este de a fi, simultan, proces sistematic și sistem procesual în cadrul comunicării poetice.

Limbajul poetic este un proces cu natură profund contradictorie, el desfășurîndu-se în așa fel încît să asigure cel puțin un element de omogenitate între stratul limbii și acela al operei (fără de care aceste planuri ar fi izolate, iar transformarea nu ar putea avea loc) și cel puțin un element discriminator (în absența căruia planurile s-ar confunda, iar transformarea ar deveni imposibilă). Elementul omogen constă în anticiparea operei prin limbă și în supraviețuirea limbii în operă (cu precizarea că, în amîndouă situațiile, avem a face cu ipostaze calitativ deosebite în raport cu cea la care se ajunge și, respectiv, cu cea de la care se pornește), pe cînd elementul diferențiator este identificabil în anticiparea preestetică a operei și în supraviețuirea translingvistică a limbii (în amîndouă cazurile fiind vorba despre structuri care încă nu sînt și, respectiv, care deja nu mai sînt surse de informație).

LIMBAJUL POETIC ÎN PERSPECTIVĂ DIACRONICĂ

§ 8. Limba, limbajul și opera formează, în perspectivă temporală, trei serii avînd în comun proprietatea diacroniei, dar relevînd totodată ritmuri de evoluție diferite, în sensul că acestea cresc dinspre limbă spre operă. Este însă necesar să se distingă acest decalaj diacronic de variațiile individuale care,

și ele, sînt purtătoarele acelorași particularități evolutive. De exemplu, limba poeziei lui Bacovia se deosebește mult mai puțin de aceea a poeziei lui Blaga decît se diferențiază operele lor. Înseamnă că variabilitatea diacronică și individuală a limbajului poetic este mai mică decît aceea a operelor, dar mai mare decît aceea a limbii. Deși are ritmul cel mai scăzut de evoluție, limba poetică suferă și ea (sub influența limbajului, antrenat într-o mișcare mai accelerată) transformări diacronice, datorită cărora raporturile ei cu opera se complică, fapt vizibil chiar în varietățile receptării textului poetic : *citirea* și *lectura*.

Din motive ușor de înțeles este necesar să se deosebească între aceste varietăți, pentru care am propus denumirile respective, *citirea* fiind o receptare nespecializată, superficială, care face sau își propune în orice caz să facă tranziția directă de la limbă la operă, pe cînd *lectura* este o receptare specializată, în profunzime, care, declanșînd și desăvîrșind procesul de transformare a limbii în operă, distanțează aceste straturi.

Apărute în succesiunea citire, citire/lectură și lectură, aceste varietăți coexistă în măsura în care există texte care le pretind (sau care le acceptă). Coexistența lor explică de ce un text actual poate fi considerat, în ordine evolutivă, anacronic nu numai în raport cu altele, de asemenea actuale, ci și față de texte care l-au precedat. Simpla cronologie nu dezvăluie evoluția reală a poeziei.

Dacă producerea și ființarea efemeră, dar vitală a limbajului poetic se datoresc lecturii, nu trebuie să se piardă din vedere nici aportul emițătorului, deci al poetului în această privință. Afirmația că limbajul poetic acoperă un domeniu al preaxiologicului este numai la prima vedere surprinzătoare. El face judecățile de valoare posibile, dar fără a le anticipa. Și aceasta din cauză că el nu are existență „în stare pură". Precedînd opera, el este condiționat de ea, căci o limbă neconsumată în operă rămîne un simplu instrument de comunicare, ipostază în care procesualitatea limbajului poetic rămîne blocată. Numai receptarea estetică a textului este generatoare de limbaj, și aceasta în ciuda faptului (sau poate tocmai pentru că) limbajul poetic este indiferent la criteriul estetic. Consumarea limbii în operă nu este numai un efect de recuperare. Realizată cu concursul receptorului, ea este făcută posibilă de către emițător, care, codificîndu-și textul (estetic, dar și ideologic), instaurează astfel în el o informație matricească, de dirijare a meta-

morfozei prin marcarea limitelor între care este posibilă.

Investigarea limbajului poetic înseamnă coborîrea din domeniul teoreticului în concretețea faptelor (nu însă într-un empirism neconcludent !), ceea ce determină adeseori distorsionarea simetriilor stabilite pe cale speculativă, alunecarea contradicției într-o stare competitivă în care termenii relației nu mai stau pe același plan, ci sînt rînd pe rînd privilegiați. Din punctul de vedere al lui Hjelmslev, savant cu un mare apetit al abstracțiilor, o teorie „are drept scop elaborarea unui procedeu cu ajutorul căruia se pot descrie noncontradictoriu și exhaustiv obiecte date, de o natură presupusă“ (202 : 26).

Partea întîi

A PRIVI ŞI A VEDEA

I. PARADIGMĂ ŞI SINTAGMĂ

SEMANTICĂ ŞI SINTAXĂ

§ 9. Punctul de vedere potrivit căruia semnificaţia poeziei trebuie considerată componenta privilegiată nu este prea nou, el fiind exprimat încă de către Hegel (**194** II : 405—431), care considera că elementul muzical din poezie este neglijabil, importanţă avînd numai semnificaţia cuvîntului (cf. şi **164** : 391). Deşi nu a fost abandonată niciodată, ideea a fost reafirmată deosebit de insistent, ca reacţie la tendinţele formalizante din cercetarea poeziei.

Oportunitatea accentuării aspectului semantic a fost afirmată în anul 1929, de către lingviştii praghezi, în cunoscutele lor *Teze* (185 : 61), unde se cerea elaborarea „unei semantici poetice a cuvintelor, a frazelor şi a unităţilor de compoziţie de oarecare întindere". Roman Ingarden acordă primul loc tocmai nivelului alcătuit din unităţile de sens ale operei, considerînd că acesta evidenţiază organizarea celorlalte straturi (213 : 53). A. Juilland afirmă, mai aproape de noi, că „genul de lingvistică de care au nevoie cel mai urgent studiile literare este... semantica" (185 : 44), iar Gérard Genette nu ezită în a apăsa că „apar din ce în ce mai determinante aspectele semantice ale limbajului poetic" (163 : 215) etc.

Nu este însă mai puţin adevărat că interesul pentru semantica poeziei riscă să devină excesiv din momentul în care inter-

pretarea ei de pe aceste poziții se substituie receptării ei estetice. Se știe că, din perspectiva teoriei informației (cf. Abraham Moles, *Artă și ordinator*. Cu colaborarea lui Marie-Luce André. Traducere de Claudia Dumitriu și Ion Pascadi. Prefață de Ion Pascadi, București: Meridiane, 1974, p. 42—43), opera literară este, de fapt, o suprapunere a două mesaje distincte : mesajul *semantic* (totalitatea semnelor asamblate în text) și mesajul *estetic* (totalitatea variațiilor la care semnul poate fi supus fără a-și pierde caracterul specific). Între cele două tipuri de informație există raporturi strînse, care nu numai că dau dreptul să se afirme că informația semantică este vehicolul celei estetice, dar și obligă la constatarea că însăși corectitudinea decodării semantice depinde, în mare măsură, de perceperea exactă a esteticii operei. Această dependență permite să se recunoască existența *unui filtru estetic* al interpretării semantice. În interpretarea curentă îndeosebi a poeziei moderne, cititorul este adeseori supus unei alternative constrîngătoare : fie de a trebui să interpreteze semantic (operație în genere dificilă) un text situat în sfera esteticului, fie de a situa în sfera esteticului (ale cărui coduri nu le posedă întotdeauna) un text accesibil semantic.

§ 10. Ar fi, desigur, nepotrivit să se creadă că prețuirea și, adeseori, supralicitarea semanticii este însoțită de ignorarea deliberată *a sintaxei textului poetic*. Dimpotrivă, sînt mulți cei care atrag atenția asupra necesității de a admite existența unor legături intime între cele două planuri.

Astfel, împotrivindu-se lui Katz și Fodor, care postulează o ruptură netă între sintaxă și semantică, Uriel Weinreich vorbește (464 : VI) „despre o întrepătrundere reciprocă și profundă", precizînd că, într-o gramatică generativă cum este cea propusă de el, „semantica nu mai apare în rolul unei componente interpretative, ci ocupă un loc central". În domeniul strict al interpretării poetice, Julia Kristeva se referă (249 : 214) la necesitatea de a se ajunge la estomparea diferenței dintre sintaxă și semantică, prin reglarea lor comună de către aceeași operație fundamentală : *aplicarea* (unităților lexicale ca ansambluri semice : semantica ; a unităților lexicale ca modificanți/modificați : sintaxa), iar Van Dijk afirmă clar că „pretinsa sintaxă a textului este de fapt un aspect al structurării sale semantice" (464 : 195).

Interesul pentru sintaxa textului în general și pentru cea a textului poetic în special a fost canalizat, semnificativ, spre

investigarea unităţilor superioare frazei, deci spre domeniul *transfrasticului*, zonă în care cercetarea textului poetic poate depăşi atitudinea curat lingvistică la care orice abordare a sintaxei frastice e reductibilă.

R. Fowler (*Linguistic Theory and the Study of Literature*, in **185 : 86**) notează că „trebuie să se treacă dincolo de frază. E un loc comun la lingvişti acela de a spune că fraza este dimensiunea-limită pentru analiza lingvistică şi faptul că stilistica trebuie să se ocupe de unităţi mai mari a putut fi considerat drept o diferenţă majoră între lingvistică şi stilistică". Gérard Genette (**163 : 71**) se exprimă în aproape aceeaşi termeni : „Una dintre căile cele mai noi şi mai fecunde, **în această privinţă, care se deschid astăzi cercetării literare** ar trebui să fie studiul structural al 'marilor unităţi' ale discursului, dincolo de cadrul — de netrecut pentru lingvistica propriu-zisă — al frazei".

După părerea mea, distincţia dintre frastic şi transfrastic **nu are caracter absolut, ci *istoric*,** ea datorîndu-se incapacităţii temporare a lingvisticii de a depăşi bariera frazei.

Barieră ce nu va rezista, pare-se prea mult, de vreme ce s-au depus mari eforturi pentru trecerea ei de către (între alţii) Hendricks, Isenberg, Bellert, Sanders, Vasiliu, Rieser, Ihwe etc., chiar dacă, aşa cum remarcă Van Dijk (**464 : 182—183**), aceste eforturi nu au dus încă la posibilitatea de a se acoperi întreaga suprafaţă a textului. Poeticianul olandez se gîndeşte chiar la o soluţie de compromis, şi anume la considerarea frazei drept text (minimal), ceea ce ar permite includerea gramaticii ei într-o teorie a textelor. De altfel, încă în 1970 Wolfgang Dressler provoca o discuţie terminologică (dar nu numai terminologică !), cerînd înlocuirea lui ***suprasintaxă*** (studiul unităţilor superioare frazei) prin ***sintaxă textuală*** sau ***sintaxa textului*** (**132 : 192—193**).

La originea preocupărilor pentru domeniul transfrasticului se află mai mulţi factori, a căror importanţă variază după epocă şi concepţie, dar care acţionează de regulă concomitent. Am în vedere idealul, de clară sorginte hermeneutică, ***al unei viziuni unificatoare*** asupra textului (eventual asupra tuturor textelor !), ideal ridicat pe conştiinţa ***divizibilităţii*** acestuia.

Chiar dacă pot admite că „proprietatea de a fi decompozabil în unităţi din ce în ce mai mici" este fundamentală pentru discursul literar (**181 : 37**), nu pot trece cu vederea faptul că „divizarea textului în părţi

nu este o simplă segmentare sintagmatică ; ea este și prima proiecție asupra textului a unui ordin sistematic și ierarhic. Recunoașterea, sub aparența semnului lingvistic complex, a unui obiect poetic nu este, în consecință, descrierea exhaustivă a acestui semn pînă la epuizarea articulațiilor sale, ci o operație de constituire a obiectului" (177 : 10—11) ; pentru Hjelmslev (202 : 45), „descrierea obiectului dat (deci a textului) nu este epuizată printr-o divizare continuă... plecînd de la o singură bază de analiză, ci se poate lărgi descrierea, deci se pot înregistra noi dependențe prin noi divizări efectuate pe alte baze de analiză".

Este sigur că cele două proprietăți esențiale ale textului, *unitatea* și *divizibilitatea*, se condiționează reciproc, astfel încît dacă divizibilitatea se dovedește a fi insuficientă pentru efectuarea unei analize exhaustive, atunci și unitatea se va sustrage oricărui efort analitic.

INTERDEPENDENȚA PARADIGMATICULUI ȘI A SINTAGMATICULUI

§ 11. În anul 1884, Krușevski a scris : „sîntem convinși că însușirea și întrebuințarea limbii ar fi imposibile dacă ea ar reprezenta o sumă de cuvinte izolate. Cuvintele sînt legate între ele : 1. prin *asociații de asemănare* și 2. prin *asociații de învecinare*" (cf. **347** : 210), învățatul din Kazan referindu-se în mod evident la aceleași realități pe care Ferdinand de Saussure le va denumi *raporturi asociative* și *raporturi sintagmatice*.

Semnalez bogata sinonimie a termenilor utilizați pentru denumirea acestor raporturi, nu înainte de a preciza că avem a face cu două mari categorii, după cum acești termeni aproximează, pe de o parte, sensurile „asemănare"/„învecinare" : *echivalență/conexiune* (Hjelmslev, **202** : 54—55), *similaritate/contiguitate* (Jakobson, **323** : 48—49) etc. și, pe de altă parte, sensurile „langue"/„parole" : *stil/text* (Vossler, **456** : 9—10), *schemă lingvistică/uzaj lingvistic*, *limbă/text* (Hjelmslev, **202** : 55, 104) etc. Pe aceeași linie se situează și autorii *Tratatului de lingvistică generală* (**436** : 207), unde *sistemul* e definit drept „totalitate

a invariantelor care intră în relații paradigmatice" și opus *structurii*, adică „totalității relațiilor sintagmatice".

Un punct de vedere util este exprimat de Jakobson (**223** : 48—49 ; cf. și **273** : 148—149), potrivit căruia *axa similarității* (selecției) și *axa contiguității* (combinării) nu sînt identificabile cu *codul* și, respectiv, *mesajul*, deoarece în cod sînt prezente și elemente non-similare (episistemice), după cum în mesaj se întîlnesc și elemente non-contigue (epistructurale). Mai precizez că paradigmaticul caracterizează întotdeauna codul, în timp ce non-paradigmaticul poate caracteriza atît codul, cît și mesajul, întocmai cum sintagmaticul caracterizează întotdeauna numai mesajul, pe cînd non-sintagmaticul poate fi prezent și în mesaj și în cod (cf. **273** : 149).

Mai adaug că, pornind de la ideea că vorbirea este, de fapt, limbă situată în act, s-a ajuns și la asimilarea raportului paradigmatic/sintagmatic cu acela dintre *sistem* și *proces* (Hjelmslev, **202** : 55) sau cu acela dintre *ordinul static* și *ordinul dinamic* (Tesnière, **424** : 50—51), deși, după părerea mea, sintagmaticul este mai curînd *rezultatul* unui proces de selecție-combinare decît procesul însuși.

În chestiunea raportului paradigmatic/sintagmatic s-au mai pronunțat, între foarte mulți alții, Herbert H. Clark (**74** : 275—281, 281—284), R. H. Robins (**364** : 47—50), Manfred Bierwisch (**38** : 19—21) etc.

§ 12. Afirmația cu care am încheiat § 11 derivă din faptul că paradigma și sintagma se presupun reciproc, că nu pot fi gîndite decît împreună, din cauză că termenii paradigmei se definesc prin capacitatea lor combinatorie în cadrul sintagmei, iar constituenții sintagmatici se definesc, la rîndul lor, prin relațiile contractate în plan paradigmatic, cu precizarea că termenul și constituentul coincid în același semn ce participă, concomitent, la două structuri, aceea a codului care îi precizează locul într-o categorie (paradigmatică) și aceea a mesajului în care ocupă o poziție (sintagmatică) determinată. (**185** : 100). Dubla și simultana apartenență a semnului nu reprezintă decît extremitățile evidente ale unui proces *reversibil* : trecerea paradigmaticului în sintagmatic și a sintagmaticului în paradigmatic.

Sintagmatizarea (constituirea mesajului) presupune destructurarea (selecția) paradigmei și structurarea (combinarea) sintagmei, pe cînd *paradigmatizarea* constă în destructurarea sintagmei și restructurarea paradigmei. În cazul limbilor natu-

rale și îndeosebi în acela al limbajelor nonartistice se constată *coincidența* paradigmei destructurate și a celei restructurate. În schimb, limbajul poetic se abate de obicei de la această regulă, căci cel mai adesea aici paradigma nu preexistă sintagmei, ci coexistă cu ea, încît destructurarea acesteia înseamnă tocmai *constituirea* paradigmei. Faptul că în acest limbaj special paradigma nu se *restructurează*, adică nu se aduce la un punct inițial, face ca aici să devină aplicabilă ipoteza lui Hjelmslev despre posibilitatea divizării *complete* a textului, pornindu-se de la mereu alte baze de analiză (**202** : 45). Prin urmare, este plauzibil ca fiecare text, în calitatea sa de *unitate* (=întreg) să comporte mai multe *totalități,* fiecăreia corespunzîndu-i *o omogenitate parțială* (=de părți).

Există, totuși, un risc, sesizat de Genette (**163** : 72), asupra căruia atrag acum atenția : „Structurile nu sînt obiecte pe care le întîlnești în mod concret, ci, dimpotrivă, sisteme de relații latente, concepute mai degrabă decît percepute, pe care analiza le construiește pe măsură ce le pune în evidență și pe care riscă uneori să le inventeze crezînd că le descoperă".

În anul 1958, Roman Jakobson a formulat o teorie coerentă bazată pe raportul paradigmatic/sintagmatic, a cărei formă condensată o constituie celebra propoziție „funcția poetică proiectează principiul echivalenței de pe axa selecției pe axa combinației" (**224** : 95). Pierre Guiraud observă că marea originalitate a savantului american este de a fi arătat că efectul poetic se sprijină pe combinarea celor două axe (**185** : 102) și că scopul lui a fost acela de a identifica o modalitate practică de descriere unitară a tuturor manifestărilor acestui principiu. Adaug însă că, încercînd să evite astfel reducerea efectelor poetice la ipoteza devierii, Jakobson nu o ocolește decît în aparență, întrucît, definind specificul poeticității prin prelungirea echivalenței în secvență, el opune astfel limbajul poetic celor în care funcția poetică joacă rol secundar și unde o asemenea prelungire nu poate avea loc în virtutea legii formulate de B. Trnka și N. S. Troubetzkoy pentru nivelul fonologic și de J. Tubiana pentru nivelele gramatical și lexical, potrivit căreia doi termeni paradigmatici ai unui cuplu corelativ nu se pot găsi alături în interiorul aceluiași morfem (cf. **276** : 467—468).

Teoria lui Jakobson s-a bucurat de adeziunea unui mare număr de exegeți care și-au asumat-o drept bază teoretică a cercetărilor lor: H. Blumenberg (41), Jean Cohen (75), Albert Henry (198), Walter A. Koch (425), Samuel R. Levin (258); mai adaug acum și pe M. Hammond, *Poetic Syntax*, în D. Davie et al. (eds.), *Poetics: Proceedings of the First International Conference of Work in Progress Devoted to the Problems of Poetics*, The Hague: Mouton, 1961. Este demn de reținut că Jakobson însuși (adeseori în colaborare) s-a arătat preocupat să dovedească universalitatea tezei sale, punînd-o la contribuție în exegeze despre Mihai Eminescu (împreună cu B. Cazacu, 226), Baudelaire (împreună cu Claude Lévi-Strauss, 227), Brecht (228), Philip Sidney (229), Cavafys (împreună cu Peter Colacides, 331), Fernando Pessoa (împreună cu Luciana Stegagno Picchio, 332) etc.

II. ELEMENTE DE TEORIE A PARADIGMEI

CĂTRE O DEFINIRE A PARADIGMEI

§ 13. Deși existența relațiilor paradigmatice este admisă pentru *toate* compartimentele limbii ; interesul cel mai mare l-au stîrnit paradigmele ***semantice,*** interes ce nu este străin de dorința de a se demonstra caracterul sistematic al vocabularului **(173)**.

Semantica ***paradigmatică,*** apărută și dezvoltată în timpul din urmă prin lucrările lui Greimas, Pottier, Coseriu etc. (cf. **273** : 75), este amenințată de confundarea cu teoria cîmpurilor lexicale și semantice, mai veche și, deci, mai bine cunoscută, ramificată în școala neohumboldtiană (interesată de *Sprachinhaltsforschung*), lexicologia sociologică a lui Matoré, analiza componențială practicată de către unii lingviști americani (cf. Ullmann, **442** : 275) etc. De aceea recurg la delimitarea utilă propusă de Coseriu, între *clasă* („totalitatea lexemelor conectate printr-o trăsătură semantică distinctivă comună", numită *clasem*, cf. **159** : 201) și *cîmp lexical* (constituit pe baza unui *arhilexem*, cf. **353** : 56) ; în concepția sa, clasa este o paradigmă ce cuprinde mai mult decît un cîmp lexical, tot astfel cum clasemul conține, alături de arhilexem, și alte elemente.

La rîndul său, Pierre Guiraud atrage atenția asupra necesității de a se deosebi, în cadrul categoriilor lexicale, între *macrosemn* (structurat, motivat, necesar, imanent și acronic) și *semn* (izolat, arbitrar, contingent, transcendent și sincronic). Macrosemnul funcționează ca paradigmă, adică este un ansamblu de termeni ce comportă *un invariant comun* și *o varia-*

bilă diferențiatoare (186 : 162). Jakobson atrăsese deja atenția că paradigmaticul este în egală măsură domeniu al similarității și al selecției, astfel încît, pentru ca alegerea să devină posibilă (sau logic justificată), este necesar ca termenii paradigmei să fie *parțial* echivalenți, admițînd ordonarea lor după anumite criterii (Jiři Levý, **412** : 106).

Coseriu atrage atenția că atunci cînd lexemul determinat nu se opune printr-o trăsătură distinctivă altor lexeme, deci cînd e vorba de o solidaritate *unilaterală*, încetează orice posibilitate de formare a paradigmei. (353 : 56—57).

După Samuel R. Levin, este posibil ca trăsătura distinctivă să aparțină fie lingvisticului, fie extralingvisticului, paradigma fiind o clasă ai cărei membri sînt echivalenți în raport cu o anumită trăsătură întotdeauna interpretabilă ca situîndu-se în afara formelor în discuție, față de care constituie un *tertium comparationis* (de exemplu, formele *happy*, *sad* și *kind* sînt echivalente în măsura în care sînt compatibile cu același context : **-ness, 258 : 21**). Realitatea denumită adeseori *trăsătură distinctivă* este indispensabilă pentru constituirea și existența paradigmei, căci fără ea compozanții unei clase nu ar putea fi dependenți între ei și față de clasă în mod omogen (**202 : 44**).

Reamintesc că, pentru Hjelmslev, clasa reprezintă termenul supraordonat, ale cărui însușiri sînt automat transferabile asupra subordonaților, cu următoarea precizare terminologică : „într-un proces lingvistic, clasele vor fi numite *lanțuri* și compozanții *părți*“, iar „într-un sistem lingvistic, clasele vor fi numite *paradigme* și compozanții *membri*“ (202 : 44—45).

DUBLA NATURĂ, OMOGEN-ETEROGENĂ A PARADIGMEI

§ 14. Satisfacerea exigenței dublei dependențe omogene (față de clasă și față de compozanți) este condiționată de existența unui element ordonator care să poată acționa în așa fel asupra relațiilor dintre compozanți, încît să le imprime aceeași orientare, determinîndu-i să adere simultan la același spațiu paradigmatic.

Proprietatea compozanților de a fi eligibili nu poate fi concepută în afara reciprocității dependenței lor; dimpotrivă, ea apare ca o consecință a acestei reciprocități și în acest fel trebuie interpretată afirmația lui Guiraud (186 : 237): „paradigma lexicală nu este o clasă semică, ci o clasă de relații semice. Este o paradigmă de sintagme".

Este evident că elementul ordonator nu se poate comporta în modul arătat decît situîndu-se față de compozanți într-un raport de *incluziune*, ceea ce înseamnă că, din perspectiva paradigmei desfășurate, el se prezintă ca *recurență*.

Principiul recurenței este nu numai fundamental pentru existența paradigmaticului; el este și „un principiu structural universal al operei poetice, care conferă limbii constituite în text beletristic un continuum spațial ce nu-i este propriu în mod obișnuit" (262 : 87—88). Același semiotician observă că, departe de a duce la uniformizarea textului, elementele identice scot în evidență *diversitatea* acestuia (262 : 115), subliniind astfel intercondiționarea omogenului și a eterogenului ce își constituie reciproc fundaluri de relevanță.

Cu toate că raportul respectiv nu a fost gîndit întotdeauna dialectic, totuși *identificarea uniformității în diversitate* a fost mereu apreciată drept cea mai productivă ipostază a receptării artei. Cum remarcă Morpurgo-Tagliabue (309 II: 412), principiul estetic din care au provenit, timp de 24 de secole, toate doctrinele este *unitatea*, „nu unitatea indivizibilă, ci unitatea multiplă".

Într-adevăr, *legea unului și a multiplului*, formulată de către pitagoreici și prin care aceștia explicau plăcerea estetică, poate fi recunoscută și la contemporanul nostru Santayana (cf. 164 : 476), după ce a trecut prin mai multe variante, dintre care o amintesc pe aceea a lui Francis Hutcheson asupra raportului compus dintre uniformitate și varietate (la o uniformitate egală, frumusețea este proporțională cu varietatea, 164 : 223). Situîndu-se în aceeași perspectivă teoretică, Wilhelm Wundt considera secțiunea de aur mijlocul cel mai eficace de „a unifica prin cel mai mic efort posibil cea mai mare multiplicitate posibilă" (164 : 455).

Relevînd cu pregnanță raportul unitate/diversitate, paradigmaticul se dovedește a fi în deplină concordanță cu procesualitatea limbajului poetic prin dinamica raportului continuu/discret.

După informația dată de J a k o b s o n (cf. **15** : 34), problemele lingvistice ale acestui raport au început să fie studiate în anii 70 ai secolului trecut de către Baudouin de C o u r t e n a y.

Spre deosebire de alte sisteme semiotice care, pentru a supraviețui, sînt constrînse să acționeze în direcția anihilării hazardului, în artă și cu deosebire *în poezie hazardul este organizat*, nu anulat. Această idee a lui V i s c h e r (cf. **164** : 433) își găsește confirmarea în calculul modern al probabilităților care atestă că, într-adevăr, hazardul produce regularități (**136** : 37), îndreptățind totodată utilizarea metodei statistice în cercetarea limbajului poetic (firește, cu condiția să se adere în prealabil la precauția formulată de Jean C o h e n : „avant de compter, il faut savoir quoi compter“, **75** : 15).

Paradigma este nu numai „o unitate suficientă“ (**309** II : 218), ci și o unitate contradictorie. Mai mult, contradicția mi se pare a fi chiar condiția suficientă pentru existența paradigmei ca totalitate.

Se știe că la H e g e l *contradicția* și *totalitatea* se opun și se presupun reciproc, întocmai ca finitul și infinitul : ceea ce, din perspectiva infinitului, este totalitatea, din aceea a finitului este contradicția. Ființa finită percepe totalitatea ca pe o contradicție.

Paradigma poate fi considerată drept un ansamblu de unități care întrețin relații *in absentia*, de tipul „sau . . . sau . . .“, încadrabile *disjuncției* logice (VEL), în opoziție cu sintagma, ansamblu de unități ce întrețin relații *in praesentia*, de tipul „și . . . și . . .“, încadrabile *conjuncției* logice (ET).

După H j e l m s l e v (**201** : 56), aceste relații (pe care le numește *corelații*) sînt *interdependența* (dependența reciprocă), *determinarea* (dependența unilaterală) și *constelația* (dependența laxă), ele primind (după cum participă la un proces sau la un sistem) denumirile *solidaritate, selecție, combinare* și, respectiv, *complementaritate, specificare* și *autonomie* (**202** : 38). J a k o b s o n consideră că relațiile paradigmatice fundamentale sînt *echivalența, asemănarea, deosebirea, sinonimia* și *antonimia* (**224** : 95).

În cazul paradigmelor semantice, raporturile continuu/discret, omogen/eterogen iau aspectul raportului dintre *recurența* unui arhisemem (cu rol de semnificat paradigmatic) și *ocurențele* sememelor (avînd rolul de termeni paradigmatici). Arhise-

memul aflîndu-se în relaţie de incluziune cu termenii paradigmatici, înseamnă că paradigma se prezintă ca *o ierarhie* cu cel puţin *două nivele* :

Acest model, extrem de general, comportă variaţii în funcţie de felul relaţiilor paradigmatice contractate de sememe. De exemplu, într-o paradigmă antonimică, formată din trei termeni, arhisememul se identifică cu sememul₂, care neutralizează sememele polare (s_1 şi s_2) ; implicîndu-le, arhisememul este presupus de ele, ceea ce explică posibilitatea ca el să nu aibă întotdeauna existenţă reală în limbă :

„mic" VEL **„mijlociu"** VEL „mare"

dar

„frumos" VEL (arhisemem absent) VEL „urît".

Într-o paradigmă sinonimică, formată din cel puţin trei termeni, arhisememul se identifică, simultan, cu fiecare dintre ei. Aceasta înseamnă că, prin identificarea totală (sau parţială) a recurenţei (arhisememul) cu ocurenţele (sememele), relaţiile antonimice şi cele sinonimice au în comun însuşirea de a participa la paradigme cu *ierarhie anulată* şi că se deosebesc de alte relaţii (echivalenţa, asemănarea etc.), care produc *paradigme ierarhizate*.

Definind paradigma, am fost interesat să sugerez posibilitatea stabilirii unei legături de esenţă între procesualitatea limbajului poetic şi dinamismul paradigmei ca unitate contradictorie. Totul, spre a identifica o cale cît mai adecvată de studiere a limbajului poetic românesc, a bogăţiei şi a varietăţii sale paradigmatice, graţie cărora se încadrează, tipologic şi (din ce în ce mai evident) sincronic, în evoluţia generală a poeziei.

III. PARALELISMUL

RAPORTUL SĂU CU PARADIGMATICUL

§ 15. Prin elementul ei iterativ obligatoriu, paradigma îşi subsumează *paralelismul* care, deşi perceptibil sintagmatic, nu poate fi conceput decît existînd paradigmatic.

Christian Bauer (30 : 499) atrage atenţia asupra erorii lui Ruwet *(Parallélisme et déviations en poésie)* de a considera paralelismul drept *insulă sintactică*, deci element *marcat*. Este adevărat că „repetiţia elementelor marcate nu-şi realizează funcţia decît prin alternarea cu elemente slab marcate sau nemarcate" (Segre, 387 : 145), dar trebuie să se aibă în vedere că ceea ce apare marcat într-un decupaj poate aparţine seriei nemarcate în alt decupaj, de vreme ce „orice caracteristică ce apare în text poate fi utilizată drept criteriu de echivalenţă" (Posner, 412 : 211).

Definiţiile care s-au dat paralelismului (sau sinonimelor sale) ţin seama, într-un fel sau altul, de această realitate : totalitatea relaţiilor izotopice din text (şi cele corespunzătoare din sistem) care se bazează pe una din formele primare ale asemănării semantice (Agricola, 6 : 70), coextensionalitatea a două clase de echivalenţă diferite (Posner, 412 : 214), recurenţa anumitor corelaţii gramaticale şi semantice în aceeaşi poziţie în cel puţin două versuri sau două perioade (Nasta, 324 : 678), echivalenţă artistică între elemente lingvistic neechivalente (Lotman, 263 : 353) etc. Analiza definiţiilor nu pare să excludă ideea că paralelismul este modalitatea de existenţă textuală a paradigmei, idee acceptabilă numai cu condiţia ca paralelismul să nu fie interpretat ca raport de egalitate şi de

adiţie, ci ca raport dinamic, de corelare şi integrare (cf. **438**: **117**). Recurenţa semantică este unul dintre cele mai importante mijloace prin care textul îşi semnalează stabilitatea, fapt vital căci „fără postulatul unei semnificaţii permanente şi nearbitrare, conservată şi garantată de text... nici o interpretare nu este posibilă" (Marino, **286** : 51).

FUNCŢII ŞI SINONIME

§ 16. În anul 1865, Hopkins *(On the Origin of Beauty)* sublinia decis „rolul important jucat de paralelismul exprimării în arta poetică", adăugînd cu perspicacitate : „cred că va surprinde pe oricine, cînd îi va acorda pentru prima dată atenţie" (cf. **225** : 364). Faptul se va produce abia peste o jumătate de secol şi trebuie pus pe seama formaliştilor ruşi şi în seama interesului lor pentru *orice* face parte din text. Tot ei sînt primii care i-au precizat *funcţiile*.

Astfel, Eichenbaum afirmă rolul *estetic* al paralelismului, manifestat ca repetiţie (fonică) în poezia cultă şi ca tautologie în folclor (**141** : 42). Referindu-se la procedeul insolitării, Şklovski precizează (**422** : 169) că finalitatea paralelismului (ca şi scopul imaginii în general) este determinată de transferarea unui obiect din sfera percepţiei obişnuite în sfera unei noi percepţii, ceea ce presupune o modificare semantică specifică. La rîndul său, Jakobson recunoaşte în paralelism *un mijloc canonic*, cu rol neîndoielnic în construcţia şi în compoziţia versului (**228** : 170).

Situîndu-se în prelungirea acestei preocupări, Lotman consideră că „echivalenţa elementelor la diferite nivele constituie unul dintre principiile fundamentale de organizare a poeziei şi, pe plan mai larg, a structurii artistice în general" (**263** : 353), ceea ce aduce discuţia în domeniul mult dezbătut al izotopiilor (cf. **183**, **193**, **240**, **241**, **356** etc.).

Nu uit însă că tot dintre formalişti s-a ridicat şi vocea lui Tynianov (**438** : 117—118) pentru a protesta împotriva „noţiunii primejdioase de 'simetrie a faptelor compoziţionale' ", care nu are în vedere decît *coordonarea* factorilor (caracteristică negativă a principiului de construcţie), nu şi *subordonarea*, deci *deformarea* lor de către factorul constructiv. Nu este vorba aici de refuzul propriu-zis al paralelismului,

ci mai degrabă de aderarea la părerea lui Șklovski, potrivit căreia „ceea ce contează în paralelism este senzația de noncoincidență într-o asemănare" (422 : 169). Mai amintesc că, pentru Hegel, simetria și regularitatea califică doar, însă nu constituie frumosul, simpla repetiție aflîndu-se la antipodul unității în diferență, în ce privește producerea esteticului (194 I : 140—149).

§ 17. Aparentei diversități a funcțiilor (reductibile, în ultimă instanță, la finalitatea estetică) îi răspunde o mare diversitate în privința denumirilor sub care mai este cunoscut paralelismul: *cuplaj* (Levin, 258), *congruență* (Spillner, 399 : 67), echivalență (Posner, 412 : 213), *redundanță* Van Dijk, 446 : 186) etc.

Situație ce o repetă pe aceea a *paradigmei*, pentru care Guiraud dă următoarele echivalente: *model, matrice, structură elementară, structură etimologică, macrosemn,* avertizînd totodată că nu e vorba aici de incoerență terminologică, ci, precizează el, „fiecare dintre aceste nume cu sensuri foarte apropiate și adesea sinonime definește caracteristici proprii" (186 : 162). Îmi lipsește convingerea că sinonimele lui *paralelism* îndreptățesc, toate, o atare justificare.

Interpretînd paralelismul ca *unitate multiplă*, constat că sensul respectiv se regăsește deja în *synéste* al pitagoreicilor și al lui Platon, în „unul participat" din *Parmenide*, în *meiktón*-ul din *Fileb*, de unde provin diversele reguli ale frumosului: plenitudinea, simetria, eficacitatea *(téleon, sýmetron, ikanón)*, de unde au decurs apoi măsura, proporția, ordinea *(orismón, symmetria, táxis)* ale lui Aristotel, de unde, în sfîrșit, *mensura, numerus, pondus* din *Liber de Sapientia* și, încă, *integritas, consonantia, claritas* la Sf. Toma d'Aquino (309 : 413).

În încheierea acestui paragraf, mai semnalez că vechimea fenomenului discutat aici este atestată de numeroase lucrări, dintre care unele nu sînt cuprinse în *Bibliografie*: W. F. Albright, *The Old Testament and the Canaanite Language and Literature*, „Catholic Biblical Quarterly", 7, 1945; J. Gonda, *Stylistic Repetition in the Veda*, Amsterdam, 1959; N. Poppe, *Der Parallelismus in der epischen Dichtung der Mongolen*, „Ural-Altaische Jahrbücher", 1958; W. Steinitz, *Der Parallelismus in der finisch-karelischen Volksdichtung*, Helsinki, 1934 etc.

IV. TEXTUALIZAREA

IPOTEZA JAKOBSON-BARTHES

§ 18. Afirmînd că funcţiei poetice şi, deci, limbajului corespunzător le sînt proprii proiectarea principiului echivalenţei de pe axa selecţiei pe axa combinării, Jakobson formula, potrivit lui Solomon Marcus (276), „una din cele mai frumoase propoziţii ale structuralismului“, aprecierea luînd în considerare, desigur, între altele, şi faptul că teoria respectivă este capabilă să conducă la descrierea unitară a majorităţii procedeelor poetice. A majorităţii, dar nu a tuturor.

Independent de lingvistul american, Roland Barthes a ajuns la constatarea că limbajul poetic cultivă întrepătrunderea sintagmei şi a sistemului şi că principala formă de manifestare a acestei intersectări este *extensiunea unei paradigme în planul sintagmei*. Mi se pare demnă de reţinut distincţia pe care acest semiotician o face între posibilitatea actualizării *unui singur termen* al paradigmei (ceilalţi fiind percepuţi ca virtuali) şi aceea ca *toţi termenii* ei să fie sintagmatizaţi (26 : 161—162).

Comparînd cele două puncte de vedere, se constată numaidecît că numai prima dintre posibilităţile stabilite de Barthes afirmă, în alţi termeni, ceea ce admite şi teoria lui Jakobson: sintagmatizarea *raportului paradigmatic* (fundat pe principiul echivalenţei). Cealaltă posibilitate evocată o implică pe aceasta în măsura în care sintagmatizarea întregii paradigme presupune actualizarea nu numai a termenilor ei, ci şi a raportului pe care aceştia îl întreţin.

Pentru Jakobson, sintagma poetică este un spaţiu în care se ajunge la *concilierea* selecţiei şi a combinării, pe cînd

B a r t h e s conservă caracterul *contradictoriu* al relației dintre paradigmă și sintagmă, care se presupun în așa fel încît afirmarea uneia să însemne negarea celeilalte.

TEXTUALIZARE ȘI CONTEXTUALIZARE

§ 19. De obicei cînd se vorbește despre sintagmatizarea paradigmei, se are în vedere actualizarea unui singur termen al ei. Actualizarea se face potrivit anumitor criterii de distribuție, încît contexte diferite să selecteze termeni distincți ai aceleiași paradigme. Astfel, contextul *rîu* admite pe *undă* sau pe *val*, pe cînd contextul *mare* pretinde pe *val* sau pe *talaz* (cf. infra).

Propunînd, după A n t o i n e, C o s e r i u și I m b s (cf. 91 : 57), termenul *actualizare* pentru a denumi o asemenea situație, îi rezerv lui *sintagmatizare* rolul de a indica trasferarea tuturor termenilor unei paradigme în text.

Sintagmatizarea se desfășoară în două variante. În prima, termenii paradigmei sînt în așa fel situați în text, încît să li se asigure *contiguitatea*, pe cînd în cealaltă variantă ei sînt *decalați*. Pentru aceste variante ale sintagmatizării propun termenii *textualizare* și, respectiv, *contextualizare*. Sensul cu care îl utilizez în această carte pe *textualizare* este mai restrîns decît accepția obișnuită a termenului, pe care însă, departe de a o contrazice, o presupune : „oprire a parcursului generativ, la un moment oarecare al procesului, și devierea lui spre manifestare“ (179 : s .v.).

Prin importanța pe care o are distanța la care sînt situați termenii paradigmei în variantele sintagmatizării, acestea prezintă analogii cu ipostazele (particulare) ale redundanței, pe care le identifică G. B e r n a r d (32), și anume : reiterarea contiguă a aceluiași segment, denumită *repetiție* și reiterarea sa la distanță, denumită *recurență*.

Este evident că exigența contiguității, pe care o presupune textualizarea, poate fi satisfăcută numai în spațiul restrîns al unui vers sau, cel mult, al unei poezii, ceea ce conferă textualizării o maximă perceptibilitate. În schimb, intervalul de decalaj dintre termeni, în cazul contextualizării, oscilează între

acela al unei întregi poezii și acela al operei unui poet, cu consecința că această variantă a sintagmatizării se caracterizează prin perceptibilitate minimă.

Distincția *local* vs *global* este făcută și de către Solomon Marcus (277 : 37), dar cu referire la ambiguitatea poetică: „există o ambiguitate locală, care se manifestă la nivelul versurilor sau chiar al cuvintelor, și o ambiguitate globală, integrală, care se manifestă la nivelul unui întreg poem sau chiar al întregii opere a unui scriitor".

Spre a ilustra deosebirea dintre variantele sintagmatizării, mă voi folosi de paradigma la care am recurs și mai sus *(val, undă, talaz)*. Ea este textualizată în fragmentul :

„Ea *val* sfîșie,
Talaz despică,
Unde doboară"
(Văcărescu, 191),

unde, precizez, distanța sintagmatică zero nu este afectată de coocurența paradigmei verbale *sfîșie, despică, doboară* textualizată paralel. Termenii paradigmei ce interesează aici pot fi ușor identificați în contextualizarea :

„Așa marinarii pe mare îmblînd,
Izbiți de *talazuri*, furtune"
(Eminescu, 11),

„Nilul mișcă *valuri* blonde pe cîmpii cuprinși de maur"
(Ibidem, 36),

„Ale piramidei visuri, ale Nilului reci *unde*"
(Ibidem, 37).

Textualizarea *identifică* relațiile paradigmatice cu cele sintagmatice, suspendînd atît selecția (de vreme ce toți termenii paradigmei sînt sintagmatizați), cît și combinarea (căci acești termeni coexistau înaintea sintagmatizării lor). Ea are ca efect *atenuarea* contradicției dintre caracterul continuu al semnificatului și cel discontinuu al semnificanților și este generatoare de *redundanță*.

Contextualizarea se bazează pe *nonidentitatea* relațiilor paradigmatice și a celor sintagmatice, duce la *intensificarea* contradicției amintite și produce *entropie*.

Sintagmatizarea (în sensul pe care l-am dat termenului la începutul acestui paragraf) este *un proces* în cadrul căruia are

loc nu numai proiectarea disjuncției din paradigmatic în sintagmatic (admisă de J a k o b s o n), ci și proiectarea conjuncției din sintagmatic în paradigmatic (pe care J a k o b s o n o ignoră și pe care B a r t h e s nu pare să o fi sesizat). Așadar, un proces *contradictoriu*, în care cele două planuri se presupun și se neagă simultan.

În exemplul : „Pămîntul își ivea pe rînd / *Sahara, Nilul, Europa*" (Baltag, 40), paradigma afirmă sintagmaticul căruia îi aparține prin textualizare, dar îl și neagă în măsura în care este textualizată ca paradigmă, deci sfidînd principiul combinării.

Interdependența paradigmei și a sintagmei (cf. supra § 11) culminează în *dialectica sintagmatizării*, una dintre componentele tipice ale limbajului poetic.

Cu aceasta am invocat și motivul pentru care teoria lui J a k o b s o n, construită pe terenul actualizării, adică al transferării relațiilor intraparadigmatice în domeniul interparadigmatic, este incompatibilă cu procesualitatea limbajului poetic. Ea își păstrează, însă, utilitatea intactă atunci cînd este vorba de a explica unitar procedeele specifice *limbii poetice*.

TEXTUALIZAREA. ELEMENTE ȘI PROPRIETĂȚI

§ 20. O paradigmă *semantică* este formată (cf. supra § 14) dintr-un număr variabil de sememe (nu însă mai mic decît două) și din intersecția acestora, adică din arhisemem. Textualizarea unei asemenea paradigme este condiționată (în așa măsură încît pare a se confunda cu ele) de două operații, și anume de *lexicalizare* și de *indexare*.

Prin lexicalizare, se corporalizează întreaga paradigmă semantică sau numai un fragment al ei (suficient de mare spre a fi satisfăcută condiția numerică formulată).

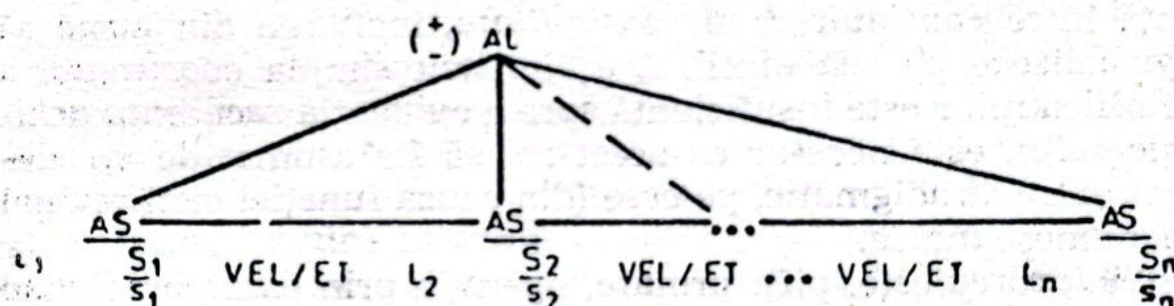
Posibilitatea ca textualizarea să afecteze numai un fragment al paradigmei este dată de caracterul *deschis* al paradigmelor semantice, care face să se admită doar un prag minim, nu și unul maxim, al lor.

Prin urmare, lexicalizarea este un proces în cursul căruia sememele se transformă în lexeme, iar arhisememul în arhi-

lexem, cu precizarea că, fiind implicat în fiecare semem, arhisememul este întotdeauna previzibil și, prin aceasta, doar susceptibil de lexicalizare.

Sînt frecvente situațiile cînd lexicalizarea lui nu este posibilă, din cauză că fascicolului de seme din care este alcătuit nu îi corespunde, într-o limbă naturală dată, un semnificant. La fel de numeroase sînt și cazurile inverse (dar care nu interesează aici), în care existența unui arhilexem nu este însoțită de aceea a lexemelor corespunzătoare și cînd, din acest motiv, se poate vorbi despre *arhilexeme cu paradigmă vidă* (după modelul conceptelor cu clasă vidă din logică, cf. Carnap, 61 : 133).

Ținînd seama de faptul că lexemul are statut de *semn biplan*, în cadrul căruia sememul pe care îl lexicalizează apare în postură de semnificat, propun următorul model (provizoriu) al paradigmei semantice lexicalizate :

Unde AL=arhilexem, AS=arhisemem (a cărui recurență este marcată prin linia continuă), L=lexem, S=semnificat, s=semnificant, iar VEL/ET marchează neutralizarea selecției și a combinării.

Textualizarea unei paradigme semantice presupune antrenarea lexemelor într-un dublu raport de semioză : al semnificanților (distincții : s_1, s_2, ... s_n) cu proprii semnificați (de asemenea distincții : S_1, S_2, ... S_n) și al acelorași semnificanți cu arhisememul recurent (AS′, AS″, AS‴). Primul raport reprezintă un evident caz de izomorfism, pe cînd în cazul celui de-al doilea se constată o distorsiune, căci unor semnificanți discreți le corespunde un continuu semantic, un semnificat paradigmatic și tocmai grație acestui din urmă raport paradigma textualizată se prezintă ca *semn global* sau *macrosemn*.

Implicarea lui AS în S_1, S_2, ... S_n face ca, într-o textualizare, să se poată vorbi despre concomitența a două distanțe paradigmatice : cea dintre S_1, S_2, ... S_n, care este variabilă și

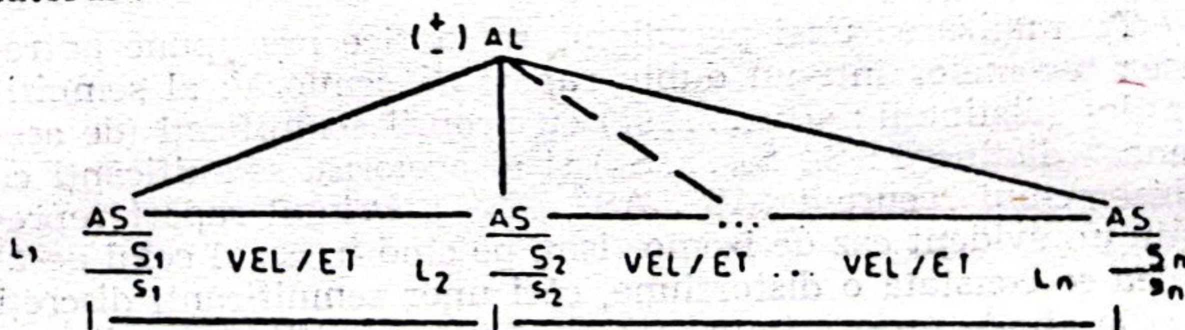
constituie fundalul de relevanță pentru distanța dintre AS′, AS″, AS‴, egală întotdeauna cu zero și care este cu atît mai perceptibilă, cu cît variabilitatea celei dintîi este mai accentuată.

Deși sintagmaticul este un domeniu în care se manifestă *linearitatea* discursului, textualizarea nu trebuie interpretată ca blocare a acestei linearități, ci doar ca suspendare parțială a ei, ca identificare a paradigmaticului și a sintagmaticului, fără a se depăși limita dincolo de care nu s-ar mai păstra sentimentul diferențierii lor. Ca fenomen specific limbajului poetic, textualizarea nu este propriu-zis transfrastică, ci poate mai degrabă afrastică, adică dezinteresată de aspectul sintactic al discursului, de linearitatea acestuia.

Mă despart așadar de definiția curentă a termenului: „ansamblu de procedee — chemate să se constituie în sintaxa textuală — care urmăresc să realizeze un continuu discursiv..." (179 : s v.).

§ 21. Textualizarea pretinde, așadar, o asemenea corespondență între *continuitate* și *contiguitate*, încît cea din urmă să o vizualizeze pe cea dintîi. Dar, întrucît simpla *coocurență* a semnificanților este insuficientă spre a evidenția *recurența arhisememului*, este necesar ca acest rol să fie asumat de un element extraparadigmatic, pe care (din cauza funcției ce îi revine) îl denumesc *indice*.

Indexarea este, prin urmare, operația prin care paradigmei lexicalizate îi este asociat *un semnificant recurent*, care să avertizeze asupra semnificatului paradigmatic *continuu*. Luînd în considerare și indicele (pe care îl notez I), modelul complet al textualizării (ce reunește lexicalizarea și indexarea) va fi următorul:

În acest model, am încercat să sugerez, prin decalarea grafică pe verticală, că între AS și I nu există un proces de semioză (ca între S și s), ci doar semnalarea unei recurențe semnificative printr-o recurență semnificantă.

Pe cînd lexemele sînt semne *biplane*, își evidențiază prezența prin simplă ocurență, indicele este un semn *monoplan* sau *un semnal*. După J. Prieto (351 : 95 ș. u.), semnalul aparține categoriei indicilor, el fiind un fapt imediat perceptibil, care ne permite să aflăm cîte ceva despre un altul, imperceptibil. Pentru a avea un semnal, este necesar ca cel căruia îi este destinat să recunoască scopul pentru care faptul perceptibil a fost produs. Principala caracteristică a unui semnal este, însă, aceea de a fi, simultan, o indicare pozitivă și una negativă. Aceasta înseamnă că indicele desemnează întotdeauna o clasă de posibilități căreia îi aparține posibilitatea ce se realizează efectiv și că, deoarece o clasă nu există decît în raport cu alta, numită *complementul* ei, el va marca totodată și noncomplementaritatea posibilității realizate.

Indicele paradigmatic se comportă întocmai ca un semnal, căci funcția lui este de a semnala existența unei paradigme; dar, relevînd-o, el semnalează și caracterul nonparadigmatic al contextului în care s-a efectuat textualizarea.

Pentru a-și îndeplini rolul, indicele trebuie să intre în recurență, ceea ce îi conferă și condiția de *element ritmic* (în sensul cu care utilizează termenul Kristeva, 251 : 18); grație ritmicității sale, el trece (în terminologia autoarei) din planul lingvistic în cel semiotic sau (în terminologia adoptată aici) din cel al limbii poetice în acela al limbajului poetic. Aceasta înseamnă că *același* element participă simultan la ambele planuri și că, fiind satisfăcută condiția recurenței, *natura* recurentului este lipsită de importanță.

Fapt semnalat deja de către O. Brik: „În general se numește ritm orice alternanță regulată, natura a ceea ce alternează fiind perfect indiferentă" (52 : 143).

Funcția intensificatoare, specifică oricărui element ritmic, deci inclusiv indicelui, face ca paradigma textualizată să nu apară ca o compoziție statică, ci ca o construcție, ca o integralitate dinamică, ale cărei componente sînt legate între ele printr-un semn de corelare și de integrare (cf. 438 : 155).

Indicele poate să apară în postura de *semn dinamic* numai grație caracterului său recurent și datorită capacității sale de a nu întrerupe *spațiul zero* dintre lexeme, indiferent de natura și de amploarea elementului prin care se concretizează. Această indiferență este consecința *tendinței autonomizării de sens* (251 : 18) a elementului de limbă pe cale de a deveni indice.

Dacă indexarea este autonomă în raport cu natura indicelui, în schimb capacitatea de indicare depinde de consistența semnificantului cu rol de indice. Se poate afirma că vizualizarea unei paradigme semantice depinde de gradul de vizibilitate a indicelui.

COORDONARE/TEXTUALIZARE: UN ASPECT AL RAPORTULUI DINTRE LIMBĂ, LIMBA POETICĂ ȘI LIMBAJUL POETIC

§ 22. Studiile dedicate coordonării sînt unanime în a recunoaște că acest raport sintactic se realizează numai dacă sînt satisfăcute anumite cerințe semantice și formale, reductibile, în ultimă instanță, la condiția *omogenității* (cf. **23** : 56, **75** : 168 etc.). O distincție utilă este aceea dintre rolul elementului semantic pe baza căruia poate fi *definită* relația de coordonare și rolul elementului formal, prin intermediul căruia relația respectivă poate fi *recunoscută*. A fost exprimată și o exigență *restrictivă*, potrivit căreia „nu se pot coordona determinantele cu determinatele lor" (**20** : 154), exigență care nu exclude însă dependența unui șir coordinativ de un element regent, comun tuturor constituenților săi (**320** : 159). În postura de element regent pot să apară prepoziții, dar și conjuncții.

Datorită rolului său și raportului în care se găsește față de coordonați, elementul regent poate fi apreciat și drept *coordonant*, de a cărui prezență este adeseori condiționată coordonarea însăși, din cauză că parataxa este un fenomen ce se întîlnește și în subordonare și, în consecință, nerelevant. Ipoteza la care ader este că, în cazul parataxei, este vorba despre un raport sintactic concretizat prin *jonctivul zero*, realitate admisă și termen propus de T e s n i è r e (**424** : 327).

Se mai folosesc și termenii *semn zero* (**464** : 197), *grad zero* (**160** : 46) etc.

Recurența coordonantului este, din unghi gramatical, obligatorie, facultativă și evitată, în funcție de gradul de omogenitate a coordonaților. Mai precis, recurența coordonantului se

află în raport invers proporțional cu omogenitatea coordonaților, obligativitatea recurenței depinzînd de gradul omogenității gramaticale a termenilor, iar evitarea ei — de omogenitatea semantică.

Dar recurența coordonantului depinde și de consistența sa fonetică, față de care se găsește tot în raport invers proporțional.

Observația este făcută de către Georges și Robert Le Bidois (34 I : 729), cu referire specială la prepoziții, care „nu au aceeași forță semantică și putere de a lega. E clar că prepoziții ca *în*, *de*, *cu*, datorită atît frecventei lor întrebuințări și polivalenței lor, cît și slabei lor consistențe fonetice, riscă, atunci cînd nu sînt repetate înaintea fiecărui regim, să creeze confuzie... Dimpotrivă, prepoziții ca *pentru*, *dintre* etc. și, mai ales, locuțiunile conjuncționale formate din mai multe cuvinte nu trebuie repetate".

§ 23. Coordonarea este o problemă ce trebuie pusă și rezolvată, ca atare, exclusiv în perimetrul gramaticii. Acest exclusivism nu poate fi aplicat, însă, și *reflexelor stilistice* ale fenomenului, care pot fi numite *figurile coordonării*, spre a sugera astfel apartenența lor la stratul *limbii poetice*. Din această perspectivă, chestiunea recurenței coordonantului nu a fost pusă în termeni la fel de tranșanți (obligativitate vs interdicție), căci ipostazele stilistice sînt în *dependență deviantă* față de norma gramaticală considerată diacronic.

Avem informația (34 I : 729) că, pînă în secolul al XVII-lea, repetarea era evidentă, pentru ca Malherbe și Vaugelas să se opună acestui uzaj și să declare inviolabilă „legea repetiției". Pe fundalul acestei norme, procedeul juxtapunerii a putut să pară, un timp cel puțin, mai mult decît o modalitate sintactică (în condițiile cînd existența jonctivului zero încă nu era gîndită), și anume să se identifice cu figura numită în retorică *asindeton* (sau *disjuncție*, cf. 181 : 105—106). Îndeosebi parataxa este identificată cu *asindetonul retoric* sau *multimembric* (numit și *Veni-vidi-vici-Stil*, 404 : s.v.). Azi, statutul retoric al procedeului e contestat („Procedeul fiind curent, el nu poate reprezenta o figură", 75 : 166), admițîndu-se, totuși, că textul poetic modern manifestă o vădită predilecție pentru „semnul zero al parataxei", prin care legătura dintre coerența și structura semantică devine mai clară (464 : 197). În același timp, cercetările arată că, tot în textele moderne, se recurge masiv la recurența coordonantului, fapt subsumat fie *repetiției* (145 : 67, 16 : 641—642), fie *anaforei* și *polisindetonului* (181 : 111).

§ 24. Însuşi faptul că între coordonare şi textualizare se constată analogii obligă la delimitarea riguroasă a acestor fenomene. Astfel, exemplul

„Astăzi n-o să mai cert nici o ființă,
nici pietrele, nici oamenii, nici buruienele"

(Blaga, 88)

poate fi interpretat în trei moduri diferite, dar cîteşitrei acceptabile în egală măsură.

Din punctul de vedere gramatical (deci din perspectiva limbii), avem a face cu ilustrarea unei coordonări copulative, realizate cu ajutorul corelativului negativ (*nici . . . nici . . .*), între obiectele directe *o ființă, pietrele, oamenii, buruienele*.

Din unghiul limbii poetice, este vorba despre *o construcție anaforică*, obținută prin recurența lui *nici* :

„Astăzi n-o să mai cert *nici* o ființă,
nici pietrele,
nici oamenii,
nici buruienele".

În sfîrşit, din perspectiva limbajului poetic, ne găsim în fața unei textualizări a paradigmei semantice („ființă", „piatră", „om", „buruiană"), evidențiată prin indicele NICI. Este clar că sememele respective nu formează o paradigmă lingvistică, dar, din cauza indexării lor omogene, sîntem constrînşi să le recunoaştem apartenența la o paradigmă *poetică*, notată :

NICI (ființă·piatră·om·buruiană).

Suportul asemănărilor dintre cele trei fenomene descrise mai sus este *nici*, care are însă, în fiecare caz, o altă funcție : coordonant, element anaforic şi indice, triplă postură ce îi conferă şi rolul de sursă a deosebirilor dintre ele.

Precizez că asemănările şi deosebirile dintre coordonare, anaforă şi textualizare nu se explică prin posibilitatea aplicării unor perspective diferite aceleiaşi realități, ceea ce ar duce inevitabil la ilustrarea ideii formulate de Jean Cohen şi acceptate de către Genette (163 : 238, nota 1) că poezia ar fi *o degramaticalizare* a limbii, ci se explică prin faptul că una şi aceeaşi realitate este, simultan, fapt de limbă, fenomen al limbii poetice şi al limbajului poetic.

§ 25. Textualizarea poate avea o desfăşurare orizontală sau verticală, după cum se lasă antrenată în linearitatea discursului sau o intersectează. Aceste modalităţi sînt consecinţe ale respectării/nerespectării condiţiilor de spaţialitate şi spaţializare (cf. supra § 19).

Exigenţa spaţialităţii presupune realizarea contiguităţii termenilor (adică a distanţei sintagmatice zero), pe cînd aceea a spaţializării admite posibilitatea ca termenii paradigmatici să îşi succeadă în cadrul unui vers (limită minimă) sau în cadrul întregii poezii (limită maximă).

Textualizarea *orizontală* pretinde să fie satisfăcute exigenţa *spaţialităţii* şi aceea *a minimei spaţializări* :

„Însîngerat v-am răscolit cărare
CU *inima*, CU *pumnul* şi CU *dinţii*".

(Goga, 317).

Condiţiile orizontalităţii sînt îndeplinite şi atunci cînd textualizarea începe într-un vers anterior :

„Mugea văzduhul DE *bubuituri*,
DE *pocnete*, DE *troznete*, DE *larmă*"

(Philippide, 278),

sau atunci cînd se încheie într-un vers următor :

„DIN *lac*, DIN *bălţi*, DIN *smîrc*, DIN *trestie, stuf*,
DIN *munţi*, DIN *văi*, DIN *codri*, fugi, ascunde-te, puf !"

(Heliade Rădulescu, 165).

Cu precizarea că, în exemplul din urmă, repartizarea termenilor paradigmei în cele două versuri corespunde destul de exact delimitării celor care se asociază „mediului acvatic" de cei care denumesc „realităţi terestre".

§ 26. Textualizarea *verticală* cere să fie satisfăcută exigenţa *maximei spaţializări* (prin urmare, încălcarea spaţialităţii) şi să

se respecte condiţia suplimentară *a distribuirii termenilor şi indicilor în poziţii stereotipe :*

„El mi-a spus, căci mă urîse,
DESPRE *lucrurile* plînse,
DESPRE *vremurile* scurse,
DESPRE *patemile* duse"
(Stănescu, 300).

Stereotipia poate fi nu numai iniţială, ca în exemplul precedent, ci şi internă :

„N-ai glas DE *vifor*, să jeleşti ;
N-ai mîni DE *fier*, ca fier să frîngi ;
N-ai mări DE *lacrămi*, mări să plîngi".
(Coşbuc, 103).

Uneori, stereotipia angajează numai indicii, pe cînd termenii sînt distribuiţi asimetric :

„NICI *şoapta* sărutării suavii aurele
Pe unde semănată de pulbere de stele,
NICI dulcile *suspine* ce-n pomi la Iscudar
Exală-n sînul serii fia lui Ilbahar,
NICI *cîntul* ce modulă pescarii-n depărtare,
NICI splendida *lumină*, ce scînteia pe mare".
(Bolintineanu, 7).

Cazuri particulare sînt acelea în care textualizarea este, în egală măsură, orizontală şi verticală. Faptul devine posibil atunci cînd indicele împreună cu termenul epuizează întinderea versului :

„Eram aşa de obosit
DE *primăveri*,
DE *trandafiri*,
DE *tinereţe*
Şi DE *rîs*"
(Blaga, 53).

Comparînd modalităţile textualizării, rezultă că cea verticală reprezintă un început de destrămare a coeziunii sintagmatice a termenilor, adică un început de contextualizare. Avem a

face, totuși, cu textualizări și în asemenea împrejurări, căci termenii își semnalează apartenența la paradigmă prin intermediul indicelui, și nu printr-o clasă de distribuție, ca în contextualizare.

Cele două moduri de semnalare a paradigmelor sintagmatizate sînt înrudite prin funcția comună, putîndu-se admite că indicele reprezintă o clasă de distribuție alcătuită dintr-un singur termen recurent, iar clasa de distribuție — rezultatul divizării aceluiași indice într-un ansamblu de distinctivități.

§ 27. Posibilitatea desfășurării verticale a paradigmelor duce la apariția *textualizărilor paralele :*

„Se spune că strămoșii, cari au murit fără de vreme,
CU sînge tînăr încă-N vine,
CU patimi mari ÎN sînge,
CU soare viu ÎN patimi,
vin,
vin să trăiască mai departe
în noi
viața netrăită"

(Blaga, 12),

exemplu în care avem două paradigme substantivale, indexate prepozițional și o paradigmă adjectivală, indexată prin zero (∅)

CU sînge ∅ tînăr -N vine
CU patimi ∅ mari ÎN sînge
CU soare ∅ viu ÎN patimi.

Existența textualizărilor paralele creează condiții pentru stabilirea de *raporturi interparadigmatice*, de exemplu între

CU (sînge · patimă · soare)

și

∅ (tînăr · mare · viu),

raporturi ce „se dezic" de cele gramaticale, dintre determinați și determinanți (*sînge tînăr, patimi mari, soare viu*) și permit, totodată, sesizarea ușoară a complexității poetice *reale*.

§ 28. Realitatea poetică, pe care am denumit-o *textualizare*, a fost identificată, ca atare ori în variante ale ei, de foarte mult timp și în mai toate literaturile. Atestările ce urmează au drept scop mărturisit să dovedească vechimea și universalitatea fenomenului.

Încep prin a cita așa-zisul *Epitaf al lui Vergilius* (datînd din Antichitatea tîrzie) :

„Pastor arator eques pavi colui superavi
Capras rus hostes fronde ligone manu",

în care Curtius recunoaște (102 : 330) procedeul numit în latina medievală *versus rapportati* sau *applicati* (ori, încă, *singula singulis*).

Exemplul este interpretat și comentat astfel : „Succesiunea *Bucolice, Georgice, Eneida* este înfățișată aici printr-o imbricare simetrică și gramaticală. Construcția normală a frazei ar fi următoarea : *Pastor pavi capras fronde, arator colui rus ligone, eques superavi hostes manu* . . . Trei propoziții compuse identic din punct de vedere gramatical, din cîte patru cuvinte, au fost așadar desfăcute și apoi regrupate". Tot Curtius, care semnalează revitalizarea procedeului în baroc, dă și un exemplu mai recent (din secolul al XVII-lea), găsit la Brockes (cf. 102 : 329) :

„Blitz, Donner, Krachen, Prasseln, Knallen,
Erschüttern, stossweis abwärts fallen,
Gepresst, betäubt von Schlag zu Strahl,
Kam, ward, war alles auf einmal
Gesehn, gehört, gefühlt, geschehn".

§ 29. În cazul acestei varietăți a textualizării, structura „normală" a frazei poate fi ușor refăcută. În schimb, faptul nu mai este posibil pentru poeziile toscane numite *rispetti*, despre care Vossler afirmă că au „forma unor afirmații solemne, repetate de două, de trei sau chiar de mai multe ori, cu variații și cu o intensitate crescîndă" (456 : 15) :

„Dove passate voi l'aria si posa,
Voi siete del giardin la vaga rosa :
Dove passate voi l'aria si ferma,

Voi siete del giardin la vaga stella.
(Dove passate voi l'aria si priva,
Voi siete del giardin la vaga cima)".

În acest exemplu se recunosc două paradigme textualizate paralel (și alternant), însoțite de indici propoziționali :

(1) DOVE PASSATE VOI L'ARIA SI (posa·ferma·priva)
(2) VOI SIETE DEL GIARDIN LA VAGA (rosa·stella·cima).

Pentru interesul comentariului, citez și această strofă a lui Schiller :

„Gefährlich ist's den Leu zu wecken,
Verderblich ist des Tigers Zahn,
Jedoch der schrecklichste der Schrecken
Das ist der Mensch in seinem Wahn",

în care V o s s l e r distinge o gradație semantică, pe care o consideră neregulată întrucît, fiind vorba despre substantive (*Leu, Tiger, Mensch*), gradația respectivă nu este relevată cu mijloace morfematice (**456** : 19—20). Dar impresia de neregularitate este mai degrabă consecința raportului stabilit prin lectură verticală (adeseori inconștientă) între două paradigme textualizate paralel și care concretizează într-adevăr gradații desfășurate în sensuri opuse (ascendent în prima și descendent în cea de a doua) ; termenii paradigmelor sînt raportabili la un arhisemem comun (în componența căruia intră și semele „agresivitate", „amenințare", „pericol potențial") :

(1) Ø (gefähr*lich*·verderb*lich*·schreck*lich*st)
(2) IST (Leu·Tiger·Mensch).

Paradigma (1), mai coerentă sub raport semantic, influențează paradigma (2), asupra căreia trece, o dată cu omogenitatea, și sensul ascendent al componentelor ei. Astfel, paradigma (2) adaugă sensului descendent inițial un sens ascendent transferat care îl camuflează pe cel originar.

§ 30. O altă varietate a textualizării este cercetată de către A l o n s o, care o numește *corelație*, în două studii publicate în anul 1944 (*Versos correlativos y retórica tradicional* și *Versos plurimembros y poemas correlativos*) și în *Seis calas en la expresión literaria española* (1951, în colaborare cu B o u s o ñ o).

Chestiunea este reluată rezumativ și în **11** : 356—362, unde se pornește de la exemplul :

> **„Afuera el fuego, el lazo, el hielo y flecha**
> **de amor que abrasa, aprieta, enfria y hiere".**

Alonso constată o corespondență semantică între elementele constitutive ale primului vers (*el fuego, el lazo, el hielo, flecha*) și elementele care formează versul următor (*abrasa, aprieta, enfria, hiere*), ceea ce permite refacerea (lectură pretinsă și de *versus rapportati*) a patru unități sintactice autonome : *Afuera el fuego de amor, que abras* (1) ; *Afuera el lazo de amor, que aprieta* (2) ; *Afuera el hielo de amor, que enfria* (3) ; *Afuera la flecha de amor, que hiere* (4). Acestor raporturi li se dă, cu „o formulă de tip matematic", următoarea reprezentare :

α (A_1, A_2, A_3, A_4)
β (B_1, B_2, B_3, B_4),

unde este evident că α și β notează elementele cu recurență obligatorie (*elemente neutre*, cum le numește Alonso), adică ceea ce am convenit să se cheme *indici*. Mi s-a părut cel mai eficace sistem de notare a paradigmelor textualizate și l-am adoptat aproape fără modificări :

(1) AFUERA (fuego·lazo·hielo·flecha)
(2) DE AMOR, QUE (abrasa·aprieta·enfria·hiere).

Este important, poate, de reținut că Alonso refuză să considere corelația un simplu joc, sprijinindu-se tocmai pe vechimea și pe răspîndirea fenomenului : „Dar ceea ce pare un joc începe să capete importanță cînd investigăm și vedem... că acestui joc i s-au consacrat Ariosto, Ronsard, Du Bellay, Shakespeare, Cervantes, Góngora, Lope, Calderón ... Și uimirea crește cînd cercetăm mai departe și vedem că a fost larg folosit în poezia greacă (de la începutul secolului al III-lea î.e.n., cel puțin), în cea latină medievală și în poezia latină a secolelor al XVI-lea și al XVII-lea și, mai înainte, în poezia arabă (...), persană și, mai înainte, în poezia sanscrită, mai tîrziu în cea provensală și, prin intermediul poeziei italiene, în toate literaturile principale din Occident... un fenomen de o asemenea extindere geografică și amploare cronologică nu poate să nu fie profund legat de arcanele formei interne poetice. Și ceea ce părea un joc nevrednic de atenția noastră se transformă într-o problemă care trebuie pusă și studiată adînc".

§ 31. Alți cercetători contemporani recurg, pentru a denumi fenomenul textualizării, la termenul *enumerare*. Așa procedează

Emilio Arrimondi Pieri și Maria De Los Ángeles Schlump Toledo care au identificat printre caracteristicile constructive ale poeziei lui Jorge Luís Borges și *enumerarea*, cu varietățile ei (descriptivă, simetrică, explicativă și amplificatoare). De exemplu, una dintre aceste varietăți se numește explicativă deoarece „primul termen este explicat printr-o serie de substantive care se conțin în el“ (16 : 640) :

„Y le será entregado el orbe entero,
aire, aqua, pan, mañana, piedra y lino“.

În terminologia adoptată aici, *el orbe entero* este arhilexemul care „își conține“ paradigma (*aire·agua·pan·mañana·piedra ·lino)*.

Procedeul enumerării este identificat și de Maria A. Green în poezia *Il y a* din *Calligrammes*, despre el autoarea afirmînd că „provoacă un fel de uimire, de schimbare perpetuă a obiectivului și a spectacolului, creînd un fel de cinema poetic“ (174 : 666). Variabilitatea sesizată este aceea a sememelor heterogene, dar constrînse la armonizare în spațiul paradigmatic semnalat de indice :

ILYA (*fleuve·amour·prisonnier·homme·Hindus*).

Caracteristicile esențiale ale procedeului și chiar denumirea sa apar deja la Bally (care îl descoperă, firește, în vorbirea uzuală) : „*Enumerarea* se distinge greu de repetiție ; obiectele enumerate sînt grupate în jurul unei categorii comune (care poate fi, de altfel, destul de vagă)... În general, orice serie de elemente enumerate formează un singur termen în interiorul unei sintagme“ (24 : 60). Mai amintesc că pentru Fontanier (*Figurile limbajului.* Traducere, prefață și note de Antonia Constantinescu, București : Univers, 1977, p. 312) *disjuncția* este „o enumerare destul de lungă fără nici o conjuncție, nici chiar înaintea ultimului termen“. Curtius consideră (102 : 328) că renunțarea la conjuncție reprezintă o consecință a degenerării manieriste a versului, vizibilă în „îngrămădirea a cît mai multe cuvinte într-un vers“.

§ 32. Într-un comentariu la *Le paysage changeur* de Prévert, Paul Miclău (294 : 573—574) vorbește despre *serii realizate conștient*, premeditare dedusă din existența evidentă în text a unor elemente recurente, cu rol indicial :

„Sur ce paysage parfois un astre luit
un seul

le faux soleil
le soleil blême,
le soleil couché,
le soleil chien du capital
le vieux soleil de cuivre
le vieux soleil clairon
le vieux soleil ciboire
le vieux soleil fistule
le dégoûtant soleil du roi soleil
le soleil d'Austerlitz
le soleil de Verdun
le soleil fétiche
le soleil tricolore et incolore
l'astre des désastres
l'astre de la vacherie
l'astre de la tuerie
l'astre de la connerie
le soleil mort".

Prezența unor indici fermi permite recunoașterea următoarelor paradigme :

(1) LE SOLEIL (faux·blême·couché·chien (du capital)·... dégoutant·d'Austerlitz·de Verdun·fétiche·tricolore·incolore ... mort)
(2) LE VIEUX SOLEIL (cuivre·clairon·ciboire·fistule)
(3) L'ASTRE (désastre·vacherie·tuerie·connerie).

§ 33. Într-un capitol revelator (*Poezie și text sau despre devenirea textuală a poeziei*), Livius Ciocârlie se referă și la acea ipostază a simbolului „cînd numirea simbolizatului devine imposibilă pentru că mai multe soluții se oferă în același timp" (69 : 50). Chiar dacă în exemplul :

„Rubens, fleuve d'oubli, jardin de la paresse
Oreiller de chair fraîche où l'on ne peut aimer",

Rubens (în postură de arhilexem) rămîne „cheia decodării", „cele trei imagini simbol sînt, conform unei legi de aritmetică simplă, egale între ele și, deci, se simbolizează reciproc" (Ibidem : 52). Dispariția *centrului* (deci a arhilexemului) sau, poate, supraviețuirea sa ca arhisemem se înregistrează la Mallarmé :

„Le vierge, le vivace et le bel aujourd'hui
Va-t-il nous déchirer avec un coup d'aile ivre",

unde legalitatea termenilor din seria 'le vierge, le vivace et le bel' este totală și nesubordonată ierarhic dacă n-o citim ca șir de determinanți ai lui 'aujourd'hui', așa cum, totuși, o putem face" (Ibidem : 52—53).

Exemple de textualizare sînt atestate în lirica noastră populară (mai ales) și în cea cultă (însă numai la Blaga) de Felicia Șerban, care numește fenomenul *asociere* (418).

Departe de a disimula fenomenul textualizării, diversele denumiri sub care este înregistrat sînt dovezi directe ale interesului pe care cercetători de seamă i l-au acordat. Nu este însă mai puțin adevărat că mulți dintre autorii amintiți par a defini textualizarea în așa fel încît să treacă drept un procedeu între altele. Rezervîndu-i un loc privilegiat în procesualitatea limbajului poetic, nu înseamnă că resping posibilitatea ca ea să împartă acest loc cu alte fenomene, ba dimpotrivă, aș zice că intuiesc în permanență o asemenea coexistență și chiar cooperare.

Partea a doua

VIZIBIL ŞI LIZIBIL

V. LIMBAJUL CA EVENIMENT

PREMISE DIALECTICE

§ 34. Chiar dacă inconsecvenţele nu au lipsit, gîndirea europeană în ansamblul ei nu a ezitat, în general, să se exercite dialectic ori de cîte ori realitatea la care se raporta justifica ori pretindea o asemenea atitudine. Fireşte că limbajul, ca instrument al dialecticii, trebuia să sfîrşească prin a-i deveni şi obiect. Dar acesta este capătul perceptibil al lucrurilor, căci, în realitate, fiindu-i instrument, limbajul devenea, prin chiar această destinaţie a sa, obiect al dialecticii, tot astfel cum rezolvarea unui paradox stă în enunţarea lui. Fapt este că, din cauza amintită, este dificil să se stabilească unde încep şi, mai ales, unde sfîrşesc aceste două posturi ale limbajului. Este sigur că, în secolul nostru, chestiunea a luat amploare şi o oarecare gravitate, mulţi dintre gînditorii cei mai prestigioşi situînd-o în centrul preocupărilor lor. A acţiona asupra limbajului prin limbaj pare a fi unul dintre mobilurile proprii filozofiei contemporane. Ca şi poeţii, filozofii şi-au descoperit o vocaţie a limbajului ; mai neclară este situaţia unora care şi-au făcut din studierea lui o profesie. Mai neclară, deoarece lingviştii au fost constrînşi să ignore în mod deliberat dinamismul limbajului, să-l imobilizeze aşadar, fie prin excomunicarea diacroniei (de către structuralismul european), fie prin expulzarea sensului (de către descriptivismul american). În aceste condiţii, tot ce se mai putea face era tăierea nodului dialectic cu o sabie metafizică. Nu este mai puţin adevărat că natura dialectică a limbajului are tendinţa să se disimu-

leze, pe măsură ce se trece din domeniul generalului în acela al faptelor concrete.

§ 35. Punerea între paranteze a procesualității *limbajului poetic* nu este, însă, posibilă, pentru simplul motiv că procesualitatea constituie însuși modul lui de a exista. Expresia deplină a procesualității este *contradicția* (*W a l d*, **459** : 8), cu precizarea că „logica dialectică nu se referă la contrariile *constituite*, în stabilitatea lor relativă, ci la *constituirea contrariilor* în autodinamica lor". În aceeași măsură, contradicția este și forma de existență a paradigmei textualizate, în cadrul căreia este evidentă o continuă afirmare/negare a întregului de către părți și invers. Principalele componente ale limbajului poetic, semnele și macrosemnele, sînt simultan marcate de *discordia concors* și de *concordia discors*. Ambiguitatea necesară a textului poetic stă în strînsă legătură cu această stare de lucruri, căci matricea ambiguității o constituie tocmai polaritatea, *coincidentia oppositorum*. Dacă este adevărat că, „în procesualitatea devenirii, contrariile trec unul în celălalt fără putința de a le distinge" (**459** : 8), atunci este de așteptat ca semnul poetic să tindă nu spre o omonimie pur și simplu (M a r c u s, **277** : 34—35), ci spre varianta ei cea mai „agresivă", dar și cea mai productivă : omonimia antonimică. Posibilitatea de a interpreta semnificația ca atare și, în același timp, drept reversul ei asigură semnului poetic o maximă sarcină informațională. Este adevărat că de la afirmație la negație nu e decît un pas. Dar ce pas!

SEMANTIZAREA

§ 36. Afirmațiile cu care am încheiat § 35 pot fi întărite prin opinia lui L o t m a n (**264** : **53**), potrivit căreia „semnul își modelează conținutul", ceea ce are ca efect semantizarea elementelor extrasemantice ale textului poetic. Este vorba, în fond, despre ceea ce, cu un alt termen, se numește *investiție semantică* („Operație prin care unei structuri sintactice date i se atribuie valori semantice prealabil definite", **179** : s.v.). Autorii au, e adevărat, precauția salutară de a distinge între investiția semantică și încărcătura semantică, precizînd că prima este o operație, pe cînd cealaltă este o stare. Ar mai trebui, cred, precizat că în cazul particular al limbajului poetic modelarea semantică a sem-

nului nu se obține prin atribuirea de valori *prealabil stabilite*, ci (cu neînsemnate excepții) prin *crearea* de semnificații. A crea nu înseamnă, de data aceasta, inventarea de semnificații inexistente anterior în limbă, ci a produce conotații care, odată apărute, ocultează sensul denotativ, substituindu-se în calitate de semnificat. Și în cazul metaforei se propune o nouă conotație (figurativă), dar ea nu poate fi percepută decît proiectînd-o permanent pe fundalul denotației, figura însăși constituindu-se nu pur și simplu prin apariția de noi semnificații, ci prin jocul dintre aceste semnificații noi și cele care le preexistau.

Varietatea semnificațiilor poetice nu poate fi străină de aceea a semnelor în și prin care se manifestă și mai ales de aceea a domeniilor semiotice. Pornind de la celebra clasificare întreprinsă de către Ch. Morris: *semantica* (raportul semnului cu referentul), *sintactica* (raportul cu un alt semn prezent în text) și *pragmatica* (raportul cu emițătorul și/sau cu receptorul), nu-mi rămîne decît să adaug că semnificațiile poetice sînt, la rîndul lor (virtual cel puțin), semantice, sintactice și pragmatice.

Virtual, căci nu ignor riscul pe care și-l asumă clasificările intransigente. Aș spune chiar că principala calitate a unei clasificări ar trebui să fie aceea de a declanșa îndoiala, de a provoca o reacție activă.

Pot ilustra situațiile respective, recurgînd la exemple din poezia lui Bacovia. Astfel, e clar că în cazul *plumbului* trebuie să acceptăm natura semantică a semnificației „apăsare, mișcare descendentă", căci ea este asociabilă spontan cu una dintre însușirile ușor de perceput ale referentului (greutate specifică mare).

Nu mai puțin trebuie luată în considerare și proveniența *pragmatică* a acestei semnificații, deși pentru mulți cititori această proveniență este obscură. Mă refer la existența unor sensuri conotative (extrapoetice, dar recuperabile poetic), de circulație mai largă („glonte", „condei", „literă tipografică" etc.) ori mai restrînsă („melancolie", „aur" — virtual, cu tot cortegiul de asociații pe care le presupune acest rezultat scontat al unui proces de transformare alchimică —). Important este însă că aceste sensuri socializate pot fi imediat antrenate în semnificația semantică amintită a plumbului.

Semnificația *pragmatică* este relevabilă în cazul *culorilor*, pe al căror evantai poetul mizează cu bună știință, în cadrul unor asocieri sintactice stabile și, pînă la un punct cel puțin, obligatorii (*verde — primăvară — dimineață; alb/negru! — iarnă —*

noapte etc.). Cum se vede, asocierile respective sînt de natură paradigmatică, iar stabilitatea lor se explică printr-o acceptabilitate culturală anterioară actului poetic (și celui al lecturii, firește). Dar nu toate culorile comportă o simbolistică ratificată prin uzaj. Cu excepțiile, norocoase, ale culorilor pentru care poetul însuși divulgă, în confesii extrapoetice, semnificațiile cu care le-a învestit (cf. în această privință, cele relatate de el în legătură cu *galben*), nu rămîne decît să se caute o semnificație *sintactică*, deductibilă în modul cel mai direct din contextul restrîns al semnului (cu condiția să identificăm însă un context definitoriu !).

Astfel, din cauză că *violet* nu pare a dezvălui antecedente simbolice generale, semnificația lui nu poate fi stabilită (E un fel de a spune, căci ea este extrem de generală.) decît pe cale sintactică, din contextul : „Amurg de toamnă violet", în care apar două cuvinte ce au în comun faptul că denumesc *momentele penultime* ale unor cicluri (*amurg* și *toamnă*). Grație ingenuității sale simbolice, *violet* este apt să preia semnificația, „corectată" în sens poetic, sub varianta mai fermă și mult mai elastică totodată de „anticipare"/„presentiment al sfîrșitului", cu care este distribuit apoi de-a lungul întregului text (*Amurg violet*).

Din aceste cîteva exemple rezultă că limbajului poetic, ca procesualitate, nu-i pot fi proprii decît *semnificațiile sintactice*, adică tocmai acelea care *se constituie* în timpul lecturii (în vreme ce semnificațiile semantice și pragmatice preexistă acestui moment).

CONVERGENȚA SEMANTICĂ

§ 37. Sîntem înclinați în mod natural să atribuim perceptibilului statut de realitate semnificantă în raport cu alta, semnificativă, dar imperceptibilă altfel decît prin intermediul celei dintîi. În textul poetic, această atribuire nu este univocă, de la „formă" la „conținut", căci aici structura sensului presupus și căutat este condiționată de structura semnificantului. Sîntem tentați, adică, să atașăm unui semnificant complicat, dezorganizat, confuz, un sens coerent, clar și rațional. Precum și invers : unui semnificant transparent, instantaneu „eficace" îi vom căuta un semnificat eterogen, divergent. Structura semnifican-

tului, fără a fi ea însăşi semnificativă, comportă totuşi un sens matriceal, de ghidaj. Trecerea de la un plan la celălalt nu se încheie printr-o singură mişcare, ci se perpetuează pe calea unui necontenit du-te-vino, întreţinut de dialectica *ordonat / regulat / repetitiv / previzibil* etc. vs *dezordonat / neregulat / accidental / imprevizibil* etc. Sesizarea unei realităţi determină, automat, bănuirea existenţei, concomitent şi în acelaşi perimetru, a realităţii opuse.

Coerenţa semantică acreditată de un semnificant cu organizare slabă presupune recurenţa semică sau, în cazul special al textului poetic, posibilitatea propagării unor seme în unităţi care nu le conţineau (pentru situaţia din urmă este mai potrivit, poate, să apelăm la termenul *convergenţă*, mai apropiat, prin dinamismul pe care îl implică, de *izotopie*).

În *Pour une théorie de l'interprétation du recit mythique*, „Communications", 8, 1966, p. 30, A. J. Greimas defineşte *izotopia* astfel: „Ansamblu redundant de categorii semantice care fac posibilă lectura uniformă a povestirii, aşa cum rezultă din lecturile parţiale ale enunţurilor după rezolvarea ambiguităţilor lor, această rezolvare fiind ea însăşi condusă de căutarea lecturii unice". O altă precizare utilă are în vedere că, spre deosebire de cîmpul semantic, izotopia nu este un „déja-là", ci e de fiecare dată construită (cf. 182 : 38). În sfîrşit, tot Greimas defineşte contextul minimal al unei izotopii, ca fiind o sintagmă ce reuneşte cel puţin două figuri semice (175 : 72).

Înţelegerea textului poetic nu se poate exercita în afara efortului de a-l asuma ca *totalitate*. O totalitate mereu pe cale de constituire prin întreţinerea procesului de convergenţă a părţilor, căci „condiţia oricărei înţelegeri este cuprinderea intuitivă a totalităţii" (Marino, *Pentru o hermeneutică a ideii de literatură*, „Caiete critice", 11, august 1982, p. 13).

Consideraţii interesante asupra conceptului în discuţie se fac în 179 : s.v. : „totalitatea poate fi tratată fie ca o categorie ce se articulează (după V. Brøndal) în cei doi termeni contrari care sînt *integralul (totus)* şi *universalul (omnis)*, fie ca o subarticulare a primului dintre aceşti termeni, ce poate fi considerată ca termen complex, permiţînd înţelegerea totalităţii sub două aspecte simultan : ca *mărime discretă*, distinctă de tot ceea ce ea nu este *(unus)* şi ca *mărime întreagă*, sesizată în indivizibilitatea ei (*totus*)".

§ 38. Dezorganizarea, din ce în ce mai accentuată, a textului poetic este aparentă, deoarece ea este perceptibilă ca atare

numai la nivelul *limbii* poetice. Numai din *această* perspectivă succesiunea semnelor poate părea surprinzătoare și chiar incoerentă. Cum am arătat în paragrafele anterioare, tocmai această stare de decidabilitate redusă, evidentă în planul semnificantului, constituie simptomul convergenței semantice a textului. Dar garantarea faptului că, la capătul efortului de convergență, se va găsi *totalitatea* semnificativă nu poate veni din partea acestui simptom sau, în orice caz, nu numai de la el. Aportul decisiv în această privință aparține *indicelui* (cf. supra § 20 și 21), asupra căruia voi reveni pe larg (cf. infra VI), precum și oricărui alt *element ritmic*.

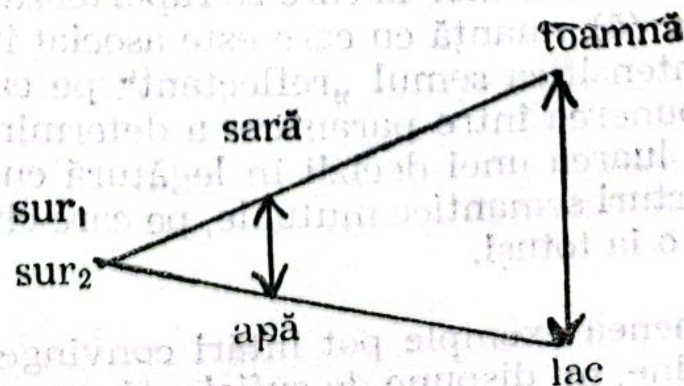
În această chestiune, Lotman constată (264 : 181) că „orice tip de echivalență secundară (ritmică, fonică, rimică, n.n.) suscită în text unități semantice suplimentare".

Un exemplu simplu poate atesta acest rol :

„Sură-i sara cea de toamnă ; de pe lacuri apa sură
Înfunda mișcarea-i creață între stuf la iezătură"

(Eminescu, 70),

exemplu în care se detectează cu ușurință elementul ritmic *sură*, distribuit simetric în primul vers, pe care îl delimitează în ambele sensuri. Prezența aceluiași cuvînt în extremitățile unității prozodice îi conferă acesteia autonomia (relativă, desigur) pe care sintaxa s-ar fi părut că i-o erodează (din cauză că cel de-al doilea emistih se perpetuează, sintactic vorbind, în versul următor). Dar rolul elementului ritmic nu se limitează la consolidarea unei unități existente. Înainte de toate, ritmicitatea orientează lectura către instaurarea unei totalități semantice între limitele unității prozodice. Cele șase lexeme se articulează în cupluri a căror solidaritate descrește dinspre extremitățile versului spre centrul său :

Creșterea distanței dintre lexemele care formează aceste cupluri este invers proporțională cu distanța lor topografică în cadrul versului (*toamnă* și *lac*, aflate în imediată vecinătate, formează un cuplu mai labil sub raport semantic decît *sară* și *apă*, mult mai decalate) și își găsește „expresia" într-o subtilă trecere de la tautofonie ($sur_1 = sur_2$) la izofonie (*sArĂ* — *ApĂ*) și, în cele din urmă, la heterofonie (*toamnă, lac*).

Rolul de conector izotopic al lui *sur(ă)* este evidențiat și de izofonia *SuRĂ* — *SaRĂ*.

Dacă, pentru *sară* (cu conotația „cer") și *apă* („suprafață reflectantă"), elementul ritmic îndeplinește funcția de actualizator al unei relații semantice cu existență culturală certă (și chiar simbolică, prin ipostaza comună de materii originare), funcția respectivă este atenuată pînă aproape de anulare în cazul perechii *toamnă* și *lac*. Sîntem tentați să atribuim și acestor termeni calitatea de cuplu, în virtutea unei atitudini analitice inerțiale, dar fără ca natura semantică a solidarității lor să ne devină clară.

Desigur că, mobilizată îndeajuns, imaginația sau, mai degrabă, inventivitatea noastră vor reuși să extindă, pînă la intersectare, sferele semantice ale acestor termeni, cu riscul implicat de a inventa ceea ce dorim să descoperim.

Segmentarea :

„Sură-i sara (cea de toamnă) ; (de pe lacuri) apa sură"

pare a simplifica lucrurile (nu știu în ce măsură le și rezolvă), căci astfel *de toamnă* și *de pe lacuri* sînt repuși în drepturi ca determinanți ai lui *sară*, respectiv, *apă*. În această interpretare, determinanții nu ar mai releva legături reciproce (dificil, oricum, de sesizat), ci ar fi chemați să amplifice semnificații deja prezente în sfera termenilor la care se raportează. Astfel, *toamnă* l-ar întări pe *sur(ă)*, nuanță cu care este asociat în mod obișnuit, iar *lacuri* ar intensifica semul „reflectant" pe care îl conotează *apă*. Oricum, punerea între paranteze a determinanților nu face decît să amîne luarea unei decizii în legătură cu existența unor eventuale raporturi semantice mutuale, pe care cititorul intuiește că ar trebui să o ia totuși.

§ 39. Asemenea exemple pot întări convingerea că elementul ritmic, în sine, nu dispune de suficientă energie integratoare

spre a realiza efectul final al totalității, ori măcar spre a contribui la obținerea acestui efect.

Neajunsul semnalat nu provine dintr-un handicap al elementului ritmic în raport cu indicele. Cauza trebuie căutată în faptul că un cuplu este insuficient pentru a fi apreciat drept o paradigmă și că, în consecință, el nu-și poate dezvălui solidaritatea semantică decît în situațiile în care această solidaritate preexistă (lingvistic ori cultural).

Atunci cînd termenii cărora li se atribuie capacitatea de a se lăsa antrenați în obținerea convergenței semantice sînt suficient de numeroși, atingerea unui atare țel al lecturii nu întîrzie prea mult.

Este plauzibil ca, în textul poetic, *alături de* și *pe deasupra* semnelor componente, să se constituie *diasemne*, alcătuite din elemente semnificante și sensuri globale.

VI. INDICELE PARADIGMATIC

INDICELE PARADIGMATIC – INDICIU PRAGMATIC

§ 40. Spre deosebire de *emblemă*, care își conține sensul împreună cu semnele în care este depozitat, *indicele* semnalizează un sens situat întotdeauna în afara lui, într-un ansamblu omogen și contradictoriu totodată de semne, numit paradigmă (cf. supra § 12—14). Prin urmare, indicele declanșează în lector, cu condiția să fie corect interpretat de către acesta, o atitudine *anticipativă* față de sens. Pentru lectorul aflat de pe acum într-o atitudine de *așteptare* față de sens, indicele al cărui rol s-a epuizat apare ca simplu *indiciu* al unui sens încă virtual, încă ascuns într-o totalitate needificată.

Disting aici o situație hermeneutică *par excellence*, care pretinde recunoașterea adevărului că orice cunoaștere nu poate avea ca punct de pornire decît *totalitatea* (cf. Marino, 286 : 133). Numai avînd *conștiința* totalității ca realitate sau ca virtualitate se poate ajunge și la *cunoștința* ei.

Pentru lămuriri, recurg și la un foarte temeinic text, *Hans-Georg Gadamer — o încercare de depășire a crizei de încredere*, Timișoara, 1985, datorat colegului Bruno Würtz, de la Universitatea de aici, unde se arată (p. 81) că Gadamer se referă la „Vorgriff der Volkommenheit" („anticiparea perfecțiunii"), adică la presupoziția anticipativă a perfecțiunii, conform căreia inteligibil este numai ceea ce comportă o perfectă unitate de sens. Dacă așteptarea noastră în această privință este infirmată, atunci vom încerca să întreprindem o activitate de remediere. Sensul, pe care îl anticipăm, nu este aleatoriu, ci dimpotrivă întotdeauna determinat de o realitate mai cuprinzătoare ce ne include și pe noi. Astfel, nu numai că presupunem o unitate de sens (coerentă) imanentă,

care ne ghidează, dar înțelegerea noastră e mereu condusă de așteptări față de un sens care ne este exterior. Cititorul nu face decît să prelungească, spontan, un dat obiectiv, existent în el ca receptivitate.

SISTEMUL INDICIAL

§ 41. Am arătat (cf. supra § 21) că, indicele rămînînd exterior paradigmei, textualizarea este dezinteresată de natura și de amploarea elementului prin care se concretizează indicele. Este însă important să repet acum că, dacă indexarea este autonomă față de natura indicelui, în schimb capacitatea de indicare este direct proporțională cu consistența semnificantului indicial. Tendința autonomizării de sens a elementului de limbă pe cale de a deveni indice face ca indexarea să poată fi susținută (teoretic cel puțin) de *orice* element care îndeplinește condiția *recurenței*.

În limbajul poetic românesc, am identificat următoarele categorii de indici (enumerarea se face în ordinea crescătoare a consistenței semnificante) : *zero, fonematic, morfematic, lexematic, sintagmatic* și *propozițional*. Indicele zero, cel morfematic și cel lexematic au relevanță statistică, în virtutea căreia pot afirma că ei alcătuiesc *un sistem indicial coerent*.

A cărui existență este atestată de indicele zero, căci numai într-un sistem absența semnificantului pozitiv este capabilă să semnaleze un semnificat (cf. și Genette, 160 : 46).

INDICELE ZERO

§ 42. În cadrul sistemului indicial amintit, această categorie reprezintă aproximativ 25%, procentaj ce constituie *o constantă* în perspectivă diacronică.

După apartenența morfologică a termenilor paradigmatici, indicele zero textualizează paradigme

1) *substantivale* (63,3%) : „Cîntați Ø *patria*, Ø *onoarea*, Ø *virtutea*, Ø *libertatea*" (Heliade Rădulescu, 212) ; „Ø *Greve*, Ø

sînge, ∅ *nebunie*, / ∅ *Foame*, / ∅ *Plînset* mondial" (Bacovia, 152); "∅ *garoafe*, ∅ *umbre*, ∅ *fluturi*, ∅ *constelații*" (Jebeleanu I, 169);

2) *adjectivale* (20,0%): „Subt ziduri ∅ *sure*, ∅ *reci*, ∅ *indiferente*" (Goga, 368); „Ce tîrg ∅ *ciudat!* ∅ *Pustiu*, ∅ *străin*, ∅ *hursuz*" (Pilippide, 193), „că am lăsat cu bună știință / ∅ *minunatul*, ∅ *neverosimilul*, ∅ *nesfîrșitul* pămînt / să devină sferă" (Stănescu, 188);

3) *verbale* (12,9%): „Ca din vis mă pomenesc / Că ∅ *voiesc*, ∅ *gîndesc*, ∅ *vorbesc*" (Văcărescu, 161); „Cămile, cai, oameni, ∅ *cad*, ∅ *pier*, ∅ *se răresc*..." (Macedonski, 255); „∅ *gonește*, ∅ *aleargă*, ∅ *despică* limba departelui" (Baltag, 67);

4) *adverbiale* (2,4%): „Căci sîngele de martiri e plantă ce rodește / ∅ *Curînd*, ∅ *tîrziu*, ∅ *odată*, dar însă nelipsit" (Alexandrescu, 17);

5) *numerale* (1,0%): „Stropi calzi de rouă-i cad pe buze: / ∅ *unu*, / ∅ *doi*, / ∅ *trei*. / Natura își descoperă zeul" (Blaga, 45).

Cf. și Luis J. Prieto, *Signe zéro, absence de signe et analyse de l'énoncé en signes*, „Cahiers Ferdinand de Saussure", 31, 1877 (*Mélanges de liguistique offerts à Robert Godel*), p. 185—204.

INDICELE MORFEMATIC

§ 43. Această categorie reprezintă aproximativ 28%, dar ponderea ei tinde să descrească în perspectivă diacronică în favoarea indicilor lexematici.

Precizez că existența unor indici morfematici *antepuși* (care nu se caracterizează prin solidaritate semnificantă cu termenii paradigmatici) face ca opoziția continuu vs discret să nu mai poate constitui un criteriu de delimitare a indicilor morfematici de cei lexematici.

Indicele morfematic textualizează paradigme

1) *substantivale* (79,1%): „Tu, măreție A *nopți*I, A *măr*iI, A *lume*I" (Eminescu, 370); „Încă UN *an*, O *zi*, UN *ceas*" (Blaga, 428); „și-n locul inimii bat / *trepte*LE, *ziduri*LE, *țevi*LE, *ferestre*LE, / *becuri*LE" (Stănescu, 278);

2) *verbale* (11,8%); „*Vegh*EZ asupră-ți totdeauna . . . / *Vis*EZ, *vibr*EZ și nu m-auzi" (Macedonski, 287); „Știi *sufer*I, *iub*I și *mîngîi*A (Arghezi, 98); „Căutăm pămîntul unde / mitic

SĂ *ne-alcătui*M, / ochi ca oameni SĂ *deschide*M, / dar ca pomii SĂ-*nflori*M“ (Blaga, 232);

3) *adjectivale* (8,6%); „Tu, noapte tainică de vară, / ATÎT DE *dulce*, ATÎT DE *grea*, / ATÎT DE *plină* de povară“ (Goga, 302); „Și parcă sînt MAI *tînăr*, MAI *pur*, MAI *dezinvolt*“ (Dumbrăveanu, 29).

INDICELE LEXEMATIC

Deține, în cadrul sistemului indicial, aproximativ 48%, dar manifestă o clară tendință de a-și spori această pondere. El textualizează paradigme *substantivale* (82,2%), *verbale* (8,4%), *adjectivale* (5,5%), *adverbiale* (2,4%), *pronominale* (0,8%), *numerale* (0,5%) și *prepoziționale* (0,2%). Lexemele care îndeplinesc acest rol pot să aparțină tuturor claselor morfologice, avînd o frecvență egală cu aceea pe care aceste clase o au în vorbire (Cf. în această privință rezultatele furnizate de Miller, 302 : 131).

§ 44. Indicele *prepozițional* (48,4%). Prepozițiile care apar cel mai des în această postură sînt **cu**: „E-o muzică de toamnă / CU *glas* de piculină, / CU *note* dulci de flaut, / CU *ton* de violină“ (Bacovia, 96); „Pași agale / CU *pașale*, / Pași bătuți / CU *arnăuți*. / Sprinteni, spornici / CU *polcovnici*“ (Barbu, 205); „Se uita CU *ochii* negri / sau CU *bile* se uita, / sau, CU *valurile* mării, / pasăre la dumneata“ (Stănescu, 322); **de**: „Acolo-s dumbrăvi DE *aur* cu poiene constelate, / Codrii DE *argint* ce mișcă a lor ramuri luminate / Și păduri DE-*aramă* roșă răsunînd armonios“ (Eminescu, 295); „Și stropii căzînd, în amurg, iau culori: / DE *sineală*, DE *aur*, DE *sînge*“ (Bacovia, 43); „Pe toate drumurile vii, / Pe cele DE *pămînt*, și DE *văzduh*, și DE *apă*“ (Jebeleanu I, 335) și **din**: „Sîngerăm DIN *mîni*, DIN *cuget* și DIN *ochi*“ (Blaga, 90), „Încerc să-mi făuresc DIN *îndoială*, / DIN *visuri* și *melancolie* / O amăgire-originală“ (Philippide, 207).

Alte prepoziții apar mai puțin frecvent în rol de indice: „CA *umbra* trecură zilele mele, / Și eu CA *iarba* mă uscai, CA *paiul*“ (Heliade Rădulescu, 163); „Dau sfat CĂTRE *medici*, CĂTRE *fiziologiști*, CĂTRE *anatomiști*“ (Stănescu, 181); „De zece vieți îl cheamă / Pe cel FĂRĂ *vîrstă*, FĂRĂ *țărm*, FĂRĂ *vamă*“ (Arghezi, 222); „Îndură-te și lasă-mi privirea s-o consol /

LA alba *strălucire* a gîtului tău gol, / LA dulcea *rotunzire* a sînilor ce cresc, / LA *noaptea* cea adîncă din ochiul tău ceresc" (Eminescu, 572); „Și voia ta o scrie / PE *piatră,* PE *icoane,* PE *hîrtie*" (Arghezi, 274); „Eram puternic împărat: / PRIN sufletească *poezie,* / PRIN *tinerețe,* PRIN *mîndrie,* / PRIN *chip de înger* întrupat" (Macedonski, 119); „Lîngă rîuri argintoase, care mișcă-n mii de valuri / A lor glasuri înmiite, PRINTRE *codri,* PRINTRE *dealuri,* / PRINTRE *bolți* săpate-n munte, lunecînd întunecos" (Eminescu, 295) etc.

§ 45. Indicele *conjuncțional* (18,7%) este selectat dintre conjuncțiile coordonatoare copulative **(nici, și)** și disjunctive **(ba, sau)**, frecvență mai mare avînd primele: „NICI *beau,* NICI *mănînc,* NICI *dorm*" (Văcărescu, 68); „Aice nu-i NICI *capăt,* nu-i NICI *drum*! / NICI *scop,* NICI *griji* — dar NICI *nădejde* nu-i!" (Philippide, 74); „Nu tremură pe dînsa NICI *cer,* NICI *nor,* NICI *zbor*" (Pillat, 56); „Dar în lugubrul sălii pufneau în rîs sarcastic / ȘI Poe, ȘI Baudelaire, ȘI Rollinat" (Bacovia, 54); „Și se răstoarnă / de-odată ȘI *Marea* / ȘI *Cerul* ȘI *totul*" (Jebeleanu II, 67).

Izolarea indicelui oscilează uneori între posibilitate și necesitate, paradigma modificîndu-și sensul în funcție de opțiunea noastră: NICI *unul,* NICI *doiul,* NICI *nimenea*" (Stănescu, 234). Primul termen poate fi interpretat ca pronume negativ (solidar cu *nimenea,* situație în care *doiul* devine termen de ruptură, în conformitate cu opinia lui B o u s o ñ o, 49 : 210 ș.u.) sau ca numeral substantivizat (solidar, acum, cu *doiul,* ruptura fiind provocată aici de *nimenea).*

Celelalte conjuncții (amintite) sînt sporadic utilizate cu această funcție: „Îmi plutea pe dinainte cu al timpului amestic / BA *un soare,* BA *un rege,* Ba *alt animal* domestic" (Eminescu, 117); „unu și cu unu fac *trei* / SAU *patru,* SAU *cinci*" (Stănescu, 377).

Dezinteresarea indicelui de natura elementului prin care se concretizează se lasă întrevăzută în posibilitatea neutralizării opoziției dintre copulativ și disjunctiv, în exemplul: „O fi el *slut* ȘI *vînăt* ȘI *șchiop,* ORI *ciung,* ORI *chior*" (Arghezi, 509).

§ 46. Indicele *verbal* (11,1%) este exprimat, cum e și firesc, în primul rînd prin verbele copulative *a fi* și *a se face*: „*Vînt* E? *Geamăt* E? *Agonie* ESTE?" (Arghezi, 96); „Tu EȘTI *vară,*

le spune. Tu EȘTI *viscol*. / Tu EȘTI *liniște*. Tu nu EȘTI *nimic*. / Tu EȘTI *întoarcere*" (Baltag, 66); „FĂ-TE *fulger* războitor, / FĂ-TE *Dunăre* turbată, / FĂ-TE *soartă* nempăcată" (Alecsandri, 192).

Mult mai rar *a fi* apare și cu valoare verbală; suficient de des, totuși, spre a se dovedi că, din punctul de vedere ce interesează aici, aceste ipostaze morfo-sintactice distincte nu au pertinență: „În trecut ERA *iubire*, ERAU *raze*, ERA *rai*" (Macedonski, 177). Neutralizarea este și mai evidentă în textualizarea: „SUNT *acolo*, SUNT *aici*, / unde pasc îngere mici, / SUNT *în toate*, SUNT *în parte*, / SUNT *bolnavă* de departe" (Baltag, 32), unde *a fi* apare cu ambele valori, dar îndeosebi în exemple ca: „Aci justiția ESTE *domnitoare*, / Aci frăția E *realizată*, / Aci virtutea — E *putere*, *valoare*" (Heliade Rădulescu, 209), unde verbul se prezintă în triplă ipostază (verbală, copulativă și auxiliară).

Verbele predicative utilizate indicial sînt relativ numeroase, dar au în general frecvențe reduse: „Și noi AVEM desigur *un cer* curat și-albastru / Și *inime* voioase și *inime*-n dezastru, / Și noi AVEM în aer *parfum* și *melodii*; / AVEM *pe Heliade*, *Alecsandri* un astru; / AVEM *Bolintinenii* cu sfinte rapsodii; / AVEM *Depărățenii*, precum și Franța soră / AVUT-atîtea *genii* apuse-n auroră" (Macedonski, 50); „MĂ DOARE *diavolul* și *verbul*, / MĂ DOARE *cuprul*, *aliorul*, / MĂ DOARE *cîinele*, și *iepurele*, *cerbul*, / *copacul*, *scîndura*, *decorul*" (Stănescu, 95); „UITE *sînge*, UITE *slavă*, / UITE *mană*, UITE *otravă*" (Arghezi, 88); „VENIȚI *oameni*, VENIȚI *stînjenei*, / VENIȚI *vise*, VENIȚI *lupi*" (Jebeleanu II, 153) etc.

§ 47. Indicele *adverbial* (6,3%) selectează paradigme substantivale, verbale și adjectivale: „Viața mea a fost tot ce vrei / CÎTEODATĂ *fiară*, / CÎTEODATĂ *floare*, / CÎTEODATĂ *clopot* — ce se certa cu cerul" (Blaga, 87); „IAR, *vată*. IARĂ *fum* — *volute*; / Și IAR *blestem* și *absolute*" (Barbu, 65); „MAI *aruncă*, MAI *plouă*, MAI *plînge*" (Bacovia, 43); „ei, cei treji, aleargă tot timpul / în ei înșiși / fiind rînd pe rînd / NUMAI *o gleznă* / sau / NUMAI *o tîmplă* / sau / NUMAI *un braț*" (Stănescu, 167);

În acest exemplu se observă desigur cum conjuncția *(sau)* se disociază prozodic de indice, prin distribuirea ei în versuri independente.

La același poet am întîlnit și următorul exemplu de *dinamism* indicial: „Piatra-mumă naște NUMAI piatră băiat, / albina care pre regină o a mîncat / naște NUMAI trîntor. / Copacul NU MAI dă fructă" (329),

alternanța NUMAI / NU MAI marcînd trecerea de la o semnificație restrictivă la una negativă. Adaug că acest dinamism este consecința raportul interparadigmatic :

(1) NAȘTE / DĂ („factor genetic") (piatră·mumă·albină·copac)
(2) NUMAI / NU MAI („produs genetic") (piatră băiat·trîntor·fructă).

Cum se vede, este vorba despre un fel de autonegare a paradigmei (1), al cărei primi termeni relevă o geneză ce nu se va putea perpetua prin produși, din cauza exclusivității acestora : NUMAI *piatră băiat / trintor.* Expresia elocventă a contestării sistematice a primului arhisemem („factor genetic") prin cel de-al doilea („produs genetic") este anularea primului indice (NUMAI) prin următorul (NU MAI) și ea este intensificată de substituirea topică a indicilor respectivi :

Piatra-mumă	NAȘTE NUMAI	*piatră băiat*
albina...	NAȘTE NUMAI	*trîntor*
copacul	NU MAI DĂ	*fructă.*

Intersectarea indicială a paradigmelor semnifică atingerea unui punct în care procesualitatea bazată pe alternanța geneză / produs / geneză este blocată.

§ 48. Indicele *pronominal* (6,1 %) selectează cu precădere paradigme verbale și substantivale : „CINE *mă-ndrumă* pe apă ? / CINE *mă trece* prin foc ? De paseri CINE *mă apără* ?" (Blaga, 100) ; „Se zbătea în mine 'tu' / 'TU', *pleoapă,* te zbăteai, / TU, *mînă,* / TU, *piciorule,* te zbăteai" (Stănescu, 220).

Indicele *adjectival* (5,7 %) selectează aproape exclusiv paradigme substantivale : „*Salonul* ALB visa cu *roze* ALBE — / Un vals de *voaluri* ALBE" (Bacovia, 62) ; „CE *platoșă,* CE *scut,* CE *carapace*" (Philippide, 279) ; „Ea e singurul bine, izvorul a toate, prin TOT *anotimpul,* / prin TOȚI *anii,* sub TOATE *punctele cardinale*" (Blaga, 216).

În acest exemplu nu avem, așa cum s-ar crede, o neutralizare a opoziției dintre pronumele nehotărît (TOATE) și adjectivul nehotărît (TOT / TOȚI / TOATE), căci cel dintîi reprezintă arhilexemul paradigmei. Se va accepta deci că opoziția respectivă corespunde aceleia dintre arhilexem și indice.

Indicele *substantival* (3,2 %) selectează, în general, paradigme adjectivale (dar și substantivale) : „O, nu mai sunt vrednic / să trăiesc printre pomi și printre pietre. / LUCRURI *mici,* / LUCRURI *mari,* / LUCRURI *sălbatice* — omorîți-mi inima !" (Blaga, 90).

Indicele *numeral* (0,4%) și cel *interjecțional* (0,1%) constituie prezențe cu totul accidentale: „M-am zămislit ca-n basme cu ȘAPTE *frunți* și ȘAPTE / *Grumazi* și ȘAPTE *țeste*“ (Arghezi, 76); „AH, *trupule*, AH, *copacule*, / AH, *iarbă cu verde*, AH, *iepure*“ (Stănescu, 212).

TENDINȚE STATISTICE ÎN SISTEMUL INDICIAL

§ 49. Analizînd un foarte mare număr de paradigme textualizate, am constatat că evoluția fenomenului în limbajul poetic românesc confirmă, în linii mari, existența celor patru etape ale literaturii noastre: romantică (1830 — 1865), a marilor clasici (1865 — 1900), modernă (1900 — 1950) și actuală (1950 —).

Prima epocă se detașează net prin preferința vizibilă pentru *indicii morfematici*, care reprezintă aproximativ 45%. Întrucît, așa cum am arătat (cf. supra § 42), indicele zero este *constanta* sistemului indicial (însumînd, în fiecare etapă, în jur de 25% din totalul indicilor), înseamnă că ultimele trei perioade se caracterizează prin supremația *indicelui lexematic*, deosebindu-se între ele prin ponderea sa din ce în ce mai ridicată (50% în etapa marilor clasici, 54% în cea modernă și 55% în cea actuală).

Prin urmare, sistemul indicial comportă în perspectivă diacronică o constantă (indicele zero), o variabilă activă (indicele lexematic) și o variabilă dependentă (indicele morfematic). La rîndul lor, variabilele însumate se prezintă tot ca mărime constantă, raportul lor cu indicele zero fiind 3/1.

Concluzia acestei investigații cu caracter statistic este că sistemul indicial manifestă o tendință fundamentală de *mărire constantă a vizibilității indicelui*, tendință ce trebuie pusă pe seama *creșterii permanente a distanței paradigmatice* (despre care va fi vorba în capitolul următor).

§ 50. Raportul dintre indici (dar numai cei lexematici) și termenii paradigmatici poate fi abordat și din perspectiva apartenenței lor morfologice, prilej pentru a releva o altă deosebire esențială (alături de opoziția *semnal* vs *semn*, cf. supra § 21).

Investigațiile statistice au dovedit caracterul *obiectiv* al raporturilor cantitative dintre clasele morfologice, raporturi determinate în primul rînd de structura limbii.

J. Lauter și D. Wickmann („Cahiers du C. R. A. L.", Nancy, 1966, nr. 2, p. 21) afirmă că studiul „frecvenței claselor de cuvinte nu a dat rezultate senzaționale; trebuie să se creadă că această frecvență este mai degrabă un fapt de limbă decît o caracteristică proprie cutărui sau cutărui autor".

Natura obiectivă a raporturilor ce intereseazǎ acum este demonstrabilă și prin faptul că rezultatele statistice obținute în cercetarea unor stiluri și chiar limbi diferite sînt *comparabile*.

Astfel, în stilul *beletristic al românei literare*, substantivul reprezintă 51%, verbul —25%, adjectivul — 14% și adverbul — 10% (Cf. LR, 9, 1960, nr. 4, p. 60); în *vechea poezie franceză (Le Saint Alexis* și *La Chanson du Roland)*, substantivul deține 46 %, verbul — 39% și adjectivul — 15% (Paul Zumthor, *Le vers, unité d'expression dans la poésie archaïque*, în *Linguistique et philologie romanes*. X Congrès international de linguistique et philologie romanes, II, Paris : Klincksieck, 1965, p. 769); în *limbajul colocvial englez* (conversația telefonică), substantivul acoperă 46%, adjectivul și adverbul împreună — 28%, verbul — 20%, verbul auxiliar — 2%, prepoziția și conjuncția laolaltă — 2% (George A. Miller, 302 : 131, după Franch, Carter și Koenig; procentajele au fost calculate de noi).

Revenind la discuția noastră propriu-zisă, precizez că *indicii* paradigmatici (lexematici) relevă următoarele apartenențe morfologice : prepoziție — 48,4%, conjuncție — 18,7%, verb — 11,1%, adverb — 6,3%, pronume — 6,1%, adjectiv — 5,3%, substantiv — 3,2% și interjecție — 0,1%. În schimb, termenii paradigmatici corespunzători dovedesc o încadrare morfologică sensibil diferită : substantiv — 72%, verb — 18,4%, adjectiv — 5,5%, adverb — 2,4% și pronumele și prepoziția împreună — 0,7%.

Aceste rezultate conduc la ideea că raportul (privit din unghi morfologic) dintre indicii și termenii paradigmatici este foarte asemănător cu acela dintre cuvintele titlu *(type)* și cuvintele -text (*token*). Chiar dacă raportul *type/token* nu este identificabil cu acela dintre *paradigmatic* și *sintagmatic*, suprafața lor de contact este suficient de mare spre a se confirma caracterul extraparadigmatic al indicilor (afirmat în § 21).

INDICELE FONEMATIC

§ 51. Am în vedere fenomenul recurenței unuia sau a mai multor foneme (inițiale și/sau finale) din componența termenilor aceleiași paradigme textualizate.

Indicii fonematici *inițiali* au drept corespondent în planul limbii poetice aliterația. Situația ideală este aceea în care acest indice însoțește *toți* termenii paradigmei : „*Veghez* asupră-ți totdeauna ... / *Visez, Vibrez* și nu m-auzi“ (Macedonski, 287), „O minune teleghidată de *o Stea, un Scaun* sau o *Schijă*“ (Jebeleanu II, 132). Indicele poate fi constituit (dar foarte rar) din două foneme : „Cine umblă fără LU*mină*, / Fără LU*nă*, fără LU*mînare*“ (Arghezi, 87). Adeseori, așa cum exemplele atestă, acest tip de indice este coocurent cu indici morfematici.

Un rol demn de luat în seamă al indicelui fonematic este acela de a grupa termenii din cadrul aceleiași paradigme în serii succesive : „L*ent* ȘI L*ung* ȘI G*reu* ȘI G*rav*“ (Stănescu, 318), alternative : „M*îhnire*, Ø V*oluptate*, Ø M*oarte*, Ø V*iață*“ (Philippide, 183), sau intercalate : „Aud venind din urmă / cutia ascensorului ducînd în ea / *Creioanele*, Ø *Scrisorile*, / Ø *Scutul*, Ø *Sabia*, Ø *Coiful*“ (Stănescu, 278).

În asemenea exemple, indicele fonematic are, de obicei, rolul de a unifica ceea ce semantica deosebește, sugerînd astfel posibilitatea (și necesitatea) de a se ajunge la instituirea unei omogenități semantice de rang superior, omogenitate consemnată de celelalte categorii de indici (lexematic în primul exemplu, zero în următoarele).

Dar poate cel mai important rol al indicelui fonematic decurge din vocația lui de a stabili și întreține raporturi *interparadigmatice* între textualizări *paralele* :

„Scuturarea frunzelor nu l-a îngropat,
Vîntul nu l-a înnecat,
Înghețul nu l-a împietrit,
Întunericul nu l-a înnegrit“

(Arghezi, 238—239).

În acest exemplu se observă cum termenii paradigmei (1) Ø („adversitate“) (scuturarea frunzelor · vînt · ÎNgheț · ÎNtuneric) sînt contaminați de paradigma (2) NU L-A („moarte“) (ÎNgropat · ÎNnecat · ÎMpietrit · ÎNnegrit) prin intermediul indicelui fonema-

tic ÎN-. Expansiunea acestuia printre termenii primei paradigme duce la captarea ei, în totalitate, de către arhisememul paradigmei (2), „adversitate“ convertindu-se în „moarte“.

§ 52. Indicilor fonematici *finali* („Nu tremură pe dînsa nici *ce*R, nici *no*R, nici *zbo*R“ (Pillat, 56) le corespunde, în planul limbii poetice, fenomenul *rimei* (cu care nu au însă în comun exigența repartizării uniforme a accentului, chiar dacă ea se realizează uneori : „O, gînd-vîrtej ! Deasupra mea / ce *fl*ORI de nori, ce *z*ORI, ce *s*ORI !“, Blaga, 314).

Acest tip de indice fonematic trebuie deosebit de indicele morfematic (în varianta sa sufixală), specific îndeosebi primei etape din evoluția limbajului poetic românesc : „Acolo am eu *căș*CIOARĂ, / Pe un vîrf de *del*IȘOR ; / Curge-n vale o *ap*ȘOARĂ / Murmurînd *încet*IȘOR“ (Văcărescu, 65). Aceasta spre deosebire de ultima vreme, cînd se constată predilecția pentru elementul prefixal : „NE*auzul*, NE*văzul*, / NE*mirosul*, NE*gustul*, NE*pipăitul*“ (Stănescu, 93).

Adaug și informația că E. Wölflin vorbea (încă în anul 1881) despre *aliterația intențională*, căreia, cum rezultă din felul cum o definește (împreunarea unor părți de vorbire coordonate), îi atribuie un rol apropiat de cel indicial (se face chiar o deosebire între rolul *funcțional* al aliterației, de a sublinia relația sintactică a părților de vorbire coordonate, și rolul ei *sonor*, care admite aliterarea unor termeni fără raporturi sintactice). După Ranninger, termenii aliteranți pot fi împărțiți, în funcție de legăturile lor logice, în sinonimi (*integer illibātus*), sintetici (*bonitās — beātitudo*) și antitetici (*vitium — virtūs*) (Cf. 404 : s.v.).

CUMULUL INDICIAL

§ 53. Necesitatea de a vizualiza paradigme din ce în ce mai puțin evidente sub raport semantic a determinat tendința indicelui paradigmatic de a-și spori constant consistența. Un mijloc pentru atingerea acestui scop este atragerea în recurență a două sau a mai multor *lexeme*.

Rezultă că elemente ale cumulului sînt indicii *lexematici*, precum și indicii *morfematici antepuși*, criteriul fiind acela al delimitării elementelor indiciale de termenii paradigmatici prin blancuri.

După numărul lexemelor/morfemelor atrase în recurență, cumulul este

1) *bimembric*: „Să vedem, ar putea graiurile mele / Să-ți vie CA NIȘTE *inele*, / CA NIȘTE *brățări*, CA NIȘTE *cercei*?" (Arghezi, 206), „ȘI *inima* NOASTRĂ bate mai tare / ȘI se lărgește / ȘI *buzele* NOASTRE au devenit / lipitori / ȘI *degetele* NOASTRE sînt limbi / șuierătoare" (Baltag, 72); „Stăpîniți ACESTE *pămînturi* de taină, le-au spus, / ȘI-ACESTE *lanuri de aur*, / ȘI-ACESTE *fîntîni*" (Dumbrăveanu, 180);

2) *trimembric*: „Nu a nins încă / ȘI ASTA E *bine* ȘI / ASTA E *rău* / ȘI ASTA E *frumos* pentru că nu s-au tras încă perdelele" (Jebeleanu II, 62), „Beți din cupa mea de piele, / DOAMNĂ, NUMAI VINURI *grele* / DOAMNĂ, NUMAI VINURI *roșii* / DOAMNĂ, NUMAI VINURI *verzi* / DOAMNĂ, NUMAI VINURI *albe*" (Stănescu, 302);

Începînd cu indicele trimembric, devine aproape o regulă ca în componența indicelui cumulat să intre un element *verbal* (predicativ sau auxiliar), ceea ce imprimă cumulului aspectul unui indice *propozițional*.

3) *tetramembric*: „EI ÎN OCHII MEI *trăiesc*, / EI ÎN OCHII MEI *iubesc*, / EI ÎN OCHII MEI *gîndesc* / ochii mei și-i amintesc" (Baltag, 5), „MAI LASĂ-MĂ UN *minut*. / MAI LASĂ-MĂ O *secundă*. / MAI LASĂ-MĂ O *frunză*, UN *fir de nisip*. / MAI LASĂ-MĂ O *briză*, O *undă*" (Stănescu, 31);

4) *pentamembric*: „ȘI TOT CE ESTE-N *suflet* ca sfîntă inspirare, / ȘI TOT CE ESTE-N *creier* ca vis sau cugetare, / ȘI TOT CE ESTE-N *inimi* ca patimi ori simțiri" (Macedonski, 50), „unde curge fîntîna nimicului / ACOLO PASC LEII NIMICULUI / ȘI *spațiul* se face de piatră, / ACOLO PASC LEII NIMICULUI / ȘI *piatra* adapă nimicul, / ACOLO PASC LEII NIMICULUI / ȘI *nimicul* în nimic se dizolvă" (Baltag, 86);

5) *polimembric*: „Și femeia A ÎNTINS MÎNA / ASUPRA LUI / ȘI *ochii* LUI / au zburat înăuntru. / A ÎNTINS MÎNA ASUPRA LUI / ȘI *auzul* LUI / a căzut înăuntru. / A ÎNTINS MÎNA ASUPRA LUI / ȘI *el* se surpă / în sine" (Baltag, 84), „vechiul copac PE CARE L-AU MAI *văzut* ȘI ALȚII, / femeia dintîi, PE CARE AU MAI *iubit*-O ȘI ALȚII, / piatra dintîi, PE CARE-AU MAI *împietrit*-O ȘI ALȚII" (Stănescu, 277) etc.

În cadrul sistemului indicial, indicii cumulați își sporesc ponderea de la 4,3% în etapa romantică, la 9,7% în cea a marilor clasici, la 10,3% în cea modernă și, în sfîrșit, la 20,3% în etapa contemporană. Referindu-mă exclusiv la fenomenul cumulului,

constat că, în timp ce indicii cumulați bimembrici își diminuează ponderea de la 84% în prima etapă la 55% în ultima, cei de rang superior și-o sporesc corespunzător (adică de la 16% la 45%).

INDICII AUXILIARI

§ 54. În această categorie intră o serie de fenomene suprasegmentale (intonația și pauza), atunci cînd satisfac condiția recurenței. Rolul lor auxiliar decurge din faptul că ei însoțesc obligatoriu un alt indice, pe care îl intensifică, dar căruia nu-i pot fi substituiți și căruia, firește, nu-i aparțin.

Mult apreciați de romantici, indicii *intonaționali* își pierd din importanță, încît azi abia dacă mai sînt tolerați. Acest declin este mai evident în cazul celor exclamativi: „Aidi *române*! aidi, *voinice*! / Lasă rîpe, văi, colnice! / Aidi, *moșnean* de vitejie!“ (Văcărescu, 108).

Nu întîmplător, desigur, procedeul este reluat de Macedonski într-un text evident parodic (76): „Iarbă *verde*! Aer *dulce*! Cer *senin*! Biată natură“.

Indicele interogativ este ceva mai rezistent: „Fu *prăpastie*? *Genune*? Fu *noian* întins de apă?“ (Eminescu, 111), „Adio, visul se ascunde... / *Înainte*? *Înapoi*? *Oriunde*...“ (Bacovia, 264). Uneori, acest indice apare doar în final de vers, interogația funcționînd recursiv: „Aràbida, ce te evocă / mai mult decît *plajă* și *rocă*? / *Aromele*, poate, și *pinii*? / *Castelul maur* sau *delfinii*?“ (Blaga, 341).

Se poate presupune că, în acest exemplu, indicele intonațional corelează nu termenii, ci seriile pe care aceștia le formează în fiecare vers, rolul său fiind acela de a evidenția, prin recurență, *dinamismul* raportului întreținut de termeni în cadrul seriilor, raport ce evoluează de la copulativ (*plajă* ȘI *rocă*) la disjunctiv (*castelul maur* SAU *delfinii*), traversînd o fază de tranziție în care primul raport este privit cu îndoială (*aromele*, POATE, și *pinii*).

Spre deosebire de cele constatate în cazul celor intonaționali, *indicii pauzei* relevă o vitalitate în consolidare.

Rolul indicial *al virgulei* este cu atît mai clar, cu cît prezența ei în anumite contexte este mai nejustificată din perspectiva limbii. Mă refer în special la coocurența ei cu indicele paradigmatic ȘI : „ȘI *geme*, ȘI *țipă*, ȘI *sare*" (Goga, 199), „Știi pe de rost ȘI *crengi*, ȘI *vînt*, ȘI *ciori*" (Philippide, 19).

Celelalte semne de punctuație care marchează pauza sînt mai puțin utilizate și aproape numai după 1900 : „-*Căni* pline ; *focuri* roșii ; *chiot* ; *noapte* ;" (Ibidem, 39) ; „pretutindenea E O *tristețe*. E O *negare*. E UN *sfîrșit*" (Blaga, 128) ; „Oh, *oasele* ... *picioarele* ... ȘI *mîini* / ȘI *ochi* ... / ȘI *somnul* însuși" (Jebeleanu I, 110).

TOPICA RAPORTULUI DINTRE INDICELE ȘI TERMENUL PARADIGMATIC

§ 55. Topica acestui raport relevă aspecte diferite după cum este vorba de indexare contiguă ori de indexare decalată.

Denumirea însăși lămurește că indexarea *contiguă* are proprietatea de a conserva *distanța sintagmatică zero* între indice și termenul indicat. De regulă, indicele este așezat *înaintea* termenului, poziția postpusă fiind accidentală : „O, *draga* MEA, *iubita* MEA, / *femeia* MEA, / bine-ai venit dintotdeauna" (Stănescu, 271).

Situarea indicelui în urma termenului paradigmatic este mai frecventă și mai evidentă în textualizările verticale, mai precis acolo unde termenii apar în poziție inițială :

„Părul MEU de așteptare o s-albească sau să cadă,
Ochii MEI au să privească cîte n-ar voi să vadă,
Pieptul MEU are să geamă sub atingeri de dureri,
Corpul MEU o să se plece cu încetul în ruine,
Mintea MEA n-o să mai pună granițî între rău și bine".

(Macedonski, 158).

Nu rare sînt cazurile în care indicele ocupă *poziții alternante* (dar simetrice) față de termenii paradigmei textualizate :

„MAI MULTE ape clocotesc în mine
Decît în matca mării,
MAI MULTE stele au sclipit,

Văzduh MAI MULT a fugit,
Umbră MAI MULTĂ a trecut
Prin pasurile sufletului
Decît prin piscuri".

(*Arghezi*, 196).

Uneori, deşi distribuit în poziţii echivalente, indicele poate lăsa impresia de raportare asimetrică la termeni (îndeosebi în textualizări verticale, dar neparalele) :

„Şi-o *stea*, căzătoare din cer,
Ea m ă r i i NE-A SPUS sărutarea,
Şi l u n t r e i NE-A SPUS apoi *marea*
Iar *luntrea* NE-A SPUS la n ă i e r".

(*Coşbuc*, 38).

§ 56. Indexarea *decalată* modifică distanţa sintagmatică ori o menţine egală cu zero, după cum *dislocantul* este un element extraparadigmatic şi extraindicial sau un termen al unei alte paradigme.

Decalarea se produce, aproape fără excepţii, într-o *singură* poziţie, astfel încît reperarea paradigmei textualizate se face fără dificultăţi : „SE STINSE UN *luceafăr*, SE STINSE O *lumină*, / SE STINSE-O /*d a l b ă*/ *stea*" (Eminescu, 3).

Anularea distanţei sintagmatice create prin indexarea decalată se produce atunci cînd decalantul intră în recurenţă, tinzînd să participe la un cumul indicial : „Dă-mi mîna TA *trecătorule*, ŞI TU /*c a r e*/ mergi, / ŞI TU /*c a r e*/ vii" (Blaga, 96).

Distanţarea sintagmatică nu se produce atunci cînd în calitate de dislocant apare un termen al unei paradigme coocurente : „ATÎTEA /**blînde**/ *rugăminţi*, ATÎTEA /**calde**/ *şoapte*, ATÎTEA *lacrime* **fierbinţi**" (Eminescu, 584).

Distanţa sintagmatică zero nu este afectată cînd decalantul apare în cadrul cumulului indicial : „CE SPUN : *izvorul* lunecînd la vale, / CE SPUNE *culmea, lunca de arini*, / CE SPUNE noaptea cerurilor sale, / CE /*l u n i i*/ SPUN *luceferii* senini" (Ibidem, 526) şi nici cînd elementele cumulului indicial intercalează termenii paradigmatici : „plouă pe dinăuntru, ÎN *respiraţie* / LERUI LER, ÎN *degete*, LERUI LER, / ÎN *rotulă*, LERUI LER, ÎN *timpane*, / LERUI LER / ÎN *dinte* / LERUI

LER, ÎN *trupurile nenăscute* / și LERUI LER, ÎN *trupurile mari*" (Stănescu, 260).

Prin urmare, *natura* decalantului este extrem de importantă pentru aprecierea reală a distanței sintagmatice dintre indice și termenii pe care îi indică.

MĂRCILE PROZODICE

Nu orice element ritmic trebuie apreciat drept indice paradigmatic, așa cum dovedește cazul *mărcilor prozodice,* al căror statut formal nu diferă de acela al indicilor, dar care îndeplinesc cu totul altă funcție. Ele contribuie la definirea și delimitarea unităților *hipometrice* (emistihul), *metrice* (versul) și *hipermetrice* (strofa).

§ 57. *Mărcile hipometrice* sînt repartizate de obicei în jurul unei axe simetrice, care coincide aproape întotdeauna cu punctul de cezură : „. . . Pînă cînd, pînă cînd / în frunte și în tîmple mi se-nfigeau sunînd / Ø *întîmplări,* Ø *amintiri,* Ø *amintiri,* Ø *întîmplări,* / Ø *speranțe* ȘI *vise,* Ø *veniri* ȘI *plecări*" (Stănescu, 18).

Varietăți mai simple sînt acelea în care unitatea emistihurilor este marcată caracteristic : „ÎN *pălmi,* ÎN *pălărie,* PE *umeri,* PE *surtuc*" (Barbu, 76), sau cînd mărcile alternează : „EȘTI *săracă* DAR *bogată,* EȘTI *mîhnită* DAR *senină*" (Eminescu, 223), „DIN *povîrniș* ÎN *steiuri,* DIN *stînci* ÎN *văgăune*" (Barbu, 45).

§ 58. *Mărcile metrice* atrag atenția asupra necesității de a se reface unitatea paradigmei atunci cînd termenii ei sînt dispersați în versuri succesive : „Voi ce-aveți îngropat aici ? Voi grîu ? Dar NOI *strămoși și tați,* / NOI *mame,* și *surori,* și *frați*" (Coșbuc, 165), „Îmi pare rău că Dumnezeu, pe toți, / Ne ia drept NIȘTE *spărgători* și *hoți,* / Și NIȘTE *haimanale*" (Arghezi, 270).

§ 59. *Mărcilor hipermetrice* le revine rolul de a semnala existența strofei ca unitate prozodică distinctă, contribuind astfel la evidențierea coerenței arhitecturale a întregului text. În exemplul ce urmează sînt marcate nu numai strofele (prin

TU), ci și distihurile (prin CÎNȚI), mărci coocurente cu indicele paradigmatic (*ca*):

„TU **cînți** *ca* melodia
De glas, susur, murmură,
TU **cînți** *ca* armonia
De stele, de natură.

TU **cînți** și *ca* lumina,
Ca fulgeru, *ca* tunet!
Cînți d-aure, zefiri lina
Suflare și răsunet.

TU **cînți** *ca* libertatea
În inimi împilate;
C-amoru, *ca* dreptatea
Cînți; răni sînt alinate".

(*Văcărescu*, 279).

Numai în mod excepțional se poate constata că același element ritmic îndeplinește atît rolul de indice, cît și pe acela de marcă hipermetrică. Pentru exemplificare mă slujesc de primul vers (care, de fapt, interesează) al fiecărei strofe dintr-un text de Macedonski (166): „SUB flori de *măr* ... // SUB liliac ... // Pe SUB *cais* ... // SUB *nucul* lat", unde SUB marchează începutul fiecărei strofe, dar, totodată, indică existența unei paradigme textualizate vertical și decalat: **măr·liliac·cais·nuc**).

CÎTEVA CONCLUZII

§ 60. Firește că a încerca să cunoști *în sine* (adică izolat) ceva ce *nu are existență de sine stătătoare*, cum este indicele paradigmatic, implică riscul de a pierde din vedere tocmai esențialul: faptul că indicele este elementul dependent într-o textualizare, funcția sa fiind aceea de a semnala paradigma sau, acolo unde existența ei este mai puțin evidentă, de a ne avertiza în așa fel și într-atît încît să încercăm resuscitarea paradigmei. Din acest punct de vedere, trebuie să previn asu-

pra împrejurării că, inițial (adică în etapele incipiente ale poeziei românești culte), indicele nu făcea decît să atragă atenția asupra unei omogenități semantice existente ca atare în text, pentru ca, ulterior, el să declanșeze construirea unei atari omogenități de către lector. O asemenea modificare a funcției indicelui a devenit necesară în condițiile în care (așa cum se va vedea în continuare) distanța paradigmatică tinde să crească mereu. Spre a face față acestui rol, indicele trebuie să-și amplifice consistența semnificantă, cerință realizabilă prin utilizarea din ce în ce mai frecventă a indicilor lexematici și a cumulului indicial. Aceste tendințe din evoluția indicelui paradigmatic (integrate evoluției generale a limbajului poetic, de care cea dintîi este determinată) relevă un evident caracter *statistic*, ceea ce înseamnă că ele nu sînt perceptibile pe cale intuitivă.

VII. RELAȚIILE INTRAPARADIGMATICE

TIPURI DE RELAȚII ÎN CADRUL PARADIGMELOR SEMANTICE

§ 61. Definirea și descrierea indicelui, adică *a elementului de identificare*, determină posibilitatea de a se lua în considerare atît *realitățile identificabile* prin indice cît și *relațiile* dintre elementele care le compun. Identificării și prezentării acestor relații le este dedicat capitolul de față.

În anul 1916, psihologii Woodrow și Sowell au arătat că răspunsurile obținute în cadrul unui experiment asociativ se leagă de cuvintele-stimul prin contrast (*umed — sec, negru — alb, bărbat — femeie*), prin asemănare (*petală — floare, suferință — rană, prompt — rapid*), subordonare (*animal — cîine, bărbat — tată*), coordonare (*măr — piersică, bărbat — băiat*) și supraordonare (*spanac — legumă*) etc. (cf. **302** : 242—244).

Otto Duchàček (*Champ conceptuel de la beauté en français moderne*, „Vox romanica“, **18**, nr. 2, 1959, p. 203) distinge în cadrul raportului paradigmatic, în afară de relații *sinonimice*, și relații *tematice, analogice* și *etimologice*.

După Bernard Pottier (*Vers une sémantique moderne*, „Travaux de linguistique et de littérature“, **1**, 1964, apud **175** : 82) între termenii unei clase sînt posibile următoarele patru raporturi : excluderea (atunci cînd nu au nici un sem comun : *vapor — mercur*), intersecție (atunci cînd au cel puțin un sem comun : *vapor — tren*), includere (sau „sinonimie parțială“ : *vapor — corabie*) și identitate (cînd au toate semele comune).

Principiile care acţionează pe axa selecţiei sînt, pentru Jakobson (224 : 95), echivalenţa, deosebirea sinonimia şi antonimia.

Pe urmele lingvistului american, Spillner identifică (399 : 70) două principii fundamentale : *al congruenţei* (dominant în sintaxă) şi *al contrastului* (dominant în lexic). Aceste principii sînt înrudite în măsura în care succesiuni mai lungi de contraste pot deveni unităţi congruente sau unităţi în care elementele congruente pot sta în contrast cu contextul.

§ 62. Relaţiile dintre termenii paradigmatici mai sînt clasificate şi după natura trăsăturii distinctive a acestor termeni. Definind *solidaritatea lexicală* drept „determinare semnificativă a unui cuvînt printr-o clasă, un arhilexem sau un lexem, în aşa fel încît o anumită clasă, un anumit arhilexem sau un anumit lexem să funcţioneze în interiorul cuvîntului respectiv în calitate de trăsătură distinctivă", Coseriu (*Lexikalische Solidaritäten*, „Poetica", 1, 1967, p. 296) deosebeşte următoarele forme ale solidarităţii : afinitatea (cînd rolul de trăsătură distinctivă este îndeplinit de clasem), selecţia (cînd acest rol revine arhilexemului) şi implicaţia (cînd lexemul are rol de trăsătură distinctivă).

La rîndul său, Samuel, R. Levin (258 : 19—31) admite posibilitatea ca trăsătura distinctivă să aparţină fie *lingvisticului*, fie *extralingvisticului*, cu consecinţa că paradigmele de tipul I sau *poziţionale* (organizate pe principiul echivalenţei între semnele care pot ocupa aceleaşi poziţii în lanţul vorbirii şi care se împart în două categorii, după cum poziţiile sînt comparabile ori paralele) sînt opuse paradigmelor de tipul II sau *naturale* (definite prin factori extralingvistici şi grupate în două categorii, după cum semnele au caracteristici fonetice ori semantice comune).

Levin mai semnalează că paradigmele de cel de al doilea tip au funcţii identice atît în plan sintagmatic, cît şi în plan paradigmatic şi precizează că utilizarea lor este specifică poeziei (fără ca aceasta să însemne că ele nu pot fi întîlnite şi în altă parte). Textului poetic îi este proprie convergenţa celor două tipuri de echivalenţe, în sensul că paradigmele naturale funcţionează în interiorul celor poziţionale (258 : 30—31). Prin urmare, paradigmele de tipul II tind mereu să-şi achiziţioneze un context prin care să se definească şi poziţional, adică să devină, concomitent, şi paradigme de tipul I.

Termenii paradigmelor semantice textualizate în limbajul poetic românesc întreţin relaţii de *sinonimie, antonimie, cohiponimie, inconimie, hiponimie* şi *hiperonimie*. Acestea nu trebuie asimilate cu modalităţile semantice de constituire a paradigmei, cărora li se va rezerva un capitol special. Deoarece am constatat că relaţiile intraparadigmatice sînt adeseori consecinţe ale transformării indicelui şi a hiperonimului în factori activi din punct de vedere semantic, am considerat că şi această chestiune trebuie să se bucure de o tratare aparte.

1. RELAŢIILE INTRAPARADIGMATICE SECUNDARE

SINONIMIA ŞI ANTONIMIA

§ 63. Am grupat aceste relaţii semantice, atît de importante din perspectiva limbii, deoarece ele ocupă, în cadrul paradigmelor textualizate, *un loc secundar*, poziţie ce le separă de celelalte relaţii semantice amintite.

Existenţa unor paradigme s i n o n i m i c e contrazice vădit criteriul selecţiei şi pare să nu ţină seama de faptul că sinonimia însăşi este fundamentată pe principiul substituţiei.

Astfel, A g r i c o l a consideră (6 : 71) că „două (sau mai multe) semne sînt sinonime ... dacă ... sînt substituibile într-o unitate contextuală corectă, concretă, fără ca semnificaţia de ansamblu a acestei unităţi, în totalitatea relaţiilor textuale, să se modifice".

În realitate, atît selecţia, cît şi substituţia funcţionează la nivelul limbii (poetice), unicul în care ele pot fi încălcate. Numărul extrem de redus al paradigmelor sinonimice textualizate se explică mai degrabă prin sentimentul poeţilor că recurgerea la asemenea ansambluri semantice diminuează randamentul estetic datorită previzibilităţii lor. Într-adevăr, din cauza identităţii termenilor, chestiunea raportului dintre totalitate şi părţi nu se mai poate pune. Astfel se explică, probabil, tendinţa de a se trece de la relaţii sinonimice propriu-zise la relaţii din ce în

ce mai laxe : „. . . sfintele nume / D-*amor*, DE *dragoste*, DE *iubire*" (Văcărescu, 119), dar și „Îi văd cum trec neînfricați de gloanțe / de cazne și de fiarele închisorilor, / cum zvîrle-n *beznă* boabe de lumină, / cum spintecă-*ntunericul* cu pumnii, / cum săgetează *noaptea* cu rachete" (Jebeleanu I, 195) și chiar „SPUN lucrurilor pe nume, / SPUN *'tu'* copacului, / MĂ ADRESEZ pietrei cu *'mă'*, / îi SPUN *'bă'* cîinelui" (Stănescu, 202).

Construind modelul paradigmei sinonimice (cf. supra § 14), am arătat că acesteia îi este specifică identificarea simultană a arhisememului cu fiecare dintre termenii ce o compun, de unde concluzia că sinonimia nu construiește decît paradigme cu ierarhie *anulată*. Împotriva acestei restricții acționează tendința amplificării continue a distanței paradigmatice, tendință ce culminează, în diacronie, cu instituirea unei ierarhii, așa cum atestă exemplul din urmă :

$$\xleftarrow{\text{SPUN/MĂ}}\!\!\!\!\!\!\!\!\!\!\!\!\!\!\!\!\xrightarrow[\text{ADRESEZ}]{}/\text{nume}/$$ („familiaritate ascendentă" vs „politețe descendentă") (*tu·mă·bă*),

unde simpla apariție a arhilexemului *(nume)* avertizează că ceea ce poate trece drept relație sinonimică tinde să se situeze pe frontiera, atît de instabilă, dintre *sinonimie* și *cohiponimie*.

Instabilitate a cărei cauză profundă se găsește în asemănările dintre cele două tipuri de relație : sinonimia este, ca și cohiponimia, *simetrică* (dacă A este sinonim/cohiponim cu B, atunci și B este sinonim/cohiponim cu A) și *tranzitivă* (dacă A este sinonim/cohiponim cu B și dacă B este sinonim/cohiponim cu C, atunci și A este sinonim/cohiponim cu C). În plus (față de cohiponimie), sinonimia este și *reflexivă* (căci fiecare expresie este, față de ea însăși, în relație de sinonimie), cf. W i e g a n d (468 : 51).

§ 64. Deoarece nu am constatat, din punctul de vedere adoptat aici, deosebiri care să justifice tratarea lor separată, am inclus printre paradigmele a n t o n i m i c e și pe cele care concretizează relația de *complenimie* (cf. 402 I : 67—68), cu atît mai mult cu cît nici în plan strict lingvistic nu se face întotdeauna o asemenea separare (cf. 396 : 125—156). În schimb, am exclus dintre paradigmele antonimice pe acelea în care apare *sememul de neutralizare* (identificabil cu arhisememul, cf. supra § 14) și pe care le voi trata printre celelalte modalități semantice de constituire a paradigmelor.

O caracteristică (previzibilă) a paradigmelor antonimice este aceea că termenii lor sînt întotdeauna în *număr par* (bi-membrice sau tetramembrice). Solidaritatea, deosebit de accentuată, instituită prin relația de antonimie determină — cu puține excepții : „Și nu mai cred acuma ÎN *rău* și nici ÎN *bine*" (Macedonski, 45) etc. — *absența indicelui* din paradigmele *bi-membrice*, ai căror termeni sînt uniți *doar* prin conjuncția coordonatoare copulativă : „*Săracul* ȘI *bogatul* n-au loc l-aceeași masă" (ibidem, 34). În schimb, prezența indicelui se dovedește a fi *obligatorie* în paradigmele tetramembrice, deoarece numai astfel cititorului i se poate sugera necesitatea de a considera laolaltă perechile antonimice care alcătuiesc aceste paradigme. Perceperea unității paradigmatice se face cu ajutorul *perechilor de indici*, repartizate întotdeauna *simetric*, dar distribuite.

1) *succesiv* : „∅ *Bun*, ∅ *rău*, ȘI *mic*, ȘI *mare*" (Văcărescu, 257), „Scot ochi cu priviri nereale / LA *dreapta*, LA *stînga*, ÎN *sus* și ÎN *jos*" (Stănescu, 88),

2) *alternant* : „EȘTI *săracă* DAR *bogată*, EȘTI *mîhnită* DAR *senină*" (Eminescu, 223), „UNUL *naște*, ALTUL *moare*, UNUL *rîde*, ALTUL *plînge*" (Macedonski, 54),

Prin acest tip de repartizare indicială, apartenența tuturor celor patru termeni la aceeași paradigmă devine mai evidentă (decît în cazul distribuției succesive), deoarece indicii reunesc, doi cîte doi, termenii din perechi diferite : EȘTI îi alătură pe *sărac* și *mîhnit*, DAR — pe *bogat* și *senin* etc.

3) *bilateral* : „Toți stau jos, *mic*, ∅ *mare*, *tînăr* ȘI *bătrîn*" (Bolintineanu, 61).

Atunci cînd termenii fiecărei perechi sînt uniți cu ajutorul *aceluiași* indice, participarea lor la unitatea paradigmatică este semnalată cu precădere de *topica alternantă* a termenilor (perceptibilă din punct de vedere semantic) : „*Plec* ȘI *fluier*, *stau* ȘI *tac*" (Coșbuc, 63).

4) *Simetria totală*, adică recurența aceluiași indice pe lîngă *toți* termenii paradigmei, este mai rară : „ ∅ *Urît*, ∅ *frumos*, *alb*, ∅ *negru* eu nu știu" (Alecsandri, 623).

Absența arhisememului de neutralizare este suplinită uneori de *un arhilexem* la care termenii paradigmatici se raportează ca la *o totalitate* (nu este, desigur, cîtuși de puțin în-

tîmplător faptul că acest arhilexem este aproape întotdeauna pronumele/adjectivul nehotărît *tot*).

Apariția acestui arhilexem se explică prin necesitatea de a se acoperi suprafața semantică mare pe care o circumscriu semnificațiile polare: „Căci t o t ce simt, de este *rău* SAU *bine*, / — Destul că simt — tot ție-ți mulțumesc" (Eminescu, 411). Atunci cînd are o semnificație foarte generală, arhilexemul poate fi și un substantiv: „L u m e a toat-ai despărțit / Ș-ai trunchiat-o-n două taberi: / CEI CE *au* și CEI CE *n-au* !" (Macedonski, 43); „Sînt ca un m u n t e / M u n t e l e de sus. / Am *văi* adînci, *piscuri* în cer, / *Flori* și *pășuni*, / *Peșteri* negre cu văgăuni", (Voiculescu II, 246); „Z e u l de culoarea frunzelor vechi / Apare la vama de apus, / Are / *Plisc* de pasăre cîntătoare, / *Gemete* închise-n auz / Și *ochiul* deschis ca de mort" (Blandiana, 28).

Dacă, așa cum am văzut în paragraful precedent, paradigmele sinonimice tind diacronic către cohiponimie, paradigmele antonimice își asumă tot mai frecvent *un rol inconimic*, și aceasta ca părți constitutive ale unor paradigme plurimembre. Evident că, în asemenea paradigme, trebuie să existe cel puțin un termen „aberant" în raport cu care antonimia să se poată releva drept inconimie, adică drept *omogenitate*. Atunci cînd perechea inconimică este formată din primii termeni ai paradigmei, se poate vorbi despre *expansiunea omogenității asupra eterogenității*: ȘI ASTA E *bine* ȘI / ASTA E *rău* / ȘI ASTA E *frumos* pentru că nu / s'au tras încă perdelele" (Jebeleanu II, 62),

Exemplu în care expansiunea omogenității inconimice (*bine* vs *rău*) asupra lui *frumos* este intensificată de recurența cumulului indicial ȘI ASTA E.

„*Proști* ȘI *genii*, *mic* ȘI *mare*, *sunet*, *sufletul*, *lumină*" (Eminescu, 31).

De data aceasta amploarea eterogenului (*sunet*, *sufletul*, *lumină*) și absența indicelui paradigmatic pretind utilizarea inconimică a unei paradigme antonimice tetramembrice: *prost* vs *geniu* + *mic* vs *mare*.

Atunci cînd elementele caracterizate prin eterogenitate semantică preced inconimia, se poate vorbi despre *captarea eterogenului în omogenitate*: „DE-*un zîmbet*, DE-*un cutremur*, DE *bine* și DE *rău*" (Eminescu, 189).

Dată fiind dialectica omogenului și a eterogenului (cf. supra § 13), se va înțelege că situațiile la care m-am referit aici pot fi interpretate și ca *deteriorare a omogenității* de către eterogenitate și, respectiv, ca *instaurare a omogenității* (în detrimentul eterogenității).

Prin funcția inconimică pe care și-o pot asuma, paradigmele antonimice se manifestă drept factori mai activi în raport cu cele sinonimice, ceea ce explică și numărul lor mai mare în textualizări.

2. RELAȚIILE INTRAPARADIGMATICE PRINCIPALE. RAPORTURI ȘI PROPRIETĂȚI

§ 65. Spre deosebire de relațiile *secundare*, relativ independente între ele, relațiile principale se găsesc într-un raport de clară *interdependență*. Deosebirea trebuie căutată în faptul că primul tip de relații participă la paradigme cu *ierarhie anulată*, precum și în condiționarea celuilalt tip de către *ierarhii lexicale cu cel puțin două nivele*. Avem o asemenea ierarhie dacă, date fiind trei sau mai multe unități lexicale, una dintre ele și le subordonează pe celelalte din punct de vedere *semantic*. Unitatea supraordonată poartă numele de *hiperonim* (sau *supernim, superordonat* etc.), iar unitățile subordonate se numesc *hiponime*. După sensul ascendent sau descendent al relației, aceasta trebuie apreciată drept *hiponimie* sau, respectiv, *hiperonimie*.

De exemplu, *garoafă* și *lalea* se raportează hiponimic la *floare*. Aceasta înseamnă că semnificatul lui *floare* se include strict în semnificații lui *garoafă* și *lalea*, căci *toate* caracteristicile hiperonimului aparțin și hiponimelor sale, deși acestea din urmă dețin proprietăți suplimentare, care nu sînt și ale hiperonimului.

În ierarhiile lexicale cu mai mult decît două nivele, hiponimia și hiperonimia se relativizează, de vreme ce una și aceeași unitate lexicală *(floare)* apare atît în postură de hiperonim (față de *garoafă* și *lalea)*, cît și în cea de hiponim (față de *plantă)*.

Începînd de la sistemele ierarhice cu cel puțin trei nivele, poate fi demonstrată *tranzitivitatea* hiponimiei și a hiperonimiei : dacă *garoafă* este hiponimul lui *floare* și dacă *floare* este,

la rîndul său, hiponim al lui *plantă*, atunci și *garoafă* se raportează hiponimic la *plantă*.

Hiponimia și hiperonimia sînt relații de implicație *asimetrice*: *garoafă* este hiponimul lui *floare*, însă *floare* nu este în același raport cu *garoafă*, tot astfel cum *plantă* este hiperonimul lui *floare*, nu însă și invers.

Prin urmare, *hiponimia* este o relație *asimetrică* și *tranzitivă*, prin care semnificatul unei unități lexicale aflate pe un nivel superior este *implicat strict* în semnificații unităților lexicale situate pe un nivel inferior.

Hiponimia este gîndită uneori ca fiind complementară *incluziunii*, cu deosebirea că, în timp ce ea se aplică numai semnificației, cealaltă privește numai referința. Dar, întrucît în limbajul poetic se constată coexistența frecventă pe același nivel ierarhic a unor unități lexicale cu referință și a altora care nu au decît semnificat, este preferabil ca, în acest caz, să vedem în incluziune un caz particular al hiponimiei.

Relația *cohiponimică* este condiționată, așa cum termenul însuși indică, de cea hiponimică. Mai exact, este vorba despre relația dintre *hiponimele subordonate aceluiași hiperonim* și care se găsesc *pe același nivel ierarhic*. O asemenea relație există, de exemplu, între *garoafă* și *lalea*.

Spre deosebire de hiponime, cohiponimele sînt nu numai tranzitive, ci și *simetrice*: dacă *garoafă* este cohiponimul lui *lalea*, atunci și *lalea* va fi cohiponimul lui *garoafă*. Din punctul de vedere al semnificației, hiperonimia și hiponimia sînt relații de *strictă incluziune*, iar cohiponimia este o relație de *intersecție*. (Pentru amănunte, cf. **402** II, 40—48).

COHIPONIMIA

§ 66. Paradigmele cohiponimice se clasifică în două mari categorii, după cum *preexistă în raport cu momentul textualizării* sau sînt *create* în timpul desfășurării acestui proces. Este evident că paradigmele din prima categorie au (ca și cele sinonimice și antonimice) *existență lingvistică* într-o limbă naturală dată, și că ele sînt fie *referențiale*, fie *culturale*. La rîndul lor, paradigmele referențiale pot fi împărțite în *ontologice* (în sens restrîns) și *logice*.

Această clasificare ține seama de variabilitatea distanței paradigmatice, care crește dinspre paradigmele preexistente (sau lingvistice) către cele create (sau poetice). În cadrul celor dintîi, distanța este egală cu *zero* în cazul paradigmelor referențiale ontologice, depășind *uneori* această mărime la cele logice și fiind *întotdeauna* mai mare la cele culturale.

§ 67. *Paradigmele referențiale ontologice* se caracterizează prin faptul că intersecția semelor lor (adică *hiperonimul*) are existență efectivă, ca totalitate evocată ori de cîte ori se ia în considerare un număr suficient de mare de elemente componente. Un astfel de raport între totalitate și părți este în mod obligatoriu *sistemic*.

În limbajul poetic românesc, referențialul ontologic se manifestă ca *sistem anatomic*, dar și (mult mai rar însă) ca *sistem arhitectonic*.

Paradigmele semantice constituite cu material *anatomic* mizează îndeosebi pe componentele *superioare* ale acestui sistem. O explicație ar fi aceea că extremitatea superioară este mai bogată în elemente componente, datorită cărora poate fi pusă mai bine în evidență; nu mai puțin important este și faptul că respectivele componente formează subsisteme (facial, de exemplu), după cum nu trebuie neglijată nici intenția de a se ajunge astfel la o conceptualizare a biologicului și, îndeosebi în romantism, chiar la spiritualizarea lui: „*Ochii* TĂI... e seninul, / *Buza* TA e zîmbirea, / *Fața* TA e blîndețea, / Ca *pieptu*-ȚI nu e crinul; / *Dragostea*-ȚI e privirea, / Totul ești frumusețea“ (Heliade Rădulescu, 24), „Înstela-vei *părul* negru cu o spuză de rubine, / Strecura-vei, între *sînuri*, diamantul sugestiv, / Pe *grumazurile* albe lăcrăma-vei perle fine...“ (Macedonski, 110), „luna are *nas* ȘI *gură* / ȘI *sprîncene* ȘI *barbie*“ (Stănescu, 32).

Treptat, se acordă atenție și elementelor de *anatomie inferioară*, membrelor (cu precădere brațului și mîinii) precum și *organelor senzoriale*: „Un cavaler CU *ochi* de vultur, CU *inima* de fată mare, / CU *braț* de fier, CU *mîna* albă, de zbucium și de luptă dornic“ (Goga, 231), „Mi-a lovit strechea / ȘI *coapsa* ȘI *gura* ȘI *urechea*“ (Arghezi, 119), „Să umplu *mîini*, *ochi*, *gură*, de belșug“ (Voiculescu II, 182), „Greoi, svîcnind în salturi metalicul său trup, / *De pletele* surpate ȘI *dinți* ȘI *mîini* anină“ (Barbu, 51), „Și *inima* NOASTRĂ bate mai tare / și se lărgește / ȘI *buzele* NOASTRE au devenit / lipitori / ȘI degetele NOASTRE sînt limbi / șuierătoare“ (Baltag, 72) etc.

Acestei tendințe de luare în considerare *a întregului sistem anatomic* îi corespunde alta, de privilegiere *a văzului*, evidentă în apelul insistent la organul senzorial respectiv: „Cu *cosița* castanie, / Ochii-albaștri ca seninul, / *Fața*-i albă-ntrece crinul" (Heliade Rădulescu, 257), „CU albe *mîni*, CU *inima* bolnavă, / CU ochii arși de friguri și otravă..." (Goga, 181), „Cineva FĂRĂ privire, FĂRĂ *auz*, FĂRĂ / *cuvînt*" (Dumbrăveanu, 93).

Preponderența văzului ia la Stănescu expresia particulară a propagării *ochiului* de-a lungul paradigmei textualizate, cu consecința previzibilă a transformării paradigmei referențiale în paradigmă poetică: „O, scurtă tristețe, rămîne / de jur împrejur o sferă de vid! / Stau în centrul ei și unul cîte unul / ochii DIN *frunte*, DIN *tîmplă*, DIN *degete* / mi se deschid" (71). Propagarea amintită ia adeseori formă *indicială*, și anume atunci cînd ea este nu numai afirmată (ca în exemplul precedent), ci realizată ca atare: „Poezia ESTE ochiul CARE PLÎNGE / Ea ESTE *umărul* CARE PLÎNGE / Ochiul *umărului* CARE PLÎNGE / Ea ESTE *mîna* CARE PLÎNGE / Ochiul *mîinii* CARE PLÎNGE / Ea ESTE *talpa* CARE PLÎNGE / Ochiul *călcîiului* CARE PLÎNGE" (240).

Îndeosebi după 1900, pot fi identificate paradigme construite prin *reflectarea corporalității în elemente vestimentare*, ușor de redus, rînd pe rînd, la elementele anatomice pe care le disimulează, protejîndu-le: „Purtînd *opinci, suman, ițari* / ȘI *cușma* pe-o ureche" (Alecsandri, 611), Reflectarea corporalului în vestimentar este mult mai evidentă atunci cînd termenii care exprimă aceste realități paralele alternează în textualizare: „Ca frunza podidită din creștetul de nuc / ÎN *pălmi*, ÎN *pălărie*, PE *umeri*, PE *surtuc*" (Barbu, 76).

În acest exemplu, punerea pe plan de egalitate a termenilor paradigmatici din seria „corporalitate" cu cei din seria „vestimentație", este evidențiată nu numai prin alternarea lor, ci și prin plasarea termenilor alternanți în același emistih și prin marcarea lor hipometrică (ÎN, PE). Egalizarea termenilor din cele două serii are drept consecință reversibilitatea lor, adică posibilitatea transcodării corporalului în vestimentar și invers.

O altă modalitate de constituire a paradigmelor cu material furnizat de referențialitatea anatomică este apelul la ceea ce s-ar putea numi *corporalitate negativă*, deci corporalitate suge-

rată prin invocarea defectelor caracteristice diferitelor componente anatomice : „*Orbii, ologii, ciungii, muţii, şchiopii*" (Arghezi, 450), „Aici stă regele păsărilor — / el ESTE *orb*, ESTE *mut*. / / ESTE *surd*, ESTE *şchiop*" (Stănescu, 154).

Corporalitatea negativă, concretizată în acest exemplu, este prelungită printr-o paradigmă întemeiată pe ideea corporabilităţii potenţiale : „ESTE NE*văzut*, ESTE NE*auzit*, / ESTE NE*gustat*, ESTE NE*pipăit*, / ESTE NE*născut*."

§ 68. Uneori, într-o paradigmă constituită prin referire la sistemul anatomic îşi face apariţia *un element aberant*, nesistemic.

Precizez numaidecît, însă, că trebuie să se accepte *un* evident *relativism diacronic* în această privinţă, căci ceea ce pare azi aberant fusese considerat odinioară la locul său într-o astfel de înşiruire. Este cazul intercalării lui *suflet* printre termenii anatomici : „Vino dar cu *mîini, ochi, gură, / Inimă,* suflet şi trup" (Văcărescu, 174), „*Ochii* ? Cîte dulci imagini au sorbit a lor lumine ! / *Capul* ? / O, de cîte gînduri el a fost împopulat ! *Inima* ? Cîtă sîmţire frămîntat-a ea în sine ? / Sufletul ? Cîte speranţe, cîte visuri a păstrat ?) (Eminescu, 228). Nu va scăpa desigur, nimănui că termenul „aberant" este de regulă, coocurent cu „organul anatomic" al cărui efect se credea că este sau în spaţiul căruia era plasat : *inima*, singurul organ intern care este pus alături de cele imediat perceptibile.

Se înregistrează şi cazul invers, al unui termen care să ni se pară *nouă* mai puţin deviant decît unui ipotetic cititor din trecut : „*Părul* MEU de aşteptare o s-albească sau să cadă, / *Ochii* MEI au să privească cîte n-ar voi să vadă, / *Pieptul* MEU are să geamă sub atingeri de dureri, / *Corpul* MEU o să se plece cu încetul în ruine, / Mintea MEA n-o să mai pună graniţi între rău şi bine" (Macedonski, 158), „Sîngerăm DIN *mîni*, DIN cuget şi DIN *ochi*" (Blaga, 90).

Elemente propriu-zis aberante pot fi identificate abia în etapa actuală : „de nu ar fi aceste lumini de-a pururi treze / ce scapără DIN *sînge*, DIN *ochi*, DIN *dinţii* strînşi, / DIN cremenea izbită de pumn, DIN *ochii* plînşi" (Jebeleanu I, 135), „şi te-am chemat fiindcă zilele mele s-au spart, / şi ÎNTR-UNA din ele mi-am uitat *chipul*, / ÎN ALTA *ochii*, ÎN ALTA cuvintele, / ÎN ALTA *o mînă* şi un rest de emoţie" (Baltag, 57), „Ceea nu e fără Timp este, CA amintirea. / E ASEMENEA *văzului mîinilor*, ASEMENEA / *auzului ochilor*" (Stănescu, 47).

Astfel de exemple atestă mobilitatea și poate chiar relativitatea ontologicului, admisibile însă numai în paradigmele *poetice*. Trecerea din ontologic în poetic este posibilă și fără perturbarea omogenității termenilor. E suficient ca *relația* dintre elementele anatomice să fie percepută ca aberantă, ca în ultimul dintre exemplele citate, unde este invocat *văzul mîinilor* și *auzul ochilor*, ori ca în această textualizare : „Nu are *frunte*. *Fruntea* ei / este în *piept*. *Ochii* ei sunt / *sînii*. *Auzul* îi umflă *aripile*" (Jebeleanu II, 113).

Zoomorfismul este accidental : „Cînd caii, repezi, ageri, CU *coame* răsfirate, / CU *nările* aprinse, CU *gurile* spumate" (Alexandrescu, 19), „EI are *cap* de taur / ȘI *gheară* de strigoi, / ȘI *coada-i* de balaur" (Bolintineanu, 93), fiind din ce în ce mai rar pe măsură ce ne apropiem de zilele noastre, cînd abia dacă mai poate fi întîlnit : „MI-AR CREȘTE, dac-aș face-o, lungi *gheare*, aspru *bot*, / MI-AR CREȘTE *colți* de fiară prădalnică, MI-AR CREȘTE / la cele patru labe apucătoare *clește*" (Jebeleanu I, 166).

§ 69. Sistemul anatomic este prin natura sa *închis* (componentele fiind mereu aceleași), *finit* (componentele fiind numărabile) și *stabil* (un component nu poate lipsi decît evocîndu-se : *ciung*), în timp ce *sistemul arhitectonic*, rezultat al unei intenții constructive dominate de viziunea totalității, este *deschis*, *infinit* și *variabil*.

Aceste deosebiri explică de ce *termenul aberant* apare aproape fără excepție în paradigmele formate cu material oferit de sistemul anatomic, unde este, de altfel, imediat perceptibil pe fundalul omogenității semantice a celorlalți termeni. Coeziunea ontologică a paradigmelor abia amintite este cauza care face ca distanța dintre termeni să fie egală cu zero și justifică faptul că vizualizarea lor se poate produce cu ajutorul celor mai simpli indici, între care frecvență mare are indicele zero.

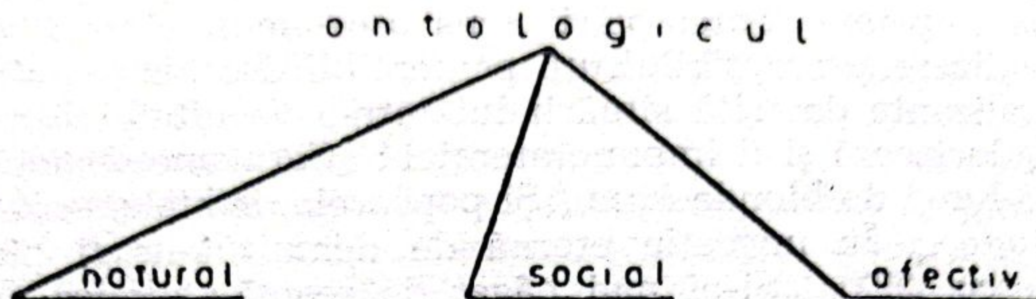
Deși mai apropiate de linia pe care evoluează limbajul poetic românesc, paradigmele constituite prin aport *arhitectonic* sînt mai rare decît cele discutate în § 67 și 68 ; ele confirmă totuși tendința creșterii continue a distanței paradigmatice în măsura în care caracterizează textele de după 1900 (chiar dacă nu sînt evitate de marii poeți de la sfîrșitul secolului trecut : „Codrul înaintea vrajei — *o cetate* fu frumoasă. / A EI *arcuri* azi îs ramuri, A EI *stîlpi* sunt trunchiuri groase, / A EI *bolți* streșini de frunze arcuite-ntunecat" (Eminescu, 300), „Și

timpul care vecinic *clădirile* le sapă, / Apasă PESTE *turnuri*, le pleacă și le crapă, / Întinde PE *creneluri*, PE *ziduri* și PE *porți*, / Din mușchiul de paragini o fină țesătură" (Macedonski, 262) : „Vezi *ușile* să-ți fie încuiate, / *Ferestrele* ferecate / ȘI *poarta* de la ogradă" (Arghezi, 106), „Și se uitau la noi, de sus, mirate, / *Cupole, turnuri, portice, palate*" (Philippide, 275) etc.

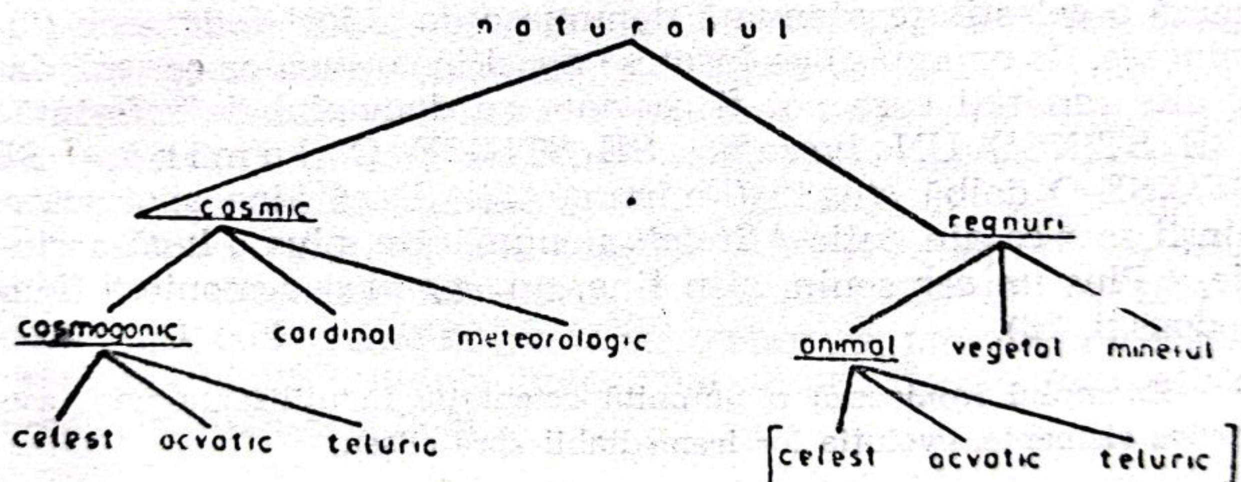
Dat fiind caracterul mai lax al acestor paradigme, nu este de mirare că adeseori omogenizarea indicială a termenilor este precedată de invocarea totalității referențiale (*cetate, clădire*). Atunci cînd unitatea supraordonată lipsește, înseamnă că ea poate fi suplinită de o intersectare sememică mai clară : (*ușă, fereastră, poartă*) relevă cu ușurință arhisememul „punct de acces arhitectonic" (de unde oportunitatea protejării : *încuiat, ferecat*).

§ 70. În cazul *paradigmelor logice*, unitatea integratoare (*corp, față, clădire* etc.) lipsește, absență suplinită prin caracterul *mult mai organizat* al referentului, astfel încît se poate afirma că aici nu este vorba de sisteme ontologice, ci de *sistematizarea ontologicului*. Sistemul (sistemele) astfel obținut este produsul *logic* al unui efort integrator, exercitat asupra unei realități a cărei coerență este de cele mai multe ori ocultată de numărul imens al componentelor ei. Prin urmare, natura *sistemică* a ontologicului este, ea însăși, ontologică, fără a se neglija, însă, amănuntul că recuperarea ei poetică, prin textualizarea paradigmelor adecvate, nu este niciodată integrală, ci selectivă. Ceea ce se reține într-o epocă sau alta este, poate, mai important, dar în nici un caz mai semnificativ, decît partea (mai mare sau mai mică) a totalității ce rămîne ignorată. Constatare utilă îndeosebi pentru că ne previne împotriva identificării arbitrare a reprezentării grafice arboriforme a ontologicului cu un veritabil arbore de generare (Cf. Marcus, 277 : 159, unde se comentează și bibliografia românească a chestiunii). Identificarea este inoportună deoarece oricîte „texte" s-ar obține prin aplicarea acestui aparent arbore de generare, din mulțimea lor nu vor putea fi validate decît cele care preexistă oricum articulării arborelui respectiv.

Ţinînd seama de asemenea precauţii, produsul logic al efortului sistematizator exercitat asupra ontologicului este reprezentabil astfel :

În cadrul acestei trihotomii a ontologicului, ponderea cea mai mare revine, fără îndoială, *naturalului*, atît din punctul de vedere al numărului de niveluri pe care se eşalonează, cît şi din acela al cantităţii de paradigme textualizate :

§ 71. Principala componentă a *naturalului cosmic* o constitue ansamblul *elementelor cosmogonice* avînd drept trăsătură unificatoare principiul originarului, al primordialităţii, graţie căreia aceste elemente se integrează *arhetipurilor* fundamentale. Asupra lor s-a exercitat de-a lungul timpului o permanentă investiţie semantică de tip cumulativ, cu evidente efecte simbolizante. Avem a face aici cu revendicarea culturală a naturalului, în aşa fel însă încît sensul referenţial iniţial să nu fie pierdut. Simboluri încărcate de materialitate aderentă la ontic, şi totodată, materie ce tinde să-şi epuizeze latenţele autotransformatoare într-un fascicol de semnificaţii (între care cel puţin două total divergente) modelate simbolic.

Un simptom al tendinței de a evolua spre simbol ce caracterizează aceste elemente este, desigur, prioritatea ce revine *celestului* (ceea ce corespunde în mod frapant situației similare a părților superioare din sistemele anatomice și arhitectonice : *cap, cupolă, față, turn* etc.). Celestului îi revine, astfel, nu numai să imprime contemplării sens ascendent, ci mai ales să spiritualizeze perceptibilul, un perceptibil deschis semnificațiilor totalizante datorită situării lui într-o vacuitate cosmică ce îl singularizează și îl impune atenției : „Caravane de *sori* regii, cîrduri lungi de blonde *lune* / Și popoarele de *stele*, universu-n rugăciunea, / În migrație eternă de demult s-ar fi pierdut" (Eminescu, 293), „Și-ai mai băgat de seamă : nimica nu mai sună, / De șapte zile moarte, de nopți, ȘI FĂRĂ *lună*, ȘI FĂRĂ *soare*, / FĂRĂ NICI *stele*, NICI *nimic*" (Arghezi, 505), „*pămîntul* ESTE O SFERĂ, / *luna* ESTE O SFERĂ, / *soarele* ESTE O SFERĂ, / *stelele*, sublime, SÎNT SFERE" (Stănescu, 209).

Adeseori, omogenitatea acestor paradigme este pusă, aparent, în cauză de elemente a căror apartenență la celestitate e mai puțin clară sau se evidențiază indirect. Termenii ce desemnează o celestitate atenuată denumesc de obicei fenomene (luminoase, de exemplu) ce însoțesc apariția corpurilor cerești, dar și alte realități care pot fi asociate cu domeniul de referință : „SE STINSE UN *luceafăr*, SE STINSE O l u m i n ă, / SE STINSE-O dalbă *stea* !" (Eminescu, 3), „Dacă vine apoi seara, dînșii scot ca din cutie / *Stelele* nenumărate, plus *o lună* argintie, / Plus *un cer* senin, și-n fine, un z e f i r armonios" (Macedonski, 76).

Exemplul ironizează o anumită ostentație în utilizarea unor asemenea elemente, evoluția lor iremediabil spre clișeu.

„Ce-i còlo *sus*, ÎN *ceruri*, ÎN z e n i t ?" (Arghezi, 325), „Îl chinuiau mustrîndu-l / *lumina, zarea, norii* . . ." (Blaga, 14).

În acest exemplu coerența paradigmei este asigurată prin apartenența tuturor termenilor ei la o celestitate indirectă, derivată. Exemplul atestă, totodată, și marea înrudire ce există între paradigmele cosmogonice celeste și cele întemeiate pe invocarea unor fenomene *meteorologice* (care împart cîteodată *celestitatea* cu apartenența la sfera *acvaticului*) : „AFARĂ *plouă, ninge*, AFARĂ-i *vijelie*" (Alecsandri, 319), „El vede toată firea amestecat-afară — / *Ninsoare, fulger, gheață, vînt* arzător de vară" (Eminescu, 79), „De noi răsfrîngeri dornic, dar nici o oglindire / ÎN *sloiuri*, ÎN *poleiuri*, ÎN *scuți* n-a întregit" (Barbu, 36), „Să nu adormi. Spiritele stărilor de suflet / se dau în leagăn. Hei-ho — / PENTRU *ninsoare*, PENTRU *gheață*, PENTRU *frig*" (Stănescu, 193). Sînt situații, mai

rare, în care celestitatea e asociată nu numai cu acvaticul, ci şi cu teluricul : *„Plouă, e moină, noroi“* (Bacovia, 21).

§ 72. Celelalte componente ale naturalului cosmic sînt *acvaticul* și *teluricul*, investite cu aceleași deschideri simbolice ca şi *celestul*.

Teluricul se află la antipodul celestului nu numai în ordine simbolică, ci și prin simplitatea modurilor de a se manifesta paradigmatic : „Amurg de toamnă pustiu, DE *humă*, / PE *cîmp* sinistre șoapte trec pe vînt — / Departe plopii s-apleacă LA *pămînt*“ (Bacovia, 18), „Pricina ei o simt că-i pămîntească, / DINTR-UN *nisip*, DINTR-UN *prundiș*, DINTR-UN *nămol*“ (Arghezi, 252).

Singura modalitate cu oarecare frecvență de sugerare a terestrității o constituie evocarea ei prin intermediul textualizării denumirilor *formelor de relief* : „Într-un vîrtej de spaimă din urmă-i fugărită / PRIN *văi*, PRIN *munți*, PRIN *codri*, PRIN *rîpi* și PRIN *cîmpii*“ (Alecsandri, 471). “∅ *Munți*, ∅ *dealuri*, ∅ *văi* și *cîmpuri* străbat neobosit“ (Macedonski, 133).

În schimb, *acvaticul* apare în forme mult mai variate și mai mobile, fie ca atare : „Sub arșița cumplită de amiază, / Ce seacă ∅ *rîuri*, ∅ *lacuri* și *isvoare*“ (Eminescu, 551), „Va răsuna iubirea noastră în mîndra *valurilor* horă, / S-a legăna pe-aceleași *unde*, va plînge în aceleași *ape*“ (Goga, 198), fie sub înfățișări reflectate : „O văi CE VĂ *adăpați*, / CE-*nnoptați* și VĂ *scăldați* / — Cîteodată VĂ-*nnecați*“ (Heliade Rădulescu, 169) și chiar : „O, cîtă vreme ar putea să vorbească, povestind / despre greutatea *vinului*, despre limpezimea *apei* / despre focul alb *al laptelui*“ (Stănescu, 200).

Înzestrate și ele cu semnificație cosmogonică, *elementele pirice* au frecvență extrem de redusă : „Și s-au aprins, de-a latul țării, mii / DE *lumînări* și DE *făclii*, / Ca la un Paște și o Înviere, / *Făclii*, ȘI *vipii*, ȘI-*opaițe* stinghere“ (Arghezi, 407), „Semne dă, dira numai jocuri / DE *lumini*, *sclipiri* și *focuri*“ (Blaga, 258).

Mai mult chiar decît ansamblul fenomenelor meteorologice, *sistemul cardinal* este asociabil cu celestitatea. Din cauza caracterului închis al sistemului, componentele sale sînt previzibile în cel mai înalt grad, astfel încît ele constituie rar paradigme textualizate : „Din *Miazăzi* fierbinte în recea *Miazănoapte*, / Din *Răsăritul* mîndru l-*Apusul* lucitor“ (Alecsandri, 445), PRIVEȘTE SPRE *Miazăzi*, PRIVEȘTE SPRE *Miazănoapte*, / PRIVEȘTE

SPRE *Răsărit* și SPRE *Apus*“ (Jebeleanu II, 170). Reticența față de acest domeniu se explică, desigur, și prin estomparea aderențelor, reale, la celestitate sub efectul unei predispoziții semantice precare.

§ 73. *Taxinomia animatului* își găsește expresia cea mai simplă și mai directă în *trihotomia regnurilor* : animal, vegetal și mineral. Majoritatea speciilor se bucură, cel puțin pentru zonele cărora le sînt caracteristice, de tratament *simbolic, emblematic* și *arhetipal* (de exemplu, *asinul, leul* și *mielul* ; *bufnița, porumbelul* și *vulturul* ; *aurul, mercurul* și *plumbul* etc.). Această zestre semantică tenace, acumulată în timp, reprezintă un important privilegiu pe seama căruia termenii ce relevă un asemenea comportament primesc imediat „cetățenie“ poetică.

Cel mai bine reprezentat prin paradigme textualizate este, fără îndoială, *regnul animal*. Cel puțin unul dintre motivele preferinței ce i se acordă trebuie căutat în corespondența evidentă dintre principalele sale componente (păsări, mamifere și pești) și elementele cosmogonice (discutate în § 71) : celeste, telurice și acvatice. Chiar dacă o atare posibilitate de intersectare a regnului animal cu naturalul cosmogonic nu se concretizează (decît cu totul întîmplător) în paradigme a căror unitate să fie asigurată tocmai de intersecția respectivă, ea nu va fi neglijată ori de cîte ori se identifică o paradigmă în componența căreia intră termeni ce denumesc specii din aceeași clasă zoologică.

Semnificative mi se par două *omisiuni* ce caracterizează paradigmele constituite cu termeni din domeniul zoologicului. Pe de o parte, am în vedere absența viețuitoarelor domestice și, pe de altă parte, indiferența la speciile exotice. Explicația pe care pot să o dau este oarecum aceeași, căci în primul caz familiarizarea cu animalele respective, aservite unor finalități economice neechivoce, duce la deprecierea lor poetică, tot astfel cum, în cealaltă situație, sentimentul înstrăinării față de specii necunoscute este complicat de certitudinea absenței lor din zestrea noastră culturală. Consecința este că atenția va fi dirijată exclusiv către speciile *locale*, dar *sălbatice*, cunoscute și, totodată, insolite.

Dintre *mamifere*, sînt luate în considerare fie speciile cărora le este proprie trăsătura „grație + inocență“ : „*Ciute, cerbi* și *căprioare*“ (Arghezi, 157), fie specii dominate de trăsătura „ferocitate“ : „Stau și ucid în liniște, / ființele rezistente ale melancoliei / / PE *lupi* mai, întîi, apoi duhul / albastru, / PE

jderi mai întîi, apoi *mistreții* / și *rîșii*" (Stănescu, 170). Cîteodată, „grația" este asociată paradigmatic cu „forța majestuoasă": „Sălbaticele turme la țărmuri se adapă. / Din stuful de pe mlaștini, din valurile ierbii / Și din poteci de codru vin *ciutele* și ***cerbii***, // **Iar *caii*** albi ai mării și *zimbrii* zînei Dochii / Întind spre apă gîtul, la cer înalță ochii" (Eminescu, 555).

Păsările sînt selectate cîteodată după capacitatea lor de a adera la grupul ființelor emblematice: „Cîte p a s e r i vii, maiestre, *șoimi* și *pajuri* năzdrăvane, / *Păuni* mîndri, fulgi de soare, dulci minuni aeriane" (Alecsandri, 476). Alteori, trăsătura care le unește este vocația existenței libere (sugerată în exemplul ce urmează prin textualizarea paralelă a paradigmei „mediu ambiant": *pădure, crîng, tufiș, grîu, pădure*): „Nenumărat în păduri s-adună poporul de *păsări*. / *Sturzii*, sub poală de crîng, se joacă, și-n gureșă gloată / Zboară cu cîntec pe sus obraznice stoluri de *grauri*, / Șuieră *mierle*-n tufiș și cîntă din grîu *pitpalacul* / Iar în pădure,-n adînc, s-aude cum bate din aripi, / Glasuri puternice dînd întruna *cocoșul sălbatec*" (Coșbuc, 300). Sentimentul diminuării distanței paradigmatice este nu numai efect al textualizării paralele (ca în exemplul precedent), ci și, adesea, al înmulțirii semelor comune, ca în exemplul: „Și-ncep să se deștepte / *Bufnițe, huhurezi* și *cucuvele*" (Arghezi, 123), unde se detașează clar trăsăturile „celestitate, reverie, înțelepciune, nocturn, prădător".

Termenii ce denumesc viețuitoare *acvatice* fac rareori paradigmă: „Mîngîie-se piticul cu unghia de ceară, / Ca solzul DE *plătică*, DE *lin* și *albișoară*" (Arghezi, 387).

§ 74. În cadrul *regnului vegetal*, un loc aparte ocupă *flora silvestră* obișnuită: „Codrii bătrîni rîd și ei din adînc și vuind îl salută / *Paltenii* nalți ȘI bătrînii *stejari* ȘI *brazii* cei vecinici" (Eminescu, 372), capabilă să întrețină impresia de durată, de abstragere din efemer și, totodată, de situare într-un teritoriu al originarului, al eternei geneze.

Deși nu este ocolită în aceeași măsură ca fauna, flora exotică delimitează mai degrabă un teritoriu decît îl definește: „Din țara ta cu *dafini* și *măslini* / Și crînguri cu mireasmă de-*oleandru* și de *cimbru*, / Cum ai ajuns tu printre *fagi* și *pini*" (Philippide, 240). Fructiferii peridomestici sînt tolerați cu bunăvoință, adeseori în devălmășie cu rubedeniile pădurețe: „fîlf, printre rădăcinile minunate / ALE *stejarului*, ALE *plopului*, ALE *gutuiului*, / ALE *prunului*, *arinului*" Stănescu, 280). Acest tratament nediscriminatoriu se explică, probabil, prin proprie-

tatea comună de a traversa ciclurile cosmice, de a dezvălui sub faldurile unui decor mereu schimbător o tenacitate existențială uimitoare.

La fel, dar din alt motiv, se petrec lucrurile și în cazul *florilor*, fie ele de casă ori cîmpenești : „Picuri de ploaie lucesc pe f l o r i l e-n sute de chipuri, / Capul și-l pleacă duios de-a pururi drumeața *cicoare*, / *Macul*, cu lacrămi în ochi, se uită spre soare cu zîmbet, / Rîd *brebeneii* cei albi, iar *crinul* cîmpiei deoparte / Ține potirul plecat, că-i greu de — adunatele lacrimi" (Coșbuc, 300), „Măgarul orb, în învîrtire, rar, curmată, / Subt arșiți adăpa, cu sete, vara-ntreagă / *agave*, *nalbă*, *oleandri* și *mușcată*" (Blaga, 398). Din alt motiv, căci horticultura este, ea însăși, impregnată de intenții și finalități estetice, astfel încît floarea, indiferent de extracție, se află la antipodul utilitarului.

O estetică similară dezvoltă Arghezi în ciclul *Buruieni* tocmai cu ajutorul unui asemenea material : „Sînt bucuros de mulțumirea nouă / Că s-a stîrpit gustosul zarzavat. // Și de n-am luat nici poame, nici legume, / Am scos cu degetele Cosînzenii / Din brazdă rădăcina fără nume / Și neștiuta miere-a buruienii" (214), dar mai ales „Omul însă, căpcăun, / Vrea frumos numai ce-i bun / . . . // Nu-i frumos la el ceva / Care nu se poate bea, / Și nimic bun și curat / Nu-i, ce nu e de mîncat" (215) etc. Nu e de mirare, deci, că poetul va considera poetice chiar și plantele cu rol pur alimentar : *„Grîu, păpușoi, săcară, mei* și *orz*, / Nici o sămînță n-are să se piardă" (32), *„Grîu, săcară* și *porumb* / S-au făcut pietriș de plumb" (297) etc.

§ 75. Din cauze nelămurite, *regnul mineral* este cel mai slab reprezentat prin paradigme textualizate. Aceasta în ciuda faptului că mineralele se bucură de o reputație egală cu aceea a animalelor și a plantelor în universul arhetipal și simbolic. Mai mult, am ajuns la convingerea că terminologia mineralogică singură edifică rar asemenea paradigme : „Acolo-s dumbrăvi DE *aur* cu poiene constelate, / Codrii DE *argint* ce mișcă a lor ramuri luminate / Și păduri DE-*aramă* roșă răsunînd armonios" (Eminescu, 295). Regula pare a fi aceea a alianței cu materii de altă proveniență : „Oh ! lucrurile cum vorbesc / Și-n pace nu vor să te lase : / *Bronz, catifea, lemn* sau *mătase* / Prind grai aproape omenesc" (Macedonski, 291).

O categorie aparte, nu numai prin omogenitate, ci și prin sugestiile pe care este capabilă a le degaja este aceea a pietrelor prețioase, a căror simplă evocare aglomerată dă stră-

lucire versului : „A lui grădini încremeniră reci / În fruntea sa de stînci și deveniră : / Rozele dulci, *rubine* ; foile / *Smaralde*, iară crinii / *Diamante*" (Eminescu, 263), „Pe frunți purtau cunună cu fund, ca de tingire, / Sticlind din *diamante*, *smaralde* și *safire*" (Arghezi, 398), „Același luciu searbăd, aceeași silnicie / Tînjește ÎN *opală*, ÎN *perlă*, ÎN *beril* . . ." (Barbu, 36).

§ 76. În domeniul *socialului*, viziunile taxinomice sînt mult mai puțin stabile, dar cu atît mai necesare. Variabilitatea onticului social nu împiedică însă solidarizarea elementelor sale în paradigme.

O primă direcție în care se produce această solidarizare este aceea a *relațiilor familiale*, a căror enumerare se face de obicei cu scopul evident de a ilustra impresia de totalitate, de participare integrală la un eveniment : „Și *femeile* ȘI *bărbații* ȘI *copii*" (Arghezi, 143), „*Bătrînii, bărbații, adolescenții*, / ei, care cred că li se cuvine aceasta . . ." (Stănescu, 132).

Cealaltă direcție notabilă privește articularea socială a individului, concretizată în profesii : „Semeț e *zidarul*, / *Zugravul*, *sculptorul*, / *Poetul* și *muzic*" (Văcărescu, 80), „Dau sfat : / CĂTRE *medici*, CĂTRE *fiziologiști*, CĂTRE *anatomiști*" (Stănescu, 181) ori în ranguri : „Că-i zice *Domn* SAU *Rege*, *Sultan* (Arghezi, 398) etc.

Paradigmele constituite cu material din domeniul relațiilor sociale sînt rareori textualizate poetic.

§ 77. Ceva mai puțin rigide par a fi sensurile termenilor care exprimă *afectivitatea*, ceea ce și motivează frecvența lor sporită în textualizări. Pe cînd raporturile sociale sînt *stări* care, chiar atunci cînd suferă transformări, devin noi stări, afectul manifestat este *proces*, schimbarea registrului afectiv petrecîndu-se între limite procesuale.

Deși multă lume s-ar aștepta la altceva, termenii din sfera *euforicului* abia dacă sînt luați în seamă de către unii romantici : „Se împle tot DE *glorie*, DE *laudă*, *mărire*" (Heliade Rădulescu, 267), „Vin' ! te-așteptă *bucuria*, / *Jocuri*, *rîsul*, *desfătări*" (Bolintineanu, 147), „Pînă-n ceasul din urmă amorul tău să-mi fie / Comoară DE *nădejde*, DE dulce *bucurie*, / Izvor DE *fericiri*" (Alexandrescu, 57).

Disforicul, în schimb, se bucură de multă atenție, atît ca atare : „E aceea tristă, vie tăcere, / Care domnește după război / P-un cîmp DE *groază* și DE *durere*, / DE *morți*, DE *chinuri* și

DE *nevoi*" (Alexandrescu, 38), „În ele poartă *lacrimi* ȘI *mustrare* / ȘI *bocete* ȘI *plîngeri* funerare" (Goga, 283), fie sub haina transparentă a *agresivității*: „Toate le spală, / Toate le stinge: / ȘI *bătrînețea*, / ȘI *gîrbovia*, / ȘI *cărunțețea*, / ȘI *chiar orbia*, / ȘI *zbîrcitura*, / ȘI *innoranța*, / ȘI *nebunia*!" (Heliade Rădulescu, 215). Dacă, în asemenea exemple, avem a face, în fapt, cu *des insultes*, alteori agresivitatea este surprinsă în act: „*Calcă, calcă, -mpunge, rupe, taie, spintecă, răpune*" (Macedonski, 198).

Strîns înrudită este *înlănțuirea, captivitatea*: „Mă frînge *un zăvor* mă rupe *un belciug*. / Am în gîtlej *lacăte* sparte" (Arghezi, 289), „Toate erau, din vămi în vămi, / Închise ca în chingi CU *catarămi*, / CU lacăte și CU *țîțîni*" (Ibidem, 462), fără ignorarea dialecticii subtile a raportului dintre vulnerare și *protejare*: „CE *platoșă*, CE *scut*, CE *carapace* / M-ar fi putut acoperi, să scap" (Philippide, 279). Cîteodată inventarul acestor instrumente este evocat numai spre a se promulga posibiliatea înlăturării lor: „Muguri fragezi sfarmă *scoarța*, / *Solzi* și *platoșe, găoace*" (Blaga, 391).

Fascinația exercitată de aceste incomode unelte este dificil de explicat: „Seculi și *foamea* sufere și *gerul*, / *Derîderi* și *bătăi, de spini cunune*, / *Crucea, roata, focul, plumbul* și *fierul*, / *Sclavia, glebă, clacă* și *uzură*" (Heliade Rădulescu, 207), „PRIN *foc*, PRIN *spăngi*, PRIN *glonți*, PRIN *fum*, / PRIN *mii* de *baionete* ..." (Alecsandri, 616), „*Ștreangul, fierul, focul, plumbul* se-ntrețes să-l întocmească" (Macedonski, 237), „Te-au prins, pe nesimțite, *cătușele* de fier / Și *lanțuri, jugul* și *temnița* ..." (Arghezi, 392) etc.

La antipodul acestei clase de utile se află aceea a *instrumentelor muzicale*, întru totul pașnice, nici măcar amenințătoare, ce, alături de multe alte conotații din lumea culturii, sînt în stare să trimită suficient de limpede și către (posibile) stări *euforice*, fie ca mobilul, fie ca efecte ale produsului lor: „Și-n sunet DE *vioare*, DE *cobze* și DE *naiuri* / Se-ntoarce hora lină, călcînd pe verde plai" (Alecsandri, 341), „E-o muzică de toamnă / Cu glas DE *piculină*, / Cu note dulci DE *flaut*, / Cu ton de *violină*... / Și acorduri DE *clavire*" (Bacovia, 96), „Ia uită-te acum la mînă lui, făcută / *PE flaut*, PE *cimpoi* și *alăută*" (Arghezi, 385).

§ 78. A doua mare categorie de *paradigme preexistente* în raport cu momentul textualizării le reunește pe cele *culturale*, numite așa întrucît termenii ce le formează aparțin diverselor sfere ale spiritului.

Principala caracteristică a termenilor respectivi este că *omogenitatea* lor apare ca efect al apartenenței comune la același domeniu cultural, cu observația necesară că, deși pot fi inițial eterogeni, termenii devin omogeni deîndată ce sînt transferați în alt domeniu, în cazul de față în cel poetic.

Privită global, referențialitatea ontologică delimitează o arie a textualizărilor potențiale mult mai întinsă decît terenul ocupat de referențialitatea culturală. O explicație plauzibilă ar fi aceea că ontologicul comportă omogenități inerente mult mai accentuate și, în consecință, o perceptibilitate sporită. Nu trebuie neglijat nici adevărul că universul culturii este, în revanșă, foarte activ în *contextualizare*, datorită arierplanurilor luxuriante, dar bine articulate, dotate cu coerență premergătoare asumării lor poetice spre care trimite oricare dintre paradigmele sale. De altfel, tocmai grație acestei proprietăți, paradigmele culturale contextualizate pot îndeplini rolul de structuratori ai universului poetic al marilor creatori.

§ 79. Paradigmele culturale textualizate își extrag termenii din sfera *artei* (mai exact : din nivelul metaartistic) *: Povești* și *doine, ghicitori, eresuri*" (Eminescu, 166), *din aceea a mitologiei :* „Vă năruiți de-acum, *statui de lut, / Religii, zei, apostoli, mucenici,* / Credințe mici" (Philippide, 97) ori, în sfîrșit, din cea *a istoriei :* „Și stropii căzînd, în amurg, iau culori : / DE *sineală,* DE *aur,* DE *sînge*" (Bacovia, 43).

Cum oricine poate înțelege, în exemplul din urmă avem a face cu un reflex istoric privind identitatea poporului român : succedarea culorilor care compun drapelul național.

Regula este însă ca termenii paradigmatici să fie, în asemenea situații, *antroponime :* „Voi sînteți ! *Rafael ! Bairon ! / Petrarcă ! Mozart ! Goethe !* (Văcărescu, 147), „ȘI *Poe,* ȘI *Baudelaire,* ȘI *Rollinat*" (Bacovia, 54), „*Ofelii, Margarete, Beatrice*" (Blaga, 303), „LUI *Luca,* LUI *Marcu* și LUI *Ioan*" (Arghezi, 115), „Ivirea însușirilor lui *Romu, Remu, Numa, / Camil, Brut, Cocles, Scevola* o-nființează numa" (Văcărescu, 134) etc.

Cîteodată, antroponimele alternează cu toponime, avînd însă tot rezonanță către domeniul căruia îi aparțin cele dintîi ; „Și unde-i *Roma* doamnă a lumii-ntregi, / Și unde-s astăzi vechii și marii *Caesari ? / Tibrule* galbăn, / Unde e astăzi mărirea ta ?" (Eminescu, 523).

Alteori antroponimele sînt înlocuite de nume generice ale unor personaje mitologice colective : „*Satiri, fauni* și *menade, / Pan, Silvan, hamadriade / Poeți, eroi, zîne, zei*" (Văcărescu, 155), „*Satiri, himere,*

nimfe și *centauri*" (Goga, 187), „NICI *nimfe*, NICI *naiade*, NICI *sirene*" (Arghezi, 46).

§ 80. Deși par să adere la ontologic cel puțin prin proveniență, *paradigmele cosmogonice* depășesc acest statut în favoarea *culturalului*, căci omogenitatea lor nu mai este asigurată de apartenența imediată a termenilor la aceeași zonă originară (celestă, telurică etc.), ci ceea ce asigură acum coerența paradigmei este însăși ideea primordialității relevată cu ajutorul „citării" *tuturor* elementelor respective: „și fără să-mi fi fost vreodată aproape / te-am pierdut pentru totdeauna / ÎN *țărînă*, ÎN *foc*, ÎN *văzduh* și PE *ape*" (Blaga, 80). Dacă, în ce privește ontologicul, omogenitatea este efectul captării prin rezonanță de către un termen a celor consonanți cu el, în cazul de față coerența este în mod vădit simptomul situării conștiente în focarul semantic al primordialității. De altfel, expresia ei poate lua și înfățișarea „incompletă", în sensul că unul dintre elementele cosmogonice poate lipsi, fără ca sensul paradigmatic să fie afectat: „PE *cîmpi* un văl de argintie ceață, / Sclipiri PE *cer*, văpaie PESTE *ape*" (Eminescu, 513), „Mi-am făcut opinci DIN *șesuri*, / Corăbii DIN talaze / Și aripi DIN *vînturi*" (Arghezi, 196), „Dar cel ce ți-a vorbit E ÎN *pămînt*. / E ÎN *apă*. E ÎN *vînt*" (Blaga, 130), exemple ce atestă absența *piricului*.

Proprie lui Arghezi este înclinația de a particulariza celestul tot prin teluric, mai exact printr-o proeminență terestră, astfel încît opoziția *cer* vs *pămînt* ia forma opoziției *sus* vs *jos*: „Pribeag ÎN *șes*, ÎN *munte* și PE *ape*" (50), „*Piscul* sfîrșește-n punctul unde-ncepe, / *Marea* mă-nchide, *lutul* m-a oprit" (50), „Urletul fiarei a mutat din loc / *Cremenea stîncii*, *brazdele* și *marea*" (322) etc.

Întîmplător, absent poate fi și *celestul*: „Cine mă-drumă PE *apă*? / Cine mă trece PRIN *foc*? / DE *paseri* cine mă apără?" (Blaga, 100).

Caracterul *închis* al acestei paradigme permite nu numai absența unui termen, ci și substituirea sa de tip cohiponimic. Astfel, p ă m î n t este înlocuit prin *brazdă* (Arghezi, 322), *cîmp* (Eminescu, 513), *lut* (Arghezi, 50), *șes* (Ibidem, 196), *țărînă* (Blaga, 80); c e r prin *stea* (Văcărescu, 199), *văzduh* (Blaga, 80), *vînt* (Arghezi, 196); a p ă prin *lac* (Eminescu, 129), *mare* (Philippide, 97), *ocean* (Jebeleanu I, 98), *talaz* (Arghezi, 196) etc.

§ 81. Am precizat (supra, § 66) că paradigmele cohiponimice preexistă momentului textualizării, dar că pot fi și *create*

în timpul desfășurării acestui proces. Deosebirea constatată este cea dintre *lingvistic* și *poetic* și este relevată de felul aș zice divergent în care cele două tipuri de paradigme își asumă raportul dintre *omogen* și *eterogen*.

În paragrafele precedente am subliniat, ori de cîte ori s-a ivit prilejul, situațiile în care omogenitatea este amenințată de către unul sau mai multe elemente eterogene, ca și pe acelea în care eterogenul este captat de către omogenitate (ceea ce înseamnă același lucru). Indiferent însă de sensul omogenizant sau eterogenizant pe care ne arătăm dispuși să-l distingem în raportul respectiv, este sigur că el se caracterizează prin ***dominarea (cantitativă, deci decelabilă) a omogenului asupra eterogenului***: „ȘI ASTA E *bine* ȘI / ASTA E *rău* / ȘI ASTA E f r u m o s pentru că nu / s'au tras încă perdelele" (Jebeleanu II, 62), „și te-am chemat fiindcă zilele mi s-au spart, / și ÎNTR-UNA din ele mi-am uitat *chipul*, / ÎN ALTA *ochii*, ÎN ALTA c u v i n t e l e" (Baltag, 57).

Ce deosebește *paradigmele poetice* de cele lingvistice (în sensul arătat) este tocmai *subordonarea omogenului de către eterogen*, subordonare vizibilă cantitativ. Fenomenul este sporadic pînă pe la 1900, intensificîndu-se apoi brusc: „Iubito-mbogătește-ți cîntărețul, / mută-mi cu mîna ta în suflet ***lacul***, / și ce mai vezi, v ă p a i a și î n g h e ț u l, / *dumbrava, cerbii, trestia* și ***veacul***" (Blaga, 255),

Exemplu comentat și de Felicia Ș e r b a n (418 : 367) ca „asociere a unor noțiuni foarte diferite pentru a obține imagini generalizatoare". Este însă limpede că eterogenitatea *lac* /.../ ***dumbravă, cerbi, trestie, veac*** este întreruptă, nu numai prozodic !, de cuplul (omogen prin antonimie) ***văpaie*** vs ***îngheț***.

„Voi cotropi, Diana, Somnul tău, de departe, / CA ***pădurarul*** care umple din corn pădurea, / CA *ornicul*, în umbră lărgind frunze de bronz / CA *șarpele* ce-ți șuieră prin foi crin veninos" (Vinea, 93—94), „pîndește surîzînd că plîng // CU ***niște lacrimi*** nevăzute / ce se prefac în continente / CU *sfincși*, CU ***munți***, CU ***lumi tăcute*** / CU *căprioarele* atente // la criminalele pupile / de arme grele automate ; / CU atîtea n o p ț i și atîtea z i l e / ucise, arse, bombardate" (Jebeleanu II, 80).

Aici, omogenitatea ***noapte*** vs ***zi*** este evidențiată și intensificată de indicele secundar ***atîtea***, dezvoltat numai în proximitatea lor, precum și de paradigma adjectivală (ucise . arse . bombardate), ai cărei termeni sînt, sintactic vorbind, dependenți în egală măsură de ***nopți*** ca și de ***zile***.

Preponderența eterogenului ia, la poeții de azi, aspectul textualizării unui tot mai mare număr de termeni distanțați din punct de vedere semantic dar plasați indicial în spațiul unei singure paradigme, față de care elementele de omogenitate aproape că trec neobservate : „veac cu pieptul spart, prin care / — cînd tușești — scuipi, vuind, / azur, speranțe, talazuri, milioane de stropi : / Ø *rîndunele*, Ø *bujori*, Ø *zori*, Ø *aer* **condiționat**, Ø *avînturi* **necondiționate**, / Ø *heralzi* ai soarelui, Ø *aerosoli*, / Ø *imnuri* ... Ø *iubire*, Ø *oameni*, Ø *înainte !*" (Jebeleanu I, 223—224), „Ceea ce trecea — nu știam că era chiar viața. / Credeam că sînt Ø *frunzele*, Ø *zilele*, Ø *stoluri de păsări*, Ø *pisica zilei de joi mîncată de leopardul de vineri*, / Ø *tocurile*, Ø *febra* **scăzînd și urcînd** *a bulevardelor*, / . . . / Ø o b o s e a l a, Ø o d i h n a, Ø *spițele mașinilor*, / *ale soarelui*, Ø *banul rostogolit al lunii*, / Ø n o a p t e a, Ø z i u a, Ø n o a p t e a" (Jebeleanu I, 364), „Mă doare Ø *diavolul* și *verbul*, / Mă doare Ø *cuprul*, Ø *aliorul*, / Mă doare Ø c î i n e l e și i e p u r e l e, Ø c e r b u l, / Ø *copacul*, Ø *scîndura*, Ø *decorul*" (Stănescu, 95).

Spre a contracara preponderența copleșitoare a eterogenului, elementele omogene sînt așezate în reciprocă *proximitate* (dispersarea lor în fluxul paradigmatic ar împiedeca să fie percepute ca atare) : *(oboseala, odihna)*, *(noaptea, ziua, noaptea)*, *(cîinele, iepurele, cerbul)* etc.

În penultimul exemplu, omogenizarea se lasă surprinsă și pe verticală, sub forma a două paradigme antonimice : *(oboseală · soare · zi)* vs *(odihnă · lună · noapte)*.

La atenuarea eterogenității contribuie și distribuirea unora dintre termenii ei în contexte omogene : *aer* c o n d i ț i o n a t — *avînturi* n e c o n d i ț i o n a t e, *febra* s c ă z î n d și u r c î n d a *bulevardelor*.

§ 82. Regula pare însă a fi obținerea de paradigme poetice nu prin subordonarea, ci prin *anularea omogenului de către eterogen*, ceea ce duce la imposibilitatea divizării inconimice (fie și parțiale, cum s-a văzut) a paradigmei.

De data aceasta nu mai e vorba de apariția „unei rupturi în sistem", cum denumește B o u s o ñ o (**49** : 210—216) fenomenul inserției eterogenului în omogen, ci de veritabile *enumerări haotice*, considerate de către S p i t z e r caracteristice liricii moderne, începînd cu Whitman (**400** ; cf. și **331**).

Într-o paradigmă poetică veritabilă, asistăm la *omogenizarea formală a unor termeni eterogeni din punct de vedere*

semantic, spre deosebire de paradigmele lingvistice, la care omogenitatea e dominantă în ambele planuri. De altfel, tocmai experiența clădită pe receptarea adecvată a acestora din urmă, adică pe obișnuința de a ajunge la omogenitate semantică pornind de la una formală, contribuie decisiv la perceperea, prin grila omogenului, a unei pluralități eterogene și, apoi, la efortul conștient al cititorului de a transforma pluralitatea în *totalitate,* deci de a instaura atașarea comună a termenilor față de un arhisemem suficient de general spre a întreține această dependență.

Am în vedere și această constatare, consonantă cred, a lui Barthes (26 : 34) : „în poetica modernă... cuvintele produc un fel de conținut formal de la care emană puțin cîte puțin o densitate intelectuală sau sentimentală improbabilă fără el".

Divergența semantică a termenilor într-o paradigmă poetică este, desigur, de natură *entropică,* deși nu însușirea de a fi entropice mi se pare caracteristica cea mai importantă a acestor paradigme. Sînt tentat să văd trăsătura lor fundamentală ca fiind *compatibilitatea deplină cu procesualitatea limbajului poetic.* Am în vedere faptul că aici dialectica omogenului și a eterogenului atinge ipostaza ei ideală, de vreme ce omogenitatea totală și eterogenitatea de asemenea totală sînt constrînse să accepte coexistența în cadrul aceleiași unități. Este evident că starea entropică nu reprezintă decît una dintre laturile constitutive ale acestei unități. Mai mult. Pornind de la definiția pe care François Bonsack (*Information, thermodinamique, vie et pensée,* Paris : Gauthier-Villars, 1961, p. 41) o dă entropiei („parametru negativ ce măsoară indeterminarea unui mesaj, înainte ca el să fie definitiv ales de vorbitor din varietatea infinită a mesajelor pe care acesta le-ar putea, teoretic, admite"), Marghescou observă (280 : 20) că această definiție situează entropia exclusiv în indeterminarea ce precede emiterea efectivă a mesajului, neglijînd perpetuarea unei anumite cantități de entropie prin chiar mesajul emis. Propunerea, justificată cred, a acestui autor este de a se recunoaște, alături de entropia care precede emiterea mesajului, o entropie ce precede receptarea lui (varietăți ce pot fi deosebite, încă, prin denumirile : entropie la emițător sau de gradul I și entropie la receptor sau de gradul al II-lea), permițîndu-se definirea mai adecvată a specificului informațional al mesajului ca diferență

dintre cele două tipuri de entropie. În comunicarea obișnuită, entropia de gradul al II-lea reprezintă o reducere (nu însă anularea) celei de gradul I. În cazul paradigmelor poetice însă, entropia de gradul al II-lea este *o intensificare* a celei care o precede (și nu o simplă conservare a ei), din cauză că distanța paradigmatică foarte mare dintre termeni tinde să instaureze între ei o relație de incompatibilitate.

Consecința directă a proprietății enunțate este că, în timp ce majoritatea paradigmelor lingvistice admit, în egală măsură, hiponimia și hiperonimia, *cele poetice* tolerează numai *hiperonimia*, adică orientarea comună a termenilor spre același semnificat. În acest punct intervine paradoxul că, dacă de obicei identificarea arhisememului este cu atît mai ușoară cu cît numărul termenilor în care se implică este mai mare, în cazul paradigmelor poetice, dată fiind incompatibilitatea semantică a termenilor, orice înmulțire a lor devine numaidecît o piedică mai mult în stabilirea semnificatului paradigmatic. De data aceasta, scopul delimitării unui astfel de semnificat nu poate fi atins decît pe calea angrenării paradigmei în procesualitate prin exercitarea unei activități transformatoare de către cititor, în așa fel încît, la capătul transformării diversitatea să aparțină unității pe care o conținuse virtual.

Dialectica paradigmelor poetice se manifestă și în coexistența, pe terenul lor, a două tendințe evident contrare : pe de o parte, transferarea (în sens jakobsonian) a principiului *echivalenței* de pe axa selecției pe aceea a combinării (în măsura în care paradigmele respective sînt și *omogene)* și, pe de altă parte, transferarea principiului *diferenței* de pe axa combinării pe cea a selecției (în măsura în care ele sînt constituite, în timpul textualizării, pe seama unor elemente *divergente).*

§ 83. Am arătat în paragraful precedent că, în paradigmele poetice, un număr prea mare de termeni în loc să faciliteze, face mai dificilă identificarea arhisememului. Acesta este, probabil, motivul pentru care asemenea paradigme nu se extind decît rar peste numărul minim (trei) de termeni. Aici mai trebuie să se aibă în vedere și faptul că, spre a se asigura *poeticitatea paradigmei,* este suficient acest număr minim.

În cazul paradigmelor cu trei sau cu patru termeni, *indexarea lexematică* este facultativă, în sensul că adesea în locul indicelui așteptat apare indicele zero : „Ø Parfum, Ø polen și histerie“ (Bacovia, 35) sau un indice morfematic : „Mă caut.

Dar regăsesc la vintre / *O spaimă* cunoscută. UN *tîrg*. O *canonadă*“ (Jebeleanu I, II). Divergența semantică a termenilor reclamă, totuși, prezența indicelui *lexematic și*, mai mult, *recurența* sa de-a lungul întregii paradigme, astfel încît nici un termen să nu fie neindexat : „În fiecare sunet tăcerea ta s-aude,/ ÎN *vijelii*, ÎN *rugă*, ÎN *pas* și-N *alăute*“ (Arghezi, 31), „Viața mea a fost tot ce vrei / CÎTEODATĂ *fiară*, / CÎTEODATĂ *floare*, / CÎTEODATĂ *clopot* — ce se certa cu cerul“ (Blaga, 87), „chemați, aduceți la mine, / oul de spaimă, / *adăpostul* MEU, *neliniștea* MEA, / *Dumnezeul* MEU în care mă încred, / *nămolul* MEU, / *mierea* MEA, / *scorpionul* MEU“ (Baltag, 83).

Cum dovedește acest exemplu, regula recurenței obligatorii a indicelui funcționează și atunci cînd paradigma este alcătuită din numeroși termeni. Din cauza slabei sale vizibilități, indicelui zero îi este încredințat cu totul accidental acest rol : „Neclintite-s ∅ *morile*, / *gîndul*, ∅ *sarcofagele*, / ∅ *frunza* și *catargele*“ (Blaga, 186).

Tot divergența semantică este cauza pentru care termenii paradigmelor poetice respectă cu strictețe cerința menținerii distanței sintagmatice egale cu zero, singura ce poate insufla cititorului precauția de a percepe diversitatea ca unitate.

Nu avem paradigmă poetică atunci cînd eterogenitatea termenilor este aparentă, deci atunci cînd omogenitatea lor reală nu e percepută din diverse motive. Astfel, pentru cine nu cunoaște episodul ispitirii din mitul biblic, paradigma din versul „Peste *îngeri*, *șerpi* și *rai*“ (Barbu, 187) poată părea poetică, deși ea este, în realitate, culturală.

Distanța paradigmatică poate fi *dilatată* cu ajutorul determinanților care însoțesc cîteodată unii termeni și care, departe de a-i preciza, le conferă dimpotrivă ambiguitate : „Pe cîmp, cu-o umbră de cugetare — / *Violet*, *corbi* și-*oglinzi* de apă“ (Bacovia, 120), „Hrănit cu *raze* moarte, *otravă* și *cenușe*“ (Arghezi, 280), „TU, *salt*, TU, *creșteri* stingi, *urzică*-nalbă (Barbu, 81) etc.

Într-o paradigmă poetică, relația de cohiponimie nu se lasă evidențiată decît pe parcursul procesului de identificare a arhisememului. Dată fiind distanța paradigmatică mare, acest proces nu poate consta în trecerea directă de la cohiponime la

hiperonim, ci presupune apelul la tehnica încastrării elementelor componente în unități tot mai generale, deci *divizarea inconimică* a paradigmei.

INCONIMIA

§ 84. Constatarea anterioară dovedește că inconimia este o relație indispensabilă în procesul trecerii de la cohiponimie la hiperonimie.

Deoarece inconimia (ca de altfel și celelalte relații intraparadigmatice principale) este ignorată în lucrările românești de semantică, mă văd constrîns să dau lămuriri de care m-aș dispensa bucuros dacă nu aș avea sentimentul oportunității lor.

O foarte clară prezentare a acestei relații, la W i e g a n d (467 : 49—50), prezentare pe care o rezum aici.

Dacă două propoziții, P_1 și P_2, se deosebesc în aceleași poziții sintactice numai prin două expresii, E_1 și E_2, și dacă P_1 și P_2 sînt implicit contradictorii, atunci E_1 și E_2 se află în relație de *inconimie*.

Inconimia este *simetrică* și, în situația în care implică și cohiponimia, *tranzitivă*. Fiind date propozițiile :

1. *Șahistul mută pionul.*
2. *Șahistul mută turnul.*
3. *Șahistul mută calul.*
4. *Șahistul mută nebunul.*
5. *Șahistul mută dama.*
6. *Șahistul mută regele.*

se observă numaidecît că ele sînt reciproc incompatibile, căci afirmarea uneia dintre ele înseamnă negarea tuturor celorlalte. Aceasta înseamnă că *pion, turn, cal, nebun, damă* și *rege* întrețin o relație de *inconimie simetrică* (deci, dacă *pion* este inconimul lui *turn*, atunci și *turn* este inconim față de *pion)* și, întrucît sînt și cohiponime (comutînd în paradigma „figură de șah"), *tranzitivă* (dacă *pion* este inconimul lui *turn* și dacă *turn* este inconimul lui *cal*, atunci și *pion* este inconim față de *cal)*.

Presupunînd un raport de excludere reciprocă, inconimia nu este de fiecare dată cohiponimică, tot astfel cum nici cohi-

ponimia nu se dovedește a fi întotdeauna inconimică. De exemplu, considerînd propozițiile :

1. *Ea vede un murg.*
2. *Ea vede un pag.*
3. *Ea vede un armăsar.*
4. *Ea vede o iapă.*

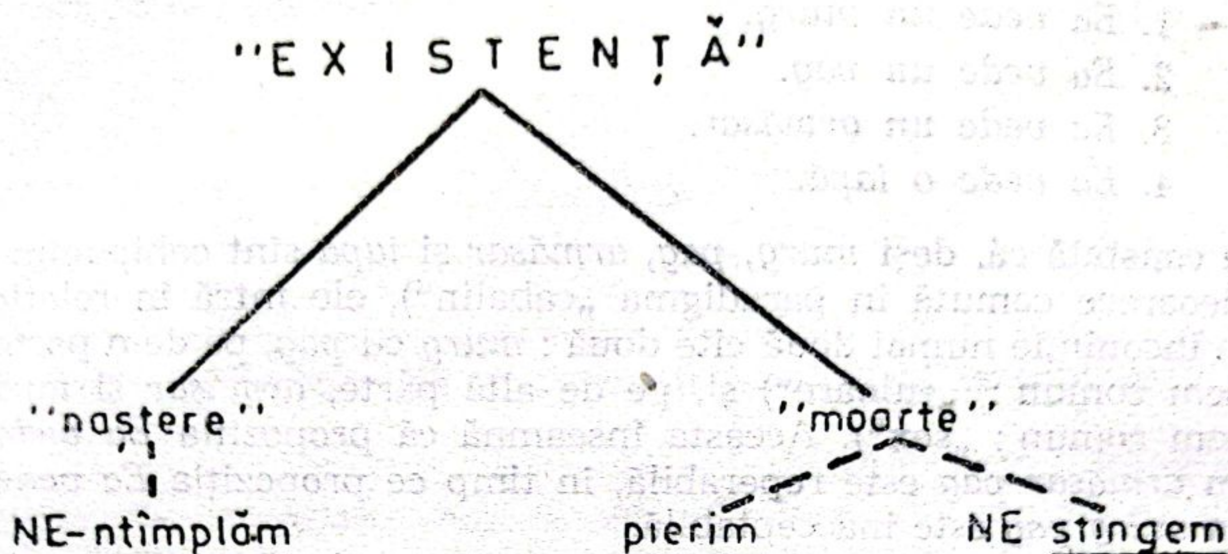
se constată că, deși *murg, pag, armăsar* și *iapă* sînt cohiponime (deoarece comută în paradigma „cabalin"), ele intră în relație de inconimie numai două cîte două : *murg* cu *pag*, pe de o parte (sem comun : „culoare") și, pe de altă parte, *armăsar* și *iapă* (sem comun : „sex"). Aceasta înseamnă că propoziția *Ea vede un armăsar pag* este reperabilă, în timp ce propoziția *Ea vede un murg pag* este inacceptabilă.

§ 85. Relația inconimică, așa cum a fost definită în paragraful precedent, se realizează rar în cadrul paradigmelor textualizate. Pe de altă parte, însă, aceleași textualizări oferă numeroase situații în care elucidarea hiponimiei/hiperonimiei impune efectuarea unor divizări succesive pe nivele distribuite între maxima generalitate (hiperonimul) și concretețea cohiponimelor. Din această cauză am lărgit definiția inconimiei, în așa fel încît relația în discuție să fie operativă ori de cîte ori este dată posibilitatea (dar și necesitatea !) de a grupa doi sau mai mulți termeni paradigmatici în jurul unui sem comun și de a-i opune astfel celorlalți termeni ori chiar altui grup inconimic din aceeași paradigmă.

Consecința acestei reinterpretări a inconimiei (care nu contrazice, în esență, statutul obișnuit al relației) este că ea se prezintă în *două varietăți : parțială* și *totală*.

§ 86. La *inconimia parțială* participă cel puțin doi termeni, în așa fel încît să rămînă întotdeauna un rest de cel puțin un termen spre a fi îndeplinită astfel condiția numerică a paradigmei. O astfel de paradigmă comportă o ierarhie cu trei nivele, totalitatea fiind aici efectul implicării succesive a nivelului inferior în cel imediat superior. Astfel, în „Și NE-*ntîmplăm, ∅ pierim,* NE *stingem"* (Stănescu, 56) se detașează cuplul inconimic *pierim* — (ne) *stingem,* al cărui sem comun este „finitudine, moarte". La rîndul său, cuplul (iar nu fiecare dintre termenii ce îl susțin) participă, împreună cu termenul izolat (ne)-*ntîmplăm* „apariție, naștere", la arhisememul „exis-

tență". Grafic, aceste relații intraparadigmatice pot fi reprezentate astfel :

Observații. 1) Corelația „apariție/naștere" — „dispariție/moarte" și, apoi, implicarea comună a acestor seme în arhisememe sînt sugerate de distribuirea indicelui NE în ambele *contexte* formate din lexeme ce concretizează semele respective. 2) Transferarea pe un nivel superior anulează sensul metaforic, evident pe un nivel inferior (cf. *a se stinge*). Această *pierdere a sensului figurat se produce frecvent mai ales în contextualizări.*

§ 87. Cînd termenul izolat ocupă poziție *inițială*, discontinuitatea semantică este suficient de redusă spre a nu periclita perceperea totalității, astfel încît marcarea paradigmei se face cu ajutorul indicelui zero : „E liniște ca-n ziua / cînd mă-ntorsei hotește / și ți-am golit de oaspeți / Ø v i a ț a, Ø *pragul*, Ø *tinda*" (Blaga, 332), „Irumptă, omenirea din ghizduri și zăgaze / Isca Ø v î l t o r i, Ø *prăpăstii* și *piscuri* de talaze" (Arghezi, 402) etc.

În ultimul exemplu, arhisememul „MIȘCARE (acvatică) VIOLENTĂ" este obținut prin integrarea semului „mișcare circulară" *(vîltoare)* și a lui „mișcare verticală" *(prăpăstii — piscuri)*, integrare sprijinită de către determinantul *de talaze*, ce are în comun cu *vîltori* semul „acvatic".

Cînd poziția termenului eterogen este *finală*, paradigma e marcată adeseori prin *cumul indicial* : „Ea e singurul bine, izvorul a toate, PRIN TOT *anotimpul*, / PRIN TOȚI *anii*, SUB

TOATE p u n c t e l e c a r d i n a l e“ (Blaga, 216), „M-apasă luna PESTE *faţă*, / PESTE *piept*, PESTE m e m o r i e“ (Stănescu, 60) etc.

Din cauză că poziţia iniţială a termenului izolat produce o discontinuitate labilă (ceea ce poate lăsa impresia falsă a totalei omogenităţi), termenul respectiv este frecvent *dizlocat*, distanţarea sintagmatică venind să indice o distanţă paradigmatică similară : „Degete ÎN f l u t u r ă r i: / Palmieri ÎN *vînt*, ÎN *valuri*“ (Jebeleanu I, 27), „Atît de păcătoşi să fim noi încît să fim nevoiţi / să avem / ∅ s p e r a n ţ e pentru frumuseţe / şi pentru duioşie, *ochi*, / şi pentru alergare, *picioare* ?“ (Stănescu, 404).

În absenţa dizlocării, se dezvoltă uneori (cum am arătat în cîteva rînduri) o variantă a indicelui paradigmatic, îndeajuns de evidentă spre a marca distincţia omogen vs eterogen : „Mi-e FOAME DE *nisip* şi *lut* / Şi DOR DE a p e l e din care n-am băut“ (Arghezi, 100), „*Văzul* MEU E O TRECERE, / *auzul* MEU E O TRECERE, / s î n g e l e MEU E CEA MAI FRUMOASĂ CĂLĂTORIE / spre inima dulcelui Mîine“ (Baltag, 43) etc.

Vocaţia indicială a variantelor din aceste textualizări este rezultatul existenţei unor seme comune : „dorinţă, nostalgie“ (*foame — dor*) şi „devenire“ (*trecere — călătorie*).

§ 88. La *inconimia totală* participă întotdeauna termeni în număr par (cel puţin patru), în aşa fel încît divizarea lor să nu producă niciodată rest, ceea ce înseamnă că numărul inconimelor este egal cu acela al termenilor paradigmatici.

Această varietate este foarte frecventă şi se întîlneşte în toate momentele evoluţiei limbajului poetic : „Aici NU SÎNT *văi* sau *dealuri*, NU SÎNT *crînguri* sau *păduri*“ (Alexandrescu, 107),

Divizare inconimică : (a) „formă de relief“ /*vale — deal*/ ; (b) „ansamblu vegetal“ /*crîng — pădure*/, cu intersecţiile „restrîns/jos“ (*crîng/vale*) şi „extins/sus“ (*pădure/deal*), divizare sprijinită de indicele prozodic NU SÎNT şi acceptată de arhisememul „NATURA“.

„Aş înălţa mereu concerte / LA ADĂPOST DE *griji* şi *certe*, / LA ADĂPOST DE *om* şi *lume*“ (Macedonski, 152),

Divizare inconimică : (a) „disforie“ /*grijă — ceartă*/ ; (b) „umanitate“ /*om — lume*/. Posibilitatea de a implica semele inconimice în ar-

hisememul „agresivitate" este dată, în primul rînd, de reversibilitatea lor (*disforia* este efect al unui anumit comportament *uman*, iar *umanul* se lasă definit și prin acțiuni *impulsive*), în al doilea rînd, de indicele prozodic (LA ADĂPOST DE) și, în al treilea rînd, de contrastul „euforie" (*concerte*) vs „disforie", rezolvat prin presupoziție (*aș înălța*) și prin postularea unui spațiu protector (invocat chiar în spațiul indicial !) : *adăpost*.

„și straniul fior / al înțelesului ce stăpînește deopotrivă / Ø *apusul*, Ø *răsăritul*, Ø *cerul*, Ø *marea*" (Blaga, 29).

Divizare inconimică : (a) „punct cardinal" (*apus — răsărit*) ; (b) „element cosmogonic" (*cer — mare*). Integrarea acestor seme într-un arhisemem de mare generalitate, „COSMOS", este pregătită de precizarea ce precede textualizarea, referindu-se însă direct la totalitatea acesteia : *înțelesul ce stăpînește deopotrivă*, înțeles global, de maximă deschidere, căci el subîntinde cupluri inconimice ale căror semnificații simbolice duc spre *infinit* ca modalitate de existență a cosmicului, sugerat prin întretăierea axelor perpendiculare : orizontală (*apus — răsărit*) și verticală (*cer — mare*), ale căror extremități sînt evident antitetice. Am arătat cu alt prilej (104) că polaritatea asigură maxima concentrație semantică, întrucît între două sensuri opuse ale aceluiași semnificant se intercalează, virtual, mulțimea tuturor semnificațiilor posibile, acceptate de semnificantul respectiv. Prin urmare, polaritatea identificabilă în cadrul fiecărui cuplu antonimic este direct raportabilă la arhisememul „COSMOS".

Abateri de la regula numărului *par* de termeni se constată în două împrejurări.

Este vorba, în primul rînd, de instaurarea relației inconimice între mai mult decît doi termeni, în așa fel încît secvența paradigmatică respectivă să fie reperabilă ca omogenă : „Aș voi să găsesc o asemănare / Și caut ÎN *zgomot* și *murmùre*, / ÎN *viori*, ÎN *naiuri* și *ghitare*" (Arghezi, 224), unde, alături de cuplul inconomic „efect (sonor)" /*zgomot — murmur*/, se distinge seria inconimică „sursă (muzicală)" /*vioară — nai — ghitară*/, întreaga paradigmă relevînd arhisememul „SONORITATE".

„Sonoritate incertă", deci sens ambiguu, așa cum sugerează intenția de a identifica un echivalent (*să găsesc o asemănare*) și cum precizează continuarea textului : ceea ce se caută în *sonoritate* este *ecoul nedeslușit și turbure*, printr-un efort de definire acustică a ploii. Efort fără șansă, cum dovedește trecerea de la încercarea de a găsi un echivalent la definiția negativă : „Nu-i șuierul săbiilor ce se ascut / Și-al spadei

ciocnite de scut. / Nu e bătaia inimii. Nu-i / Turnul și ornicul lui / În care timpul colinse. // E parcă sufletul tuturor oștilor învinse", înfrîngere ce se identifică aici, în final, cu recunoașterea propriei nereușite a poetului de a asigura perpetuarea textului altfel decît prin această constatare a eșecului.

În al doilea rînd, am în vedere situațiile în care paradigma numără numai *trei* termeni. Această posibilitate este condiționată de exigența ca unul dintre termeni să conțină cîte *un sem comun* cu fiecare dintre ceilalți doi : „Talazele-adunate cu Ø *bezne*, Ø șerpi și rîme" (Arghezi, 33), cu divizările „invizibil" (rezultat din „absența/neperceperea luminii") /*bezna — rîmă*/ și „tîrîtor" /*șarpe — rîmă*/ sau : „Lîngă tine NICI O *lumină*, NICI O *stea*, NICI UN *zeu* / nu rămîne" (Blaga, 196), cu divizările „piric" /*lumină — stea*/ și „*celest*" /*stea — zeu*/.

§ 89. Relația inconimică este o ipostază pe care cohiponimia o adoptă spre a-și asigura transformarea în hiponimie/hiperonimie. Este *un nivel de tranziție* și *tranzitoriu*, în cadrul unei ierarhii lexicale aflate într-un *proces dialectic*, pe parcursul căruia inconimia neagă relația de cohiponimie pentru a fi, la rîndul ei, negată de hiperonimie. Este *un nivel ce determină nivelarea ierarhiei în care se manifestă*, dar numai *după* ce ea a fost percepută ca atare.

Simpla reperare a unei paradigme textualizate, deci a unei cohiponimii (în sensul cel mai larg al cuvîntului), reprezintă un stimul pentru activitatea de construire și de atingere a arhisememului (deci a hiperonimului) în care termenii paradigmatici își proiectează omogenitatea.

Legătura dintre stimulul formal și activitatea semantică a fost relevată, printre alții, de către Margherescou (280 : 12) : „Semanticianul va simți, în chip natural, o vocație de formalist : raportul imediat și univoc dintre semnificant și semnificat îl face să se concentreze exclusiv asupra primului pentru a-l deduce pe cel de al doilea. Explorarea formei este, în același timp, o explorare a sensului ; munca semanticianului se confundă cu aceea a lingvistului".

Deși are în vedere o realitate mult mai generală decît cea despre care vorbesc în această carte, Hjelmslev formulează o idee care poate să dea lămuriri suplimentare cititorului : „nu există formare universală, ci doar un principiu universal de formare. Sensul este, prin el însuși, inform, adică nesupus unei formări, ci doar susceptibil de o formare oarecare. Dacă sînt limite aici, ele se găsesc în formare, și nu în

sens. De aceea, sensul însuși este inaccesibil cunoașterii, pentru că condiția oricărei cunoașteri este analiza, de orice natură ar fi ea. Sensul nu poate fi deci recunoscut decît de-a lungul unei formări, fără de care nu are existență științifică" (202 : 98—99).

Dar, din cauză că arhisememul se află în raport de strictă implicație cu termenii paradigmatici, ar fi greșit să se interpreteze acest raport ca reunind semnificativul și formalul. El nu poate fi considerat decît ca afirmare a hiperonimului de către cohiponimele sale, nu însă și invers! De altfel, așa cum se va vedea, arhisememul nu are (decît rareori) expresie hiperonimică, hiperonimul fiind ori *mai concret* (situație în care funcționează ca *ecran*, ca obstacol opac, între arhisemem și sememe), ori *mai general* decît arhisememul (cînd acesta din urmă e pus între paranteze).

Univocitatea raportului dintre arhisemem și sememele corespunzătoare își găsește confirmarea în denunțarea, de către Marx (*Sfînta familie*, în K. Marx și F. Engels, *Opere*, II. Ediția a II-a, București: Editura Politică, 1962, p. 64), a mecanismului de formare a iluziilor speculative ale idealismului. Pornind de la realități ca, de exemplu, *mere, pere, fragi, migdale*, formăm conceptul „fruct". Apoi, declarăm *mărul, para, migdala* simple moduri de existență ale „fructului", acesta reprezentînd esența lor. „Dar, pe cît de ușor este să obții, pornind de la fructele reale, noțiunea abstractă fruct, pe atît de greu este ca, pornind de la noțiunea abstractă fruct, să obții fructe reale. Este chiar imposibil să ajungi de la abstracție la ceea ce e contrariul abstracției, dacă nu renunți la abstracție".

HIPERONIMUL

§ 90. Dacă definim cohiponimia drept relație de *intersecție*, atunci *hiperonimul* va fi chiar această intersecție (cf. supra, § 65) și, în măsura în care paradigma cohiponimică reprezintă un caz particular al paradigmei semantice, hiperonimul este, și el, interpretabil ca fiind un caz particular *al arhilexemului*. Indiferent de întinderea sferei sale, realitatea astfel denumită este *întotdeauna* efectul unui proces de generalizare, trăsătură esențială, ce se lasă detectată dincolo de varietatea definițiilor și a denumirilor.

C o s e r i u (159 : 201) utilizează pe *clasem* („trăsătura semantică prin care se definește o clasă"), precizînd că existența acestuia se situează în afara cîmpului semantic. Același termen apare și în *Retorică generală* (181 : 141), cu înțelesul „sem iterativ" sau „factor de compatibilitate între două nuclee semice". Ulrich P ü s c h e l (353 : 129) structurează paradigma lexicală în *lexeme*, *noeme* și *seme*. De exemplu, paradigma *vehicol* are, pentru toate lexemele ei, noemul „aparat pentru deplasare", fiecărui lexem (cu excepția lui *vehicol*, care îndeplinește rolul de *arhi*lexem) corespunzîndu-i un sem distinctiv: lui *vapor* — „pe apă", lui *căruță* — „cu roți", lui *sanie* — „cu tălpi" etc. Se observă numaidecît că, prin divizări ulterioare, aceste seme pot deveni noeme de gradul al II-lea: *vapor* și *corabie* vor avea ca noem$_1$ — „aparat de deplasare", ca noem$_2$ — „pe apă" și ca seme — „cu elice" și, respectiv, „cu pînze", procesul transformărilor neoprindu-se aici. Fenomenul este observat și de către L o t m a n (262 : 120), cu deosebirea că el are în vedere nu divizările continue (tinderea spre real), ci unificările succesive (tinderea spre general): „aceste perechi de opoziții vor degaja arhiunități care pot să alcătuiască, la rîndul lor, perechi de perechi, scoțînd astfel în relief arhiunități de gradul doi".

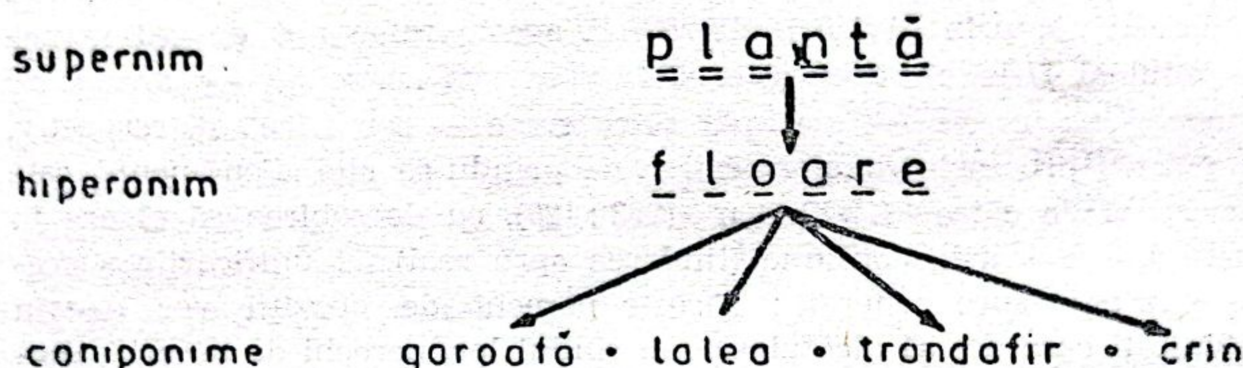
Pentru H. M e s c h o n n i c (*Essai sur le champ lexical du mot „idée"*, „Cahiers de lexicologie", extras, f. a., p. 57), *arhisememul comun* leagă cuvintele care formează o serie paradigmatică. Dàmaso A l o n s o (11 : 236) gîndește asemănător (chiar dacă recurge la o construcție alegorizantă): „Ca matematicianul care vrea să simplifice formula, poetul extrage factorul comun dintr-o lungă serie de numere de adunat".

Sinonime pentru *hiperonim* sînt și *cover-term* (A g r i c o l a, 6 : 86) și *cover-word* (B. P o t t i e r, *Vers une sémantique moderne*, „Travaux de linguistique et de littérature", 1, 1964, p. 107—138). La rangul de echivalent mai îndepărtat candidează și *résomptif*, propus și definit de T e s n i è r e (424 : 328): „După o enumerare de termeni coordonați se poate întîmpla ca ansamblul pe care îl reprezintă să fie reluat în bloc printr-un cuvînt care îi reprezintă pe toți. Dăm acestui cuvînt numele *rezumtiv*, pentru că el rezumă toți termenii care îi preced ... Rezumtivul este deci o sinteză pe care enumerarea termenilor coordonați a furnizat-o prealabil analizei". Dezavantajul acestui termen este acela că admite *numai* poziția finală a hiperonimului.

De altfel, Dàmaso A l o n s o (11 ; 110) vorbește și el de existența *unei opoziții recapitulative*, care „condensează semnificația elementelor anterioare" și exemplifică prin strofa a 4-a din *Profecía del Tajo* de Fray Luis: „Llamas, dolores, guerras, / muertes, asolamientos, fieros males, / entre tus brazos cierras, / trabajos immortales / a ti y a tus vasallos naturalea", unde *trabajos* („chinuri, suferințe", sens aproape

identic cu acela al românescului *mùnci*) reprezintă un termen recapitulativ pentru *llamas, dolores, guerra, muertes, asolamientos* și *fieros males*, atît prin semnificație cît și prin poziția ocupată.

Util, dar în altă perspectivă decît aceea de simplu sinonim al lui *hiperonim*, îmi apare a fi *supernim* (W i e g a n d, **468** : 46), cu ajutorul căruia poate fi denumit arhilexemul cel mai general dintr-o ierarhie lexicală cu mai mult de două nivele :

Cohiponimele se pot raporta *direct* la supernim, posibilitate ce permite prezența în textualizări a unor arhilexeme situate la distanțe variabile față de nivelul pe care se găsesc termenii paradigmatici. Aceste distanțe cresc în proporție directă cu generalitatea sensului relevat de un anumit arhilexem. Aceeași generalitate determină și numărul termenilor paradigmatici (mult mai mare în cazul lui *plantă* decît în acela al lui *floare*).

Cauzalitatea poate acționa și în sens invers, și anume, cu cît distanța paradigmatică este mai mare, cu atît crește și generalitatea arhisememului. O concluzie posibilă este aceea că hiperonimele paradigmelor referențiale au semnificații mai restrînse decît cele ale paradigmelor poetice.

§ 91. Maxima concretețe este asigurată prin hiperonime *substantivale*, ale căror semnificații se grupează în jurul unor nuclee *semice*.

Un atare rol este îndeplinit cîteodată de *toponime*, ca denumiri ale unor teritorii organizate : „Aci îmi stau de față eroii R o m â n i e i / DIN *Cîmpulung*, DIN *Argeș*, DIN *Iaș*, DIN *București*" (Heliade Rădulescu, 49), „A r à b i d a, ce te evocă / mai mult decît ∅ *plajă* și *rocă* ? / ∅ *Aromele*, poate, și *pinii* ? / ∅ *Castelul maùr* și *delfinii* ?" (Blaga, 341).

Mult mai adesea şi cu efect poetic sporit, nucleul semic este concretizat prin *denumiri ale sistemelor arhitectonice,* între care *clădire* ocupă locul întîi : „Clădit-au grecii doară *cetăţi* de fală pline, / Şi *temple* mari, şi *ziduri* ciclopice-au zidit, / Dar toată măiestria clădirilor heline, / *Columnele* de marmur şi *templele* divine / De mult s-au năruit" (Coşbuc, 468).

Exemplu în care hiperonimul *clădire* are sensul „construcţie", căci numai în această împrejurare poate fi implicat *cetate.* „Cîntecul tău a umplut clădirea toată, / *Sertarele, cutiile, covoarele*" (Arghezi, 22).

De data aceasta, hiperonimul *clădire* are un sens mult mai general decît ar pretinde termenii *sertar, cutie, covor,* care comută, mai întîi, în paradigma „încăpere". De aici poate rezulta că, de fapt, *clădire* reprezintă textualizarea supernimului, la care termenii paradigmei se raportează direct.

„Cînd îmi zburară ochii pe-o clădire / Ce se-nălţa în fundu-acelei pieţi. / / Ea NU ERA *palat,* NICI *catedrală,* / Şi NICI *mausoleu* SAU *panteon;* / ERA *o hardughie de beton* / Spre care-acum mulţimea da năvală" (Philippide, 276).

Situaţie în care utilizarea hiperonimului este justificată de mărturisirea neputinţei de a găsi denumirea adecvată a construcţiei respective. Termenii paradigmatici însoţiţi de indicele negativ nu exprimă decît înlăturarea unor ipoteze succesive de a denumi realitatea avută în vedere, înlăturarea definitivă fiind opera sintagmei *hardughie de beton,* care nu aduce (aşa cum afirmarea ei ne-ar lăsa să credem) vreo informaţie în plus. Ea nu afirmă decît că este vorba despre o clădire imensă, dar căreia nu i se poate atribui vreo destinaţie anume.

Cîteodată, rolul hiperonimic este îndeplinit de un cuvînt faţă de care *clădire* se situează în raport de supernimie, ca de exemplu *templu :* „Azi templu-i ruină, PRIN *curţile* lui / Culcuşuri îşi caută cerbii, / PRIN mîndrele *ganguri* scot viezurii pui, / Se joacă PE *lespezi de-altare*-ale lui / Şopîrle tăcute-ale ierbii" (Coşbuc, 623).

Ca şi arhitectura, *anatomia* propune, şi ea, hiperonimie în măsura în care este percepută ca sistem. Maxima generalitate este atinsă în acest caz de *trup* (sau *corp,* echivalente ale lui *clădire*) ; un alt hiperonim, cu o sferă mai restrînsă, este *craniu :* „Lege înseamnă a avea craniu / CU DOI *ochi,* CU DOUĂ *urechi,* / CU DOUĂ *nări* / CU DOUĂ *sprîncene,* CU DOUĂ / *împerecheri de depărtări*" (Stănescu, 252).

Terestritatea pune în valoare hiperonimul *pămînt* : „Vrei tu să fii p ă m î n t u l meu / CU *semănături*, CU *vii*, CU *heleșteu*, / CU *pădure*, CU *izvoare*, CU *jivini* ?“ (Arghezi, 183), „p ă m î n t u l își ivea pe rînd / ∅ *Sahara*, ∅ *Nilul*, ∅ *Europa*“ (Baltag, 40). Variantele acestui hiperonim reprezintă, de regulă, particularizări : „Iar în patru părți a lumii vede șiruri m u n ț i i mari, / ∅ *Atlasul*, ∅ *Caucazul*, ∅ *Taurul* și *Balcanii* seculari“ (Eminescu, 119), „Într-o v î l c e a CU *lunci* și *heleșteie*, / CU *crînguri* și *grădini*, în fața mea, / Spre zări adînci și limpezi o alee / De mari columne albe se-ntindea“ (Philippide, 224).

În exemplul „O femeie cu picioare de stea / numără p i e t r e l e. // TU EȘTI *vară*, le spune. TU EȘTI *viscol*. / TU EȘTI *liniște*. TU NU EȘTI *nimic*. / TU EȘTI *întoarcere*“ (Baltag, 66), termenii paradigmatici se situează în afara semului „terestritate“ cu care hiperonimul este intim asociat. Nu întîmplător, desigur, *hiperonimul este negat* de termenii paradigmatici în următorul exemplu : „Ce s t î n c i destul de dure mă vor opri să trec ? / — Și *gresia* măruntă și *cremenea* cea tare, / *Granitul* ca și albul *calcar*, arid și sec, / S-or sfărîma în hîrburi de dîrza încleștare ! . . .“ (Barbu, 37).

Semul „sonoritate“ este exprimat de obicei prin hiperonime particularizate : „*Cornuri*, *buciume* și *tube* sună falnice f a n f a r e“ (Alecsandri, 375). Concretețea semnificației hiperonimice stă, aproape de fiecare dată, în contradicție cu *neaderența parțială* : „*Dragoști*, *muzici* și *parfume* / Sunt al zilei dulce g r a i“ (Macedonski, 316), sau *totală* a termenilor paradigmatici la această semnificație : „C î n t e c u l care mă doare / Frate-i CU *tăcerea mare*, / CU *îngerii*, CU *lăstunii* / Și CU *șoapta* rugăciunii“ (Arghezii, 217).

În asemenea împrejurări trebuie să se admită captarea de către hiperonim a cel puțin unui sem comun tuturor termenilor la care se raportează. Astfel, *grai* nu trimite doar spre *muzici* (cu care relevă semul comun „sonoritate“, ci și spre *dragoste* și *parfum*, în măsura în care ideologia simbolistă este dispusă să perceapă asemenea realități drept semne prin care se indică o semnificație unică. La fel, *cîntec* acceptă semnificația „poezie“ sau, și mai clar, „expresie, limbaj“, spre care trimit, în mod egal, termenii paradigmatici *tăcere*, *înger*, *lăstun*, *rugăciune*. Rezultă cu necesitate că, pentru a stabili exact raportul dintre hiperonim și cohiponimele corespunzătoare, este necesar să se ia în considerare nu numai hiponimia, ci și relația inversă, *hiperonimia*.

§ 92. Exprimarea hiperonimului prin *sintagme al căror pivot este un substantiv* sporește precizia și, deci, concretețea referinței: „Vii s-aduci patriei mele, ca o dreaptă răsplătire, / ∅ *Pace*, ∅ *glorie*, ∅ *putere*, ∅ *libertate*, ∅ *fericire*, / ∅ Îndurările cerești?" (Alecsandri, 230), „Sînt și fierarul / încununat de-un pașnic nimb de jar / în care pîlpîie / ∅ *garoafe*, ∅ *umbre*, ∅ *fluturi*, ∅ *constelații* . . ." (Jebeleanu I, 169).

Creșterea distanței paradigmatice, o constantă esențială a limbajului poetic, pretinde (cum este de așteptat) un hiperonim suficient de general spre a-și subsuma sememele care alcătuiesc paradigma. Așa se explică, desigur, tendința mai recentă de a însoți substantivul hiperonimic de un determinant avînd caracteristica amintită: „Pribeag ÎN *șes*, ÎN *munte* și PE *ape*, / Nu știu să fug din marele ocol" (Arghezi, 50), „Eucalipți și cedri cu brațe uriașe / Și boababi bubonici cu trupul numai noduri / Se năpustesc năprasnic spre marile orașe / Zdrobind ∅ *palate*, ∅ *fabrici*, ∅ *gări*, ∅ *hale*, ∅ *turnuri*, ∅ *poduri*" (Philippide, 235).

Alteori, exprimarea generalității necesare rămîne în sarcina substantivului: „Visez o răzvrătire a lumii vegetale. / / De la *lichenii* palizi ai cercului polar / Pîn' la giganții *arbori* ai zonei tropicale, / *Ciuperci* sau *flori*, *mlădițe* sau *trunchiuri colosale* / Pornesc să-nfrunte omul, uzurpator flecar / Al mutei lor domnii primordiale" (Philippide, 234).

§ 93. Cînd sensul *substantivului* se caracterizează printr-o mare generalitate, acesta se raportează *supernimic* la termenii paradigmatici. De obicei postura de supernim este cerută de distanța paradigmatică mare dintre termeni: „Te văd, Dumnezeule — ∅ *plumb*, ∅ *scrum* și *nor* — / odată venind peste mine prin ușă, / din muntele cerului, cotropitor" (Blaga, 226), „Ceea ce trecea — nu știam că era viața. / Credeam că sînt ∅ *frunzele*, ∅ *zilele*, ∅ *stoluri de păsări*, / ∅ *pisica zilei de joi mîncată de leopardul zilei de vineri* / ∅ *tocurile*, ∅ *febra scăzînd și urcînd a bulevardelor*, / ∅ *adunările*, ∅ *luările de cuvînt*, ∅ *oboseala*, ∅ *odihna*, ∅ *spițele mașinilor*, / ∅ *ale soarelui*, ∅ *banul rostogolit al lunii*, / ∅ *noaptea*, ∅ *ziua*, ∅ *noaptea*" (Jebeleanu I, 364).

Alteori, însă, omogenitatea sememelor este evidentă, și nu pare a justifica prezența unui supernim: „S-a strîns haosul să urle: / ∅ *Tobe*, ∅ *bucіume* și *surle*" (Arghezi, 368), „Ah!

l u c r u r i l e cum vorbesc, / Şi-n pace nu vor să te lase : / ∅ *Bronz*, ∅ *catifea*, ∅ *lemn* sau *mătase* / Prind grai aproape omenesc" (Macedonski, 291).

Faptul că supernimul apare totuşi constituie un motiv puternic pentru a bănui că arhisememul nu este, în asemenea cazuri, dat de simpla intersecţie a termenilor, ci că aceştia sînt chemaţi să îşi amplifice semnificaţiile particulare.

Hiperonimul, dar şi supernimul ocupă de regulă poziţie iniţială în textualizări, astfel încît paradigma desfăşurată apare drept o concretizare a unui sens global, sintetizat în arhisemem. Cînd nu este plasat la început, poziţia *finală* a hiperonimului devine aproape obligatorie (aşa cum dovedesc multe din exemplele comentate anterior). Este vorba, pe de o parte, de situarea sa în puncte de maximă vizibilitate, dar şi, pe de altă parte, de exploatarea singurelor posibilităţi pentru a se marca nonapartenenţa hiperonimului (mai exact a arhilexemului) la paradigma textualizată. Se iau numeroase precauţii spre a evidenţia această nonapartenenţă. Astfel, hiperonimul se raportează la paradigmă întocmai ca întrebarea la răspunsul ei : „În petice de vreme cătînd înţelepciune. Ce înţeles au ele . . . ce este a lor f i r e ? / *Nimicnicie, umbră, mizerie, peire*" (Eminescu, 622). Nonapartenenţa mai este pusă în lumină şi de faptul că, de obicei, hiperonimul nu este însoţit de indicele paradigmatic : „V i a ţ a-i CU *drumuri* şi *gropi*, CU *pîine* şi *apă*" (Arghezi, 112), „Stau şi ucid în linişte, / f i i n ţ e l e rezistente ale melancoliei. / / PE *lupi* MAI ÎNTÎI, APOI *duhul* / *albastru*, / PE *jderi* MAI ÎNTÎI, APOI *mistreţii* / şi *rîşii*" (Stănescu, 170). Un alt mijloc, prezent aproape peste tot, este decalarea prozodică a hiperonimului, prin situarea sa în altă unitate metrică decît termenii paradigmatici (deci în alt vers şi chiar în altă strofă).

§ 94. Pe o treaptă superioară de generalitate, în raport cu hiperonimele substantivale stau cele *adverbiale* şi *adjectivale*.

Hiperonimul adjectival apare absolut accidental şi singurul exemplu pe care l-am întîlnit îl reproduc aici : „Pricina ei o simt că-i p ă m î n t e a s c ă. / DINTR-UN *nisip*, DINTR-UN *prundiş*, DINTR-UN *nămol*" (Arghezi, 252). Heteromorfismul (între hiperonimul adjectival şi natura substantivală a termenilor paradigmatici) îşi are sursa în distorsiunea structurii de adîncime în raport cu cea de suprafaţă, adică a arhisememului („terestritate") faţă de arhilexem (*pămîntesc*).

Hiperonimul adverbial este mai frecvent și respectă întrutotul condițiile de utilizare a celui substantival (cf. supra § 93), adică antepunerea și dispensarea de indexare. Condiția semantică a unei mari generalități este satisfăcută prin selectarea adverbelor ce exprimă *ubicuitatea*, căci ele se dovedesc a fi capabile să integreze termeni paradigmatici aflați la mari distanțe unul de celălalt. Mă gîndesc la adverbe ca *oriunde* și *pretutindeni*: „Chipu-ți mi-e faț-o r i u n d e, în preajma mea zboară : / DIN *soare* se repede, DIN *lună* strălucește, / DUPĂ *pămînt* se naltă, DIN *ceruri* se coboară" (Heliade Rădulescu, 25).

Aici, generalitatea hiperonimului este impusă de necesitatea de a cuprinde, într-o amplă acoladă, extremități cosmice : „celestul" (*soare*·*lună*·*cer*) și „telurícul" (*pămînt*). Mai observ că poziția extrainconimică a lui *pămînt* este sugerată indicial, prin deformarea suportului lexematic (DUPĂ, față de recurentul DIN).

„Căci fața ta iubită mi se-arăta o r i u n d e, / ÎN *vis*, ÎN *flori*, ÎN *stele*, ÎN dulcele *senin*" (Alecsandri, 97), „Eu te caut, drăguța mea, / Eu te caut p r e t u t i n d e n i. / Eu te cer DE LA *izvor*, / DE LA *codrul* cel de brazi, / DE LA *vîntul* ce lovi / Blăstămînd al meu obraz. / / Întreb *munții* cei înalți, DE LA *rîuri* eu te cer" (Eminescu, 423).

Punerea de acord a naturii adverbiale a hiperonimului cu termenii paradigmatici are loc cîteodată prin textualizarea unei paradigme adverbiale : „Mă vînezi p r e t u t i n d e n i, dar iată / nu sînt *acolo*, / întorci obrazul *în urmă* / și nu mă găsești, / *înaintele* se ascunde și tace / și nu mă descoperi / și *împrejur* nu mă vezi" (Baltag, 68).

§ 95. Treapta cea mai înaltă de generalitate este atinsă cu ajutorul hiperonimelor exprimate prin *pronume nehotărîte* și *negative*.

Asemenea pronume pot îndeplini rolul menționat și atunci cînd sînt utilizate *adjectival*, căci, în această situație, ele dilată semnificația pivotului substantival pînă la acoperirea tuturor sememelor din paradigmă : „E bun de **o r i c e** r ă u / // Arcanul, leacul meu : / ȘI *friguri*, / ȘI *lîngoare*, / ȘI *tifos*, / ȘI *holeră*, / ȘI *oftică*, / ȘI *ciumă*" (Heliade Rădulescu, 214), „**T o t** p o p o r u l: Ø *rudă*, Ø *frate*, Ø *soră*, Ø *mamă* și *părinte*" (Alecsandri, 633), „Prin aerul de cleștar / Ø *stîncile*, Ø *brazii*, Ø *munții*, l u c r u r i l e **t o a t e**, / chiar cele mai îndepărtate, / se conturează mai clar" (Blaga, 249). Ținînd seamă de faptul că sub-

stantivele din componența acestor hiperonime pot să apară și neînsoțite, este plauzibilă și interpretarea adjectivelor care le determină drept *supernime*, în cadrul unei ierarhii cu trei nivele.

§ 96. Constatarea cu care s-a încheiat paragraful precedent duce la acceptarea realității că arhilexemele *orice* și *tot* (la care se mai pot adăuga și *multe, oricîte*) își conservă funcția *supermimică* și cînd sînt utilizate *pronominal* ; în această situație avem de asemenea o ierarhie cu trei nivele, în cadrul căreia nivelul secund este reprezentat de *hiperonimul zero*.

Orice, oricîte și *multe* apar sporadic cu rolul amintit : „Cînd sînt trudit o r i c e mi-e bun : UN *nor*, / UN *cer*, senin, UN *vers*, UN *tre-cător*" (Philippide, 170), „ ∅ *Glorii*, ∅ *putere* și-*averi*, o r i c î t e-s dorite de oameni" (Coșbuc, 301), „În valea încercată de-ndoieli, / și numai rar, ce rar, de vreo credință, / sunt, totuși, încă m u l t e cu putință, / ∅ *minuni*, ∅ *aurore*, ∅ *rîset* și-*nvieri*" (Blaga, 319).

Frecvență semnificativă are, în schimb, *tot* cu funcție supernimică, cel mai important mijloc prin care româna exprimă ideea „totalității". În interiorul acestui sens fundamental, se disting două sensuri secundare : „integralitate" și „universalitate", cumulate încă de lat. pop. *tottum* (primul sens continuîndu-l direct pe acela al lat. cl. *totum* „un lucru măsurabil, luat în întregul său", iar celălalt continuînd sensul lui *omnis* „un lucru numărabil, luat în întregul său").

Situație identică și în cazul fr. *tout* (cf. L e B i d o i s, 34 I : 240).

Diferențierea acestor sensuri secundare nu este întotdeauna posibilă, dar, din punctul de vedere adoptat aici, ea nici nu este necesară, căci ceea ce contează înainte de toate este suprasensul „totalitate".

Totuși, am constatat că avem a face cu distribuții diferite ale lui *tot*. Astfel, sensul „integralitate" presupune întrebuințarea pronumelui respectiv fără *determinări* : „Cîte puțin sînt dator / Fără să fi dat nimic, t u t u r o r — / ȘI *lemnului* uscat, ȘI *bălții* stătute, / ȘI *florilor*, ȘI *pietrelor*, ȘI *vitelor* bătute / ȘI *oamenilor* din răstingnire" (Arghezi, 240), „Nebun, / ca niște limbi de foc eu brațele-mi întind, / ca să-ți mistui / ∅ *puterea*, ∅ *sîngele*, ∅ *mîndria*, ∅ *primăvara*, t o t u l" (Blaga, 11), „Oho, dar deodată t o t u l dispare ; / rămîne numai ∅ *papirusul*, ∅ *hîrtia*, ∅ *piatra*" (Stănescu, 49).

În aparență, în acest exemplu este vorba de negarea supernimului prin paradigmă. De fapt ne găsim înaintea paradoxului care afirmă supraviețuirea părților în ciuda dispariției întregului. Rezolvarea paradoxului se află, ca de obicei, în însăși enunțarea lui : *papirusul, hîrtia* și *piatra* sînt suporturi materiale ale imaginii, ale *oricărei* imagini, prin urmare și a aceleia *a totului*. Dispariția *totului* referențial este compensată de supraviețuirea sa ca *semn* (eventual ca semn poetic).

Sensul „integralitate" presupune nu numai absența determinării (cum au atestat exemplele), ci și *variabilitatea morfologică* (în gen și în număr) a pronumelui. Remarc, totuși, preferința pentru formele de *masculin singular*, și de *feminin plural*, ultima avînd avantajul de a conota o continuă neutralitate semantică : „Ah, și trec t o a t e, n-aștept și zbor : / La vînturi *frunza* cea fugătoare, / La mare *unda* cea plîngătoare, / *Omul* la moarte mai grăbitor" (Heliade Rădulescu, 13), „Dibuit-am ÎN *științe*, ÎN *maxime*, -N *poezie*, / Dară t o a t e îmi părură sură, stearpă teorie" (Eminescu, 634), „T o a t e stau la locul lor : / Ø *piatră*, Ø *floare* și *ulcior*, / Ø *vatră* și *amnar* și *iască*" (Blaga, 350).

Caracteristica distribuțională a lui *tot* cu sensul secundar „universalitate" constă în faptul că este urmat întotdeauna de *o atributivă* introdusă prin relativul *ce* : „T o t **ce e plăcut în lume**, / În persoana ta unești, / / *Eleganță* și *junețe*, / *Grație* și *frumusețe*" (Alexandrescu, 194).

Unde convergența sememelor este anticipată de verbul *unești*, ca expresia a integrabilității lor în supernim.

„Ești t o t **ce e ispititor** : *plasticități de corpuri goale*, / Și *zbor spre cer* și *voluptăți* ce sunt titanice răscoale" (Macedonski, 259), „Și t o t **ce a fost** voi uita : / ȘI *anii* puțini ȘI *pustiul* / ȘI *lacrima* care-a sclipit / sub astrul de fier stins al căștii / / ȘI *macii* tîrziu fluturînd" (Jebeleanu I, 74).

Uneori, paradigma se extinde în spațiul atributivei, instalîndu-se chiar în factorul grație căruia se obține restrîngerea sensului de maximă generalitate al supernimului ; „Au aflat sîmburul lumii, t o t ce-i Ø **drept**, Ø **frumos și bun**" (Eminescu, 39).

§ 97. Atunci cînd indicele neagă termenii paradigmei, supernimul nu mai exprimă „totalitatea", ci, tot pronominal, „negativitatea". Pe cînd *tot* preceda lanțul paradigmatic, *nimic*

este precedat de acest şir, căzînd ca o concluzie : „NICI *casă*, NICI *pădure*, NICI *rîu* răcoritor, / N i m i c nu-nveseleşte pe bietul călător“ (Alecsandri, 371), „Şi-ai mai băgat de seamă : nimica nu mai sună, / De şapte zile moarte, de nopţi, ŞI FĂRĂ *lună* / ŞI FĂRĂ *soare*, FĂRĂ NICI *stele*, NICI n i m i c a“ (Arghezi, 505).

Textualizare în care, datorită negării sale de către termenii paradigmatici, supernimul îşi „trădează“ raportul cu paradigma prin indicele derivat NICI.

§ 98. Pronumele nehotărît *tot*, în postură supernimică, relevă un comportament diferenţiat în perspectivă diacronică sau, în orice caz, tinde spre o asemenea diferenţiere. Pînă spre 1900, el îşi conservă cu precădere rolul *pronominal*, limitîndu-se la substituirea hiperonimului, ca în acest exemplu : „Şi t o t ce-i înconjoară, ∅ *deal*, ∅ *luncă*, ∅ *şes*, ∅ *izvor*“ (Alecsandri, 620), unde înlocuieşte un posibil arhilexem cu semnificaţia „natură“.

Dar, deoarece disponibilităţile sale semantice depăşesc cu mult cerinţele funcţiei strict pronominale, aproape pur lingvistice, *tot* va fi din ce în ce mai mult solicitat să apară în postura unui arhilexem, în condiţiile în care creşterea distanţei paradigmatice se accentuează. Intersectarea tot mai imperceptibilă a sememelor generează un arhisemem atît de vag, atît de imprecis, încît nu-i mai poate corespunde decît hiperonimul *tot*, singurul capabil să se includă strict în fiecare dintre termenii paradigmei, oricît de îndepărtaţi ar fi unul de celălalt, ca de exemplu *vapoare, rodii, bătrîni, dansatoare, un cîine, colaci de frînghie, ancore, frunze, inimi, păsări de mare, eu* din textualizarea : „*Vapoare* şi *rodii, bătrîni* / Cu privirea scursă în ei, / *Dansatoare* care n-aşteaptă pe nimeni, / *Un cîine* rătăcit printre lăzi, / *Colaci de frînghie, ancore* ruginite, / *Frunze* decupate sau *inimi* / Pe cheiul cu *păsări de mare*, / Şi *eu* printre t o a t e a c e s t e a / Cu pipa strînsă-ntre dinţi“ (Dumbrăveanu, 50).

O altă soluţie doar în aparenţă facilă, întîlnită îndeosebi după 1900, este ignorarea premeditată a arhisememului şi instaurarea *hiperonimului zero* : „AICI ESTE *soarele* MEU, / AICI SÎNT *prietenii* MEI, / Şi *fîntînile*“ (Baltag, 41). Hiperonimul zero (ca şi *tot*, de altfel) poate fi apreciat drept marcă a caracterului poetic al unor asemenea paradigme. El semnifică nu absenţa hiperonimului, ci *inexistenţa* acestuia.

Absența hiperonimului este adeseori justificată tocmai de transparența paradigmei (pe cînd inexistența este determinată, dimpotrivă, de opacitatea ei); de exemplu, prezența unui eventual arhilexem *arme* ar fi superfluă în textualizarea „Astfel din țara-ntreagă plec cete înmiite / Cu ∅ *arce*, ∅ *barde*, ∅ *coase* și *ghioage*“ (Alecsandri, 450).

§ 99. Recapitulînd, se poate admite că există o evidentă preocupare (chiar dacă nu întotdeauna pe deplin conștientă) pentru realizarea concordanței între cohiponimie și deschiderea semantică a hiperonimului.

În plan cohiponimic, tendința este aceea de progresivă amplificare a distanței paradigmatice, de transformare a paradigmelor lingvistice în paradigme poetice, deci de evoluție entropică.

În plan hiperonimic are loc trecerea de la arhilexeme cu sferă semantică restrînsă la altele, din ce în ce mai deschise, procesul culminînd cu apariția și instaurarea hiperonimului zero.

Dacă multă vreme raportul dintre aceste două planuri a fost orientat dinspre hiperonim către cohiponime, el tinde să se inverseze în limbajul poeziei moderne. *Impunerea hiperonimiei în detrimentul hiponimiei* marchează deplasarea atenției de pe semnificația totalității pe *totalitatea* însăși.

Această concluzie nu face decît să afirme încadrarea specifică a limbajului poetic românesc în tendința ce caracterizează, după Morpurgo-Tagliabue (309 : 265—267) poezia de după Baudelaire: „absența conținuturilor imanente creează prin sine însăși un anumit conținut: nostalgia conținuturilor, poezia (Hölderlin)... Poezia are acum un 'sens“, dar nu mai are în mod necesar o semnificație“.

Este vorba aici de *totalitatea paradigmei*, expresie prin care doresc să afirm *apartenența paradigmei la propria ei contradicție*, și nu la un sens ce o transcende, situat altundeva, eventual în hiperonim. În ultimă instanță, rolul hiperonimului este acela de a semnala această apartenență, și nu acela de a i se substitui.

Interpretarea totalității ca *moment al contradicției* (cf. Garaudy, *op. cit.*, p. 116) împiedecă, desigur, identificarea ei cu *integralitatea paradigmei*. Caracterul deschis al acesteia este o virtualitate de care poeții moderni au ținut mereu seama, dîndu-i tot mai des expresie: „Sărmanul Macedonski, s-a dus, CA *o clipire*, / CA *rază*, CA *schinteie*, CA *vis*, — et caetera“ (Macedonski, 124), „Intreaga noapte au

cîntat din sute / De ∅ *fluiere*, ∅ *cimpoaie* și *viori* / Și din **unelte necunoscute** / Vîntul și ploaia pe învelitori" (Arghezi, 144), „La ∅ *unchi*, ∅ *mătuși*, ∅ *cumetre*, ∅ *surori*, ∅ *nepoți* și *veri* / Și **alte rubedenii** de mîine, de-azi, de ieri" (Ibidem, 400), „Iubito-mbogățește-ți cîntărețul, / Mută-mi cu mîna ta în suflet ∅ *lacul*, / *Și* **ce mai vezi**, ∅ *văpaia* și *înghețul*, / ∅ *dumbrava*, ∅ *cerbii*, ∅ *trestia* și *veacul*" (Blaga, 255) etc.

Deschiderea hiperonimului este afirmată uneori și printr-un foarte scurt comentariu privind:

a) caracterul de *pluralitate nedeterminată* al paradigmei: „Și n e s t e m a t e **fără număr** culege mîna fermecată: / El rupe-O *floare*, prinde-UN *zîmbet*, O *lacrimă* ascuns vărsată, / El fur-UN *vis* dormit azi-noapte pe căpătîiul de fecioară..." (Goga, 232), „Întreaga noapte au cîntat **din sute** / *De* ∅ *fluiere*, ∅ *cimpoaie* și viori" (Arghezi, 144), exemplu în care trebuie să presupunem un hiperonim zero;

b) caracterul de *succesivitate* al termenilor: „Iar umbra lui prin v ă i căzînd / Acum întunecă **pe rînd** / *Livezi*, Și *vii*, Și *grîne* coapte" (Coșbuc, 321), „P ă m î n t u l își ivea **pe rînd** / ∅ *Sahara*, ∅ *Nilul*, ∅ *Europa*" (Baltag, 40), „ei, cei treji, aleargă tot timpul / în ei înșiși / fiind **rînd pe rînd** / NUMAI O *gleznă* / SAU / NUMAI O *tîmplă* / SAU / NUMAI UN *braț*" (Stănescu, 167), unde rol hiperonimic trebuie atribuit sintagmei *ei, cei treji*.

HIPONIMIE/HIPERONIMIE

§ 100. Referindu-se la analiza lingvistică, H j e l m s l e v constata (202 : 20—21) că ea a fost dominată de metoda inductivă (presupunînd trecerea de la compozanți la clasă), al cărei inconvenient este acela că duce inevitabil la extragerea unor concepte ipostaziate ca reale. Din acest motiv, savantul danez propune *metoda deductivă* (constînd în trecerea de la clasă la compozanți), potrivit căreia textul este definibil drept o clasă analizabilă în compozanți, considerați, la rîndul lor, drept clase analizabile în compozanți etc.

S-ar părea că distincția dintre inducție și deducție corespunde aceleia dintre *hiperonimie* și *hiponimie* și, din punct de vedere strict structural, așa și stau lucrurile. Corespondența

este însă parţială, căci, dacă în anumite circumstanţe şi din anumite motive una dintre căi poate fi considerată superioară faţă de cealaltă într-atît încît să se facă abstracţie de cea din urmă şi să se recurgă numai la prima, complementaritatea hiponimiei şi a hiperonimiei este mult mai puţin laxă. De data aceasta, nu avem a face cu simple relaţii, ci cu *procese* sau, spre a fi mai aproape de adevăr, cu *două laturi ale unui proces unic*. Această procesualitate este efectul propagării contradicţiei, care se raportează la *totalitatea* paradigmei ca la un moment al ei şi care nu este decît expresia determinată a totalităţii în realitatea particulară a paradigmei.

Garaudy (op. cit.: 111) defineşte dialectica şi drept *logică a conflictului*, arătînd că „orice realitate finită este astfel menţinută sau, mai degrabă, ţinută în limita ei de către o altă realitate, de către ansamblul celorlalte realităţi care o împiedică să fie întregul".

Încă o dată se vădeşte că limbajul poetic şi, o dată cu el, textualizarea, ca mod de existenţă a acestuia, reclamă cu necesitate adoptarea *unei viziuni hermeneutice*, graţie căreia structuralismul mecanicist poate fi făcut inofensiv prin gîndirea raporturilor dintre părţi şi întreg drept reciprocă determinare. Orice drum ar alege, gîndirea este pusă în situaţia de a reveni, după o primă şi temporară atingere a celeilalte extremităţi, în punctul de pornire, spre a-l percepe, potrivit efectului *feed-back*, altfel decît l-a perceput iniţial. Acest du-te-vino asigură obiectului o ingenuitate prosperă şi se prelungeşte pînă la înţelegerea lui satisfăcătoare.

În numele acestor precizări, nu trebuie respinsă, cred, consecinţa că, spre deosebire de inducţie/deducţie, *hiponimia* şi *hiperonimia* au existenţă reală, că aparţin obiectului pe care îl gîndim, şi nu gîndirii noastre despre obiect.

Aceleaşi precizări pot constitui explicaţii plauzibile pentru tendinţa de *deschidere* a paradigmelor textualizate în limbajul poetic şi de *mărire* a distanţei paradigmatice, adică pentru cele două modalităţi prin care se încearcă depăşirea permanentei tensiuni dintre *suma părţilor* şi *întreg* fie prin expansiunea părţilor asupra întregului (deschiderea), fie prin penetrarea întregului între părţi (distanţarea). Este cum nu se poate mai clar că, încercînd să anihileze tensiunea, căile amintite duc, în fapt, la intensificarea ei pînă la limite pe care evoluţia limbajului poetic le face greu previzibile.

§ 101. Dacă hiponimia și hiperonimia nu pot fi gîndite decît *simultan,* perceperea lor este, inevitabil, supusă (și, cîteodată, expusă !) *succesiunii.* Interesează dacă orientarea, într-un sens sau în celălalt, este aleatorie ori dacă ea este determinată de anumite cauze.

Am amintit (cf. supra, § 99) faptul că apariția hiperonimului zero privilegiază succesiunea hiperonimie-hiponimie.

Principalul factor care determină perceperea textualizării ca fiind orientată hiponimic sau hiperonimic (este vorba, firește, de alegerea punctului de pornire, pentru realizarea pendulării menționate între părți și totalitate) trebuie considerat a fi *topica hiperonimului* în raport cu termenii paradigmatici.

Receptării inițiale a textualizării i se imprimă o orientare *hiponimică* atunci cînd hiperonimul *precede* paradigma. Această orientare este atenuată dacă hiperonimul și cel puțin primul termen al paradigmei aparțin aceluiași vers : „Și t o ț i, *Ø copii, Ø bărbați, Ø femei*“ (Macedonski, 263), „Iubirea, arbore ciudat / cu flori albastre carnivore / în trupul meu a navigat / asemeni t i m p u l u i în *ore / zile* și *luni* neîncetat“ (Baltag, 16), „de tot ce a fost atunci ființă — ființa *ființei /* Și *a clipei,* Și *a locului*“ (Ivănescu, 136). Cînd hiperonimul aparține *versului precedent,* orientarea hiponimică este mult accentuată : „Astăzi n-o să mai cert NICI o f i i n ț ă, / NICI *pietrele,* NICI *oamenii,* NICI *buruienele*“ (Blaga, 88), „Pluteau s e m i n ț i i în direcții opuse : / *Ø Scandinave, Ø ilire, Ø tunguse*“ (Dimov, 18).

Hiponimia este cît se poate de evidentă și în situațiile în care se înregistrează *decalarea* sintagmatică a hiperonimului : „sunt, totuși, încă m u l t e : : cu putință : :, / *Ø minuni, Ø aurore, Ø rîset,* și-*nvieri* (Ibidem, 319), „T o t t î r g u l : : putred doarme îngrămădit în ele : :, / Cu *clopote* și *trîmbiți, sirene și poeți*“ (Philippide, 138), „Tot ce vedem vertical : / Diferite f o r m e / De dansuri nupțiale / Care ating *sublimul* la plopi, / *Grotescul* la munți, / *Curcubeul* la șerpi“ (Sorescu, 38).

Orientarea receptării este *hiperonimică* atunci cînd hiperonimul *este precedat* de paradigmă.

Orientarea respectivă este percepută cu mai puțină acuitate atunci cînd hiperonimul și ultimul termen al paradigmei (cel puțin) aparțin aceluiași vers : „Prin aerul de cleștar / Ø

stîncile, Ø brazii, Ø munții, l u c r u r i l e t o a t e, / chiar cele mai depărtate, / se conturează mai clar" (Blaga, 249).

În schimb, atunci cînd hiperonimul, singur, aparține versului următor, orientarea hiperonimică devine mult mai vizibilă : „Ce-i zic *Dumnezeire* și *înger, stea* și *zee,* / : : Cînd ea este : : f e m e i e : : și vrea a fi : : femeie ?" (Eminescu, 454), „*Ø Grîu, Ø popușoi, Ø săcară, Ø mei* și *orz* / Nici o s ă m î n ț ă n-are să se piardă" (Arghezi, 32).

Dacă topica hiperonimului influențează, așadar, direcția în care este orientată perceperea unei textualizări, *intensitatea* orientării scade pe măsură ce semnificația hiperonimului devine tot mai generală.

În privința relațiilor de hiponimie/hiperonimie, cf. și Herbert H. C l a r k (74 : 278). Nils Erik E n k v i s t (144 : 118) denumește relația întreg-părți *contracting hiponymy,* iar relația părți-întreg *expanding hiponymy.* În ce mă privește, prefer să numesc aspectul hiponimic al procesului — *implicație,* și pe cel hiperonimic — *incluziune.*

Pentru descrierea riguroasă (dar care depășește finalitatea imediată a acestei cărți) a acestor relații, extrem de importantă poate fi utilizarea *unor modele de reprezentare,* printre care se detașează două grupe :

1) *modele arborescente : arborele taxinomic* (G u i r a u d, 186 : 237), *de derivare lexicală* (V a n D i j k, 444 : 201), *dihotomic* (181 : 142). O varietate a arborelui de generare este și *încastrarea* (181 : 156).

2) *modele parantetice,* la V a n D i j k (444 : 199, unde se trimite și la K r i s t e v a, *L'Engendrement de la formule,* I, „Tel Quel", 37, 1969) și la M i c l ă u (294 : 572), care vede în parantetizare (*parenthésage*) un sistem de notare apt să sublinieze integrarea constituenților într-o imagine.

3. RAPORTURI ÎNTRE HIPERONIM, INDICE ȘI TERMENI

RAPORTUL DINTRE HIPERONIM ȘI INDICE

§ 102. Semnalînd faptul că termenii paradigmatici sînt traversați de *continuitate semantică,* indicele informează totodată că ei sînt comutabili, dar fără a preciza și direcția co-

mutării (deci fără a delimita spațiul în care ea poate avea loc). Aceasta înseamnă că traseul direct de la indice către hiperonim este blocat, accesul fiind posibil numai indirect, prin intermediul rețelei cohiponimice.

În schimb, drumul de la hiperonim la indice este deschis, cu o singură, dar esențială condiție : cel care îl parcurge să fie hiperonimul însuși, astfel încît să se identifice cu limita spre care tinde, să se transforme adică în *indice*. Metamorfoza presupune angajarea hiperonimului în recurență, comportament identic cu cel indicial, însă cu semnificație diferită : pe cînd coocurențele indice — termeni paradigmatici au rolul de a sugera existența unei arii comune de intersecție a acestora, coocurențele hiperonim — termeni paradigmatici evidențiază faptul că cel dintîi se găsește în raport de implicație cu fiecare dintre termeni. Așadar, hiperonimul recurent exprimă direct ceea ce indicele doar sugerează.

Hiperonimul a început a fi utilizat indicial spre jumătatea secolului trecut. La început, el este exprimat prin pronume nehotărît, deci prin lexeme de maximă generalitate, care intră mai ușor în recurență tocmai grație acestei trăsături semantice. Tot generalitatea condiționează calitatea indicială de participarea pronumelui la cumul împreună cu un element de indexare reperabil : „Să nu ne înșelăm. Impulsul prim / LA ORICE *gînd*, LA ORIȘICE *voință*, / LA ORICE *faptă*-i răul" (Eminescu, 261).

Treptat, arhilexemul atras în indexare dezvăluie un pronunțat sens concret, atenuat doar de recurentă. De data aceasta, rolul indicial nu mai este vizualizat prin cumul, ci prin precedarea paradigmei textualizate de *o ocurență liberă* a arhilexemului.

Atunci cînd arhilexemul are o semnificație mai generală, deși încă limitată de condiția sa substantivală, ocurența liberă poate să lipsească : „LUCRURI *mici*, / LUCRURI *mari*, / LUCRURI *sălbatice* — omorîți-mi inima" (Blaga, 90).

Preocuparea pentru marcarea deosebirii dintre comportamentul hiperonimic și cel indicial e vie și atunci cînd este vorba despre un pronume nehotărît cu forme de gen ori de număr diferite după cum se ia în considerare o funcție sau cealaltă : „TOT CE-n țările vecine E *smintit* și *stîrpitură*, / TOT CE-i însemnat cu *pata putrejunii* din natură, / TOT CE E *perfid* și *lacom*, TOT *Fanarul*, TOȚI *iloții*, / TOȚI se scurseră aicea și formează patrioții" (Eminescu, 125).

Cînd variabilitatea morfologică se extinde asupra tuturor recurențelor, ea nu mai poate delimita ipostaza hiperonimică de cea indicială și rolul respectiv este preluat de participarea obligatorie la cumul a recurențelor: „Ea e singurul bine, izvorul A TOATE, PRIN TOT *anotimpul,* / PRIN TOȚI *anii,* SUB TOATE *punctele cardinale*" (Blaga, 216).

RAPORTUL DINTRE HIPERONIM ȘI TERMENII PARADIGMATICI

§ 103. Deoarece principalul cîmp de manifestare a acestui raport este *cel semantic,* îl voi considera în varianta sa „naturală", ca raport între *arhisemem* și *sememe.* Legătura dintre arhisemem și ansamblul sememelor care alcătuiesc paradigma se realizează în moduri variate.

1) *arhisememul conține paradigma* (deci ansamblul sememelor): „Într-o vîlcea cu *lunci* și *heleșteie,* / Cu *crînguri* și *grădini,* în fața mea" (Philippide, 224), „Pămîntul își ivea pe rînd / Ø *Sahara,* / Ø *Nilul,* Ø *Europa*" (Baltag, 40).

Conținerea paradigmei de către arhisemem are aici motivare referențială în sensul că realitățile denumite prin termeni sînt, ontic vorbind, părți ale realității denumite prin hiperonim. De altfel, această apartenență este exprimată fără echivoc cu ajutorul prepoziției *(vîlcea* cu *lunci...)* ori dativului posesiv *(pămîntul* își *ivea pe rînd Sahara...).*

2) *arhisememul este identic cu paradigma,* identitate exprimată predicativ: „UN *chin,* UN *iad,* O *muncă* **era** a mea viață" (Heliade Rădulescu, 38), „Aici orizontul **este** pe rînd / Ø *roată,* Ø *deal* / Ø *inimă*" (Baltag, 41).

3) *hiperonimul reprezintă denumirea paradigmei,* rol exercitat prin intermediul verbului copulativ la *plural* (căci se acordă cu subiectul multiplu format de termenii paradigmatici): „Ø *Coroană,* Ø *aur,* Ø *glorii,* Ø *cîntare* și *comori,* / Ø *Istorie* și *nume,* Ø *iubire* și *onori* / **Sunt** basmele ce-nconjur, rîzînde, chipul meu" (Eminescu, 316), „Ø *Dragoști,* Ø *muzici* și *parfume* / **Sunt** al zilei dulce grai" (Macedonski, 316), „Ø *Vînzarea,* Ø *prețul,* Ø *cîștiul,* Ø *banii,* / Tertipurile **sînt** ale Satanii" (Arghezi, 305).

4) *arhisememul este rezultat al transformării paradigmei*: „Din metal face ∅ *cocă*, ∅ *aluat*, / ∅ *Borșuri*, ∅ *scrum* și *rîntaș*, / Le scade după ce le-a adunat, / Le f a c e gogeamite c a ș" (Arghezi,128).

Textualizarea conține, în fapt, *o dublă transformare*: pe de o parte, metamorfoza *metalului* în *cocă*, *aluat* etc. și, pe de altă parte, a acestor termeni în *caș*. Paradigma apare astfel drept o multiplicare tranzitorie a unei realități inițiale, fără de care această realitate nu ar ieși din imobilism.

„Încerc să-mi făuresc DIN *îndoială*, / DIN *visuri* și *melancolie* / O a m ă g i r e — originală" (Philippide, 207).

§ 104. Diversitatea raportului dintre hiperonim și cohiponime are nu numai relevanță semantică, ci și *semiotică*, în sensul că în acest raport sînt atrași adeseori atît semnificații cît și semnificanții.

1) *hiperonimul este termen al propriei paradigme*. Singurul criteriu cu ajutorul căruia poate fi deosebită această apartenență de situațiile în care hiperonimul este zero distanțat sintagmatic de primul termen (cînd este antepus) sau de ultimul (cînd este postpus) îl constituie *indexarea* sa: „Căci te iubesc, Elenă, CU-o tainică *uimire*, / CU *focul* tinereții, CU *dor* nemărginit, / CU *lacrimi* și *credință*, CU dulce *fericire*, / CU t o t ce este-n mine putere de iubit!" (Alecsandri, 123), „AM UITAT *mamă*, AM UITAT *tată*, / AM UITAT *lege*, AM UITAT t o t" (Eminescu, 23).

Atunci cînd hiperonimul ocupă poziție în interiorul șirului paradigmatic, această situare devine elocventă (alături de indexare) în privința apartenenței lui la paradigmă: „Mă cunoști, Doamne, DIN *vie*, / DIN l u m e, DIN *farmece*, DIN *schit*?" (Arghezi, 197).

Indicele zero nu are posibilitatea să ateste participarea hiperonimului la paradigmă, deoarece într-o asemenea eventualitate el și-ar pierde relevanța prin identificarea cu zero-distanțarea termenilor paradigmatici. Din acest motiv, apare necesitatea *unui indice suplimentar, de integrare*, avînd o ocurență la hiperonim și alta la paradigmă. Un asemenea indice este cu atît mai oportun cu cît, în toate exemplele pe care le-am întîlnit, hiperonimul este distanțat de paradigmă nu numai sintagmatic, ci și prozodic (prin plasarea sa în versul precedent sau în cel care succede paradigmei): „LA c î ț i

nu cunoaște / LA ∅ *vulpi*, ∅ *șerpi* sau *broaște*" (Văcărescu, 129), „SALUTARE, ∅ *cer* albastru, / ∅ *Văi* și *dealuri*, ∅ *aer* viu!... / SALUTARE, România!" (Macedonski, 88).

În textualizarea „El depune flori DE IARNĂ pe cristalul înghețat, / ∅ *Crini* și *roze* DE ZĂPADĂ ce cu drag le-a sărutat" (Alecsandri, 324), indicele de integrare cumulează un element constant (DE) și unul variabil, a cărui ipostază generală (IARNĂ) însoțește hiperonimul — termen, iar cea particulară (ZĂPADĂ) — paradigma.

În sfîrșit, transformarea hiperonimului în termen paradigmatic devine obligatorie atunci cînd paradigma textualizată comportă numai doi termeni: „LA *patrie*, LA *lume*, LA tot ce pătimește" (Alexandrescu, 40), „Și se răsturnară / de-odată ȘI *Marea* / ȘI *Cerul* ȘI totul — / și se liniștiră" (Jebeleanu II, 67).

Dacă hiperonimul se află în relație de *sinonimie* cu unul dintre termenii paradigmei, integrarea este *pur semantică*: „E-O *insulă?* UN *munte?* O *apă?* UN *deșert?* / De ce-ar sfîrși-n pustie călătoria noastră" (Arghezi, 66), unde *deșert* și *pustie* se află într-un asemenea raport.

2) *hiperonimul este termen al altei paradigme*, împrejurare în care el îndeplinește un triplu rol: de component al unei paradigme, de hiponim al alteia și de conector interparadigmatic: „MII DE *șoapte*, MII DE *cînturi*, MII DE flori ce-mbălsămesc!... / Pretutindeni sunt ∅ *parfume*, ∅ *crini* suavi sau *roze* dalbe" (Macedonski, 76). Exemplul relevă, pe de o parte, necesitatea indexării hiperonimului care apare în postura de termen izolat al primei paradigme (din cauza incoonimiei *șoaptă-cînt)* și, pe de altă parte, posibilitatea indexării slabe a celei de-a doua paradigme, dată de omogenitatea ei mai accentuată, dar și de prezența hiperonimului *(flori)* care dă relief solidarității sememelor.

Pe măsură ce *densitatea paradigmatică* a textului crește, raporturile dintre paradigme devin mai complexe, iar rolul hiperonimului mai pregnant:

„Priviți cerul cum se-ntinde ca o mare-nseninată;
Priviți soarele ce-aruncă o lumină înflăcărată;
Priviți văile-nflorite, codrii, munții înverziți!
Cerul, soarele, pămîntul, astăzi sînt împodobiți".

(Alecsandri, 687)

unde apar trei paradigme corelate :

a) PRIVIŢI (*cer . soare . vale . codru . munte*) ;

b) ∅ (*cer . soare . pămînt*) ;

c) ÎN- (*înseninat . înflăcărat . înflorit . înverzit . împodobit*).

Paradigmele (a) şi (b) pot fi descrise, în termenii lui **Alonso** (11 : 360) ca reprezentînd *corelări prin diseminare* (a) şi *prin recapitulare* (b), recapitulare ce comportă şi contragerea unui raport inconimic („terestritate" : *vale . codru . munte*) într-un hiperonim (*pămînt*) ce aparţine, în calitate de termen, paradigmei (b). Dar corelarea acestor paradigme se produce nu numai prin intermediul hiperonimului — termen, ci şi cu ajutorul paradigmei (c), ai cărei termeni traversează, pe verticală, întreaga textualizare, jucînd rolul unei acolade în spaţiul căreia diferenţele (minime, de altfel) se lasă unificate.

3) *hiperonimul este o altă paradigmă*. Am în vedere acele împrejurări în care o paradigmă incompletă (deci constituită doar din doi termeni) este *completată* prin transformarea supernimului în termen al ei :

„Ascult cum îşi freamătă cîntul
Pădurea, pîrîul şi vîntul ;
E cerul al meu şi pămîntul
Şi cînt, ca şi ele, şi eu".
(Coşbuc, 320),

exemplu în care paradigma (a) ∅ (*pădure . pîrîu . vînt*) are drept hiperonim paradigma (b) (*cer . pămînt*), căci divizarea inconimică a primei paradigme relevă coincidenţa ei cu (b) : „terestritate" /*pădure · pîrîu*/ — „celestitate" /*vînt*/. Dar, întrucît paradigma hiperonimică (b) este, cum se vede, incompletă, ea îşi revendică drept termen supernimul EU. Apartenenţa acestuia la ansamblul textualizărilor este atestată de către indicele suplimentar de integrare „Ascult cum *îşi freamătă* **cîntul** /.../ Şi **cînt**, *ca şi ele*, şi eu". În calitatea sa de supernim, eul devine un fel de cosmicitate asumată, o disponibilitate nelimitată, specifică totalităţii, de a intra în dialog cu părţile ei. Relaţiile interparadigmatice sînt reprezentabile, prin metoda încastrării, ca o ierarhie cu trei nivele :

<table>
<tr><td colspan="3" align="center">EU</td></tr>
<tr><td>cer</td><td colspan="2" align="center">pămînt</td></tr>
<tr><td>vînt</td><td>pădure</td><td>pîrîu</td></tr>
</table>

Situația tocmai descrisă prezintă, desigur, variante numeroase, dintre care mă opresc asupra celei următoare :

„O, draga mea, iubita mea,
femeia mea,
bine-ai venit dintotdeauna.
Ți-am sărutat arcada, sternul,
osul suav ce-mpodobește mîna,
scheletul clipei străbătînd eternul ..."

(Stănescu, 271),

exemplu în care nivelul supernimic este reprezentat de paradigma MEA *(dragă . iubită . femeie),* la care se raportează direct hiperonimul *schelet,* termen al paradigmei propriu-zise ∅ (*arcadă·stern·os*·s c h e l e t). Grație sesizării (și acceptării) acestor raporturi interparadigmatice, interpretarea se poate desfășura în ambele direcții, atît dinspre supernim către paradigmă („des-ființarea în intemporal"), cît și invers („impregnarea ființei de temporalitate"), interpretare la care incită nu numai ultimul vers („eternitatea se articulează pe suportul clipei"), ci și posibilitatea lecturii : *bine-ai venit* **din totdeauna.**

4) *hiperonimul se implică simultan în termenii a două paradigme* textualizate paralel :

„E-o muzică de toamnă
Cu glas de piculină,
Cu note dulci de flaut,
Cu ton de violină ...
Și-acorduri de clavire"

(Bacovia, 96),

în care se disting paradigmele

(a) CU „sonoritate" *(glas . notă . ton . acord);*

(b) DE „instrument muzical" *(piculină . flaut . violină . clavir),*

cărora le corespunde, în egală măsură, hiperonimul *muzică,* întrucît el include și arhisememul „sonoritate", și arhisememul „instrument muzical".

Firește, sînt cu putință și alte interpretări. Astfel, potrivit uneia dintre acestea, *muzică* rămîne a fi considerat hiperonimul paradigmei (a), căci, pentru paradigma (b), poate intra în discuție *toamnă,* cu care se solidarizează indicial (DE), aceasta cu atît mai mult cu cît, în alte texte, Bacovia este explicit : *„Buciumă toamna* / Agonic ..." (8), *„Scîr-*

ţiie toamna din crengi ostenite" (20), „*Toamna-n* grădină *şi-acordă vioara*" (71), „*Toamna sună*-n geam frunze de metal" (73), „*Toamna a ţipat* cu un trist accent" (84), „La geamuri, *toamna cîntă* funerar" (114) etc.

Cu cît hiperonimul are un sens mai general, cu atît şansa de a se implica în mai multe paradigme creşte :

„Cîte lunci, păduri şi codri de cîntări şi de flori pline,
Cîte paseri vii, maiestre, şoimi şi pajuri nazdravane,
Păuni mîndri, fulgi de soare, dulci minuni aeriane,
Cîţi lei, pardoşi, căprioare, cerbi cu coarnele de aur,
Cuiburi de privighetoare, cuiburi scumpe de balaur,
Frunzi şi fructe, umbra dulce şi codreana armonie,
Toate-ar fi a Trestianei, de-ar vroi a mea să fie !"

(Alecsandri, 476),

unde participarea hiperonimului *tot* la paradigmele

(a) ∅ *(lunci . păduri . codri)* ;
(b) ∅ *(paseri . şoimi . pajuri)* ;
(c) ∅ *(lei . pardoşi . căprioare . cerbi)* ;
(d) ∅ *(frunzi . fructe . umbră . armonie)*

este evidenţiată cu ajutorul indicelui suplimentar de implicare CÎTE/CÎŢI.

5) Un caz destul de frecvent spre a fi discutat aparte este *textualizarea paralelă a două paradigme şi a două hiponime*, în aşa fel încît relaţiile dintre paradigme să fie identice cu relaţiile dintre hiperonime. Astfel, în

„Ochii tăi ... e seninul,
Buza ta e zîmbirea,
Fata ta e blîndeţea,
Ca pieptu-ţi nu e crinul ;
Dragoste ţi-e privirea,
Totul eşti frumuseţea"

(Heliade Rădulescu, 24),

se disting paradigmele :

(a) TA *(ochi . buză . faţă . piept . privire)* ;
(b) E *(senin . zîmbire . blîndeţe . crin . dragoste)*,

net delimitate prin recurenţa consecventă a celor doi indici şi hiperonimele *totul* şi, respectiv, *frumuseţea*. Relaţia interpa-

radigmatică se concretizează nu numai predicativ, în cadrul fiecărui cuplu, ci și prin instituirea unui raport (de aceeași natură) între hiperonimul$_a$ și hiperonimul$_b$, raport concretizat prin *ești* care nu reprezintă altceva decît captarea indicelui$_a$ („persoana a II-a singular") de către indicele$_b$ („persoana a III-a singular", implicată în suportul verbal).

Curios este că *e* pare a fi constrîns să-și asume un rol contradictoriu : de indice al paradigmei (b), căreia îi afișează distinctivitatea și de copulă între subiectele reunite în (a) și predicatele reunite în (b), cărora le subliniază compatibilitatea.

Proliferarea procedeului discutat aici se explică prin necesitatea de a releva coerența unui text cu *densitate paradigmatică* mare, adică de a evidenția faptul că paradigmele care străbat textul par să-l divizeze numai spre a-l întregi : „Sînt român cu patru mîni, / Și am **leacuri** DE *păgîni* : / DE *tatari* am **o săgeată,** / DE *turci* **pala** mea cea lată, / DE *litfeni* **un buzdugan** / . . . !" (Alecsandri, 459), „*Codrii* **bătrîni** rîd și ei din adînc și vuind îl salută / *Paltenii* **nalți** ȘI **bătrînii** *stejari* ȘI *brazii* cei **vecinici**" (Eminescu, 372), „Și ce **pocite** *chipuri !* **Strîmbe** *guri,* / **Tumefiate** *buze, nasuri* **roase,** / *Obraji* **cu negi** cît niște nuci, *frunți* **joase,** / *Ochi* **storși,** *urechi* **pleoștite** . . ." (Philippide, 225) etc.

RAPORTUL DINTRE INDICE ȘI PARADIGMĂ

§ 105. Dat fiind rolul său de a semnala prin recurență *o continuitate* semantică, s-ar părea că indicele se caracterizează prin imobilism în raport cu termenii paradigmatici și chiar că fixitatea ar fi o condiție a indexării. O atare impresie ar fi întărită de constatarea că ocurența unui element susceptibil de a prelua acest rol se transformă, aproape automat, în recurență (inclusiv în recurență vidă). Există însă cel puțin cîteva împrejurări în care presupunerea nu pare justificată din cauză că indicele se dovedește a fi un element *dinamic* al textualizării.

Un prim aspect îl constituie *variabilitatea* (regresivă ori progresivă) a indicelui în cadrul aceleiași textualizări, variabilitate specifică limbajului poetic actual.

Diminuarea indicelui poate fi ilustrată prin următorul exemplu (a cărui transcriere îi modifică dispunerea tipografică

în aşa fel încît să devină evident fenomenul ce urmează a fi observat şi comentat) :

„LASĂ-MĂ SĂ TE MÎNGÎI
LASĂ-MĂ SĂ TE MÎNGÎI *pe coapse*
LASĂ-MĂ SĂ-ŢI MÎNGÎI *inima*
LASĂ-MĂ SĂ-ŢI MÎNGÎI *ochii*
LASĂ-MĂ SĂ TE MÎNGÎI
SĂ TE MÎNGÎI"

(Jebeleanu II, 318),

Diminuarea afectează ultima dintre ocurenţele transparadigmatice ale indicelui, a cărui variabilitate *regresivă* pare a fi aici un mijloc potrivit de anulare sau, cel puţin, de întîrziere a tendinţei de autonomizare.

În textualizările paralele, variabilitatea poate afecta numai unul dintre indici, celălalt rămînînd intact :

„Gîndesc un loc pustiu

dar *pustiul* E PLIN ·DE FIINŢE **pustii.**
Frunzele SÎNT PLINE ·DE FIINŢE **înfiorate.**
Privirile PLINE ·DE FIINŢE **polare.**
Lumina ·DE FIINŢE **luminoase.**

(Stănescu, 117),

diminuarea consistenţei indiciale intrînd aici într-un perfect acord cu dematerializarea progresivă a termenilor care formează prima paradigmă (*pustiu·frunză·privire·lumină*), tot astfel cum conservarea elementului, cumulat de al doilea indice, *fiinţă*, stă în legătură cu imposibilitatea de a concepe vidul, enunţată la începutul textului. Regresul înregistrat de primul indice nu este, desigur, străin, nici de avertismentul („dar *pustiul* e plin de fiinţe *pustii*) şi nici de concluzia *(„lumina* de fiinţe *luminoase")* privind imposibilitatea de a distinge durabil între totalităţi şi părţi atunci cînd acestea din urmă se dovedesc a fi atribute ale propriei lor totalităţi.

Amplificarea indicelui nu se deosebește, în principiu, de diminuarea lui decît prin vectorul variabilității :

„ȘI *stelele* de aur din cerul luminos
ȘI tainica *natură* în falnica-i splendoare,
ȘI TOT CE se-ntrevede ÎN *haos*, sus și jos,
ȘI TOT CE ESTE-N *suflet* ca sfîntă inspirare,
ȘI TOT CE ESTE-N *creier* ca vis sau cugetare,
ȘI TOT CE ESTE-N *inimi* ca patimi ori simțiri"

(Macedonski, 50).

În acest exemplu, intensitatea indexării corespunde trecerii de la inconimele grupate în jurul semului „cosmos" (*stea — natură — haos*) la cele grupate în jurul semului „sistem anatomic" *(suflet — creier — inimă),* deplasare ce vine să sugereze că organicitatea umană se situează în prelungirea gradației *ascendente* a elementelor cosmice ca moment de împlinire a ei.

Din ultimele două exemple rezultă limpede că amplificarea sau diminuarea indicelui (de fapt, a cumulului indicial) este întotdeauna în concordanță cu sensul ascendent sau descendent al unei gradații.

Amplificarea consistenței indiciale, vizibilă în cadrul *aceleiași* textualizări nu trebuie confundată cu aceeași tendință, manifestată însă în diacronie, de-a lungul întregii evoluții a limbajului poetic. Cele două tendințe țin de cauze diferite : pe de o parte, dinamismul semantic al termenilor paradigmatici și pe de altă parte, tendința constantă de mărire a distanței paradigmatice.

§ 106. Rolul *activ* al indicelui ia aspecte mult mai frapante atunci cînd raportul său cu paradigma se intensifică atît de mult, încît unul dintre termenii raportului ajunge *să fie negat* de către celălalt.

Negarea paradigmei se produce prin intrarea în recurență a ultimului ei termen, care tinde astfel spre condiția de indice : „Ea Ø *pleacă,* Ø *se duce,* Ø *s-a dus*" (Macedonski, 75), „O *mare* / și-UN *vifor* nebun DE **lumină** / făcutu-s-a-n clipă. / O *sete* era DE **păcate,** DE **doruri,** DE-**avînturi,** DE **patemi,** / O *sete* DE **lume** și **soare**" (Blaga, 4).

Recurența termenului paradigmatic poate afecta indicele atunci cînd este condiționată de substituirea unuia dintre elementele cumulului indicial prin termenul paradigmatic *(verzi*

de către *dinți*, în exemplul ce urmează : „Văd un animal uriaș. / *Respirația* LUI ESTE VERDE, / *Ochii* LUI SUNT VERZI / *dinții* LUI SUNT VERZI, / *ghearele* LUI — DINȚI" (Stănescu, 342). Propagarea unității în diversitate (paradigma) în detrimentul identității (indicele) este un simptom *al paradigmatizării recurențelor indiciale*.

Negarea indicelui are loc prin transformarea lui într-o paradigmă (deci prin generalizarea, abia amintită, a paradigmatizării). Textualizările :

„Invidia și ura botează-le virtuți,
Numește-erou pe-un gîde ca fierul să-l ascuți,
Pe cel viclean și neted numește-l înțelept,
Nebun zi-i celui nobil și simplu celui drept"

(Eminescu, 556)

relevă paradigmele

(a) „defecte" ***(invidie·ură·gîde·viclean·neted)*** — „calități" ***(nobil·drept)***;

(b) „calități" ***(virtute·erou·înțelept)*** — „defecte" ***(nebun·simplu***

la care se adaugă *o paradigmă indicială*

(c) „denumi" (***boteza·numi·zice***)

a cărei constituire este efect al negării indicelui : denumirea devine un act în sine atunci cînd obiectul ei și numele propus pentru a-l individualiza se dovedesc a fi *reversibile*.

Reversibilitatea este evidențiată cîteodată și prin insinuarea indicelui în paradigmă, ca termen final al ei : „Se văd împreună, deodată, / *unul* PE CELĂLALT, / *unii* PE CEILALȚI, / *alții* PE CEILALȚI, / *ceilalți* PE CEILALȚI" (Stănescu, 91), de unde și o oarecare incertitudine privindu-i funcția („Nu se știe cine pe cine vede", este versul imediat următor) din cauză că subiectul se confundă cu obiectul său.

§ 107. Definind indicele (cf. supra, § 21), am precizat că una dintre condițiile pe care trebuie să le satisfacă elementul lingvistic pe cale de a juca acest rol este *să se autonomizeze de sens*. Dacă este așa, înseamnă că sfidarea acestei exigențe constituie un alt mod de *autonegare a indicelui*.

Semnalez că în toate exemplele întîlnite semnificația perpetuată, prin care indicele *se neagă*, reprezintă totodată și factorul care *neagă*, termen cu termen, întreaga paradigmă. Indicele se contestă, tăgăduindu-și obiectul : „SE STINSE UN

luceafăr, SE STINSE O *lumină*, / SE STINSE-O dalbă *stea* !" (Eminescu, 3), „MOR *poveştile* în pragul / Nopţilor la şezătoare, / MOARE-o *stea*-n adîncul mării, / Şi *iubirea* noastră MOARE" (Goga, 157), „Dar eu abuream trîntit în *zăpada* / ce SE TOPEA, mi SE TOPEA sub trup. / Apoi SE TOPEA *pămîntul* şi *piatra*, / Şi m-aş fi agăţat de cer, / dar mi-era teamă că-l rup" (Stănescu, 25). În asemenea exemple, constituirea textualităţii coincide cu anularea ei.

§ 108. Considerarea celor mai semnificative raporturi ce se stabilesc între componentele textualizării afirmă caracterul *activ* al acestora, capacitatea lor de a declanşa şi de a întreţine *procesualitatea* limbajului poetic.

Componenta *cea mai stabilă* se dovedeşte a fi *paradigma*, nu numai din cauză că ea le condiţionează pe celelalte, dar şi pentru că termenii ei comportă *o singură* transformare (în indice), totul explicîndu-se, în cele din urmă, prin *natura dialectică a relaţiilor ei interne, prin statutul ei de unitate contradictorie*.

Mai mobil este *indicele*, căci el poate deveni termen al paradigmei şi chiar o întreagă paradigmă.

Componenta *cea mai activă* şi *cea mai mobilă* a textualizării este *hiperonimul*, care comportă *trei* transformări : în indice, în termen paradigmatic şi în paradigmă, vocaţia metamorfozării venind din generalitatea semnificaţiei sale. Avînd capacitatea de a deveni *tot ceea ce nu este*, hiperonimul ar urma să fie apreciat nu numai drept *un indicator al textualizării* (mai degrabă, poate, decît un suport semantic al paradigmei textualizate), ci şi, îndeosebi, drept o absenţă, *o negativitate a procesualităţii*, care provoacă paradigma să se afirme, *o necesitate a procesualităţii*.

Caracterul afirmativ al paradigmei se verifică în faptul că ea este şi ceea ce nu este. Atestînd inexistentul, ea îl provoacă să fie sub ipostază *hiperonimică* (în care îşi proiectează omogenitatea semantică) şi sub ipostază *indicială* (graţie căreia redistribuie această omogenitate tuturor termenilor ei). Paradigma nu se defineşte prin raporturile ei cu hiperonimul şi cu indicele, ci *se manifestă* în aceste raporturi.

4. MODALITĂȚI SEMANTICE DE CONSTITUIRE A PARADIGMEI

Orice paradigmă textualizată concretizează cel puțin una dintre relațiile intraparadigmatice discutate. Ea poate beneficia, în plus, de anumite modalități ce reprezintă manifestări (mai mult sau mai puțin evidente) ale unor proprietăți interne, de esență, ale paradigmaticului.

ANULAREA

§ 109. A vorbi despre *anularea paradigmei* presupune a ține strict seama de faptul că paradigma este o realitate ***semantică,*** deoarece numai în acest caz anularea nu înseamnă contestarea textualizării (ceea ce ar constitui o contradicție logică !), ci *expresia necesară a dialecticii* paradigmatice.

Pe lîngă posibilitatea (evocată în § 106) ca paradigma să fie negată de către indice, pot fi deosebite și alte posibilități, ce formează două categorii, după cum agentul anulării aparține textualizării sau este un element exterior acesteia.

În primul caz, anulantul este fie *identic* cu obiectul anulat, fie *diferit* de acesta.

Este evident că *identitatea dintre anulant și anulat* înseamnă, din perspectiva adoptată aici, *autoanularea paradigmei*. Pînă spre 1900 mai ales (și ulterior, dar sporadic), această autoanulare se exprimă cu ajutorul unor verbe *la diateza activă*, ale căror subiecte multiple sînt chiar termenii paradigmatici: „Își scutură povara, azvîrle și jos p i c ă / ȘI *casă*, ȘI *zidire*, *colibă* ȘI *palat*" (Heliade Rădulescu, 66), „∅ *Tristeță*, ∅ *durere* și *lacrimi*, ∅ *amor*, / Azilul își află în sînu-i de dor / Și p i e r, cum de boare pier norii" (Eminescu, 10), „A u m u r i t ȘI *numărul din poartă* / ȘI *clopotul* ȘI *lacătul* ȘI *cheia*" (Arghezi, 88).

Treptat, autoanularea își găsește un mijloc mai potrivit de exprimare, și anume *diateza reflexivă*: „∅ *Caravane* de sori regii, ∅ *cîrduri* lungi de blonde lune / Și *popoarele* de stele, ∅ *universu*-n rugăciune, / În migrație eternă de demult s - a r

fi pierdut" (Eminescu, 293), „Ø *Hotare*, Ø *veac*, Ø *tărîm* s-au șters" (Blaga, 375), „Vă năruiți, de-acum, Ø *statui de lut*, / Ø *Religii*, Ø *zei*, Ø *apostoli*, Ø *mucenici*, / Ø *Credințe mici*" (Philippide, 97), „Și se răsturnară de-odată ȘI *Marea* / ȘI *Cerul* ȘI *totul*" (Jebeleanu II, 67).

Identitatea anulantului cu anulatul se menține și atunci cînd negarea, termen cu termen, a unei paradigme este realizată cu ajutorul altei paradigme, verbele: „Ø *Cămile*, Ø *cai*, Ø *oameni*, Ø cad, Ø pier, Ø se răresc..." (Macedonski, 255), „Ø S-au stîrpit *cucuruzii*, / Ø S-au uscat *busuiocul* și *duzii*, / Ø Au zburat din streașina lunii / Și s-au pierdut *rîndunelele*, *lăstunii*. / *Știubeiele*-s pustii, / *Plopii*-s cărămizii, / Ø S-au povîrnit *pereții*. A putrezit *ograda*" (Arghezi, 87—88).

Dubla exigență, ca anulantul să fie diferit de anulat, dar să aparțină totuși textualizării, nu este satisfăcută decît atunci cînd anulantul este *o altă paradigmă* (coocurentă cu cea anulată), ai cărei termeni, de data aceasta, apar în rol de subiect multiplu al unui predicat de asemenea multiplu: „Eucalipți ȘI cedri cu brațe uriașe / ȘI boababi bubonici cu trupul numai noduri / **Se năpustesc** năprasnic spre : : *marile orașe* : : / Zdrobind Ø *palate*, Ø *fabrici*, Ø *gări*, Ø *hale*, Ø *turnuri*, Ø *poduri*" (Philippide, 235).

Exemplul în care se înregistrează o negare progresivă, întîi a hiperonimului (*marile orașe*) și apoi a paradigmei textualizate, ai cărei termeni apar ca un fel de consecință a dezagregării totalității căreia îi aparțineau inițial. **Totalitatea este asaltată (*se năpustesc*) și divizată, iar ulterior diviziunile ei sînt anulate efectiv (*zdrobind*).**

Alteori, anularea paradigmei se face prin negarea hiperonimului ei, și anume atunci cînd acesta este suficient de general: „Ø Taifunurile, Ø arșița și ploaia și un sobor cu gheare nevăzute / mi-**au smuls** : : *tot* : : *ce* aveam : / un nor de *haină ruptă* / și patru / *cămăși* de piele jupuită / și *carnea*, cîtă-a mai rămas sub ele" (Jebeleanu I, 118).

§ 110. Spre sfîrșitul secolului trecut, anulantul începe să fie situat *în afara* textualizării, fiind exprimat mai întîi prin substantive *concrete*: „Sub arșița cumplită de amiazăzi / Ce seacă Ø *rîuri*, Ø *lacuri* și *isvoare*" (Eminescu, 551), „Bivolul cu coarne de jar / **Paște** Ø *spini*, Ø *pulbere* și *lut*" (Arghezi, 290), „Muguri fragezi **sfarmă** Ø *scoarța*, / Ø *Solzi* și *platoșe*, Ø *găoace*" (Blaga, 391).

Treptat, anulantul se abstractizează: „Şi-aşa, mereu, o, g l o r i e, în mine / **Ucide** : : *tot* : : ce-i rău şi : : *tot* : : ce-i bine : / ∅ *Dispreţ* şi *ură*, ∅ *milă* şi *iubire*“ (Philippide, 90).

Cea mai evidentă abstractizare a anulantului se produce prin *implicarea* sa în verb (ca persoana I singular): „∅ *Familii*, ∅ *ţări*, ∅ *fruntarii*, le **şterg** prin cugetare“ (Philippide, 33). Fenomenul este relativ recent, iar poeţii actuali îl ţin la mare preţ: „şi : : *tot* : : ce a fost **voi uita** : / ŞI *anii* puţini ŞI *pustiul* / Şi *lacrima* care-a sclipit / sub astrul de fier stins al căştii / / ŞI *macii* tîrziu fluturînd“ (Jebeleanu, I, 74), „Stau şi **ucid** în linişte / : : *fiinţele* : : rezistente ale melancoliei / / Pe *lupi* mai întîi, apoi *duhul* albastru, / pe *jderi* mai întîi, apoi *mistreţii* / şi *rîşii*“ (Stănescu, 170).

Predilecţia pentru anulantul abstract nu este cîtuşi de puţin întîmplătoare, de vreme ce paradigmele pe care acesta le contestă se caracterizează prin distanţarea mare a termenilor (din aceeaşi cauză ele pretind şi un hiperonim de mare generalitate: *fiinţă, tot* etc.). S-ar părea chiar că există o solidaritate relevabilă diacronic între creşterea distanţei paradigmatice şi generalitatea din ce în ce mai accentuată atît a hiperonimului cît şi a anulantului, la care se adaugă, desigur, şi tendinţa amplificării continue a consistenţei indiciale.

TRANZITIVITATEA

§ 111. Modalitatea *tranzitivă* de constituire a paradigmei constă în *semantizarea* proprietăţii cu aceeaşi denumire a relaţiilor intraparadigmatice. Să o reamintesc (cf. supra, § 65): dacă *A* este în relaţia *x* faţă de *B* şi dacă *B* este în aceeaşi relaţie *x* faţă de *C*, atunci relaţia dintre *A* şi *C* este tot *x*, conform schemei

A — x — B
B — x — C.

La constituirea unei paradigme se fructifică tocmai acest suport relaţional (dar ignorîndu-se relaţia însăşi): „Cătînd în viaţă pacea şi-n pace mulţumirea“ (Alexandrescu, 72), cu transcrierea:

***viaţă* — pace**
pace — *mulţumire*.

Schema poate fi recunoscută de-a lungul întregii evoluții a limbajului poetic : „Ce la vechiul nostru nume au adaos un renume / Dus PE *Dunărea* ÎN **Marea** și DIN **Marea** dus ÎN *lume*" (Alecsandri, 632), „*Pustiu* ar fi în **ceruri** și **cerul** pe *pămînt*" (Eminescu, 483), „ȘI *m-am suit* ATUNCEA ÎN **cerurile mute**, / ȘI **cerurile mute** ATUNCEA mi-*au vorbit*" (Macedonski, 44), „ȘI *doina* trezește ȘI **turma** din deal, / ȘI **turma** trezește *păstorul*" (Goga, 37), „CEEA CE *a fost* NU MAI **este** / ȘI CEEA CE **este** NU *va* MAI *fi*" (Jebeleanu II, 32).

Din punct de vedere strict semantic, avem a face aici cu *o gradație*, al cărei termen de mediere este repetat. Alte exemple, tot din sfera temporalității, apar frecvent la Coșbuc : „*Ieri* CA ȘI **azi** și **azi** CA ȘI *mîne*" (149), „ȘI CA *ieri* a fost și **astăzi**, / ȘI CA **astăzi** va fi *mîne*" (322) etc. Repetarea termenului de mediere transformă gradația în tranzitivitate, în sensul că tensiunea dintre termenii extremi (menținută în gradație) este astfel anulată prin propagarea semnificației primului termen.

„Stele, capete fără trupuri, / mă iubeau, lunecînd simultan / PE-*o secundă* CÎT **ora**, PE-o **oră** DE-*un an*" (Stănescu, 25) etc.

Cf. și : „∅ *Anii* tăi SE PAR CA **clipe**, / ∅ **Clipe** dulci SE PAR CA *veacuri*" (Eminescu, 96).

Cauza pentru care modalitatea tranzitivității a fost cultivată aproape exclusiv în secolul al XIX-lea, cînd culminează la Eminescu și Macedonski, trebuie căutată, cred, în impresia de manierism excesiv, de simetrie ostentativă pe care o degajă și pe care poeții de mai tîrziu au dezavuat-o.

Astfel se explică, probabil, încercările ulterioare de înviorare a procedeului atît în ce privește structura, cît și în privința relațiilor intraparadigmatice.

Din punct de vedere *structural*, înregistrez *mobilizarea elementului purtător de tranzitivitate*, ale cărui ocurențe tind să epuizeze toate combinațiile posibile între cele patru poziții :

1) pozițiile 2 și 4 : „DE-OI *trăi* ÎN **veci** pe lume, / DE-OI *muri* ÎN **vecinicie**" (Eminescu, 458), „SE FACE MAI *albastru*-**adîncul** și *codrul* MAI **adînc** SE FACE" (Macedonski, 149) ;

2) pozițiile 1 și 3 : „**Magnet** PE *pol*, PE **magnet** *fier*" (Văcărescu, 149), „O MICĂ **stea** E *licuriciul*, și **steaua** ESTE UN MIC *far*" (Macedonski, 149) ;

3) pozițiile 1 și 4 : „UN **vis** E oare *moartea* sau *viața* E UN **vis**“ (Macedonski, 129).

În planul *relațiilor intraparadigmatice*, emanciparea de manierism este încercată prin *extinderea procedeului tranzitivității asupra antonimiei*, adică asupra singurei relații dintre termenii unei paradigme care *nu* se bucură de proprietatea tranzitivității.

Cum este de așteptat, antonimia angajează de obicei termenii extremi ai paradigmei : „LA *răsărit* Ø **urare** ! Ø **urare** LA *apus*“ (Alecsandri, 338), „Tu ? Unde te-apropii codrul se preface în grădină, / Ø *Întristarea*-N **bucurie,** Ø **bucuria**-N *fericire*“ (Eminescu, 515), „*Bun* că m-am născut în **lume** și că **lumea** *m-a-nrăit*“ (Macedonski, 42).

O altă structurare a paradigmei, previzibilă din perspectiva schemei tranzitivității este *A* vs **B** / **B** vs *C* (structurare condiționată de echivalența semantică dintre *A* și *C*) : „*Ocări* frenetici **sunt o desmierdare** / **Și desmierdarea** deveni *insultă*“ (Eminescu, 405), „PUNÎND *lacrimi* LÎNGĂ **zîmbet,** PUNÎND **zîmbet** LÎNGĂ *plîns*“ (Macedonski, 189).

Dereglarea modalității descrise în acest paragraf se produce atunci cînd antonimia angajează numai primii doi termeni ai paradigmei : „CA *azi* va fi ziua de **mîne,** / CA **mîni** toți *anii* s-or urma“ (Eminescu, 175), „Murmurul DIN *dealuri* pătrunde / PRIN **văi,** și DIN **vale**-N *păduri*“ (Coșbuc, 267), potrivit schemei *A* vs **B** /**B** — *C*.

COMUTAREA

§ 112. Și de data aceasta avem a face cu *semantizarea* unei proprietăți a termenilor participanți la relațiile intraparadigmatice.

Comutarea este proprietatea termenilor situați pe *același* nivel ierarhic de a-și neutraliza trăsăturile distinctive prin implicarea lor în termenul aflat pe nivelul imediat superior și de care ei depind în mod omogen. Prin urmare, doi termeni, *A* și *B*, comută în **C,** dacă **C** se include unilateral atît în *A* cît și în *B*. De exemplu, *garoafă* și *lalea* comută în paradigma „floare“, *fotoliu* și *birou* sînt comutabili în paradigma „mobilier“ etc.

De data aceasta, prin comutare voi înțelege constituirea unei paradigme din *trei* termeni, în așa fel încît doi dintre ei

(de obicei aflați în relație de antonimie) să comute în cel de al treilea : „Slujesc lui ∅ *zi*, ∅ *noapte*, ∅ **ani**" (Văcărescu, 63), „Căci sîngele de martiri e plantă ce rodește / ∅ *Curînd*, ∅ *tîrziu*, ∅ **odată**, dar însă nelipsit" (Alexandrescu, 17), „*Sus* ȘI *jos*, ȘI **oriunde**" (Coșbuc, 605), „UNDE **timpul** poate fi pipăit, / UNDE *trecutul* pare a nu exista, / UNDE *viitorul* nu poate fi imaginat" (Stănescu, 154). Prezența hiperonimului în asemenea paradigme are rolul de a indica direcția în care sînt comutabili termenii lor.

Principala consecință a comutării este *ștergerea trăsăturilor distinctive* ale termenilor situați pe același nivel. Semantizarea acestei consecințe este sursa altor trei modalități de constituire a paradigmelor : *gradația, medierea* și *unificarea*.

GRADAȚIA ȘI SUCCESIUNEA

§ 113. *Gradația* se deosebește de tranzitivitate prin aceea că termenul care o introduce nu este repetat și se deosebește de comutare prin aceea că nu există diferență de nivel între termeni.

Astfel delimitată, gradația se înscrie în *axiomatica structurilor elementare cu trei termeni*, enunțată de Viggo Brøndal : *pozitiv — neutru — negativ*, unde pozitivul se definește prin prezența trăsăturii *a*, negativul prin prezența trăsăturii *non a*, iar neutrul prin absența trăsăturilor *a* și *non a*.

Principiul *binarității* este evident implicat într-o asemenea structură, astfel încît este dată posibilitatea descrierii ei printr-o succesiune ierarhizată de două opoziții binare : (1) pozitiv („mare" : *mare*) — negativ („non mare" : *mic, mijlociu*) ; termenul negativ se împarte, la rîndul lui, în (2) pozitiv („mic" : *mic*) și negativ („non mic" : *mijlociu*).

Termenul neutru are atît rolul, amintit, de a introduce gradația într-o structură bimembrică, *transformînd-o* într-una cu trei termeni, cît și pe acela de *a orienta* gradația fie în sens ascendent, fie în sens descendent, în funcție de pozițiile ocupate de ceilalți termeni.

1) *Gradația ascendentă* este o modalitate la care se apelează în toate epocile, deși ar fi nedrept să nu se constate declinul ei lent, dar neîntrerupt : „∅ *Ieri*, judecă, suspină, / ∅ *Azi* stă la îndoială, / ∅ *Mîine* la rău se-nchină" (Văcărescu,

235), „Mircea ! îmi răspunde dealul ; Mircea ! *Oltul* repetează. / Acest sunet, acest nume valurile-l priimesc ; / Unul altuia îl spune ; *Dunărea* se înștiințează, / Și-ale ei spumate unde către *mare* îl pornesc" (Alexandrescu, 11), „Și să văd CUM *nasc* popoare, CUM *trăiesc*, CUM *mor* . . ." (Eminescu, 327), „DE *zile*, Ø *săptămîni*, DE *luni*, DE *ani*, / Mă pierd în ochii tăi mîndră iubire" (Blaga, 302), „Mi-i drag să-mi cuget gîndul pîn-la urmă, / Și nu mi-i frică SĂ-L *înfrunt* și SĂ-L *supun* / — Și SĂ-L *dobor*, cînd gheara lui mă scurmă" (Philippide, 110), „Ei dormeau. Ei *se nășteau* DORMIND. / *Se înmulțeau* DORMIND. / *Mureau* DORMIND / Dar tot timpul erau identici / cu trupul lor" (Stănescu, 168).

2) *Gradația descendentă* poate fi întîlnită aproape exclusiv la poeți din acest secol care o apreciază pentru că este mai puțin previzibilă decît varianta ascendentă, adică tocmai pentru ceea ce nu o făcuse agreabilă anterior : „Mă uit la *vulturul* din zare / Cum zboară puternic și lin, / Acum e CÎT *corbul* de mare, / CÎT *pumnul* abia, CÎT *albina*, / Și-n urmă-l înghite lumina / Din largul senin" (Coșbuc, 279), „NU-i *mîini*, / NICI *azi*, / NICI *ieri* — / Timpul . . ." (Bacovia, 257), „Au trecut Ø *vremile*, Ø *vîrstele*, Ø *orele*" (Arghezi, 266), „Ø *Bătrînii*, Ø *bărbații*, Ø *adolescenții*" (Stănescu, 132).

Tiparul gradației este atît de puternic, încît apare tentația de a-l identifica și acolo unde, în realitate, fenomenul nu există. În exemplul „Iar pentru Ø *sfinți*, Ø *vlădici* și *episcòpi* / Avea lemn sfînt și bun mirositor" (Arghezi, 63), s-ar părea că *vlădică* numește un rang ecleziastic superior episcopului, deși în realitate ei sînt sinonimi. E adevărat, însă, că această sinonimie este pusă sub semnul întrebării chiar de către poet, care, în versurile precedente, precizează : „Avea mai mari și osebite furci, / Ca treapta loc să nu dea la-ndoială". Indoiala însă persistă, făcîndu-și apariția exact în momentul în care părea cel mai puțin probabilă.

Tendința limbajului poetic de a evolua *entropic* se manifestă și prin *dereglarea succesiunii firești* a termenilor unei gradații, astfel încît să se producă neutralizarea opoziției dintre „ascendent" și „descendent" : „Putut-am eu cu lira străbate sau trezi / Nu *secolul*, ca alții — *un ceas* măcar, *o zi* ?" (Eminescu, 452), „Ø *Ograda*, Ø *satul*, Ø *cătunul*" (Arghezi, 302), „Nici *azi*, nici *mîine* : ziua cea de *ieri*" (Vinea, 107), „mă văd cu-adevărat în zi / așa cum *sunt* ȘI-*am fost* ȘI-*oi fi*" (Blaga, 372), „Și-alături biblioteca ce păstrează / Intact *trecutul*, *anii*, *zilele*" (Stanca,

323), „maxilarul de sus al zeului DE *mîine* / și maxilarul de jos al zeului DE *ieri* / mîncînd prada DE *azi* . . ." (Stănescu, 212).

§ 114. Deși distincția nu este întotdeauna ușor de făcut, în principiu gradația se deosebește de simpla *enumerare*, aceasta din urmă avînd *sens exclusiv ascendent* și fiind *deschisă*. Cele mai frecvente enumerări constau din *succesiuni numerice* : „Să vezi cum pe hîrtie / Se face ∅ *zece — o sută* și *o mie*" (Arghezi, 465), „Stropi calzi de rouă-i cad pe buze : ∅ *unu*, / ∅ *doi*, / ∅ *trei*. / Natura își adapă zeul" (Blaga, 45).

Evoluția entropică a limbajului poetic afectează cîteodată și succesiunile, cărora le deregleaza ordinea naturală : „Era la ora albă, cînd nu știai să zici / De-i ∅ *patru*, ∅ *două* numai, ori a trecut de *cinci*" (Barbu, 75).

MEDIEREA

§ 115. Diferența dintre gradație și mediere poate fi luminată cu ajutorul următoarelor exemple : „Viața mea-i ca lanul de otavă : / E *șeasă* făr-*adînc* și *înălțime*" (Eminescu, 379),

În care este exclusă din mediator atît trăsătura „profunzime" *(adînc)*, cît și trăsătura „non-profunzime" *(înălțime)* și unde, în consecință, este vorba de *o gradație*.

care se deosebește de „Și tu, *stîncă* solitară, fii cu brațele deschise : / 'Ți sunt frate, căci ca tine sunt și *culme* și *abise*" (Macedonski, 272).

În care este postulată *includerea* în mediator atît a trăsăturii „profunzime" *(abis)*, cît și a trăsăturii non-profunzime *(culme)*, ceea ce reprezintă *o mediere*.

Se poate deduce că și medierea se încadrează în axiomatica structurilor elementare cu *trei* termeni a lui B r ö n d a l, și anume ea corespunde structurii *pozitiv — complex — negativ*, termenul complex (sau *mediatorul*) situîndu-se pe același nivel cu termenii polari pe care îi include.

Medierea este adeseori asumată ca modalitate de constituire a paradigmelor după 1900, cînd poeții au început să intuiască natura contradictorie a limbajului lor : „Un bec a g o n i-

z e a z ă, *există, nu există*" (Bacovia, 56), „P i s c u l *sfîrşeşte*-n punctul unde-*ncepe*" (Arghezi, 50), „Dă-mi mîna ta t r e c ă- t o r u l e, şi tu *care mergi*, / şi tu *care vii*" (Blaga, 96).

Faptul că medierea presupune implicarea, *în egală măsură*, a polarităţilor într-o complexitate a dus la posibilitatea ca aceasta din urmă să fie substituită printr-un termen avînd semnificaţia „indiferenţă" (faţă de eventualitatea unei opţiuni între polarităţi) : „De-aceea u n a-m i e s t e m i e / De *ar vorbi*, de *ar tăcè*" (Eminescu, 171), „Să trăiesc fără să ştiu / De sunt *mort* sau de sunt *viu*, / Şi prin lume, călător / Să mă duc n e p ă s ă- t o r" (Macedonski, 243).

Atunci cînd termenul median nu include, dar nici nu exclude extremităţile paradigmei, deşi se află pe acelaşi nivel al ierarhiei lexicale cu ele, fireşte că nu avem nici gradaţie, nici mediere : „Aşa-i de întuneric afară ! / Din *cer un iad* pînă-n *pămînt*" (Coşbuc, 21), „O, *noapte*, punte blestemată, / Durată-ntre *pămînt* şi *cer*" (Goga, 303), „Şi lin, / cum ai purta / din *creştetul cerului* / pîn-la *pămînt* / *un piepten* de ape" (Jebeleanu I, 122), „în alcătuirea DE *lumini*, DE *ceruri*, DE *umbre*" (Ivănescu, 132) etc.

UNIFICAREA

§ 116. În acest caz, semantizarea priveşte nu comutarea, ci *comutabilitatea* termenilor paradigmatici, disponibilitatea lor de a fi participanţi la totalitate.

Unificarea se deosebeşte de mediere prin aceea că unificantul este un element *exterior* paradigmei, dar care poate, graţie sensului său, să sugereze faptul că paradigma este o unitate care încorporează o pluralitate.

Sugestia unificatoare poate fi produsă de diversele sensuri ale unificantului, sensuri care permit distingerea mai multor varietăţi ale modalităţii în discuţie.

1) *Unificarea propriu-zisă*, exprimată printr-un verb adecvat (ori printr-un descendent substantival al său) : „U n i r e voi aduce / La multele inele : / ŞI *aur*, ŞI *argint*, / Ø *Aramă*, Ø *fier* ŞI *lut*, / ŞI *lemn*, ŞI *pai*" (Văcărescu, 84), „Tot ce e plăcut în lume / În persoana ta u n e ş t i, / / Ø *Eleganţă* ŞI *juneţe*, / Ø *Graţie* ŞI *frumuseţe*" (Alexandrescu, 194), „Toat-A

apei, A *pustiei* și A *nopții* măreție / S e u n e s c să-mbrace mîndru veche-acea împărăție" (Eminescu, 37);

2) *Convergența pluralității în unitate*, afirmată printr-un verb al cărui sens se atașează semului „constituire": „TOT CE-*am gîndit* mai tînăr, TOT CE-*am cîntat* mai dulce, / TOT CE a fost în *cîntu*-mi mai pur și mai copil / S-a-m p r e u n a t în marea aerului steril / Cu *razele a lunei* ce-n zori stă să se culce / Și a f o r m a t un înger frumos și juvenil" (Eminescu, 353), „Din ∅ *bube*, ∅ *mucigaiuri* și *noroi* / I s c a t-a m frumuseți și prețuri noi" (Arghezi, 8) etc.

Prezența, obligatorie, a hiperonimelor se justifică aici prin necesitatea de a valida teleologic activitatea transformatoare exercitată asupra termenilor paradigmatici sau de către aceștia.

3) *Unitatea ca pluralitate captată*. Deosebirea față de varietatea de sub 2) rezultă din faptul că, de data aceasta, nu mai este vorba de transformarea pluralității în unitate, ci de afirmarea unității ca efect al pluralității. Este de la sine înțeles că nici aici hiperonimul nu poate lipsi: „Îmi plutea pe dinainte cu al timpului a m e s t i c / BA UN *soare*, BA UN *rege*, BA ALT *animal domestic*" (Eminescu, 117), „Albinele-n faguri adună și-a m e s t e c ă *învierea*, / *ceara* și *mierea*" (Blaga, 169), „Oraș era... Dar ce ciudat oraș! / Un încîlcit a m e s t e c uriaș / DE *scări*, DE *stîlpi*, DE *bolți*, DE *monumente*, / Î n g r ă m ă d i r i DE *piatră* și DE *fier*..." (Philippide, 271).

Formal, distincția dintre varietățile 2 și 3 este vizibilă în topica hiperonimului: acesta precede întotdeauna paradigma în cazurile de pluralitate captată și este precedat de ea în cele de convergență.

Mai adaug că deosebirea este și de natură morfologică: captarea pluralității de către unitate este exprimată adeseori substantival (*amestic*, *îngrămădire* etc.), în vreme ce convergența este afirmată pe cale verbală.

4) *Compatibilitatea elementelor pluralității* ca premisă a unității: „Într-un cran uscat și palid ce-l acoperi cu o mînă, / ∅ *Evi întregi de cugetare* t r ă i e s c p a c i n i c î m p r e u n ă, / ∅ *Univers*, ∅ *rîuri de stele* — *fluvii cu mase de sori*" (Eminescu, 323), „S-au pregătit o iarnă de soroc, / CU *cîrtițele* l a u n l o c, / CU *întunericul*, CU *coropijnița* și *rîmele*" (Arghezi, 225), „∅ *Mîhnire*, ∅ *voluptate*, ∅ *moarte*, ∅ *viață*, / Aici în chip adînc s-a u î m p ă c a t" (Philippide, 183).

Fenomenul invers este *diseminarea unității în pluralitate*: Găsind risipite / ∅ *Duh*, ∅ *cuget*, ∅ *putere*" (Văcărescu, 179), „Ah, în două părți deopotrivă-mpărți bogăția-i — / Ție: ∅ *frumusețe ș-amor*; mie: ∅ *durere* și *dor*" (Eminescu, 629), „te-am pierdut pentru totdeauna / ÎN *țărînă*, ÎN *foc*, ÎN *văzduh* și PE *ape*" (Blaga, 80). Fenomenul nu este, cum ar fi poate de așteptat, specific poeziei mai recente, deși corespunde mai bine tendințelor acesteia.

Am întîlnit chiar un exemplu în care pluralitatea este *extrasă (din metal face)* dintr-o unitate, spre a fi, apoi, *contrasă* în alta *(le face gogeamite caș)*: „Din metal face ∅ *cocă*, ∅ *aluat*, / ∅ *Borșuri*, ∅ *scrum* și *rîntaș*, / Le scade după ce le-a adunat, / Le face gogeamite caș" (Arghezi, 128), unde neutralizarea proceselor de divergență și de convergență ia expresia identității celor două acțiuni, exprimate cu ajutorul aceluiași verb *(a face)*.

§ 117. Modalitățile semantice de constituire a paradigmelor (mai numeroase, în realitate, decît cele prezentate aici, iar acestea mai bogate în consecințe decît s-a arătat în spațiul ce le-am rezervat) merită, sînt convins, o cercetare aparte. Discutîndu-le, am avut în vedere mai ales posibilitatea de a dovedi faptul că semantizarea unor proprietăți ale relațiilor intraparadigmatice generează *relații semantice derivate*, care pretind structuri poetice noi, organizate astfel încît relațiile de la care pornesc să rămînă transparente.

Emanații ale relațiilor intraparadigmatice, aceste modalități rămîn, prin descendența lor, *purtătoare ale dialecticii*, ale mecanismului capabil să pună în mișcare angrenajul paradigmatic.

5. CAZURI PARTICULARE ALE PARADIGMEI

PARADIGME SINSEMANTICE

§ 118. Regula, ilustrată fără încetare de-a lungul acestui capitol, este ca termenii paradigmatici să fie lexeme autosemantice. Există, însă, și rare cazuri în care paradigmele sînt alcătuite din *lexeme sinsemantice*. Faptul că ele apar aproape exclusiv în poezia actuală se explică, pare-se, prin *generalitatea*

extremă a sememelor corespunzătoare, ce se acordă mai bine cu creşterea permanentă a distanţei paradigmatice.

Înainte de 1960, paradigmele sinsemantice sînt sporadice şi nu se diferenţiază structural de cele autosemantice: „ŞI cîte le spui acum, / NU ştiu: *cui*, NICI *ce*, NICI *cum*!" (Văcărescu, 161), „*Încă* IERI, *numai* IERI, *doar* IERI / mă apăram cu frică / de zodia nouă ce se ridică" (Blaga, 197).

În limbajul poetic de azi, frecvenţa paradigmelor din această categorie a crescut brusc şi tot acum se înregistrează modificări în tehnica *indexării*, în sensul că elementele învestite cu acest rol tind să devină din ce în ce mai pregnante spre a compensa astfel distanţele paradigmatice tot mai mari.

Un mijloc util cu ajutorul căruia indicele poate să capete contur şi relevanţă este antrenarea sa într-un şir în care recurenţele alternează cu ocurenţele, deci într-o „paradigmă" indicială: „ÎNSĂ nu *tu*, CI *el*, ŞI *eu*, ŞI *voi* / suntem azi ţintele" (Jebeleanu II, 137).

Aici, ocurenţele *însă*, *ci* sînt urmate de recurenţa *şi*, *şi*, fără de care natura indicială a succesiunii ar fi neevidentă.

Un alt mijloc graţie căruia indicele poate deveni discernabil este *cumulul*: „Aici, UNA *peste* ALTA, / UNA *lîngă* ALTA, / UNA *îndărătul* ALTEIA, / sînt fiinţe gravide de fiinţe" (Stănescu, 116).

Imprecizia şi vagul sememelor rezultă din faptul că ele se opun prin cel mult o trăsătură distinctivă, de unde şi impresia, greu de reprimat, că este vorba despre paradigme *aparente*. Împotrivă stă tocmai precauţia de a valida statutul paradigmatic printr-o indexare adecvată.

PARADIGME TRANSLEXICALE

§ 119. Atribui această denumire paradigmelor formate din *termeni imaginari* sau *şi* din asemenea termeni, fără realitate lingvistică, dar care, tocmai pentru că sînt integraţi unui spaţiu paradigmatic, devin semne şi dezvoltă semnificaţii proprii. Un exemplu (unul din rarele, de altfel) este acesta: „Orbul de

mine, marea o presimte / orbul de mine / se apropie de mare / ∅ *Talazul* ! ∅ *Talasul* ! ∅ *Thalasul* ! ∅ *Thalassa* !" (Stănescu, 230). Interpretarea paradigmei ridică dificultăți deloc neglijabile, generate îndeosebi de existența termenilor, neatestați în vreo limbă naturală, **talas* și **thalas*. Chemînd în ajutor contextul, se va constata caracterul vădit *orientat* al versurilor care se succed : dacă la început orbul *presimte* marea, mai tîrziu el *se apropie* de ea, astfel încît versului ultim trebuie să i se atribuie rolul de a atesta *atingerea* efectivă a țintei. Ceea ce se și întîmplă, numai că este vorba de o apropiere (evidențiată grafic) de *etimon* și, în cele din urmă, de identificarea lui. Într-adevăr, *talaz* vine din tc. *talaz* care, la rîndul său, are drept etimon pe gr. θαλασσα (*thàlassa*). Atingerea mării este sugerată, astfel, de succesivele transformări ale talazului pînă la completa sa metamorfozare în etimon. Apropierea de mare, de spațiul originar (i. e. de etimon !) este imposibilă altfel decît prin străbaterea progresivă a unui spațiu imaginar, reprezentat de termenii **talas* și **thalas*, fără altă existență decît poetică (cf. **114** : 258—259). Admițînd că, din perspectiva limbii noastre, sînt lipsite de realitate lingvistică vădită cuvintele existente în altă limbă, poate fi evocat aici și acest exemplu : „Sunt un duhovnic trist și scund, / Ce cîntă pîn-o va-îngropa : / ∅ *Pa*, ∅ *vu*, ∅ *ga*, ∅ *di*, ∅ *che*, ∅ *zo*, ∅ *ni*, ∅ *pa*" (Barbu, 67), paradigmă ce nu reprezintă altceva decît notarea bizantină a gamei fundamentale. O îndepărtată replică românească (exceptînd primul termen), la Văcărescu, 232 : „∅ *Ut* ! o scoțeză cer ; ∅ *re*, turcă, ∅ *mi*, spanioală ; / De Franța mă cam tem c-ascund pe dracu-n poală. / ∅ *Fa*, fie o greacă, de ! dar cu nărav de plînge ; / Rumânca, ∅ *sol* ! o voi, căci este de-al meu sînge. / ∅ *La*, rusă negreșit ; ∅ *si*, o italiană".

PARADIGME INFRALEXICALE

§ 120. Despre *paradigma fonematică* se poate admite că este produsul purei întîmplări : „să nu pot spune *O* ȘI *U* ȘI *A*" (Jebeleanu II, 112). În schimb, hazardul nu mai trebuie invocat în cazul paradigmelor *pseudomorfematice* sau *latente*, căci ele se constituie ca atare abia în urma *izolării* elementelor de omogenitate cu rol indicial :

„FOST-A ∅, *n*-A FOST, ori A FOST *vis*"
(Văcărescu, 269),

exemplu în care se detașează elementul omogen A FOST, a cărui recurență consecventă este simptomatică pentru existența unei paradigme mai puțin evidente, alcătuite din *restul variabil* al textului :

t_1 : Ø „absență"
t_2 : *n-* „negare"
t_3 : *vis* „ireal",

seme a căror intersecție atestă ideea inexistenței, a sustragerii din plauzibil.

Valorificarea paradigmatică a resurselor infralexicale se intensifică mult după 1900 : „ȘI FEȚI-*voinici*, ȘI FEȚI-*frumoși*, / ȘI *logo*FEȚI" (Coșbuc, 15), „O CARTE *pentru buzunar*, / O CARTE *mică*, O CART*icică*" (Arghezi, 155), „Aici SUB *tine*, *dede*SUBT, SUBT *cer*" (ibidem, 35), „Dar nu-mi puteam aminti nimic. / Doar atît — că am atins / PE ALT*ceva*, PE ALT*cineva*, PE ALT*undeva*" (Stănescu, 74), „Prieten îți este NICI*unul*, / NICI *doiul*, NICI *nimenea*" (ibidem, 234).

Conceptualizarea procedeului a dus chiar la apariția *paradigmei silabice*, rezultată prin descompunerea corespunzătoare a ultimului termen al paradigmei propriu-zise : „În spatele meu, zeul cu un singur ochi / rînjind mă trage DE *mînecă* ... // DE *braț*, DE *umăr*, DE *umbră* / DE *la revedere*, DE **la**, DE **re**, / DE **ve**, ȘI **DE**, ȘI **re** ..." (Stănescu, 263). Aici, sugestia segmentării respective a fost dată, pe de o parte, de existența unei secțiuni „naturale" în termen *(la / revedere)*, la care se adaugă recunoașterea, în componența sa, a indicelui DE *(la reveDEre)* și, pe de altă parte, de sugestia preexistentă a regresiunii spre neant, vădită prin prezența zeului ciclopic absorbitor de ființe și prin aluzia depășirii hotarului dintre tărîmuri venind din partea termenului *umbră*.

PARADIGME VIDE

§ 121. Referindu-mă la raportul dintre indice și paradigmă, am arătat (cf. *supra*, § 105) că intrarea în recurență a ultimului termen face ca paradigma să tindă spre condiția de indice și tot acolo făceam precizarea că ea nu se poate autoindica decît negîndu-se.

Pornind de la un asemenea exemplu : „Și cade pe cealaltă casă de fier ce crește într-una / o ploaie DE-*orez* și DE *perle*, /

o ploaie DE *stropi* DE *orez* şi DE *perle*, / DE-*orez* şi DE *lacrimi*, / DE *lacrimi* şi *perle*, / DE *lacrimi*, DE *lacrimi*..." (Jebeleanu I, 123), se constată că recurența primilor doi termeni (*orez* şi *perle*) este mai puțin evidentă din cauza succedării lor neregulate decît recurența termenului final (*lacrimi*), care tinde să participe la cumulul indicial alături de indicele paradigmatic (DE).

Există însă în poezia actuală situații în care recurența unui lexem nu mai este precedată de ocurențe ale sale şi nici nu este însoțită de ocurențele unor lexeme distincte, față de care să adopte comportament indicial. Fiind, totuşi, evidentă, recurența ne obligă să admitem că termenul în cauză manifestă, prin chiar recurența sa, un astfel de comportament. Este de presupus că, în cazurile respective, rolul său nu este acela de a semnala inexistența paradigmei, ci, dimpotrivă, de a atesta *existența unei paradigme vide*: „DINCOLO sunt ucişi ŞI DINCOLO ŞI DINCOLO" (Jebeleanu II, 166) sau, într-o transcriere mai elocventă: „DINCOLO Ø sunt ucişi ŞI DINCOLO Ø ŞI DINCOLO Ø ". Exemplele sînt mereu la îndemînă: „Nordul e un punct din care-ncepe / numai SUD Ø ŞI SUD Ø ŞI SUD Ø ŞI SUD Ø " (Baltag, 8), „Fără putință de-înec şi fără / putință de mers şi de zbor — / numai ZIGZAG Ø ŞI ZIGZAG Ø ŞI ZIGZAG Ø " (Stănescu, 84) etc.

Apariția paradigmelor vide, ai căror termeni sînt egali cu zero, reprezintă un punct (cel puțin deocamdată) *terminus* în evoluția limbajului poetic, de vreme ce prezența lor este condiționată de instaurarea *unei distanțe paradigmatice infinite*.

Poezia *concretă*, la limită pur semnificantă, comportă de obicei un semnificat nul numai în aparență, căci semnificantul pur corespunde unui semnificat infinit. Nu este probabil hazardat să se afirme că semnificantul este nu numai o limitare, ci şi, în aceeaşi măsură, a nelimitare a libertății semantice.

Prin asemenea mijloace, cum este paradigma vidă, *tăcerea* încetează a mai fi o simplă temă literară, spre a deveni o *prezență* poetică. Asupra acestui subiect, cf. Adrian Marino, 283; 142—148, unde chestiunea este discutată pe larg în articolul dedicat *antiliteraturii*. Se mai pot consulta: Ernst W. B. Hess-Lüttich, *Dramaturgie des Schweigens. Zur Semiologie des Sprachversagens im Drama*, „Folia Linguistica", 12, 1978, 31—64; Gabriela Massuch, *Borges. Eine Ästhetik des Schweigens*, Erlangen: Palm & Enke, 1979, II; A. Morretta, *La*

parola e il silenzio, Roma : Gesualdi, 1970 ; Bodo Müller, *Der Verlust der Sprache. Zur linguistischen Krise in der Literatur*, „Germanisch-romanische Monatschrift" (Heidelberg), 16, 1966, nr. 3, 225—243 ; F. Rella, *Il silenzio e le parole*, Milano : Feltrinelli etc.

Oprindu-mă asupra cîtorva *cazuri particulare* ale paradigmei specifice limbajului poetic actual, mi-am propus mai puțin, poate, să le definesc și, mai degrabă, să relev condiționarea lor de către anumite tendințe proprii poeziei de azi. De aceea, înclin să cred că, deși particulare, ele sînt simptomatice pentru viitoarea evoluție a limbajului poetic.

VIII. RELAȚIILE INTERPARADIGMATICE

PREMISE

§ 122. Acest tip de relații presupune existența în același text sau în același fragment de text *a cel puțin două paradigme* textualizate paralel. Paralelismul creează condiții pentru stabilirea de relații între paradigme și, astfel, pentru receptarea mai adecvată a complexității semantice reale a textului.

Relațiile interparadigmatice sînt comparabile cu acelea dintre *cîmpurile conceptuale* (C o ș e r i u, 85), în sensul că în ambele cazuri este vorba despre transferarea pe un plan superior (mai general) a unor opoziții între termenii paradigmatici ori cei ai cîmpului.

Potrivit acestui învățat, „trebuie să se presupună că fiecare cîmp conceptual are un conținut (o 'valoare') unitar... Prin valoarea sa unitară, un cîmp se opune altui cîmp... Altfel spus, din punct de vedere practic, un cîmp se stabilește prin opoziții simple între cuvinte și se termină acolo unde o nouă opoziție va cere ca valoarea unitară a cîmpului să devină trăsătură distinctivă, deci acolo unde nu cuvintele se opun, ci cîmpul întreg devine termen al unei opoziții de ordin superior..." Într-un mod asemănător gîndesc și alți cercetători. Astfel, P o s n e r (412 : 215) întemeiat pe realitatea *paralelismului*, arată că „o mulțime structurată de elemente poate fi, la rîndul ei, element al unei mulțimi de rangul doi, aceasta iarăși element al unei mulțimi de rangul trei etc., fiind vorba deci de echivalente ale unor clase de echivalențe".

De altfel, diferența dintre relațiile „intra" și relațiile „inter" l-a preocupat și pe H j e l m s l e v (202 : 43), care le-a definit

drept relații între părțile unei totalități și, respectiv, ca relații între totalități : „Factorul ce caracterizează dependența dintre totalitate și părți, care o diferențiază de o dependență între totalitate și alte totalități și face ca obiectele descoperite (părțile) să poată fi considerate interioare și nu exterioare totalității (deci textului) pare a fi omogenitatea dependenței : toate părțile coordonate rezultînd din analiza unei totalități depind de această totalitate într-un mod omogen".

§ 123. Asemenea opinii îndreptățesc convingerea că paradigma îndeplinește în cadrul relațiilor cu altă paradigmă un rol similar celui jucat de termeni în interiorul spațiului paradigmatic. Echivalența rolurilor este cu atît mai evidentă cu cît poate fi redusă le relația dintre hiperonimele paradigmelor textualizate paralel. Dar posibilitatea de a compara (nu însă și de a identifica) aceste roluri este cea mai bună dovadă a faptului că ele se realizează pe nivele diferite ale aceleiași ierarhii lexicale. O concluzie rezonabilă poate fi aceea că, ori de cîte ori analiza semantică nu atestă apartenența potențială a unor paradigme (chiar dacă satisfac cerința textualizării paralele) la un sens supraordonat, este necesar să se admită că aceste paradigme nu întrețin relații reciproce.

Depinzînd în măsură mult mai mare de existența relațiilor interparadigmatice decît de aceea a relațiilor intraparadigmatice, gradul de convergență semantică a unui text este direct proporțional cu gradul de complexitate a ierarhiei lexicale, deci cu numărul de nivele pe care ierarhia îl comportă.

Perceperea relațiilor interparadigmatice nu este efectul direct și imediat al sesizării paradigmelor textualizate, cu alte cuvinte nu este efectul prezenței indicilor prin care existența paradigmelor este semnalată. Existența în text a relațiilor la care paradigmele aderă și prin care se finalizează finindu-se, adică epuizîndu-și propriul nivel spre a se integra unuia superior, este semnalată cu ajutorul mărcilor lexicale și sintactice.

Întrucît *mărcile lexicale* sînt constituite din hiperonimele paradigmelor textualizate sau din aceste hiperonime și supernimul care le integrează, despre care am vorbit în capitolul precedent, mă voi opri în continuare asupra mărcilor sintactice.

§ 124. Suportul relațiilor semantice dintre paradigmele textualizate îl reprezintă raporturile sintactice dintre termenii lor, raporturi ce sînt fie de subordonare, fie (mai rar) de coordonare.

Subordonarea ia aproape întotdeauna aspectul raportului de *determinare*, ceea ce pare firesc de vreme ce majoritatea paradigmelor textualizate sînt de natură substantivală.

Intensitatea și, deci, eficacitatea marcării cu mijloace sintactice a relațiilor interparadigmatice depinde în măsură însemnată de caracterul recurent al raportului sintactic. Recurența este maximă atunci cînd fiecare termen al unei paradigme întreține același raport cu termenul corespunzător din cealaltă paradigmă. Eficacitatea mărcilor sintactice este intensificată cînd li se alătură mărcile lexicale.

Paradigmele ale căror relații semantice reciproce sînt puse în lumină pe această cale formează un ansamblu omogen sau eterogen. Omogenitate totală avem atunci cînd ambele paradigme sînt, de exemplu, constituite din termeni substantivali :

„În zări orașul urlă cu hohote viclene,
Cu oamenii pe uliți roind de-a valma toți,
În țipete de trîmbiți, în șuier de sirene,
În scîncete de clopot și huruit de roți"

(Philippile, 137).

În această strofă se disting cu ușurință paradigmele :

(a) ÎN (*țipăt·șuier·scîncet·huruit*) ;
(b) DE (*trîmbiță·sirenă·clopot·roată*),

termenii paradigmei (a) fiind determinați, fiecare în parte, de către termenii paradigmei (b). Claritatea raportului sintactic devine un auxiliar în plus (dacă mai era necesar !) pentru perceperea relației semantice dintre paradigma (a), căreia i se poate recunoaște arhisememul „sonoritate disforică" și paradigma (b) al cărei arhisemem este „sursă sonoră". Evidența relației semantice și a suportului ei sintactic devine importantă dacă se constată că arhisememele semnalate nu se reflectă cu egală fidelitate în arhilexeme, căci numai arhisememul (a) este identificabil în hiperonimul h o h o t, pe cînd arhisememul (b) este mult mai greu de reperat în sensul hiperonimului o r a ș. Ambiguitatea relației dintre hiperonime este redusă, astfel, cu

ajutorul relației semantice ferme dintre paradigme, deși ne găsim mereu sub amenințarea disimulată a unei strategii entropice (*orașul urlă cu hohote* viclene, iar *oamenii* roiesc *pe uliți* de-a valma !).

Ansamblul textualizărilor este eterogen atunci cînd este format, de exemplu, dintr-o paradigmă substantivală, determinată de una adjectivală :

„Iarbă verde ! Aer dulce ! Cer senin ! Biată natură,
Iată tot ce văd în tine ! Focul sacru nu se fură !"
(Macedonski, 76),

distih în care apar paradigmele :

(a) Ø (*iarbă·aer·cer*) ;

(b) Ø (*verde·dulce·senin*),

avînd drept arhisememe pe „natură" și, respectiv, „euforie", concretizate prin hiperonimele *natură* și *biată*. De data aceasta, inadecvarea semantică dintre arhisememul (b) „euforie" și hiperonimul corespunzător (*biată* „disforie") este atît de flagrantă încît ea nu mai poate fi interpretată decît ca fiind purtătoarea sigură a unei atitudini *parodice* față de punerea în relație a celor două paradigme în poezia minoră postromantică.

§ 125. Relația interparadigmatică este realizabilă și pe seama altor raporturi sintactice decît subordonarea, cum este, de exemplu, cel dintre *subiect* și *predicat*, dar cu frecvență foarte mică :

„Dar cîntecul, de l-am știut de mult,
Să-l spun acum nu știu, știu să-l ascult.
Nu pot să-l cînt, dar cîntă-n mine-acum,
Așa cum apa curge lin, sau cum
Clipește-o stea, ori șerpuiește-un drum"
(Philippide, 17),

subiectele fiind grupate în paradigma

(a) Ø (*apă·stea·drum*),

iar predicatele în paradigma

(b) (AȘA) CUM (*curge·clipește·șerpuiește*).

Deoarece termenii primei paradigme sînt ușor identificabili cu principalele elemente cosmogonice (i. e. „acvatic", „celest" și „teluric"), arhisememul ei este „cosmicitate", cu sensul sim-

bolic implicit „primordialitate". Arhisememul paradigmei (b) este „mişcare", cu conotaţia „devenire". Aşa stînd lucrurile, înseamnă că relaţia semantică dintre paradigmele (a) şi (b) este aceea dintre „primordial" şi „devenire" şi poate fi formulată, eventual, aşa : „devenire reprezintă modul de manifestare a primordialităţii" sau : „primordialitatea este o devenire condensată".

Un raport înrudit şi la fel de sporadic este acela dintre *subiect* şi *numele predicativ* (cu precizarea că, cel puţin în exemplul ce urmează, termenii celor două paradigme nu sînt distribuiţi omogen din punct de vedere sintactic) :

„Cîntăreţ e uraganul pentru lupta care arde,
Bolta lirei lui e cerul, stîlpi de nori sunt a lui coarde"

(Eminescu, 310),

cu paradigmele :

(a) ∅ (*cîntăreţ·liră·coardă*) ;
(b) A FI (*uragan·cer·nor*),

unde omogenitatea semantică deplină a termenilor din fiecare paradigmă este proiectată pe eterogenitatea lor sintactică. Dar faptul că rolurile sintactice amintite (subiect şi nume predicativ) sînt jucate de termeni ai ambelor paradigme denotă că această inconsecvenţă constituie, de fapt, expresia sintactică a întrepătrunderii lor semantice.

§ 126. Un caz deosebit şi, se înţelege, greu de întîlnit, îl constituie *relaţia asimetrică* dintre paradigme, exprimată, de exemplu, prin determinarea de către termenii unei paradigme a unui singur termen din cealaltă :

„Azi adeseori femeia, ca şi lumea, e o şcoală,
Unde-nveţi numai durere, înjosire şi spoială"

(Eminescu, 116),

cu paradigmele

(a) ∅ (*femeie·lume·şcoală*) ;
(b) ∅ (*durere·înjosire·spoială*),

unde paradigma (b) determină termenul *şcoală* din paradigma (a), aşa cum pretinde verbul *a învăţa* să se interpreteze. Faptul nu este, desigur, întîmplător, deoarece tocmai acest termen, determinat de o paradigmă al cărei arhisemem este „nefericire", mediază între *femeie* şi *lume*, consfinţind apartenenţa fără echi-

voc a celei dintîi la cea de a doua, în măsura în care se relevă drept sursă potențială (adeseori !) de nefericire.

§ 127. Relația interparadigmatică poate fi semnalată și de unele mărci sintactice *indirecte*. Am în vedere acele situații în care termenii unei paradigme întrețin raporturi sintactice directe cu termenii altei paradigme numai în măsura în care fac parte dintr-o construcție sintactică mai amplă. Astfel, în exemplele următoare, termenii paradigmei (a) au rolul de obiect direct, pe cînd termenii paradigmei (b) — rolul de obiect indirect, conectați, totuși, cu ajutorul verbului :

„Din demon făcui o stîncă, dintr-un chicot, simfonie,
Din ochirile-ți murdare ochiu-aurorei matinal"
(Eminescu, 26),

(a) ∅ (*sfîntă·simfonie·ochiu-aurorei*) ;

(b) DIN(TR-) (*demon·chicot·ochiri murdare*),

paradigme ce întrețin o relație antitetică, așa cum dovedește polaritatea arhisememelor lor : „pozitivitate" (a) vs „negativitate" (b).

Alteori, relația semantică dintre paradigme este evidențiată printr-o distribuție compensatorie a omogenității și a eterogenității (semantice și sintactice) în spațiile paradigmatice respective :

„O veșted vis, te-ntoarce mai curînd,
Doboară-n mine viață, simț și gînd,
Și potolește-mi sufletul flămînd"
(Philippide, 25),

unde se disting paradigmele :

(a) ∅ (*te-ntoarce·doboară·potolește*) ;

(b) ∅ (*viață·simț·gînd·suflet*),

eterogenitatea semantică a termenilor paradigmei (a) fiind atestată, în ciuda omogenității lor sintactice, de repartizarea neomogenă a termenilor paradigmei (b) ; aceștia îi determină numai pe ultimii termeni ai primei paradigme, în așa fel încît opoziția dintre „agresivitate" (*doboară*) și „satisfacere" (*potolește*) este transferată asupra relației dintre obiectele agresivității (*viață, simț, gînd*) și destinatarul acestei satisfaceri (*suflet*).

§ 128. Din punct de vedere strict semantic, variabilitatea relațiilor interparadigmatice este mult prea mare spre a putea fi sistematizată în cadrul unei tipologii, așa cum a fost posibil pentru relațiile intraparadigmatice.

În cazul textualizărilor, stereotipia relațiilor semantice este invers proporțională cu nivelul ierarhic la care se manifestă : cu cît acest nivel este mai înalt, cu atît posibilitatea identificării unor relații semantice repetabile este mai mică. Cînd afirm aceasta, nu fac decît să limitez posibilitatea recurenței semantice la un număr mai restrîns de situații, și nu să o exclud cu desăvîrșire.

Relația interparadigmatică recurentă caracterizează reunirea unei paradigme referențiale, definite prin distanțarea minimă a termenilor ei, cu o paradigmă logică ori chiar poetică, ai căror termeni se află la distanțe mai mari sau foarte mari unii de alții.

Aproape întotdeauna paradigma referențială o *precede* pe cea logică (eventual poetică), astfel încît se poate ajunge la încheierea cu valoare de regulă potrivit căreia, în cazul paradigmelor textualizate paralel, *distanța paradigmatică crește dinspre stînga spre dreapta.*

O altă „lege", înrudită cu aceasta (dacă nu chiar determinată de ea), dar a cărei demonstrare ar pretinde transpunerea discuției în alt plan, se referă la fidelitatea traducerii poetice față de original : această fidelitate descrește de la stînga spre dreapta (deci de la începutul versurilor către finalul lor) și de sus în jos (adică dinspre debutul textului spre sfîrșitul acestuia).

Concluzia enunțată are semnificația proiectării unei omogenități semantice (relative) asupra unei eterogenități de aceeași natură, cu scopul de a atesta faptul că termenii eterogenității nu depășesc, totuși, o anumită limită a compatibilității lor. Îndeplinind un astfel de rol, paradigmele referențiale apar în postura de *indici* față de paradigmele pe care le precedă.

Verificarea acestor afirmații se poate realiza ușor, invocîndu-se cîteva exemple diacronic distanțate :

„Coama ta-i o rază plină,
Fața ta e o lumină,
Sînul tău e o grădină !"

(Bolintineanu, 131),

„Miradoniz avea palat de stînci.
Drept streașină era un codru vechi
Și colonadele erau din munți în șir"

(Eminescu, 264),

„cel cu ochi de aramă
și inimă îngîmfată,
cu obraz de maree
și sînge de leopard"

(Baltag, 82).

În toate aceste textualizări, primele paradigme sînt referențiale :

(a_1) (*coamă·față·sîn*) ;

(a_2) (*palat·streașină·colonade*) ;

(a_3) (*ochi·inimă·obraz·sînge*).

În schimb, paradigmele ce le succed se caracterizează (în perioadele mai vechi ale limbajului poetic) printr-o solidaritate *parțială* a termenilor lor (solidaritate manifestată prin relațiile de inconimie) :

(b_1) (*/rază·lumină/·grădină*) ;

(b_2) (*/stîncă/·codru·/munte/*).

Ultimul exemplu conține o replică pur poetică la referențialitate :

(b_3) (*aramă·îngîmfat·maree·leopard*),

a cărei „solidaritate" nu poate fi sugerată doar cu ajutorul indicelui DE ; acestui scop îi este dedicată și „alianța" cu paradigma referențială inițială.

§ 129. Relațiile interparadigmatice devin *tautologice* atunci cînd aceiași termeni sînt distribuiți simultan în două paradigme textualizate paralel.

Un prim efect al intrării paradigmei în recurență îl constituie fenomenul *autoindicării generalizate* (și nu parțiale, așa cum se întîmplă atunci cînd numai unul dintre termeni manifestă tendință recurentă), grație căreia paradigma în chestiune, ca și ansamblul textualizărilor de altfel, dobîndesc pregnanță.

Celălalt efect, mai important desigur (dar solidar în mod inevitabil cu cel dintîi), se plasează în domeniul semnificației și privește îndeaproape subiectul discutat aici.

Motivele pentru care o paradigmă este repetată și, în consecință, funcția pe care această mișcare tautologică pare a fi chemată să o îndeplinească diferă adeseori (diferență determinată de context). Astfel, nu va surprinde pe nimeni prezența într-o ambianță tutelată de Eros a tautologiei paradigmatice :

„Piept la piept, gură la gură, ochi în ochi dulce privind"

(Alecsandri, 479),

căci ea vine să atragă atenția asupra identității pe care au atins-o elementele ce asiguraseră pînă aici armonia cuplului. Alteori, același fenomen al tautologiei paradigmatice este chemat să exprime intensificarea acțiunii prin diminuarea graduală a unității temporale în care se produce :

„an după an, și lună de lună, și zi de zi"

(Jebeleanu I, 166),

sau, în ordine spațială, extinderea efectului acțiunii :

„Visul său se-nfiripează și se-ntinde vulturește,
An cu an împărăția tot mai largă se sporește,
Iară flamura cea verde se înalță an cu an,
Neam cu neam urmîndu-i zborul și sultan după sultan.
Astfel țară după țară drum de glorie-i deschid..."

(Eminescu, 120).

Ceea ce cred că ar trebui să rezulte din comentarea acestor exemple nu este atît o „tipologie" a funcțiilor tautologiei paradigmatice (căci aceste funcții sînt extrem de diverse), ci mai degrabă concluzia că cele două ipostaze ale aceleiași paradigme nu sînt, totuși, identice, că ele izbutesc să întrețină, în ciuda (sau grație !) ipseității, relații de natură semantică prin nimic deosebite de cele instituite între paradigme diferite. De la *coincidentia oppositorum* pînă la *opositio coincidentiarum* diferențele tind să se estompeze. Relevarea diferenței în identitate ia, de altfel, expresie poetică directă la contemporanul nostru Nichita Stănescu :

„Animal cu animal nu se aseamănă
Frunză cu frunză nu e geamănă
Fiecare iarbă altfel se seamănă
Sînt lîngă tine, dar cheamă-mă"

(184).

Spre deosebire de primul exemplu, în care tautologia paradigmatică nu făcea decît să exprime o armonie stabilă a cuplu-

lui, da data aceasta relația dintre „eu“ *(sînt)* și „tu“ *(tine)* se bucură de o dublă atestare : pe de o parte, o simplă proximitate (*sînt* lîngă *tine*), o apropiere efectivă pusă sub semnul întrebării de distanțarea afectivă (dar *cheamă-mă*) și, pe de altă parte, identificarea propriu-zisă a lui „eu“ cu „tu“, sugerată de mersul paradigmei tautologice, a cărei consecvență este aparent întreruptă după primii doi termeni (*animal* și *frunză*) prin retragerea din recurență a celui de-al treilea (*iarbă*). De fapt, abolirea recurenței (a cărei umbră cade totuși asupra lui *iarbă*, căci *fiecare* implică un sens iterativ-distributiv în măsura în care îi indică pe participanții la totalitate) este pur formală și ea se produce în avantajul afirmării *identității* termenului *iarbă* cu sine însuși, identitate proiectată și asupra termenilor *sînt* și *tine*, constrînși să consimtă trecerea din alteritate în ipseitate sub presiunea omogenității intraparadigmatice și ca urmare a relației interparadigmatice. Rolul ultimei paradigme (nu *se aseamănă* · nu *e geamănă* · altfel *se seamănă* · dar *cheamă-mă*) este acela de a confirma identitatea primelor două, contestîndu-le-o.

Nichita Stănescu are o adevărată obsesie a subtilului raport dintre *concordia discors* și *discordia concors*, relevabil îndeosebi prin fenomenul discutat aici : „Totul e lipit de tot ; / pîntecul de pîntec, / respirația de respirație, / retina de retină“ (92), „că mi-a fost crescut pe umăr / de din doi în doi un număr, / tot din trei în trei o iarbă / și din patru-n patru-o salbă, / și din cinci în cinci un pom, / și din șase-n șase-un om“ (141), exemplu în care aderarea paradigmei la recurență pare să răspundă mai ales necesității de amplificare pe această cale a segmentului indicial din cauza distanței semantice foarte mari dintre termenii celei de-a treia paradigme (*număr* · *iarbă* · *salbă* · *pom* · *om*) ; adeseori, recurența privește numai lexemul, fără ca prin aceasta aportul ei la stabilirea de relații interparadigmatice să aibă de suferit : „Pietrele deschid un ochi de piatră, / oasele deschid un ochi de os. / Cîte-un bot au cîinii-n loc de ochi, și latră / din trei boturi generos. / E un schimb de ochi mereu în aer“ (146), „El paște ca să fie păscut, / bea ca să fie băut, / înfulecă vrînd să fie înfulecat, / înghite ca să fie înghițit“ (200) etc.

DENSITATEA PARADIGMATICĂ

§ 130. Fenomenul textualizării este luat în considerare, conștient sau nu, ori de cîte ori finalizarea analizei este asigurată de coerența textului, adică de ansamblul elementelor de

convergență participante la totalitate. Dacă așa stau lucrurile, înseamnă că accesul la totalitate depinde de capacitatea textualizării de a capta, ca termeni ai ei, părțile animate de însușirea convergenței.

Densitatea paradigmatică este un concept prin care desemnez gradul de coincidență dintre termenii textului și termenii paradigmelor textualizate. Densitatea va fi cu atît mai mare, cu cît diferența dintre cele două clase de termeni este mai mică. Aceasta înseamnă că densitatea paradigmatică a textului oscilează între *zero* (cînd nu se constată nici o coincidență) și *unu* (cînd toți termenii coincid).

Se va înțelege de către oricine că, atunci cînd se vorbește de densitatea paradigmatică a textului, nu trebuie să se aibă în vedere numai termenii paradigmelor *textualizate*, ci și aceia ai paradigmelor *contextualizate*, chiar dacă în paragraful de față mă refer numai la prima situație.

Mai precizez că șansa realizării unei densități paradigmatice maxime descrește pe măsură ce dimensiunile textului sînt tot mai mari.

Un text care nu se poate promite ca totalitate riscă să rămînă definitiv într-o opacitate ostentativă față de interpretare, tot astfel cum orice efort interpretativ făcut fără sentimentul totalității este un exercițiu steril.

Totalitatea poetică (sau unitatea de această natură) este definită (cf. 179 : s. v., 5) drept „o unitate sintagmatică ale cărei relații hipotaxice (cele ce instituie ierarhii în interiorul lanțului sintagmatic) sînt puse între paranteze în profitul relațiilor paradigmatice (de tip taxinomic), singurele reținute, de altfel, de lectură. Unitatea poetică ar fi deci un fel de emfază paradigmatică, avînd efectul de a oculta relațiile sintagmatice ...".

§ 131. Ipostaza densității paradigmatice *maxime* poate fi ilustrată de poezia *Cuprinsul* a lui Tudor Arghezi (283) :

„Pămîntul, țărina, bucatele,
Puse-n spinarea mea cu toatele,
Oameni și turme și vite,
Brazdele zgudulte,
Potecile, mirìștea,
Durerile, neliniștea,
Ploaia, negura, vîntul,
Hohotul, spaima, frămîntul.

Cum a intrat în mine ţara toată ?
Cum a-ncăput o ţară-ntr-o lopată ?
Pădurile într-un ghiveci de lut ?
O mare-ntreagă-ntr-un pahar băut ?

Atuncea, dimpreună cu ele-n stropul meu
De zmîrc, a încăput și Dumnezeu".

Acest text, de dimensiuni relativ reduse, este acoperit de următoarele paradigme :

(a) ŞI „terestritate animată" (*om·turmă·vită*) ;
(b) „terestritate agrestă" (*pămînt·ţarină·bucate·brazdă·potecă·miriște*) ;
(c) „celestitate agresivă" (*ploaie·negură·vînt*) ;
(d) „umanitate lezată" (*durere·neliniște·hohot·spaimă·frămînt*) ;
(e) „macrocosmos" (*ţară·pădure·mare·Dumnezeu*) ;
(f) „microcosmos" (*eu·lopată·ghiveci·pahar·strop de zmîrc*).

Convergenţa acestor paradigme spre o semnificaţie globală a textului se realizează în două etape. La început, convergenţa este *parţială* și presupune alcătuirea a două serii paradigmatice.

Prima serie este formată din paradigmele (a), (b), (c) și (d) și are ca supernim pe *toate*. Într-adevăr, termenii acestor paradigme comută în *tot*, adică în lumea epuizată paradigmatic. Termenul unificator al acestei superparadigme este *poetul* (eu), cel împovărat de *toate*, cel chemat să unifice diferitul și să diferenţieze identicul.

Seria a doua este formată din paradigmele (e) și (f). Relaţia dintre *poet* și *lume*, evocată în prima serie, este privită acum sub semnul posibilităţii declanșării și întreţinerii ei, șansă pusă sub semnul întrebării de imposibilitatea egalizării macrocosmosului cu microcosmosul.

Următoarea etapă este aceea a convergenţei *totale* și constă din angrenarea ambelor serii într-un sens global. Îl regăsim pe *Dumnezeul* arghezian, care simbolizează în chip evident sursa unică a pluralităţii fenomenale, pluralitate ce coincide, în text, cu părţile angajate în totalitatea acestuia și care este captată de către *poet*. Așadar, poetul și divinitatea împart însușirea de a fi unici în raport cu pluralitatea. Mai mult, poetul este nu numai recipientul „produselor" divine, ci chiar depozitarul final al divinităţii („Atuncea, dimpreună cu *ele*-n stropul meu / De zmîrc, a încăput și *Dumnezeu*".). Trezorier al totalităţii fenomenale, poetul pare a avea revelaţii demiurgice. Versurile abia

citate, ce dau expresie acestei ecuaţii, aruncă o nouă lumină asupra întregului text. Polaritatea poet vs divinitate creează o tensiune impusă şi, în acelaşi timp, supusă textului ca totalitate. Acest echivoc interpretativ se întoarce asupra polarităţii înseşi, care apare simultan drept sanctificare a profanului şi profanare a divinului.

Calea sugerată de analiză este aceea *a lecturii simultane*, obţinute prin alternarea convenabilă a punctelor de contact cu textul, adică prin oscilarea fructuoasă între totalitate şi părţi. Este de înţeles că o atare cale, aflată programatic la cea mai mare distanţă de lectura lineară, nu poate fi urmată decît prin luarea în considerare a mecanismului textualizării, deci prin fructificarea caracterului procesual al acestuia. Textualizarea, ca traseu interpretativ, poate răspunde necesităţii unei viziuni unificatoare asupra textului, ridicate pe conştiinţa divizibilităţii acestuia ; rol evidenţiat atît de relaţiile intraparadigmatice, cît şi, mai ales, de cele interparadigmatice.

O RECTIFICARE

§ 132. Ajuns cu scrierea cărţii în acest punct, în care, potrivit gîndirii mele iniţiale, ea ar fi urmat să ia sfîrşit, nu mă pot împiedica a mă transpune în postura cititorului preocupat mai degrabă de eficienţa situării sale în raport cu textul poetic decît de interes teoretic şi care, ajuns la rîndul său cu lectura tot aici, ar fi tentat să constate, ca şi Herodes Atticus : „Video barbam et pallium, philosophum non video . . .". Mărturisesc că, o vreme, am fost tulburat de o asemenea eventualitate. Totuşi, nu spre a preveni dezamăgiri am decis să adaug şi o a treia parte cărţii. O fac nu numai din cauză că deziluziile nu pot fi reparate fără acordul celui stăpînit de ele, ci şi pentru că sînt tot mai încredinţat de faptul că, nici prin conţinut şi nici mai ales prin maniera abreviată şi sacadată în care mă văd constrîns s-o prezint, partea ultimă a cărţii nu va aduce uşurările aşteptate.

Dacă rectific planul de odinioară o fac convins fiind de necesitatea ieşirii din pura intenţionalitate printr-un gest de consecvenţă faţă de un proiect a cărei realizare integrală şi sperată se află sub semnul unei agreabile incertitudini. Se va înţelege, prin urmare, că nu de a modifica structura cărţii este vorba

acum, ci de a amplifica partea din proiectul inițial pe care îi revine să o cuprindă. Modificare temerară numai dacă este privită drept efort de a comprima într-un spațiu îngust ceea ce ar fi îndreptățit la un tratament mult mai generos. Nu rezumarea unor posibile cărți dedicate c o n t e x t u a l i z ă r i i și fenomenelor conexe doresc să întreprind în cele ce urmează, ci sugerarea unui mod probabil de abordare a chestiunii.

Adeseori, pe durata scrierii (și a rescrierii) unei cărți, se naște și ispita altora, mai mult ori mai puțin înrudite la început, dar care tind să devină treptat, prin acomodări reciproce, un tot, în așa fel încît conștiința acestui întreg virtual se întoarce cîteodată profitabil asupra cărții pe cale de a fi scrisă. Pe cale de a fi scrisă ca parte a unui ansamblu, chiar dacă acesta ar rămîne nescris, căci, într-o atare eventualitate, el și-ar preexista tocmai în cartea care, așa-zicînd, i-a dat naștere. Alteori, proiectul cărții este, el însuși, component al unui ansamblu de cărți proiectate. Ceea ce nu schimbă prea mult lucrurile, deoarece, o dată depășită starea de proiect, deci o dată inaugurat procesul în cursul căruia proiectul începe să treacă în carte, se revine la situația descrisă anterior, care nu poate fi depășită decît numai printr-un efort (imaginabil doar) de a scrie și de a publica concomitent toate cărțile ansamblului. Nu depășirea respectivei situații, ci concilierea cu ea — iată vulnerabila ambiție a celor ce urmează.

Partea a treia

A PERCEPE ŞI A PRICEPE

IX. CONTEXTUALIZAREA

CÎTEVA CONSIDERAŢII

§ 133. Contextualizarea se deosebeşte de textualizare în primul rînd prin faptul că termenii paradigmatici sînt astfel distribuiţi în text încît distanţa sintagmatică dintre ei să fie *mai mare decît zero*. Ignoranţa privind consecinţele ce urmează de aici sau numai simpla ignorare a acestora perturbă buna receptare a textului.

Este evident că exigenţa distanţei paradigmatice mai mari decît zero poate fi satisfăcută fie în spaţiul *aceluiaşi text*, fie (situaţie mult mai frecventă şi mai productivă) de-a lungul mai multor texte ale *aceluiaşi autor*.

Pentru ilustrarea primei situaţii, recurg la o paradigmă amplă şi de aceea relativ uşor discernabilă în primele strofe ale *Nopţii de decemvrie*, alcătuită din termeni ce desemnează „dezagreabilul", „disforicul". Întrucît aceşti termeni aparţin, în opoziţie cu subiectul care îi percepe, lumii exterioare, este rezonabil să se considere că ei intersectează în perimetrul semantic al „mediului agresiv". Ceea ce frapează este, pe de o parte, aglomerarea lor la intervale neregulate, deci imprevizibile şi, pe de altă parte, absenţa unor elemente cu rol indicial. Spre

adeverirea celor afirmate, decupez din reproducere părțile extra-paradigmatice ale textului :

„Pustie .. ..
... viscolu-........ .. geme cumplit ...
Sălbatică fiară, răstriștea- . sfâșie,
... negura nopții .. ..

.. ..

Nămeții .. umbră .. ..
....

... .
.... —
.... noapte-a murit ... —

.... a pierit.

. moartă ....., .. mort . ... —
.. ...., lupi groaznici . ..., ...,
... latră, ... urlă, ..., ...,
.. .. sinistru .. vînt-....... ...
... crivățul țipă ... — ... .., ...?

Un haos, urgia .. ..

Urgia . ...,
.. .... rece .. .., ...
.. bezna .... gheară,
.. .. umbrei ...."

Această paradigmă contextualizată este rezultatul articulării mai multor serii :

(1) / *viscol·răstriște·nămeți·vînt·crivăț·haos·urgie* / ;
(2) / *pustiu·cumplit·sălbatic·mort·groaznic·sinitru·rece* / ;
(3) / *geme·sfîșie·a murit·a pierit·latră·urlă·țipă* / ;
(4) / *negură·noapte·umbră·beznă* / ;
(5) / *fiară·lup·gheară* /.

Distribuția aleatorie a termenilor și absența unui element cu rol indicial fac ca perceperea unei atari paradigme să fie dificilă printr-o simplă lectură lineară, progresivă ; în schimb, o

lectură recursivă pare a fi mult mai potrivită, căci, prin revenirile pe care le presupune, ea permite sesizarea mai promptă a isosemiilor și a relațiilor dintre constantele semantice ale textului. Este de la sine înțeles că dificultatea amintită crește pe măsură ce distanța sintagmatică dintre termeni este mai mare, deci cînd contextualizarea se produce nu în limitele aceluiași text, ci în cadrul corpusului de texte avînd același autor.

Nu este însă mai puțin adevărat că alte trăsături ale contextualizării facilitează perceperea paradigmelor atrase în acest proces. Am în vedere, în primul rînd, faptul că majoritatea paradigmelor contextualizate sînt *culturale* (îndeosebi), dar și *lingvistice*, deținînd, prin chiar natura lor, o mai mare coerență și fiind, din aceeași cauză, apriorice în raport cu textele în care apar. În al doilea rînd, este vorba despre faptul că relațiile interparadigmatice sînt mult mai ferme, mai stabile și mai sistematice decît cele dintre paradigmele textualizate. La acest efect contribuie, desigur, și faptul că termenii contextualizați sînt, aproape fără excepție, *recurenți*, ceea ce multiplică în mod corespunzător relațiile dintre paradigmele cărora le aparțin.

O chestiune dificilă și, prin urmare, importantă este aceea de a ști în ce măsură fiecare ocurență a aceluiași lexem reprezintă și o recurență semantică. Este imperios necesar ca răspunsul la această întrebare să țină seama că discuția se poartă cu privire la *limbajul poetic*, și nu la text în ipostaza sa de operă. Presupoziția recurenței semantice nu este acceptabilă ca atare decît la acest nivel, procesual. Faptul că arhisememul (deci sensul totalizant) o dată identificat, termenii paradigmatici susceptibili de a-l încorpora nu fac decît să-l transfere în mereu alte texte nu împiedică descoperirea, în decursul unei asemenea inerții semantice, a unor ocurențe definitorii, privilegiate, care permit articularea termenului în cauză cu un sens global. Prin urmare, la nivelul *limbajului poetic*, este de presupus că fiecare dintre ocurențele aceluiași termen dintr-o paradigmă contextualizată înseamnă repetarea sau reluarea unui sens identic de-a lungul tuturor ocurențelor termenului în cauză. Acceptarea acestei presupoziții la nivelul respectiv nu înseamnă, automat, admisibilitatea ei la toate nivelele. Verosimilitatea consecvenței semantice descrește dinspre limbă spre operă, pe acest traseu apărînd tot mai frecvent distorsiuni între sensurile paradigmatice și cele sintagmatice ale acelorași termeni. De altfel o diferență apreciabilă se constată și între textualizări (unde cele două sensuri coincid, în genere) și contextualizării (unde coincidențele sînt adeseori întîmplătoare).

§ 134. Cu aceasta am ajuns, de fapt, la discutarea cîtorva deosebiri între varietățile sintagmatizării, deosebiri ce permit definirea mai exactă a contextualizării.

Am în vedere, înainte de toate, faptul că textualizarea este, din cauza indicilor paradigmatici pe care îi presupune, mult mai perceptibilă. Aceasta face ca ea să poate fi sesizată chiar în timpul unei lecturi obișnuite, de către cititorul nespecialist. Lipsită de aportul indexării, contextualizarea este marcată numai distribuțional, în sensul că termenii unei anumite paradigme apar, de obicei, în poziții contextuale convenabile din punct de vedere semantic, de unde consecința că ea este greu perceptibilă sau chiar imperceptibilă la o primă lectură, dar și necesitatea ca ea să devină obiect de studiu ori măcar de curiozitate pentru specialist.

Nu este mai puțin adevărat că întreaga activitate critică se sprijină pe degajarea spontană a paradigmelor contextualizate, cu precizarea că cei în cauză nu merg (cu excepții, totuși) pînă acolo încît să-și asume obligația, neconcludentă pentru ei și istovitoare pentru cititorul de exegeze, de a le enumera și a le inventaria complet. Caracterul nesistematic al procedării lor nu constituie, prin urmare, un argument suficient spre a pune la îndoială sistematicitatea operei sprijinită tocmai pe rețeaua de paradigme contextualizate în ea. Procedarea critică pare a fi (și este, de obicei) nesistematică nu (numai) pentru că subiectul ei manifestă o nedisimulată oroare față de contabilizări, ci (și) pentru că acest subiect se ocupă, de fapt, nu de limbajul poetic, ci de opera poetică, adică de una dintre devenirile ulterioare ale limbajului, în care sensurile paradigmatice supraviețuiesc rar din cauza distorsionării sintagmatice despre care am amintit.

Apoi, repetarea unui termen paradigmatic în cadrul aceleiași textualizări este o raritate, căci intrarea în recurență îl transformă în element ritmic, apropiindu-l de condiția unui indice. În schimb, termenii unei paradigme contextualizate sînt recurenți în mod oarecum obligatoriu (așa cum, de altfel, exemplul din Macedonski a arătat), fără ca prin aceasta statutul lor inițial să fie afectat.

În sfîrșit, este de observat că textualizarea și contextualizarea au spații de sintagmatizare diferite, *infratextuale* în primul caz, *transtextuale* în cel de al doilea. Cu alte cuvinte, prin luarea în considerare a textualizării, ne situăm *dincoace* de text (căci ea este parțială în raport cu acesta), pe cînd, prin contextualizare ne aflăm *dincolo* de text (termenii ei fiind distribuiți de-a lungul unui ansamblu de texte). Această deosebire nu

exclude posibilitatea ca, în anumite situații, să se constate textualizarea unei paradigme contextualizate, adică o situație în care cele două modalități ale sintagmatizării să ajungă la coincidență. Intercalînd textul, textualizarea și contextualizarea sînt trepte necesare spre perceperea operei și, în continuare, spre priceperea ei. Dar, la rîndul ei, perceperea operei nu poate fi sperată fără priceperea limbajului a cărui transformare este.

CONTRADICȚIA, PRINCIPIU AL TOTALITĂȚII

§ 135. La un nivel adecvat de generalitate, limbajul poetic se prezintă ca *totalitate* generată nu prin articularea unor componente inerte, ci prin integrarea unor totalități de rang inferior, deci ca *totalitate de totalități*. Integratorul dinamic care străbate acest palier este *contradicția*, în absența căreia totalitatea își pierde identitatea, dezarticulîndu-se sub forma pluralității. Contradicția degajă o tensiune puternică și stabilă, capabilă să polarizeze un mare număr de elemente, cu precizarea că stabilitatea relației nu infirmă dinamismul termenilor ei, vizibil în primul rînd în reversibilitatea lor.

Este de presupus că intensitatea contradicției crește odată cu numărul elementelor pe care le polarizează. Faptul poate fi constatat începînd cu *semnul poetic*, definibil ca unitate contradictorie a semnificatului șia semnificantului, între care se instaurează un raport flotant, evidențiat de posibilitatea dezvoltării unor semnificații multiple la fiecare pol, semnificații care tind să ocupe spațiul dintre semnificat și semnificant. Termenul *semnificand*, propus (104) pentru a denumi acest spațiu, sugerează prin natura sa verbală caracterul mobil al fascicolului de semnificații.

Din punctul de vedere discutat aici, *paradigma* contextualizată se comportă, pe de o parte, identic și, pe de altă parte, diferit de cea textualizată. Ele au în comun însușirea fundamentală de a fi totalități contradictorii, însușire ce definește paradigmaticul în genere. În același timp însă, numărul termenilor, deși teoretic nelimitat în ambele cazuri, este mult mai redus în textualizare decît în contextualizare, iar, în timp ce paradigma textualizată poate fi o prezență izolată în text, cea contextualizată este atrasă în mod obligatoriu în relații cu toate celelalte,

în cadrul unui ansamblu coerent, care reprezintă o totalitate de rang superior.

Ansamblul contextualizat este condiționat de prezența activă a unei tensiuni între doi centri semantici polari. Precizez că ceea ce contează este prezența contradicției în sine, și nu felul cum se concretizează, de unde decurge posibilitatea teoretică de a identifica într-un astfel de ansamblu o pluralitate de polarități, de la care pornindu-se pot fi imprimate asamblări diferite acelorași totalități de rang inferior. Este de dorit ca polaritatea să fie în așa fel aleasă încît să asigure o tensiune maximă între termenii ei.

§ 136. Corpusul, întocmai ca și textul, se lasă reorganizat în asamblaje distincte, al căror număr decurge din mulțimea bazelor ipotetice de divizare. La rîndul ei, variabilitatea perspectivelor acceptabile în ce privește unul și același corpus este condiționată nu de întinderea acestuia, ci de densitatea sa paradigmatică și, apoi, de numărul relațiilor interparadigmatice pe care este capabil să le întrețină. Însușirea la care tocmai m-am referit este forma de manifestare (mai mult sau mai puțin evidentă, ceea ce nu schimbă cu nimic lucrurile) a contradicției constitutive care condiționează în așa măsură un asamblaj anume, încît termenii contradicției joacă rol secundar.

Așa se explică de ce, la o cercetare minuțioasă (dar pe care abia dacă o pot aici sugera), polaritățile ce pot fi degajate, prin modificarea constantă a unghiului, din opera unuia și aceluiași poet, se dovedesc a fi identice în esența lor, oricît de îndepărtate între ele ar fi perechile de termeni în planul evidenței. Exemplul pe care-l pot oferi cel mai repede este furnizat de corpusul eminescian, în interiorul căruia dăm peste un nucleu de polarități perfect echivalente : „unic“ vs „multiplu“, „realitate“ vs „aparență“, „ideal“ vs „real“, „infinit“ vs „finit“. Natura monotonă a cuplurilor respective face ca un termen oarecare să contracteze tensiuni cu *toți* „opușii“ săi, de vreme ce aceștia sînt echivalabili (în consecință, „unic“ se opune nu numai lui „multiplu“, ci și lui „aparență“, „real“ și „finit“). Sensurile polare, care converg spre un centru indicibil al totalității, sînt exteriorizate într-o varietate aparent ireductibilă de forme simbolice : *cer* vs *pămînt*, *trecut* vs *prezent*, *rîu* vs *valuri*, *actor* vs *roluri*, *vis* vs *veghe* etc.

Posibilitatea de a degaja polarități ale căror raporturi merg de la compatibilitate la identitate este dată nu numai de un anumit corpus, ci și de reuniunea mai multor corpusuri în șiruri distincte. Astfel, există o îndelungată tradiție ce privilegiază pola-

ritatea „celest“ vs „teluric“, tradiție căreia i se atașează, dintre români, Eminescu, Macedonski, Bacovia, Arghezi etc ... Se constată, însă, că, ulterior, tensiunea „sus“ vs „jos“ cedează prioritatea polarității „interior“ vs „exterior“, cu manifestări certe la Eminescu, dar ilustrată, la noi, de Barbu, Blaga, Stănescu și alții. Firește, constituirea de serii diacronice este oricînd posibilă în jurul oricăruia dintre nucleele semantice : există poeți ai „nocturnului“, dar care, spre a acredita *visul* ca realitate fundamentală, sînt constrînși să se raporteze la *veghe*, fie și numai spre a o dezavua.

Cu cît ne ridicăm dinspre opera unui singur poet către o întreagă literatură, cu atît sentimentul *circularității* unor asemenea polarități se intensifică. Privite de la distanță convenabilă, tensiunile își pierd identitatea sau, în orice caz, și-o estompează pînă la a se contopi în principiul *contradicției*. Regruparea lor se produce ori de cîte ori le subsumăm unei anume polarități, care dobîndește automat, în raport cu toate celelalte, o funcție unificatoare. Așa, de exemplu, poate fi considerată polaritatea „ideal“ vs „real“, cu toate conotațiile filosofice, culturale și poetice pe care le antrenează în text, din perspectiva căreia restul polarităților relevă un comportament semantic (relativ) uniform. Opțiunea poeților pentru „ideal“ se explică, din unghiul limbajului poetic, prin capacitatea acestui termen de a se înfățișa ca *o unitate de contrarii*, căci el indică fără doar și poate „absența reală“ și, totodată, „realitatea absentă“, de unde imensa lui forță de absorbție și de fixare a interesului sub forma suavă a nostalgiei sau sub aceea mai fermă a aspirației. Adaug numaidecît că tendința de privilegiere a „idealului“ nu impune poeților noștri un comportament uniform ; dimpotrivă, raporturile cu „realul“ sînt într-o neîncetată transformare diacronică (nu cronologică !), începînd cu eminescianul cult al idealului, continuînd cu neliniștile, ezitările și îndoielile argheziene cu privire la plauzibilitatea idealului și ajungînd la deplina lui contestare prin Bacovia.

X. TRANSTEXTUALIZAREA

REFUGIUL VULNERABIL

§ 137. Un raport cum este cel dintre „ideal" și „real" se lasă reperat, în variante și în interpretări diferite, la toți marii poeți români. Recurența termenilor paradigmatici în spațiul poetic supraindividual poate fi numită *transtextualizare*. Posibilitatea de a privi lucrurile (și) din acest unghi este foarte importantă, căci, depășindu-se contextul și, implicit, intenționalitatea, se deschide calea spre domeniul imanenței poetice. Asumarea unui atare traseu presupune, fără îndoială, să se ia în considerare un mare număr de fapte (inclusiv din alte literaturi), așa cum îmi este cu neputință să fac aici din cauză că studiul transtextualizării nu poate fi inaugurat fără a avea la îndemînă investigații riguroase asupra fenomenului contextualizării. De aceea, mă voi limita la argumentarea posibilității unui asemenea studiu, cu ajutorul unui exemplu ce are premise în capitolul precedent.

Romanticul Eminescu vădea o neclintită încredere în ideal, acesta reprezentînd, pentru poet, singura realitate, fermă și incoruptibilă, restul nefiind decît contrafacere și desfigurare. „Convorbirea cu idealul" nu este un simplu exercițiu retoric; ea este calea de umanizare a ființei, de antrenare a acesteia spre identificarea propriei esențe. O certitudine pe care urmașii săi imediați nu o vor mai avea sau, în orice caz, nu în deplinătatea cu care a fost proclamată de el.

De altfel, și accentele vor începe curînd să fie distribuite diferit între termenii contradicției. Deja la Macedonski, dar mai cu seamă la Bacovia fascinația idealului pălește în raport cu agresivitatea realului. Nu va fi deci de mirare că atît unul cît

și celălalt se dovedesc a fi neobosiți căutători de refugii, de spații capabile să ofere protecție, chiar dacă cele pe care cred o clipă a le fi găsit nu sînt suficient de impenetrabile. Nici un interior, nici o concavitate (nici odaia poetului la cel dintîi, nici locuința iubitei la cel de al doilea) nu dispun de o carcasă suficient de dură spre a nu fi invadată de un exterior aflat în necontenită expansiune. Atît în *Noapte de decemvrie* cît și în *Lacustră* se poate descoperi o foarte subtilă subminare (din interior) a iluziei romantice privind posibilitatea refugierii în vis sau într-un spațiu imaginar. Irealul nu este deloc etanș. El captează și încorporează toate conflictele cu realul, apărînd în cele din urmă (adică la finalul textului) nu ca alternativă, ci ca varietate a acestuia.

O OBSESIE : PROTEJAREA IDEALULUI

§ 138. În etapa imediat următoare, accentul se deplasează din nou pe ideal, cu precizarea că acum *acesta*, și nu insul trebuie protejat. Desigur, conștiința necesității unei atitudini caritabile față de ideal nu se poate instala decît *după* ce s-a constituit și consolidat conștiința vulnerabilității lui. Nu idealul este pus acum la îndoială, ci capacitatea lui de a înfrunta agresiunea, de a rezista și de a supraviețui.

La Barbu și la Blaga idealul apare nu ca *altitudine* (inaccesibilă), ci ca *interioritate* (vulnerabilă), manifestată prin „increat" și, respectiv, prin „mister". Interioritate prudent prevăzută cu un înveliș a cărui eficacitate (sperată) rezidă nu în tărie, ci în fragilitate : *cochilia* melcului, *coaja* oului etc. A traversa, din exterior, acest înveliș înseamnă a-i distruge cuprinsul. Aici, agresiunea nu provine dintr-o aversiune a realului față de ideal ; ea este doar o modalitate nepotrivită de a se încerca intrarea în posesia idealului protejat în concavitate (deci a increatului și a misterului). A-l izgoni din acest spațiu ocrotitor înseamnă a-l nega, a-l expune celor mai mari riscuri din cauza transformării în contrarul său : în *creat* și, respectiv, în *cunoscut*, transformare ireversibilă și, prin urmare, devastatoare. Raționalizarea iraționalului se dovedește a fi la fel de nocivă ca și reversul ei. Imperativul protejării idealului este, de aceea, prompt alegorizat : „Eu *nu strivesc* corola de minuni a lumii / și

nu ucid / cu mintea tainele ce le-ntîlnesc / în calea mea" (Blaga, 3), „Încă o dată : / E Oul celui sterp la fel, / Dar *nu*-l *sorbi*. Curmi nuntă-n el. / Și nici *la cloșcă să nu-l pui !* / Îl lăsă-n pacea-întîie-a lui" (Barbu, 184) etc.

§ 139. Dar de ce este adresat acest apel cititorului ? Desigur pentru că ambii poeți conferă *increatului* și *misterului* sensul ultim al Poeziei, sensul cu care aceasta se confundă, izvorînd din el și producîndu-l fără încetare. Apărarea idealului înseamnă, așadar, protejarea poeziei înseși împotriva unei nepotrivite interpretări ; nepotrivită, adică excesiv de raționalizantă, abordare ce sacrifică poezia în avantajul sensurilor ei. De aceea, pentru poeții invocați, sensul poetic este *o absență* (asemenea oricărui autentic ideal), dar absență ce poate lua, în împrejurări nefavorabile, aparența realității. Ei nu se mulțumesc să prevină împotriva unei atari procedări, ci își elaborează, fiecare în parte, poetici dominate de cîte un principiu protector : *tăcerea* la Blaga și *hermetismul* la Barbu.

§ 140. Despre raportul „ideal" vs „real" am afirmat, în mai multe rînduri, că reprezintă una dintre formele de manifestare a principiului *contradicției* în planul contextualizării.

Textualizarea, contextualizarea și *transtextualizarea*, sînt forme de existență a limbajului poetic, apte să-i conserve procesualitatea inerentă și să o dirijeze spre actul interpretării. Consacrarea *textului* ca unitate contradictorie permite identificarea contradicției ca principiu constitutiv *al textelor* percepute ca totalitate aflată în continuă înființare, dînd astfel perspectivă și realitate contactului genuin cu Poezia.

BIBLIOGRAFIE

1. ABERCROMBIE, Lascellas, *The theory of poetry*, New York : Bibo & Tannca, 1968.
2. ABRAHAM, W. & K. BRAUNMÜLLER, *Stil, Metapher und Pragmatik*, „Lingua", 28, 1971, 1—47.
3. ACCAME, Lorenzo, *La deconstruzione e il testo*, Firenze : Sansoni, 1976.
4. ADAM, Jean-Michel (avec la collaboration du Jean-Pierre GOLDENSTEIN), *Linguistique et discours littéraire. Théorie et pratique des textes*, Paris : Larousse, 1976.
5. AGOSTI, S., *Il testo poetico*, Milano : Rizzoli, 1973.
6. AGRICOLA, Erhard, *Semantische Relationen im Text und im System*, The Hague/Paris : Mouton, 1972.
7. ALEXANDRESCU, Sorin, *Le strutture sintattiche nella poesia di Ion Barbu*, „Lingua e stile", 3, 2, 1986, 181—193.
8. Idem, *Simbol și simbolizare. Observații asupra unor procedee poetice argheziene*, în **414** : 318—369.
9. Idem, *Prolegomenon II. Introducere în poetica modernă*, în **344** : LXXII—XVI.
10. Idem, *La fonction du symbole chez Tudor Arghezi*, CREL, 2, 1973, 4—12.
11. ALONSO, Dámaso, *Poezie spaniolă. Încercare de metode și limite stilistice*. Traducere și prefață de Sorin Mărculescu, București : Univers, 1977.
12. ANDRINGA, Els, *Text, Assoziation, Konnotation*, Königstein/Ts. : Athenäums — Verlag, 1979.
13. ANTOINE, Gérald, *La coordination en français*, I—II, Paris : d'Artrey, 1963.
14. * * * *Analiză și interpretare. Orientări în critica literară contemporană*. Coordonator : Silvian Iosifescu, București : Editura Științifică, 1972.
15. APRESJAN, Ju. D., *Ideen und Methoden der moderne strukturalen Linguistik*. Kurzer Abriss. 2. unveränderte Auflage, Berlin : Akademie — Verlag, 1972.
16. ARRIMONDI PIERI, Emilio & Maria de los Angeles SCHLUMPP TOLEDO, *Recursos estilísticos y tensiones semanticas en la poesía de Jorge Luis Borges*, ACILFR XII, 2, 629—649.
17. ARRIVÉ, Michel, *Postulats pour la description linguistique des texts littéraires*, „Langue française", 3, 1969, 3—13.

18. I d e m, *Pour une théorie des textes poly-isotopes*, „Langages", 31, 1973, 53—63.
19. AUERBACH, Erich, *Mimesis. Reprezentarea realității în literatura occidentală*. În românește de I. N e g o i ț e s c u. Prefață de Romul M u n t e a n u, București : Univers, 1967.
20. AVRAM, Mioara, *Observații asupra coordonării*, în SG II : 151—160.
21. BAHTIN, M., *Probleme de literatură și estetică*. Traducere de Nicolae I l i e s c u. Prefață de Marian V a s i l e, București : Univers, 1982.
22. BALDINGER, Kurt, *Teoria semantica hacia una semantica moderna*, Madrid : Alcala.
23. BALLY, Charles, *Traité de stylistique française*, I—II, Genève/Paris, 1951.
24. I d e m, *Linguistique générale et linguistique française*, Berne : Franke, 1965.
25. BALOTĂ, Nicolae, *Arte poetice ale secolului XX. Ipostaze românești și străine*, București : Minerva, 1976.
26. BARTHES, Roland, *Le degré zéro de l'écriture, suivi de Nouveaux essais critique*, Paris : Editions du Seuil, 1972.
27. I d e m, *Éléments de sémiologie*, „Communications", 4, 1964, 91—135.
28. I d e m, *L'ancienne rhétorique*, „Communications", 16, 1970, 172—229.
29. BATESON, Mary Cathrine, *Structural continuity in poetry. A linguistic study in five pre-islamic arabic odes*, The Hague : Mouton, 1970.
30. BAUER, Christian, *Montagu-Grammatiken, Branching, Quantification, Frege-Tiefestrukturen und Oberflächensyntax poetischer Texte*, RRL, 21, 4, 1976, 491—500.
31. BERCA, Olimpia, *Dicționar istoric de rime (Dosoftei — Arghezi)*, București : Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
32. BERNARD, G., *Rédondance, répétition et reccurence*, „Études de linguistique appliqué", 5, 1967, 16—39.
33. BICKERTON, Derek, *Prolegomena to a Linguistic Theory of Metaphor*, „Foundations of Languages", 5, 169, 34—52.
34. LE BIDOIS, Georges & Robert LE BIDOIS, *Syntaxe du Français* moderne, I—II. Deuxième édition, revue et complété, Paris : Picard, 1971.
35. BIDU-VRĂNCEANU, Angela, *Une modalité de description paradigmatique au niveau du lexique*, RRL, 15, 6, 1970, 545—568.
36. I d e m, *Paradigmatic și sintagmatic în semantică*, LR, 29, 1, 1980, 3—10.
37. BIERWISCH, Manfred, *Semantica*, în 329 : 166—184.
38. I d e m, *Modern Linguistics. Its development, methods and problems*, The Hague/Paris : Mouton, 1971.
39. I d e m, & Karl Erich HEIDOLPH (eds.), *Progress in Linguistics*, The Hague/Paris : Mouton, 1970.
40. BLOOMFIELD, M. W., *The syncategorematic in poetry. From semantics to syntactics*. În *To Honor Roman Jakobson*, The Hague/Paris : Mouton, 1967, I, 309—317.
41. BLUMENBERG, Hans, *Paradigmen zu einer Metaphorologie*, „Archiv für Begriffsgeschichte", 6, 1960, 1—147.
42. I d e m, *Beobachtungen an Metaphern*, „Archiv für Begriffsgeschichte", 15, 1971, 161—214.

43. BOGDAN-DASCĂLU, Doina, *Procedee ale limbajului poetic nefigurat*, „Orizont", 19, 11, 1968, 83—86.
44. Idem, *Critica — limbaj secund*, Timișoara : Facla, 1982.
45. BORCILĂ, M., *Teoria limbajului poetic la Blaga*, LL, 1, 1972, 33—46.
46. Idem, *Despre lexicul poeziei lui Lucian Blaga*, în 415 II : 95—124.
47. BORSARI, A. Valeria, *Rilevamento di costanti sintattico-semantiche per la lettura di un testo*, „Lingua e stile", 6, 3, 1971, 415—448.
48. BOSCH, Peter, *Vagueness, ambiguity, and all the rest. An explication and an intuitive test*. În *Akten des 13. Linguistischen Kolloquiums, Gent* 1978, Tübingen : Niemeyer, 1979, I, 9—19.
49. BOUSOÑO, Carlos, *Teoria expresiei poetice*. Traducere de Ileana Georgescu. Tălmăcirea versurilor de Veronica Porumbacu. Studiu introductiv de Mircea Martin, București : Univers, 1975.
50. BOVÉ, Paul, *Destructive Poetics: Heidegger and modern Poetry*, New York : Columbia University Press, 1980.
51. BRETTSCHNEIDER, G., *Koordination und syntaktische Komplexität. Zur Explikation eines linguistisches Begriffs*, München : Fink, 1978.
52. BRIK, O., *Rythme et syntaxe*, în 426 : 143—153 (și în 344 : 185—194).
53. BROOKE-ROSE, Christine, *A Grammar of Metaphor*, London : Secker & Warburg, 1958.
54. BROOKS, Cleanth, *The Language of Poetry. Some Problem Cases*, „Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen" : 118, 6, 1966, 401—414.
55. BULGĂR, Gh., *Tendințe în sintaxa limbii române literare contemporane*, LR, 11, 4, 1962, 411—420.
56. BURGER, Harald, *Stil und Grammatikalität*, „Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen", 124, 2, 1973, 241—259.
57. BURKE, Kenneth, *A Grammar of Motives*, Berkeley/Los Angeles : University of California Press, 1969.
58. BYCK, J., *La répétition en roumain*, „Bulletin Linguistique", 2, 1934, 3—21.
59. * * * *Caietele Mihai Eminescu*. Studii, articole, note, documente, iconografie și bibliografie prezentate de Marin Bucur, București : Eminescu I, 1972 ; II, 1974 ; III, 1975 ; IV, 197 ; V, 1980.
60. CARACOSTEA, D., *Studii eminesciene*. Ediție îngrijită de Ion Dumitrescu. Prefață de George Munteanu, București : Minerva, 1975.
61. CARNAP, Rudolf, *Semnificație și necesitate. Un studiu de semantică și logică modală*, Cluj : Dacia, 1972.
62. CARPOV, Maria, *Introducere la semiologia literaturii*, București : Univers, 1978.
63. CASENAVE, Gerald, *The limits of a linguistic approach to metaphor*, „Studies in language", 4, 1, 1980, 323—332.
64. CAZACU, Boris, *Studii de limbă literară. Probleme actuale ale cercetării ei*, București : ESPLA, 1960.
65. CĂLINESCU, George, *Principii de estetică*. Cu o prefață de Ion Pascadi, București : Editura pentru Literatură, 1968.
66. CHIVU, Gh., *Epitetul în opera scriitorilor romantici români*, în 415 III : 9—46.

67. CHARLES, Michel, *Rhétorique de la lecture*, Paris : Éditions du Seuil, 1977.
68. CHAROLLES, M., *Introduction aux problèmes de la cohérence des textes (approche théorique et étude des pratiques pédagogiques)*, „Langue française", 38, 1978, 7—41.
69. CIOCÂRLIE, Livius, *Realism și devenire poetică în literatura franceză*, Timișoara : Facla, 1974.
70. Idem, *Cours de littérature française moderne*, I (ediția a II-a), 1975 ; II, 1976 ; III, 1978, Timișoara : Tipografia Universității.
71. Idem, *Negru și alb. De la simbolul romantic la textul modern*, București : Cartea Românească, 1979.
72. CIOCULESCU, Șerban, *Introducere în poezia lui Tudor Arghezi*. Ediția a II-a, revizuită și adăugită, București : Minerva, 1971.
73. CIOBANU, Fulvia, *Cu privire la construcțiile care exprimă cumulul și excepția*, LR, 11, 4, 1962, 375—386.
74. CLARK, Herbert H., *Word Associations and Linguistic Theory*, în 329 : 271—286.
75. COHEN, Jean, *Structure du langage poétique*, Paris : Flammarion, 1966.
76. Idem, *La comparaison poétique. Essai de systématique*, „Langages", 12, 1968, 43—51.
77. Idem, *Théorie de la figure*, „Communication", 16, 1971, 3—25.
78. COMBES-LENZ, Hélène, *Petite rhétorique des nombres dans la poésie épique populaire roumaine*, CLTA, 17, 2, 1980, 125—135.
79. CONSTANTINESCU, Antonia, *Comparație și metaforă în perspectivă modernă*, SLU, 18 *Poetica*, 1974, 35—41.
80. Idem & Ileana LITTERA, *Indici de predictabilitate în poezia lui Ion Barbu (Ciclul „Joc secund")*, LL, 20, 1969, 163—168.
81. CONTE, Maria-Elisabeth, *Coerenza testuale*, „Lingua e stile", 15, 1, 1980, 135—154.
82. COQUET, Jean-Claude, *Poétique et linguistique*, în 145 : 26—44.
83. CORNEA, Paul, *Structuri tematice și retorico-stilistice în romantismul românesc*, în 413 : 5—30.
84. CORTI, Maria, *Principiile comunicării literare*. Traducere de Ștefania Mincu. Prefață de Marin Mincu, București : Univers, 1981.
85. COSERIU, Eugenio, *Pour une sémantique diachronique structurale*, în 357 : 137—141.
86. Idem, *Tesis sobre el tema „Lenguaje y poesia"*, Madrid, 1979 (Extras din „Lingüística española actual", 1, 1, 1979, 181—186).
87. COTEANU, I., *Locul stilului artistic în limba literară*, LR, 10 2, 1961, 144—155.
88. Idem, *Comutarea și substituția*, în 142 : 23—37.
89. Idem, *Idiostilul*, în 395 : 35—50.
90. Idem, *Posibilitatea și limitele formalizării în stilistică*, PLG V, 1967, 167—173.
91. Idem, *Stilistica funcțională a limbii române. Stil stilistică, limbaj*, București : Editura Academiei R.S.R., 1973.
92. Idem & A. BIDU-VRANCEANU, *Limba română conteporană*, II. *Vocabularul*, București : Editura didactică și pedagogică, 1975.

93. Idem, *Principii de analiză a textelor poetice*, SCL, **29**, **2**, 1978, 213—214.
94. Idem, *Grupul nominal (GN) în poezie* (I), SCL, **33**, **1**, 1982, 3—18 ; (II), SCL, 33, 2, 1982, 115—132 ; (III), SCL, 33, 3, 1982, 203—210.
95. CRAȘOVEANU, D., *Coordonare la nivel de propoziție sau de frază ?*, LR, **19**, 4, 1970, 295—303.
96. CROHMĂLNICEANU, Ovid S., *Literatura română și expresionismul*, București : Eminescu, 1971.
97. CROCE, Benedetto, *Estetica privită ca știință a expresiei și lingvistică generală. Teorie și istorie.* Traducere Dumitru Trancă. Studiu introductiv **Nina Façon**, București : Univers, 1971.
98. Idem, *Poezia. Introducere în critica și istoria poeziei și literaturii.* Traducere și prefață Șerban Stati, București : Univers, 1972.
99. Idem, *Breviar de estetică. Estetica in nuce.* Traducerea lucrării Eugen Costescu. Studiu introductiv N. Tertulian, București : Editura științifică, 1971.
100. CURI, Fausto, *La forma, l'informe, il deforme*, „Lingua e stile", 8, 3, 1973, 475—484.
101. Idem, *La „destruzione del modello lineare" e la letteratura d'avanguardia*, „Lingua e stile", **5**, 3, 1970, 447—456.
102. CURTIUS, Ernst Robert, *Literatura europeană și evul mediu latin.* În românește de Adolf Armbruster, cu o introducere de Alexandru Duțu, București : Univers, 1970.
103. DASCĂLU, Crișu, *Semnul ca stratagemă și strategie*, „Orizont" 5, 1974, 5.
104. Idem, *Intenție și interpretare*, „Orizont", 7, 1974, 7.
105. Idem, Analiza poeziei „Și dacă...", „Orizont", 14, 1976, 6.
106. Idem, *Textualizarea ca proces și rezultat*, „Orizont", 38, 1977, 4.
107. Idem, *Structuri paradigmatice în limbajul poetic românesc*, „Orizont", 4, 1978, 4.
108. Idem, *Limbajul poetic românesc. O analiză din perspectiva textualizării* (Rezumatul tezei de doctorat), Timișoara : Tipografia Universității, 1979.
109. Idem, *Textualizarea și dialectica limbajului poetic*, în **410 : 119—123**.
110. Idem, *M. Eminescu : Glossă*, LL, 2, 1980, 258—265.
111. Idem, *Din limba poetică a secolului al XIX-lea :* **printre+***singularul*, SCL, **31**, **4**, 1980, 369—374.
112. Idem, *Metafora disjunctivă*, LR, **29**, 5, 1980, 467—470.
113. Idem, *Indicele paradigmatic, indiciu pragmatic*, în *Caiet de semiotică*, I, Timișoara : Tipografia Universității, 1981, 51—60.
114. Idem, *Aspecte ale poeziei lui Nichita Stănescu*, LL, 2, 1981, 257—259.
115. Idem, *Limbajul ca eveniment*, „Caiete critice" / 10 (supliment la „Viața românească", **77**, **3**, 1982, 113—119).
116. DEL CONTE, Roseta, *La funzione dell' ambiguità nel'linguaggio poetico d'Arghezi*, ACIL X, **3**, 1970, 89—95.
117. DEVOTO, Giacomo, *Nuovi studi di stilistica*, Firenze : Le Monier, 1962.
118. DIACONESCU, Paula, *Repetiția, procedeu artistic în poezia lui M. Eminescu*, LL, **3**, 1957, 27—48.
119. Idem, *Informația semantică și stilistică a unui text*, în **395** : 65—74.
120. Idem, *Concepte moderne în analiza limbii. Implicațiile lor în analiza stilistică a textului literar*, LL, 4, 1974, 639—648.

121. I d e m, *Comunicarea prin „necuvinte"*, SCL, 26, 5, 1975, 485—487.
122. I d e m, *Evoluția stilului artistic în secolul al XIX-lea*, București : Centrul de multiplicare al Universității, 1975.
123. I d e m, *Anafora și epifora în literatura română*, AUBLLR, 27, 1978, 113—123.
124. Idem & Mihaela MANCAȘ, *Sémantique et stylistique. La structure sémantique des déterminants chez Mihail Sadoveanu*, RRL, 14, 2, 1969, 111—135.
125. DIK, Simon, *Coordination. Its Implications for the Theory of General Linguistics*, Amsterdam : North-Holland, 1968.
126. DILLON, Gorge L., *Language Processing and the Reading of Literature. Toward a model of Comprehension*, Bloomington/London : Indiana University Press, 1978.
127. * * * „Diogène". *Problèmes du langage*, (Contributions de Émile Benveniste, Noam Chomsky, Roman Jakobson, André Martinet etc.), Paris : Gallimard, 1966.
128. DOINAȘ, Ștefan Aug., *Orfeu și tentația realului*, București : Eminescu, 1974.
129. DORCESCU, Eugen, *Metafora poetică*, București : Cartea Românească, 1975.
130. I d e m, *Embleme ale realității*, București : Editura Cartea Românească, 1978.
131. DRAGOMIRESCU, Gh. N., *Elemente în propoziție și frază, cu funcție gramaticală zero*, LL, 23, 1969, 117—134.
132. DRESSLER, Wolfgang, *Textsyntax*, „Lingua e stile", 5, 2, 1970, 191—213.
133. DUBOIS, Jean & Charlier Fr. DUBOIS, *Éléments de linguistique française. Syntaxe*, Paris : Larousse, 1970.
134. DUDA, Gabriela, *Niveaux d'analyse isotopique du texte. Essai d'intérpretation du poème „Prose pour des esseintes" de Stéphane Mallarmé*, CLTA, 14, 1, 1977, 3—22.
135. DUFEY, Alfons Karl, *Die Identität und Differenz von Sprache und Sinn mit Bezug auf die ontologische Struktur von Interpretation und Übersetzen*, (Inaugural Disertation), München : Ludwig-Maximilians-Universität, 1967.
136. DUFRENNE, Mikel, *Poeticul*. Cuvînt înainte și traducere : Ion P a s c a d i, București : Univers, 1971.
137. DURAND, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului*. Traducere de Marcel A d e r c a. Prefață și postfață de Radu T o m a, București : Univers, 1977.
138. DURAND, J., *Rhétorique du nombre*, „Communications", 16, 1970, 133—142.
139. ECO, Umberto, *Opera deschisă. Formă și indeterminare în poeticile contemporane*. Prefață și traducere de Cornel Mihai I o n e s c u, București : Editura pentru literatură universală, 1969.
140. I d e m, *Tratat de semiotică generală*. Traducere de Anca G i u r e s c u și Cezar R a d u. Postfață și note de Cezar R a d u, București : Editura științifică și enciclopedică, 1982.
141. EICHENBAUM, B., *La Théorie de la „Méthode formelle"*, în 426 : 31—75.
142. * * * *Elemente de lingvistică structurală*. Redactor responsabil : I. C o t e a n u, București : Editura științifică, 1967.

143. ENG, J. V. der, *The poetic text. A complicated and accessible semantic structure*, „Russian literature", (Amsterdam), 5, 1, 1977, 103—112.
144. ENKVIST, Nils Erik, *Linguistic Stylistics*, The Hague/Paris : Mouton, 1973.
145. * * * *Essais de sémiotique poétique*, **Paris : Larousse, 1972.**
146. * * * *Estetică, informație, programare*. Antologie, prefață și note de Victor Ernest Mașek, București : Editura științifică, 1972.
147. FASSÒ, Andrea, *Significante e significato nell'opera letteraria. Nota al* **Cours de linguistique générale** *di Saussure*, „Lingua e stile", 6, 2, 1971, 207—221.
148. FISCHER-JSCHTE, Erika, *Bedeutung. Probleme einer semiotischen Hermeneutik und Ästhetik*, München : Beck, 1979.
149. FLĂMÂND, Dinu, *Limbajul poetic*, „Steaua", 28, 4, 1977, 14.
150. FOARȚĂ, Șerban, *Eseu asupra poeziei lui Ion Barbu*, Timișoara : Facla, 1980.
151. FÓNAGY, Ivan, *Communication in poetry*, „Word", 17, 1961, 194—218.
152. Idem, *Form and Function of Poetic Language*, „Diogène", 51, 1965, 72—110.
153. FORĂSCU, Narcisa, *Description structurale des relations de synonimie*, (I), RRL, 19, 6, 1974, 551—562 ; (II), RRL, 20, 1, 1975, 15—25.
154. FRIEDRICH, Hugo, *Die Struktur der modernen Lyrik. Von der Mitte des neunzehnten bis zur Mitte des zwanzigsten Jahrhunderts*. Erweiterte Neuausgabe, München : Rowohlt, 1956.
155. FRIEDRICH, Paul, *Metaphor — like relations between referential subsets*, „Lingua", 24, 1, 1969, 1—10.
156. FRIES, Norbert, *Ambiguität und Vagheit. Einführung und kommentierte Bibliographie*, Tübingen : Niemeyer, 1980.
157. FRY, D. B., *Reception and Perception*, în 329 : 29—52.
158. GAIȚĂ, Mihai, *Poemul ca experiment semantic*, SCL, 32, 2, 1981, 165—172.
159. GECKELER, Horst, *Zur Wortfelddiskussion. Untersuchungen zur Gliederung des Wortfeldes „Alt — jung — neu" im heutigen Französischen*, München : Fink, 1971.
160. GENETTE, Gérard, *La rhétorique et l'espace du langage*, „Tel Quel", 19, 1964, 44—54.
161. Idem, *Langage poétique, poétique du langage*, „Information sur les sciences sociales", 7, 2, 1968, 141—161.
162. Idem, *La rhétorique restreint*, „Communications", 16, 1970, 158—171.
163. Idem, *Figuri*. Selecție, traducere și prefață de Angela Ion și Irina Mavrodin, București : Univers, 1978.
164. GILBERT, K. E. & H. KUHN, *Istoria esteticii*. Ediție revăzută și adăugită. În românește de Sorin Mărculescu. Prefață de Titus Mocanu, București : Meridiane, 1972.
165. GLASER, R., *A structural approach to metaphor*, ACIL X, 2, 459—464.
166. GOLOPENȚIA-ERETESCU, Sanda, *Reliefarea motivului în poezia lui G. Bacovia*, în 414 : 251—317.
167. Idem, *Structura de suprafață și structura de adîncime în analiza sintactică*, PLG V, 1967, 153—166.

168. GOMBRICH, E. H., *Artă și iluzie. Studiu de psihologie a reprezentării picturale*. În românește de D. Mazilu. Prefața ediției românești de Balcica Măciucă, București : Meridiane, 1973.
169. GORUN, Irina, *Structurile repetitive ale folclorului în lumina algebrei omologice*, în 391 : 103—116.
170. * * * *Gramatica limbii române*, I—II. Ediția a II-a revăzută și adăugită, București : Editura Academiei R.P.R., 1963.
171. GRASSI, Letizia, *Considerazioni di stilistica strutturale (A proposito di A. Serpieri „Hopkins, Eliot, Auden. Saggi sul parallelismo poetico")*, „Lingua e stile", 4, 1, 1969, 265—273.
172. GRAUR, Al., *Tautologia în limbă*, SCL, 13, 4, 1962, 443—448.
173. Idem, *Caracterul sistematic al sintaxei și al vocabularului*, SCL, 15, 4, 1964, 427—430.
174. GREEN, Maria A., *Le vocabulaire de Guillaume Appollinaire*, ACILFR XII, 2, 663—667.
175. GREIMAS, A.-J., *Sémantique structurale. Recherche de méthode*, Paris : Larousse, 1966.
176. Idem, *Pour une théorie du discours poétique*, în 145 : 5—24.
177. Idem, *Lingvistica structurală și poetica*, în 344 : 244—256.
178. Idem, *Despre sens. Eseuri semiotice*, București : Univers, 1975.
179. Idem & Joseph COURTÉS, *Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*, Paris : Hachette, 1979.
180. GRIGORESCU, Dan, *Direcții în poezia secolului XX*, București : Eminescu, 1975.
181. GRUPUL μ, *Retorică generală*. Introducere de Silvian Iosifescu. Traducere de Antonia Constantinescu și Ileana Littera, București : Univers, 1978.
182. Idem, *Rhétorique de la poésie*, Bruxelles : Éditions Complexe, 1977.
183. Idem, *Lecture du poème et isotopie multiple*, „Le Français moderne", 42, 1974, 217—236.
184. GUIRAUD, Pierre, *Langage et théorie de la communication*, în 255 : 145—170.
185. Idem, *Structures étymologiques du lexique français*, în 357 : 191—193.
186. Idem & Pierre KUENTZ, *La Stylistique. Lectures*, Paris : Klincksieck, 1970.
187. GUTWINSKI, W., *Cohesion in literary texts. A study of some grammatical and lexical features of English discourse*, The Hague/Paris : Mouton, 1976.
188. GUȚU-ROMALO, V., *Repetiția, procedeu sintactic de exprimare a aspectului în limba română*, SCL, 11, 3, 1960, 485—493.
189. Idem, *Un procedeu distribuțional de delimitare a paradigmelor*, SCL, 15, 1, 1964, 59—68.
190. HALLIDAY, M. A. K. & Ruqaia HASAN, *Cohesion in English*, London : Longman, 1975.
191. HARDT, M., *Poetik und Semiotik. Das Zeichensystem der Dichtung*, Tübingen : Niemeyer, 1976.
192. HARTMANN, Peter, *Theorie der Grammatik*, The Hague : Mouton & Co., 1963.
193. HAYNES, J., *Repetition in poetry*, „English language teaching", 33, 2, 1979, 144—150.

194. HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich, *Prelegeri de estetică*, I—II. Traducere de D. D. Roşca, Bucureşti : Editura Academiei R.S.R., 1966.
195. HEIDEGGER, Martin, *Originea operei de artă*. Traducere şi note de Thomas Kleininger şi Gabriel Liiceanu. Studiu introductiv : Constantin Noica, Bucureşti : Univers, 1982.
196. HENDRICKS, W. O., *Rewiew of S. R. Levin, Linguistic structures in poetry*, „Language", 42, 1966, 639—648.
197. Idem, *Three models for the description of poetry*, „Journal of Linguistics", 5, 1, 1969, 1—22.
198. HENRY, Albert, *Métonimie et Métaphore*, Paris : Klincksieck, 1971.
199. HERESCU, N. I., *Style et hasard. De quelques „lois" stylistiques*, München : Hueber, 1963.
200. HJELMSLEV, Louis, *Pour une sémantique structurale*, în 357 : 75—76.
201. Idem, *Le Langage. Une introduction*, Paris : Minuit, 1966.
202. Idem, *Prolégomènes à une théorie du langage*. Nouvelle édition traduite du danois par Una Canger avec la collaboration d'Annick Wewer, suivi de *La structure fondamentale du langage*, traduit de l'anglais par Anne-Marie Leonard, Paris : Minuit, 1971.
203. HOCKE, Gustav René, *Lumea ca labirint. Manieră şi maniere în arta europeană de la 1520 pînă la 1650 şi în prezent*. Traducere de Victor H. Adrian. Prefaţă de Nicolae Balotă. Postfaţă de Andrei Pleşu, Bucureşti : Meridiane, 1973.
204. Idem, *Manierismul în literatură. Alchimie a limbii şi artă combinatorie esoterică. Contribuţii la literatura comparată europeană*. În româneşte de Herta Spuhn. Prefaţă de Nicolae Balotă, Bucureşti : Univers, 1977.
205. HÖLLERER, Walter, *Theorie der modernen Lyrik. Dokumente zur Poetik*, I, München : Rowohlt, 1966.
206. HRISTIĆ, Jovan, *Formele literaturii moderne*. În româneşte de Voislava Stoianovici, Bucureşti : Univers, 1973.
207. HUFNAGEL, Erwin, *Introducere în hermeneutică*. În româneşte de Thomas Kleininger, Bucureşti : Univers, 1981.
208. HUIZINGA, Johan, *Homo ludens. Încercare de determinare a elementului ludic al culturii*. Traducere din limba olandeză de M. R. Radian. Prefaţă de Gabriel Liiceanu, Bucureşti : Univers, 1977.
209. IACOB, Şt., *Coordonare, subordonare şi logică*, LR, 7, 5, 1958, 49—56.
210. ILIESCU, Maria, *Antonimele : încercare de definire şi de clasificare*, PLG VII, 1977, 39—54.
211. INDRIEŞ, Alexandra, *Corola de minuni a lumii. Interpretare stilistică a sistemului poetic al lui Lucian Blaga*, Timişoara : Facla, 1975.
212. Idem, *Sporind a lumii taină. Verbul în poezia lui Lucian Blaga*, Bucureşti : Minerva, 1981.
213. INGARDEN, Roman, *Structura fundamentală a operei literare*, în 344 : 53—65.
214. IONESCU, Liliana, *Paralelismul în lirica populară*, în 414 : 48—68.
215. Idem, *Observations sémantiques sur la métaphore dans „Poemele luminii" de Lucian Blaga*, RRL, 13, 5, 1968, 439—447.

216. I d e m, *Sur l'analyse sémantique du texte poétique*, „Lingua e stile", 5, 3, 1970, 357—365.
217. IORDAN, Iorgu, *Stilistica limbii române*, Ediţie definitivă, Bucureşti : Editura ştiinţifică, 1975.
218. IRIMIA, D., *Stilistica şi problema cercetării limbajului poetic românesc*, în 291 : 189—198.
219. IVĂNESCU, G., *Limba poetica românească*, LL, 2, 1956, 197—224.
220. I d e m, *Principiile studierii limbajului poetic*, „Convorbiri literare", 3, 30 mai 1972, 11.
221. I d e m, *Istoria limbii române*, Iaşi : Junimea, 1980.
222. JAKOBSON, Roman, *La transformation poétique*, „Change", 3, 1969 (*Le cercle de Prague*), 93—99.
223. I d e m, *Essais de linguistique générale*. Traduit et préfacé par Nicolas R u w e t, Paris : Minuit, 1963.
224. I d e m, *Lingvistică şi poetică. Aprecieri retrospective şi consideraţii de perspectivă*, în 352 : 83—125.
225. I d e m, *Poezia gramaticii şi gramatica poeziei*, în 344 : 359—369.
226. I d e m & B. CAZACU, *Analyse du poème „Revedere" de Mihail Eminescu*, CLTA, 1, 1962, 47—53.
227. I d e m & Claude LÉVI-STRAUSS, *„Les chats" de Baudelaire*, „L'homme", 1, 1962, 5—21.
228. I d e m, *Der grammatische Bau des Gedichts von B. Brecht „Wir und sie"*, *Festschrift Wolfgang Steinitz*, Belin, 1965, şi în 412 : 169—183.
229. I d e m, *The Grammatical Texture of a Sonnet from Sir Philip Sidney's „Arcadia". Studies in Language and Literature, in Honour of M. Schlauch*, Warschau, 1966, 165—174.
230. I d e m, *Gramatical parallelism and its Russian facet*, „Language", 42, 1966, 399—429.
231. I d e m & Peter COLACIDES, *Grammatical imagery in Cavafy's poem „θνμῆσον, σῶμα..."*, „Linguistics", 20, 1966, 51—59.
232. I d e m & Luciana STETAGNANO PICCHIO, *Les Oximorones dialectiques de Fernando Pessoa*, „Language", 12, 1968, 9—27.
233. KAROLAK, S., *L'analyse syntagmatique et l'analyse sémantique ?*, ACIL X, 2, 379—383.
234. KAYSER, Wolfgang, *Opera literară. O introducere în ştiinţa literaturii*. Traducere şi note de H. R. R a d i a n. Cuvînt înainte de Mihai P o p, Bucureşti : Univers, 1979.
235. KELKAR, Ashok, *The being of a poem*, „Foundations of language", 5, 1, 1969, 17—32.
236. KEMPSON, R. M., *Presuposition. Opacity, and Ambiguity*. In *Syntax and Semantics*. C h o o n-k y u O h. & D. A. D i n h e e n (eds.). Vol. 11, *Presuposition*, New York : Academic Press, 1979.
237. KERBRAT-ORECCHIONI, Catherine, *La connotation*, Lyon : Presses Universitaires, 1977.
238. I d e m, *L'énonciation. De la subjectivité dans le langage*, Paris : Armand Colin, 1980.
239. KERSCHBAUMER, Maria Thérèse, *Şi adverbial — mijloc de întărire, mijloc de atenuare*, SCL, 19, 4, 1968, 365—374.
240. KIBÉDI VARGA, A., *Les constants du poème*, Paris : Picard, 1977.
241. KLINKENBERG, Jean-Marie, *Le concept d'isotopie en sémantique et en sémiotique littéraire*, „Le Français moderne", 41, 3, 1973, 285—290.

242. KLOEPFER, Rolf, *Poetik und Linguistik. Semiotische Instrumente*, München : Fink, 1975.
243. KOCH, Walter A., *Recurrence and a Three-Modal Approach to Poetry*, The Hague : Mouton, 1966.
244. Idem, *Linguistische Analyse und Strukturen der Poetizität*, „Orbis", 17, 1, 1968, 5—22.
245. Idem, *Problems in the Hierarchization of Text Structures*, „Orbis", 17, 2, 1968, 309—342.
246. Idem, *Predictability of literary structure and some didactic consequences. A linguistic approach*, „Orbis", 14, 2, 1965, 303—311.
247. Idem, *Das Textem. Gesammelte Aufsätze zur Semantik des Textes*, Hildesheim : Olms, 1973.
248. Idem, *Einige Probleme der Textanalyse*, „Lingua", 16, 4, 1966, 383—396.
249. KRISTEVA, Julia, *Sémanalyse et production de sens, quelques problèmes de sémiotique littéraire à propos d'un texte de Mallarmé* : **Un coup de dés, în 145 : 207—234.**
250. Idem, *La révolution du langage poétique. L'avant-garde à la fin du XIX*e *siècle : Lautréamont et Mallarmé*, Paris : Éditions du Seuil, 1974.
251. Idem, *D'une identité l'autre*, „Tel Quel", 62, Été, 1975, 10—27.
252. LABOV, W., *Il continuo e il discreto nel linguaggio*, Bologna : Il Mulino, 1977.
253. LAKOFF, George, *A note on vagueness and ambiguity*, „Linguistic Inquiry", 1, 1970, 357—359.
254. LE GUERN, Michel, *Sémantique de la métaphore et de la métonymie*, Paris : Larousse, 1973.
255. * * * *Le Langage*, Paris : Gallimard, 1968.
256. LEVENSTON, E. A., *The contextualization of lyric poetry*, „Journal of literary semantics", 2, 1976, 62—77.
257. LEVIN, Samuel R., *Deviation — Statistical and Determinate — in poetic Language*, „Lingua", 12, 1963, 276—290.
258. Idem, *Linguistic Structures in Poetry*, Fourth Printing, The Hague/Paris : Mouton, 1973.
259. Idem, *Internal and External Deviation in Poetry*, „Word", 21, 1965, 225—237.
260. * * * *Limbaj poetic și versificație în secolul al XIX-lea*, Timișoara : **Tipografia Universității ; I *(1800—1870)*, 1977 ; II *(1870—1900) Versificația*, 1978 ; III *(1870—1900) Metafora*, 1979 ; IV*(1870—1900) Comparația, epitetul, sintaxa poetică, simbolul*, 1981.**
261. LOTMAN, Juri M., *Le nombre dans la culture*, „Tel Quel", 35, 1968, 24—27.
262. **Idem, *Lecții de poetică structurală*. În românește de Radu Nicolau. Prefață de Mihai Pop, București : Univers, 1970.**
263. Idem, *Problema semnificațiilor în sistemele modelatoare secunde*, **în 344 : 345—355.**
264. Idem, *La structure du texte artistique*. **Traduit du russe. Préface d'Henri Meschonnic, Paris : Gallimard, 1973.**
265. Idem, ***Studii de tipologie a culturii***. **În românește de Radu Nicolau. Prefață de Mihai Pop, București : Univers, 1974.**
266. **LYONS, John, *Éléments de sémantique*. Traduit par Jacques Durand, Paris : Larousse, 1978.**

267. MADSEN, P., *Poétique de contradiction.* In *Essais de la théorie du texte.* Par d'A. S. Avalle, J. Jhwe, T. A. van Dijk e. a., Paris : Galilée, 1973, 101—141.
268. MANCAŞ, Mihaela, *Aspects de la grammaire de coordination en roumain*, CLTA, 4, 1967, 107—141.
269. Idem, *La structure sémantique de la métaphore poétique*, RRL, 15, 4, 1970, 317—334.
270. Idem, *Lucian Blaga şi inovaţiile limbajului poetic modern*, LL (Prelegeri), 1, 1977, 108—134.
271. MANOLESCU, Nicolae, *Metamorfozele poeziei*, Bucureşti : Editura pentru literatură, 1968.
272. Idem, *Un problème de langage poétique chez Nichita Stănescu*, CREL, 2, 1973, 24—28.
273. MANOLIU MANEA, Maria, *Structuralismul lingvistic (Lecturi critice)*, Bucureşti : Editura didactică şi pedagogică, 1973.
274. MARCUS, Solomon, *Entropie et énergie poétique*, CLTA, 4, 1967, 171—180.
275. Idem, Recenzie la *Mathematik und Dichtung. Versuche zur Frage einer exakten Literaturwissenschaft.* Zusammen mit Raul Ganzenhäuser, herausgegeben von Helmut Kreutzer. 2. durchgesehene, um eine Bibliographie erveiterte Auflage, München : Nymphenburger Verlagshandlung, 1965/1967, RRL, 12, 4, 1967, 376—377.
276. Idem, *Les écarts dans le langage poétique. Cinq points de vue touchant leur classification*, RRL, 13, 5, 1968, 461—470.
277. Idem, *Poetica matematică*, Bucureşti : Editura Academiei R.S.R., 1970.
278. Idem, *Two poles of the human language*, RRL, 15, 3, 1970, 187—198 (I) ; 4, 1970, 309—316 (II) ; 5, 1970, 495—500 (III).
279. Idem, *Textual Cohesion and Textual Coherence*, RRL, 25, 2, 1980, 101—112.
280. MARGHESCOU, Mircea, *Le concept de littérarité. Essai sur les possibilités théoriques d'une science de la littérature*, The Hague/Paris : Mouton, 1974.
281. MARINO, Adrian, *Introducere în critica literară*, Bucureşti : Editura tineretului, 1968.
282. Idem, *Modern, modernism, modernitate*, Bucureşti : Univers, 1969.
283. Idem, *Dicţionar de idei literare*, I, Bucureşti : Eminescu, 1973.
284. Idem, *Critica ideilor literare*, Cluj-Napoca : Dacia, 1974.
285. Idem, *L'avant-garde et la „revolution" du langage poétique*, CREL, 2, 1975, 92—109.
286. Idem, *Hermeneutica lui Mircea Eliade*, Cluj-Napoca : Dacia, 1980.
287. MARTIN, Mircea, *Dicţiunea ideilor*, Bucureşti : Cartea Românească, 1981.
288. MARTINET, André, *Elemente de lingvistică generală.* Traducere şi adaptare la limba română de Paul Miclău, Bucureşti : Editura ştiinţifică, 1970.
289. MARTINET, J., *De la sémiologie du numéro*, „Linguistique", 10, 2, 1974, 47—61.
290. MARTINEZ, G., *Propiedades del lenguaje poetica*, Oviedo, 1975.
291. * * * *Metodologia istoriei şi criticii literare. Studii.* Redactori Al. Dima şi Mihai Novicov, Bucureşti : Editura Academiei R.S.R., 1969.

292. MICHIELS, A., *À propos du concept d'ambiguité*, „Revue des langues vivantes", 40, 6, 1974, 633—649.
293. MICLĂU, Paul, *Plans paradigmatique et syntagmatique dans l'analyse stylistique*, ACIL X, 3, 345—350.
294. Idem, *Structures formelles des images poétiques*, ACILFR XII, 2, 571—576.
295. Idem, *Stilurile limbii*, în 436 : 369—397.
296. Idem, *La poésie comme système sémiotique ouvert*, CREL, 2, 1973, 46—54.
297. Idem, *Semiotica lingvistică*, Timişoara : Facla, 1977.
298. MIHĂILĂ, Ecaterina, *Unele aspecte ale receptării mesajului poetic*, SCL, 25, 4, 1974, 349—364.
299. Idem, *Receptarea poetică*, Bucureşti : Eminescu, 1980.
300. MIHĂILĂ, Rodica, *Le discours persuasif*, CLTA, 16, 1, 1979, 51—56.
301. MIKUŠ, R. F., *Die Koordination und die Syntagmatik*, ZPhSK, 15, 1962, 1—2.
302. MILLER, George A., *Langage et communication*. Traduit de l'anglais par Colette Thomas, Paris : PUF, 1956.
303. MITESCU, Adriana, *Despre ideea de geneză a limbajului poetic*, RITL, 27, 3, 1978, 318—323.
304. Idem, *The Zero Sign of the Poetical Silence in Lucian Blaga*. RITL, 29, 2, 1980, 261—267.
305. MLADENOV, Tsanko, *Étude d'analyse structurale de la poésie*, RRL, 14, 5, 1965, 453—457.
306. MOLES, Abraham, *Artă şi ordinator*. Cu colaborarea lui Marie-Luce André. Traducerea de Claudia Dumitriu şi Ion Pascadi. Prefaţă de Ion Pascadi, Bucureşti : Meridiane, 1974.
307. MOLINO, Jean, *La connotation*, „Linguistique", 7, 1, 1971, 5—30.
308. MORPURGO-TAGLIABUE, Guido, *Il concetto delle stile*, Milano : Bocca, 1951.
309. Idem, *Estetica contemporană. O anchetă*, I—II. Traducere de Crişan Toescu. Prefaţă de Titus Mocanu, Bucureşti ; Meridiane, 1976.
310. MORRETTA, A., *La parola e il silenzio*, Roma : Gerualdi, 1970.
311. MUKAŘOVKÝ, Jan, *Studii de estetică*. Traducere, prefaţă şi note : Corneliu Bărborică, Bucureşti : Univers, 1974.
312. MUNTEANU, Ştefan, Tusculum *de Lucian Blaga. Observaţii stilistice*, LL, 22, 1969, 151—158.
313. Idem, *Structură lingvistică şi analiză stilistică*, în 291 : 199—204.
314. Idem, *Limbajul poetic — o altă limbă ?*, „Orizont", 21, 3, 1970, 79—81.
315. Idem, *Sensul inovaţiei în limba poetică*, „Orizont", 21, 1, 1970, 84—86.
316. Idem, *Stil şi expresivitate poetică*, Bucureşti : Editura ştiinţifică, 1972.
317. Idem, *Poezia lui Eminescu în lumina criticii filologice*, LL, 2, 1975, 219—225.
318. Idem, *Limba română artistică*, Bucureşti : Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1981.
319. MURAT, V. P., *Despre problemele fundamentale ale stilisticii*, în 352 : 7—52.

320. MUȚIU, Ion, *Probleme referitoare la raportul de coordonare în limba română*, AUT, 6, 1968, 159—166.
321. NAEGELE, R., *Lyrik als linguistisches Experiment*, „Études germaniques", 29, 3, 1974, 331—338.
322. NASTA, Mihail, *Quelques réflexions sur les termes de la poétique*, „Studii clasice", 3, 1961, 317—330.
323. Idem, *Les déterminants de la fonction poétique et le problème des monades*, în *To Honor Roman Jakobson*, II, The Hague/Paris : Mouton, 1967, 1414—1424.
324. Idem, *L'analyse sémiotique des poèmes et le statut des relations projectives*, RRL, 13, 6, 1968, 603—616.
325. Idem, *Prolegomenon I. Teoria limbajului, stilistica și procesul analitic*, în 344 : XI—LXXI.
326. Idem, *Le problème de l'écriture et les demarches de l'analyse poématique*, CREL, 2, 1973, 55—63.
327. Idem, *Textele și pluralitatea lecturii*, SLU, 20, 104—113.
328. NEȚ, Mariana, *Constante ale textului poetic*, SCL, 33, 6, 1982, 465—467.
329. * * * *New Horizons in Linguistics*. Edited by John Lyons, Harmondsworth : Penguin, 1970.
330. NICULESCU, Laurențiu, Cosmin GEORGESCU & Mario GEORGESCU, *Un model sistematic, ierarhic, multinivelar al limbajului poetic*, SCL, 32, 6, 1981, 565—682.
331. NUÑEZ, E., *Un rasgo de estilo en la literatura contemporanea del Peru (La enumeración caótica en la literatura peruana reciente)*, „San Marcos" (Lima), 15, 1976, 3—61.
332. ODMARK, John, *Textual cohesion and coherence and the intrisic nature of the signatum*, în *Akten des 15. Linguistischen Kolloquiums, Munster (1980)*, I, Tübingen : Niemeyer, 1981, 293—303.
333. OHMANN, R., *Generative grammar and the concept of style*, în 412 : 89—105.
334. OOMEN, U., *Linguistische Grundlagen poetischer Texte*, Tübingen : Niemeyer, 1973.
335. OLTEANU, A. Gh., *Constituenții discursului poetic ca elemente de sens*, RITL, 27, 4, 1978, 491—497.
336. PAPU, Edgar, *Evoluția și formele genului liric*, București : Editura tineretului, 1968.
337. PASINI, Gian Franco, *Della comparazione alla metafora*, „Lingua e stile", 3, 1972.
338. PEIRCE, Charles S., *Ecrits sur le signe*. Ressemblés, traduits et commentés par Gérard Deledalle, Paris : Éditions du Seuil, 1978.
339. * * * *Pentru o teorie a textului. Antologie „Tel Quel" 1960—1971*. Introducere, antologie și traducere de Adriana Babeți și Delia Șepețean-Vasiliu, București : Univers, 1980.
340. PERELMAN, Ch., *Analogie et métaphore en science, poésie et philosophie*, „Révue internationale de philosophie", 87, 1, 1969, 4—15.
341. PEYTARD, Jean, *Syntagmes. Linguistique française et structure du texte littéraire*, Paris : Les Belles Lettres, 1971.
342. PHILIPPIDE, Alexandru, *Istoria limbii române*, I. *Principii de istoria limbii*, Iași : Tipografia Națională, 1894.

343. * * * *Poetica americană. Orientări actuale.* Studii critice, antologie, note și bibliografie de Mircea Borcilă și Richard McLain, Cluj-Napoca : Dacia, 1981.
344. * * * *Poetică și stilistică. Orientări moderne.* Prolegomene și antologie de Mihail Nasta și Sorin Alexandrescu, București : Univers, 1972.
345. POLANYI, L., *On meaning and coherence relations in text*, „Semiotica", 23, 3/4, 1978, 343—359.
346. POLHEIM, Karl Konrad, *Beobachtungen zur Symmetrie im dichterischen Kunstwerk, in Akten des VI. Internationales Germanisten-Kongress, Basel 1980.* Heinz Rupp und Hans-Gert Roloff (Hrsg.), III. Bern/Frankfurt, Las Vegas : Lang, 1980, **218—223.**
347. POSNER, Roland, *Strukturalismus in der Gedichtsinterpretation. Textdeskription und Rezepzionsanalyse am Beispiel von Baudelaires „Les Chats"*, în **412** : 202—242.
348. Idem, *Poetic communication and relational discourse. Method of linguistic, literary, and philosophical analysis*, Berlin : De Gruyter, 1980.
349. POTTIER, Bernard, *Systématique des élémentes de rélation. Étude de morphosyntaxe structurale romane*, Paris : Klincksieck, 1962.
350. PRIETO, Luis, *Principe de noologie. Fondements de la théorie fonctionnelle du signifié*, La Haye : Mouton, 1964.
351. Idem, *La Sémiologie*, în **255** : 93—144.
352. * * * *Probleme de stilistică. Culegere de articole*, București : Editura științifică, 1964.
353. PÜSCHEL, Ulrich, *Semantisch-syntaktische Relationen. Untersuchung zur Kompatibilität lexikalischer Einheiten im Deutschen*, Tübingen : Niemeyer, 1975.
354. RAIMONDI, Ezio, *Dal formalismo alla pragmatica della leteratura*, „Lingua e stile", 14, 2/3, 1979, 381—393.
355. RANCOUR-LAFERRIÈRE, Daniel, *Symmetry, asymmetry, and antisymmetry*, „P.T.L.". A journal for descriptive poetics and theory of literature, 4, 1979, 345—358.
356. RASTIER, François, *Systématique des isotopies*, în **145** : 80—106.
357. REY, Alain, *La Lexicologie. Lectures*, Paris : Klincksieck, 1970.
358. REY, William H., *Poesie der Antipoesie. Moderne deutsche Lyrik. Genesis, Theorie, Struktur*, Heidelberg : Lothar Stiehm, 1978.
359. RICOEUR, Paul, *La métaphore vive*, Paris : Éditions du Seuil, 1975.
360. RIFFATERRE, Michael, *Încercări de definire lingvistică a stilului*, în **352** : 53—82.
361. Idem, *Essais de stylistique structurale*, Paris : Flammarion, 1971.
362. RICHARD, Jean-Pierre, *Considerații asupra poeziei moderne*, în **344** : 53—82.
363. Idem, *Poezie și profunzime*. În românește de Cornelia Ștefănescu. Prefață de Mircea Martin, București : Univers, 1974.
364. ROBINS, R. H., *General Linguistics. An Introductory Surway*, London : Longmans, 1967.
365. ROCERIC-ALEXANDRESCU, Alexandra, *Repetiția — procedeu artistic în opera Magdei Isanos*, în **414** : 375—394.

366. ROMAN, Andrei, *The informational strategy of the Rhyme, of Assonance, and of some rhymic structures*, RRL, 21, 4, 1976, 513—528.
367. ROSCIONI, G. C., *La disarmonia prestabilita. Studio su Gadda*, Torino : Einaudi, 1969.
368. RÖSSLER, Gerda, *Konnotationen. Untersuchungen zum Problem der Mit- und Nebenbedeutung*, Wiesbaden : Steiner, 1979.
369. RUS, Louis C., *Structural ambiguity. A note on meaning and the linguistic analysis of literary*, „Language Learning", 6, 1955, 62—67.
370. RUSU, Liviu, *Estetica poeziei lirice*. Ediția a III-a, București : Editura pentru literatură, 1969.
371. RUWET, Nicolas, *Limites de l'analyse linguistique en poétique*, „Langages", 12, 1968, 56—70.
372. Idem, *Langage, musique, poésie*, Paris : Éditions du Seuil, 1972.
373. Idem, *Parallélisme et déviations en poésie*, în *Langue, Discours, Société. Festschrift für E. Benveniste*. J. Kristeva et al. (Hrsg.), Paris, 1975, 307—351.
374. SANTARCANGELI, Paolo, *Cartea labirinturilor. Istoria unui mit și a unui simbol*, I—II. Traducere de Crișan Toescu. Cuvînt înainte de Grigore Arbore, București : Meridiane, 1974.
375. SAPIR, Edward, *Le Langage. Introduction à l'étude de la parole*, Paris : Payot, 1970.
376. SAPORTA, Sol, *Aplicarea metodelor lingvistice la studierea limbajului poetic*, în 352 : 162—177.
377. SCHAAR, Claes, *Linear sequence, spatial structure, complexe sign, and vertical context system*, „Poetics", 7, 1978, 377—388.
378. SCHIPPAN, Th., *Zum Problem der Konnotationen*, ZPhSK, 32, 6, 1979, 679—684.
379. SCHMIDT, Siegfried J., *Alltagssprache und Gedichtssprache. Versuch einer Bestimmung von Differenzqualitäten*, „Poetica", 2, 1968, 285—303.
380. Idem, *Texttheorie*, Stuttgart/Berlin/Mainz, 1974.
381. SCHWARZ, Liana, *Ecart sémantique, structure des temps et structure des personnes dans le langage poétique (Avec application aux variantes de „Mai am un singur dor" de Eminescu)*, RRL, 15, 1, 1970, 17—29.
382. Idem, *Aspects logiques et combinatoires dans l'étude de la comparaison poétique*, RRL, 16, 2, 1971, 115—127.
383. SEARLE, John R., *Les acts de langage. Essai de philosophie du langage*, Paris : Hermann, 1972.
384. SEBEOK, Thomas A., *Paralelismul gramatical într-o incantație ceremîșă*, în 344 : 466—474.
385. SECHE, Luiza, *Lexicul eminescian din perspective statistice*, în 415 I : 65—90.
386. Idem, *Lexicul artistic eminescian în lumină statistică*, București : Editura Academiei R.S.R., 1974.
387. SEGRE, C., *Sinteza stilistică*, în 344 : 144—149.
388. Idem, *Semiotics and Literary Criticism*, The Hague/Paris : Mouton, 1973.
389. SEILER, Hansjakob, *On Paradigmatic and Syntagmatic Similarity*, „Lingua", 18, 1967, 35—79.

390. * * * *Semantică și semiotică*. Sub redacția acad. I. Coteanu și prof. dr. Lucia Wald, București : Editura științifică și enciclopedică, 1981.
391. * * * *Semiotica folclorului. Abordare lingvistico-matematică*. Sub redacția Solomon Marcus, București : Editura Academiei R.S.R., 1975.
392. SHAPIRO, Michael, *Asymmetry. An Inquiry into the linguistic structure of Poetry*, Amsterdam/New York/Oxford : North-Holland Publ. Co., 1976.
393. SIMION, Eugen, *Dimineața poeților*, București : Cartea Românească, 1982.
394. SINCU, Alexandru, *Literatura în perspectivă semiotică*, în 14 : 135—198.
395. * * * *Sistemele limbii*. Redactori responsabili Ion Coteanu și Lucia Wald, București : Editura Academiei R.S.R., 1970.
396. SÎRBU, Richard, *Antonimia lexicală în limba română*, Timișoara : Facla, 1977.
397. SLAVE, Elena, *Conotația*, în PLG VI : 65—82.
398. SOLLERS, Philippe, *Niveau sémantique d'un texte moderne*, „La Nouvelle Critique", numéro spécial, 1968, 69—98.
399. SPILLNER, Bernd, *Linguistik und Literaturwissenschaft. Stilforschung, Retorik, Textlinguistik*, Stuttgart/Berlin/Köln : Kohlhammer, 1974.
400. SPITZER, Leo, *La enumeración caótica en la poésia moderna*, Buenos Aires, 1945.
401. Idem, *Language of Poetry Language. An inquiry into its meaning and function*, New York, 1957.
402. * * * Sprache. *Eine Einführung in die moderne Linguistik*, I—II, Frankfurt am Main : Fischer, 1973.
403. * * * *Sprachen der Lyrik. Textschrift für Hugo Friedrich zum 70. Geburtstag*. E. Köhler (Hrsg.), Frankfurt am Main : Klostermann, 1975.
404. * * * *Sprachwissenschaftliches Wörterbuch*. Johann Knobloch (Hrsg.), Heidelberg : Winter, I, 1961 ; II, 1963 ; III, 1965 ; V, 1969 ; VI, 1971 ; VII, 1974.
405. STALKER, J. C., *Syntactic ambiguity in the poetic dialect*, în *Current topics in language*, Cambridge (Mass.), 1976, 351—369.
406. STAROBINSKI, J., *Langage poétique et langage scientifique*, „Diogène", 100, 1977, 139—157.
407. Idem, *Le texte dans le texte*, „Tel Quel", 37, 1969, 3—33.
408. Idem, *Textul și interpretul*. Traducere și prefață de Ion Pop, București : Univers, 1985.
409. * * * *Studii de poetică și stilistică*, București : Editura pentru Literatură, 1966.
410. * * * *Studii de stilistică, poetică, semiotică*. Coordonator : Mircea Borcilă, Cluj-Napoca, 1980.
411. SUMPF, J., *Introduction à la stylistique du français*, Paris : Larousse, 1971.
412. * * * *Strukturalismus in der Literaturwissenschaft*. Heinz Blumensath (Hrsg.), Köln : Kiepenhauer & Witsch, 1972.

413. * * * *Structuri tematice și retorico-stilistice în romantismul românesc (1830—1870).* Sub îngrijirea și cu un studiu introductiv de Paul Cornea, București : Editura Academiei R.S.R., 1976.
414. * * * *Studii de poetică și stilistică,* București : Editura pentru literatură, 1966.
415. * * * *Studii de limbă literară și filologie.* Redactor responsabil Ion Gheție, București : Editura Academiei R.S.R., I, 1969 ; II, 1972 ; III, 1974.
416. SZABÓ, Zoltán, *Text Levels and their Historical Dimension (viewed from a Stylistic Point of wiew),* RRL, 26, 5, 1981, 455—468.
417. SYRKIN, A. Ja., *On certain traits of scientific and artistic texts,* „Semiotica", 14, 1, 1975, 35—39.
418. ȘERBAN, Felicia, *Expresii lingvistice ale „asocierii" în lirica populară și cultă,* CL, 13, 1—2, 1968, 107—115.
419. Idem, *Valori stilistice ale numeralului în poezia lirică,* CL, 16, 2, 1971, 389—408.
420. ȘERBAN, V., *Sintaxa limbii române (Curs practic).* Ediția a doua revizuită și completată, București : Editura didactică și pedagogică, 1970.
421. Idem, *Teoria și topica propoziției în româna contemporană,* București : Editura didactică și pedagogică, 1974.
422. ȘKLOVSKI, Victor, *Arta ca procedeu,* în **344** : 157—171.
423. TĂTARU, Ieronim, *Paralelismul gramatical într-un descîntec oltenesc,* LL, 4, 1978, 584—588.
424. TESNIÈRE, Lucien, *Eléments de syntaxe structurale.* Deuxième édition revue et corrigé, Paris : Klincksieck, 1965.
425. * * * *(Tezele din 1929),* „Change", 3, *Le cercle de Prague,* 1969, 19—49.
426. * * * *Théorie de la littérature. Textes des Formalistes russes* réunis, présentés et traduits par Tzvetan Todorov. Préface de Roman Jakobson, Paris : Éditions du Seuil, 1965.
427. THORNE, J. P., *Poetry, stylistics, and imaginary grammars,* „Journal of Linguistics", 5, 1, 1969, 147—150.
428. Idem, *Generative Grammar and Stylistic Analysis,* în **329** : 185—197.
429. TODORAN, Eugen, *Eminescu,* București : Minerva, 1972.
430. TODOROV, T., *Présentation,* în **426** : 15—27.
431. Idem, *Les anomalies sémantiques,* „Langages", 1, 1966, 100—123.
432. Idem, *Une fête manquée : la rhétorique. Essai d'histoire-fiction,* CREL, 3, 1975, 82—99.
433. TOGEBY, K., *Littérature et linguistique,* în **185** : 44—46.
434. TOHĂNEANU, G. I., *Valori artistice ale repetiției în poezia lui Eminescu,* SLL Folc, 1, 1969, 111—120.
435. TOMAȘEVSKI, B., *Teoria literaturii. Poetica.* Introducere, prefață și comentarii de Leonida Teodorescu, București : Univers, 1973.
436. * * * *Tratat de lingvistică generală.* Sub redacția : Al. Graur, S. Stati, Lucia Wald, București : Editura Academiei R.S.R., 1971.
437. TRNKA, Bohumil, *Autonomous and syntagmatic Words,* SCL, 11, 3, 1960, 761—763.

438. TYNIANOV, J., *La notion de construction*, în 426 : 114—119 (și în 344 : 153—156).
439. Idem, *De l'évolution littéraire*, în 426 : 120—137.
440. Idem & R. JAKOBSON, *Les problemes des études littéraires et linguistiques*, în 426 : 138—140.
441. ULLMANN, Stephen, *Language and Style*, Oxford : Blackwell, 1964.
442. Idem, *Intervention* (au Rapport de E. COȘERIU, *Structure lexicale et enseignement du vocabulaire*), în 357 : 273—276.
443. VAINA-PUȘCĂ, Lucia, *Opoziții între limbajul științific și limbajul poetic — referențialitatea*, SLU, 18. *Poetica*, 1974, 21—28.
444. VAN DIJK, Teun A., *Aspects dune théorie générative du texte poétique*, în 145 : 180—206.
445. Idem, *Formal Semantics of metaphorical discourse*, „Poetica", 4, 1975, 173—198.
446. Idem, *Beiträge zur generativen Poetik*, München : Bayerischer Schulbuch-Verlag, 1972.
447. VASILIU, E., *Some remarke about 'and'-constructions*, RRL, 14, 5, 1969, 435—446.
448. Idem, *„Sensul cuvîntului" și unele nonsensuri legate de „semantica paradigmatică"*, SCL, 23, 1, 1972, 3—10.
449. Idem, *Semn, sens, referință*, PLG VII, 105—116.
450. VASILIU, Laura, *Părțile de propoziție multiple*, SG III, 79—91.
451. VESELOVSKI, A., *Din istoria epitetului*, în 344 : 26—45.
452. VIANU, Tudor, *Studii de stilistică*. Ediție îngrijită cu studiu introductiv și note de Sorin Alexandrescu, București : Editura didactică și pedagogică, 1968.
453. Idem, *Observații asupra refrenului*, în 414 : 10—28.
454. VINGE, Louise, *Ganzheit, System und Kontinuität. Eine Übersicht über einige Theorien zum Zusammenhang der Literatur*, în *Elemente der Literatur. Beiträge zur Stoff — Motiv — und Themenforschung.* Elisabeth Frenzel zum 65. Geburtstag. Adam J. Bisanz & Raymond Trousson (Hrsg.), II, Stuttgart : Kröner, 1980, 1—17.
455. VLAD, Carmen, *Conceptul de text*, CL, 22, 2, 1977, 251—254.
456. VOSSLER, Karl, *Limbile naționale ca stiluri*, în 344 : 5—25.
457. WALD, Henri, *Realitate și limbaj*, București : Editura Academiei R.S.R., 1968.
458. Idem, *Limbaj și valoare*, București : Editura științifică și enciclopedică 1973.
459. Idem, *Limbajul și dialectica marxistă*, „Familia", 13, 5, 1977, 8.
460. Idem, *Semioza poeziei*, VR, 33, 10, 1980, 55—59.
461. Idem, *Dialectica limbajului*, SCL, 28, 4, 1977, 425—428.
462. WALD, Lucia, *Antonimele în sistemul lexical*, în 393 : 75—84.
463. WALZEL, Oskar, *Conținut și formă în opera poetică*. În românește de Gherasim Pintea. Cuvînt introductiv de Tudor Olteanu, București : Univers, 1976.
464. WEINREICH, Uriel, *Erkundungen zur Theorie der Semantik*. Ins Deutschen übertragen und mit einen Vorwort von Leonhard Lipka, Tübingen : Niemeyer, 1970.
465. WEINRICH, Harald, *Semantik der Metapher*, „Folia linguistica", 1—2, 1967, 3—17.

466. WELLEK, René & Austin WARREN, *Teoria literaturii.* În românește de Rodica Tiniș. Studiu introductiv și note de Sorin Alexandrescu, București : Editura pentru literatură universală, 1967.

467. WIEGAND, Herbert Ernst, *Einige Grundbegriffe der lexikalischen Semantik,* în 402 II : 23—39.

468. Idem, *Lexikalische Strukturen,* în 402 II : 40—69.

469. WILLIAMS, G. B., *Style and Vocabulary. Numerical Studies,* London : Griffin, 1970.

470. ZAMFIR, Mihai, *Retorica poeziei romantice românești,* în 413 : 147—178.

471. ZWANENBURG, W., *La coordination en français moderne,* „Lingua", 27, 1, 1971.

SIGLELE EDIȚIILOR UTILIZATE

Alecsandri = Vasile Alecsandri, *Poezii*, București : Minerva, 1974.

Alexandrescu = Gr. Alexandrescu, *Opere*, I. *Poezii*, București : Minerva, 1972.

Arghezi = Tudor Arghezi, *Versuri*, I, București : Editura de Stat pentru Literatură, 1966.

Bacovia = G. Bacovia, *Plumb*, București : Editura pentru Literatură, 1965.

Baltag = Cezar Baltag, *Monada*, București : Editura pentru Literatură, 1968.

Barbu = Ion Barbu, *Poezii*, București : Albatros, 1970.

Blaga = Lucian Blaga, *Poezii*, București : Editura pentru Literatură, 1966.

Blandiana = Ana Blandiana, *Poezii*, București : Cartea Românească, 1974.

Bolintineanu = D. Bolintineanu, *Opere alese*, I. *Poezii*, București : Minerva, 1972.

Coșbuc = G. Coșbuc, *Versuri*, București : Editura pentru Literatură, 1961.

Dimov = Leonid Dimov, *Carte de vise*, București : Editura pentru Literatură, 1969.

Doinaș = Ștefan Augustin Doinaș, *Versuri*, București : Editura Eminescu, 1972.

Dumbrăveanu = Anghel Dumbrăveanu, *Diligența de seară*, București : Cartea Românească, 1978.

Dumitrescu = Geo Dumitrescu, *Nevoia de cercuri*. Anexă : „Libertatea de a trage cu pușca", București : Editura pentru Literatură, 1966.

Eminescu = Mihai Eminescu, *Poezii*, București : Editura pentru Literatură, 1963.

Goga	= Octavian Goga, *Poezii*, București : Editura pentru Literatură, 1963.
Heliade Rădulescu	= I. Heliade Rădulescu, *Opere*, I. *Poezii*, București : Editura pentru Literatură, 1967.
Ivănescu	= Mircea Ivănescu, *Poeme nouă*, București : Cartea Românească, 1983.
Jebeleanu	= Eugen Jebeleanu, *Scrieri*, I—II, București : Minerva, 1974.
Macedonski	= Al. Macedonski, *Versuri*, București : Minerva, 1975.
Philippide	= Al. Philippide, *Versuri în vuietul vremii. Poezii*, București : Editura pentru Literatură, 1969.
Pillat	= Ion Pillat, *Poezii*, București : Editura pentru Literatură, 1965.
Sorescu	= Marin Sorescu, *Tinerețea lui Don Quijote*, București : Editura Tineretului, 1968.
Stanca	= Radu Stanca, *Versuri*, Cluj-Napoca : Dacia, 1980.
Stănescu	= Nichita Stănescu, *Starea poeziei*, București : Minerva, 1975.
Văcărescu	= Iancu Văcărescu, în Poeții Văcărești, *Versuri alese*, București : Editura pentru Literatură, 1961.
Vinea	= Ion Vinea, *Ora fîntînilor*, București : Editura pentru Literatură, 1964.
Voiculescu	= V. Voiculescu, *Poezii*, I—II, București : Editura pentru Literatură, 1968.

THE SIGN-SCAPE IN BETWEEN LANGUAGE AND TEXT

(Abstract)

In spite of the fact that, in the last few decades, remarkable researches seem to have adumbrated firm conclusions with reference to the relationship language—text, there still exists the tendencious illusion that, in the relationship language—text, the former would be very much an ordinary material, susceptible of (re)semioticization. Such a conclusion is validated neither by the evidence that language is aprioric in relation to text, nor by the truth that, under certain circumstances, language preserves its existence within the text. There is, at least, one situation in which the text is not formed by language-absorption but by language-denial; this case is, of course, *the poetic text*.

If in everyday communication language adheres to the text to such an extent that the latter is infused into it, making it possible for the language to be recognizable as such, in the poetic communication, on the other hand, one may witness a (variable but necessary) discrepancy between text and language. Language is kept at a distance and rendered inoffensive. Probably the acute feeling of this detachment has encouraged (more than it ought to have to) to assign *deviation* as the only explanation for *all* the phenomena in a poetic text.

The unusually great number of terms which are used to define the concept, the one Enkvist (144) also refers to, is the most reliable testimony of the insatisfaction as to the inability to offer an acceptable explanation, but it is meanwhile the testimony of a steady perseverence to keep on this track.

However, in a poetics of surprise, as is the one postulated by such an attitude, it is the very surprise one expects to naturally turn up : but, in waiting for it to appear, the only surprising thing would be the absence of surprise. In a language with no redundance as the poetic language *(langage poétique)* tends to be, to the utmost limit, any error transforms the message into another one, leaving the receiver no possibility to detect an error (M i l l e r, **302 : 145**) ; as, in such a language the occurrence of sings is equiprobable (G u i r a u d, **184** : 162) it follows that both frustration of deviance and expectance are impossible to occur. There is no question of doubting the poetic reality of deviance but of doubting the fact that deviance could offer the unitary explanation of such a diverse reality as is the poetic reality.

Poetry has benefited of more definitions than language itself ; this would be a source of surprise, indeed ; that poetry is defined by language does not diminisch our surprise insofar as such an illusory explanation is not clearly and precisely delineated (**181** : 14 : „the peculiarities of the poetic language are such that they come to disqualify poetry as language"). More or less explicitely, the definitions of the poetic language start from accepting the idea that language is the material of poetry (**181** : 11—14 ; also see L o t m a n, **262** : 37—38 etc.) ; this should also lead to the acceptance of three distinct realities : *language, poetic language* and *text,* which make up as many strata of the message. Thus the text is a message component, more exactly, it is the expression of its finality : any poetic message tends to become a whole when it is text. From the point of view we have here adopted, a poetic message does not necessarily ask for its being a text ; it but aspires to the status of a text. The completion of this tendency is conditioned by the starting of a metamorphosis in the language of the message.

The transformation of the linguistic material into an aesthetic reality is an activity, a process in which the poetic language is formed and annulled ; the process is its only existential form.

K r i s t e v a (**251** ; 10) admits that poetic language is a taking-into-process, a signifed-level practice which covers a much more comprehensive reality than the one we have under consideration.

Often considered to be the language used in poetry, the poetic language is practically compromised, for it is studied

either as language or as poetry. This makes it possible to consider the perceptible character of the realities situated at the far-ends of the message ; on the other hand, the existence of the mediating element is ignored, an element which is, in fact, determinant for the distribution of these realities in their positions.

In our interpretation, language has the status of the material for poetry ; it is necesary to underline that language may be involved in the aesthetic object provided that a distortion, a deformation should be operated upon its status of an instrument of ordinary communication, i. e., modifying it in such a way that (seeing that the mechanism should work) it may survive as language as well. That is a deformation (from a linguistic p. o. v.), but a conformation from the p. o. v. of the text.

Thus the deformation is purely linguistic ; only its effect bears a stylistic significance.

The conformation of the linguistic stratum to the text should not be interpreted as an adequation of a form to a content, but as an anticipation of (textual) complexity by a communicative linearity, a „mouvement" which is the poetic language : i. e., a language which is a text in the making. In other words the poetic language is no more a language and not yet — a text. It is a process threatened, at the inferior limit, to be equated to language (which it denies), and, at the superior limit, to be equated to text (by which it is denied). The process — like nature of the system and the system — like nature of the process are the two aspects of the same reality, thought of as a unity and perceived as a diversity. The inherence of the poetic language lies in its simultaneously being a systematic process and a process-like system within the poetic communication.

The poetic language is a process of a profoundly contradictory nature, developing on such a line as to secure at least one homogenizing element between the language — stratum and the text — stratum (without it the strata would be isolated and the transformation could be prevented from taking place) ; this process should also secure at least one differentiating element (its absence would render these two planes confusingly merged into each other and thus no transformation possible). The homogenizing element consists in the anticipation of the text through language and in the survival of the language in the text. We have to underline the fact that in both situations

we deal with a qualitatively different hypostasis in comparison with the starting-point hypostasis or with the one finally accomplished. On the other hand the differentiating element is identifiable in the pre-aesthetic anticipation of the text and in the translinguistic survival of language (in both cases we speak about structures which do not yet exist and, at the same time, which are no longer sources of information).

The poetic language covers a domain of the pre-axiologic, enabling the appearance of valuable opinions, but without anticipating them in any way. This is because the poetic language does not exist in a „pure state". Preceding the text, it is conditioned by the text insofar as language (not consumed in the text) remains a mere means of communication, a status which would block the process flow of the poetic language. The result is that only aesthetic reception of the text can generate poetic language in spite of the fact that (or just because) the poetic language is indifferent to the aesthetic criterion. The consumption of the language in the text is not, as it might be thought, only an effect of recuperation. Accomplished with the help of the receiver, this is also made possible thanks to the transmitter; he produces an aesthetically and theoretically codified message and establishes a piece of asemantic, matricial information directing the metamorphosis of language into poetic language, by marking the limits within wich the transformation is possible.

Language and the text take (in between) a space in which the transformation of singularity into plurality is performed (insofar as the message possesses n-interpretations), i. e., a space in which the single and the multiple are constrained to coexist or in which the two terms exist in a dialectical relation. This is one of the facets revealed by the contradictory nature of the poetic language. Another one (not in the least less significant) is represented by the relationship between homogeneity and heterogeneity, which may be also interpreted as a relation between redundancy and enthropy. Although this relation has not always been approached from a dialectical p. o. v., the identification of uniformity in diversity has been considered the most productive hypostasis in the reception of art. According to Morpurgo-Tagliabue (309) the multiple unity has been the underlying principle for the appearance of all the aesthetic doctrines. Unlike other systems, which, in order to survive, are constrained to annihilate the hazard, in art it is not aterminated, on the contrary, it is even organized.

This idea of V i s c h e r s (See 309 II : 433) finds its confirmation in the modern calculus of probability ; with its help we may prove that the hazard produces regularities (D u f r e n n e, 137 : 37. Also see H e r e s c u, 199). The organization of the hazard means the orientation of poetic communication towards a homogenous direction, possible on the level of the signified but evident on the level of the signifier.

One of the phenomena, most properly reflecting the enthropic evolution of poetry, was identified and given the name of „chaotic enumeration" by S p i t z e r (400), followed by N u ñ e z (331). Yet, we should note that the permanent tendency of an ever-growing paradigmatic distance between terms (in syntagmatic contiguity) is revealed projected upon the millenary tradition of syntagmaticizing not only the paradigmatic, as demonstrated by J a k o b s o n (224), but a whole paradigm, as well, as pointed out by B a r t h e s (26). For J a k o b s o n, the poetic syntagm is a space in which there appears the reconcilliation between selection and combination ; on the other hand B a r t h e s puts forth the contradictory character of the relation between paradigm and syntagm ; the two appear in such a situation that the assertion of one of them should mean the denial of the other one.

The actualization of the paradigm is a proces in which the disjunction in the paradigmatic is projected into syntagmatic (admited by J a k o b s o n) ; moreover the conjunction in the syntagmatic is projected into the paradigmatic (which is ignored by J a k o b s o n and which seems to have passed unnoticed by B a r t h e s) in fact a contradictory process, in which the two planes both (simultaneously) coexist and deny each other. An actualised paradigm asserts the syntagmatic as it thus becomes part and parcel of it, meanwhile denying it, in as much that it is syntagmatized as a paradigm. The interdependence between paradigm and syntagm culminates in the dialectic of syntagmatization, the most typical component of the poetic language. We have thus formulated the reason for which J a k o b s o n's theory is incompatible whith the dialectical process for the explanation of the majority of the procedures poetry resorts to (in its linguistic stratum).

The extension of paradigm in the syntagmatic plane eliminates the principle of selection, much appreciated, (as all the paradigmatic terms are actualised) ; it also eliminates the combinatory principle (as these two principles coexisted before the

actualisation). This there follows the identification of the paradigmatic relations with the syntagmatic relations, without overstepping the threshold beyond which there would be no awareness of their differenciation. The complete syntagmatization of the paradigm asks for a correspondence between continuity and contiguity, so that the latter should visualize the former. In the particular case of *semantic* paradigms — the only ones compatible with the process-like character of the poetic language, i. e., compatible with a transforming activity — the mere continuity may be a useful indicator only if the distance between terms is minimal. When this distance increases, the mere co-occurrence of the signifiers does not succed in evicing the reccurrence of the archesememe, definible as — intersection of all the component sememes of the paradigm. Therefore, it is necessary that this role should be assumed by an extraparadigmatic indexial element. It is only in this way that the reccurrence of the paradigmatic signified is associated with the reccurrent signifier without establishing a semiotic relationship between the two planes.

Unlike the lexemes which actualise the sememes (biplane signs) of a paradigm, the indexic element is a monoplane sign whose role is to signal the existence of a paradigm, but by signalling it, the indexic element also reveals the non-paradigmatic character of the context in which the paradigm has been extented (Prieto, **351** : 95 and foll). In order to exert its function, the indexial element has to be a rhythmic element (Kristeva, **251** : 18); the linguistic nature of the reccurent element is irrelevant as it directs us to a significance situated outside the reccurrent element. Whereas the terms of the semantic paradigm pass (by becoming actual again) from a pre-semiotic status to a semiotic one, the same process makes the language fact (soon to become an index) manifest the tendency for its meaning to become autonomous, i. e., to lose its semiotic status. That is why the reccurrent element (which, due to its role, may be also named *paradigmatic structurateur*) does have relevance but does not have semiotic independence. If „indexation“ is autonomous in relation to the nature of the index, its indicative capacity depends on its ampleness. We may assert that the visualization of a actualised semantic paradigm, depends on the degree of indexial visibility. This explains why the tendency of the syntagmatized paradigms (in the poetic discourse) to enthropically evoluate is faced with the inverse tendency of the paradigmatic index to evoluate redundantly;

the effect of this is the existence, in diachrony, of a relatively constant equilibrium between an ever increasing semantic divergence of the paradigmatic terms and their formal convergence, accomplished with the help of some ampler and ampler indexial element.

It is but obvious that the relationship between paradigm and index is, on a more general level, the one between ambiguity and coherence. The textual coherence is so much discussed today because the ambiguity of the text has also increased. Moreover, the intensification of ambiguity seems to have attained (in some texts, at least) the limit beyond which coherence does not appear as a characteristic feature of these texts; the texts seem to be but promises of coherence.

It is more and more evident that poetry offers a significant regularity (of the index-type) in which the reader has to identify a correspondent on the level of the signified. Such an approach is possible provided that we intercalate the dialectic sign-scape of the poetic language in between language and text.

The second and the third parts of the book consist of the exploration of the Romanian poetic language in terms of the theory developed in the first part. The principal stages of the Romanian poetry (romantic, classical, and modern) are here presented, with their main representatives, from the Văcărescus to Nichita Stănescu.

We show the mode and the meassure in which the modifications and the substitutions of aesthetic codes also bring about corresponding changes at the level of the poetic language. Its evolution shows a constant tendency to increase the paradigmatic distance, from the point of view of reception, compensated by the equally constant amplification of the paradigmatic markers.

This approach combines the interest for diachrony with the shift to an ever larger complexity of the object of research; it thus passes from the intratextual field to the intertextual one and further on to the trans-textual domain. Finally, there is adumbrated the possibility of studying the poetic language of the Romanian poetic space in the making, as well as of the European poetry and of poetry in general, the synchronizations and desynchronizations having no random statute but motivated causes.

ПЕЙЗАЖ МЕЖДУ ЯЗЫКОМ И ТЕКСТОМ

(Краткое содержание)

Несмотря на то, что результаты исследований последних десятилетий подтверждают обратное, иллюзия, что язык находится по отношению к тексту лишь в положении материала, подлежащего семиотизации, сохраняется в науке во всей своей силе. Но ни очевидность того, что язык в известной мере первичен по отношению к тексту, ни тот факт, что язык в известных условиях получает форму текста, не оправдывают подобной точки зрения. *Поэтический текст* представляет собой один из тех случаев, когда текст создаётся не путём впитывания языка, а через его отрицание.

Если в обычном общении язык взаимодействует с текстом таким образом, что полностью растворяется в нём, позволяя тем самым свою реконструкцию в тексте, то в поэтической коммуникации наблюдается известный разрыв между текстом и языком; последний как бы устраняется и нейтрализуется. Возможно, что именно это ощущение известного устранения языка от текста стимулировало, в большей мере, чем это полагалось, попытки толковать поэтические явления текста как *отклонения*.

Большое количество терминов, используемых для обозначения этого понятия, как отмечает Энквист (144), свидетельствует, с одной стороны, о невозможности его удовлетворительного определения, а с другой стороны, о настойчивых попытках продолжить поиски именно в этом направлении.

В поэтике неожиданностей, которую предлагает теория отклонений, то, что находится в поле ожидания читателя, является неожиданность как таковая, хотя в процессе ожидания сюрприза необычным должно оказаться именно отсутствие всякого сюрприза. В языке, лишённом редундантности, к чему стремится поэтическая речь, любая ошибка ведёт к замене одного сообщения другим и не даёт возможности получателю замечать ошибку (Миллер, **302 : 145**), так как в поэтическом языке окружение знаков равно предсказуемо (Гиро, **184 : 162**), то в данном случае невозможны ни отклонения, ни обман ожидания. Нельзя, конечно, ставить под сомнение сам факт наличия поэтического отклонения. Речь идёт скорее о невозможности объяснить при помощи отклонений столь сложное явление как поезия.

Настораживает уже то, что в науке имеется больше определений самой поэзии, чем её языка. На этом основании не могут не вызвать известный скептицизм попытки определить поэзию через её язык, хотя данное понятие остаётся неясным и расплывчатым (**181 : 14**) : «сущность и особенности поэтического языка столь неясны, что могут дисквалифицировать само представление о поэзии как об особом языке».

Имеющиеся определения поэтического языка исходят, более или менее эксплицитно, из положения, что язык — это материал для поэзии (**18 : 11—14**, см. также Лотман **262 : 37—38** и др.). Данное утверждение ведёт к необходимости признания трёх самостоятельных категорий : *языка, поэтического языка* и *текста,* каждая из них представляя собой особый уровень сообщения. Таким образом, текст — это компонент сообщения, вернее, выражение его конечной цели : любой акт поэтической коммуникации стремится достичь ипостаси текста. Следовательно, сообщение не предполагает в обязательном порядке форму текста, оно лишь стремится стать текстом. Осуществление этой тенденции обусловлено включением в действие какого-то механизма трансформации языка сообщения.

Преобразование языкового материала в поэтическую категорию является сложным динамическим процессом, а сама процессуальность представляет собой единственную форму существования поэтической речи.

Кристева (**251 : 10**) допускает, что поэтический язык — это процесс и практика обозначения, которая покрывает собой более широкое поле явлений, чем сама поэзия. Подход к поэтической речи как к языку, используемому в поэзии, ведёт

к дискредитации самого понятия поэтического языка, который рассматривается то как язык, то как поэзия. Подобная точка зрения в известной мере оправдана наличием ряда факторов, наблюдаемых на периферии текста, однако она не учитывает элементов медиации, которые как раз и определяют распределение этих элементов в соответствующих позициях текста.

В нашем понимании, язык сохраняет свойство быть материалом поэзии, но с той оговоркой, что он может включаться в эстетические объекты лишь в результате ряда видоизменений и деформаций его первичных коммуникативных функций. Эти нарушения, с одной стороны, обеспечивают особую функциональность поэтического высказывания, а с другой стороны, позволяют языку сохранять некоторые свои первичные коммуникативные функции. Таким образом, речь идёт о деформациях с точки зрения языка и о конформациях с точки зрения текста.

Средовательно, деформация носит чисто лингвистический характер, а стилистически значимыми являются только её эффекты.

Адеквацию лингвистического уровня к тексту нельзя рассматривать как простое приспособление формы к содержанию; речь идёт о более сложном процессе антиципации текстуальной сложности через коммуникативную линейность, о процессуальности, в которой язык стремится стать текстом. Другими словами, поэтическая речь, перестав быть языком, не становится пока текстом. Поэтическая речь — это процесс, в котором на одном из уровней ей угрожает опасность идентификации с языком, от которого она всячески отталкивается, а на другом уровне — опасность смешения с текстом, в свою очередь, отрицающим поэтическую речь. Процессуальность системы и системность процесса представляют собой две формы проявления одного и того же явления, данного как единство, но воспринимаемого как разнообразие. Особенность поэтического языка проявляется в его способности быть одновременно и процессом, и системой поэтической коммуникации.

Поэтическая коммуникация — это глубоко противоречивый процесс, который должен обеспечить хотя бы один элемент общности между уровнем языка и уровнем текста (без этого данные планы остаются изолированными друг от друга и не дают возможности проведения трансформаций) и хотя бы один элемент различия (при отсутствии которого планы смешиваются между собой, что также ведёт к невозможности трансформаций).

Элемент гомогенности обеспечивается тем, что язык предшествует тексту и одновременно как бы «выживает» в нём (конечно, мы имеем дело с разными его состояниями, связанными с его исходным моментом и его конечным фазисом). Элемент различия связан с преэстетической антиципацией текста и с транслингвистической консервацией языка (в обоих случаях речь идёт о структурах, из которых одна ещё не представляет собой информации, а другая перестала быть источником информации).

Поэтическая речь покрывает собой часть зоны пре-аксиологии, делая возможными суждения о ценности, но не предваряя их характер. Это происходит оттого, что она не существует в «чистом виде». Предшествуя тексту, она тем не менее предопределяется им, в той мере, в какой язык, не завершившийся в тексте, остаётся орудием общения, что препятствует процессуальности речи поэзии. Из этого следует, что только эстетическое восприятие текста порождает поэтическую речь; это происходит вопреки (а может быть благодаря) тому, что поэтическая речь нейтральна по отношению к эстетическим критериям. Растворение языка в тексте не представляет собой, как это может показаться на первый взгляд, лишь эффект рекуперации. Хотя этот процесс осуществляется получателем информации, его предпосылки создаются отправителем, который, кодифицируя своё сообщение (эстетически и теоретически), устанавливает в нём асемантическую, метричную информацию по управлению процессом превращения языка в поэтическую речь, указывая и границы, в пределах которых возможна эта трансформация.

Между языком и текстом имеется пространство, в котором происходит преобразование единичного во множественное (число возможных интерпретаций может оставаться неопределённым). В этом пространстве единичное и множественное вынуждены сосуществовать в диалектическом единстве, что представляет собой один из важных аспектов, в которых предстаёт перед нами противоречивая природа поэтического языка. Другой, не менее важный аспект представляет соотношение между гомогенным и гетерогенным, которое можно рассматривать как отношение между редундантностью и энтропией. Хотя данное соотношение не всегда рассматривалось в диалектическом единства, тем не менее идентификация гомогенности в разнообразни всегда считалась самым продуктивным способом восприятия искусства. Как отмечает Морпурго-Тальябуе (309),

единство в разнообразии явилось принципом, который питал в течение двух с половиной тысячелетий все эстетические доктрины. В отличие от других систем, которые ради своего существования должны действовать в смысле устранения случайности, в искусстве и поэзии случайность и неожиданность не устраняются, а организуются определённым образом. Эта мысль Фишера (309 II : 433) подтверждается современной теорией и практикой исчисления вероятностей, которые показывают, что случайность порождает регулярности (Дюфренн, **137 : 37**, см. также Хереску, **199**). Организация случайности предполагает обеспечение гомогенности поэтического высказывания, возможной в плане значения, но отмечаемой в плане выражения.

Явление, которое отражает с наиболшей достоверностью энтропическую природу и эволюцию поэзии, было установлено Шпицером (**400**) и Нуньесом (**331**) и названо *хаотическим перечислением*. Необходимо отметить, что постоянная тенденция к увеличению парадигматического расстояния между терминами, находящимися в синтагматическом соседстве, отмечается не только в тысячелетней традиции синтагматизации парадигматики, как это показал Якобсон (**224**), но и в синтагматизации целых парадигм, о которой говорит Барт (**26**). Для Р. Якобсона поэтическая синтагма представляет собой пространство, в котором происходит примирение селлекции и комбинации, в то время как для Р. Барта противоречивый характер отношений между парадигмой и синтагмой сохраняется, они предполагают друг друга таким образом, что утверждение одной из них подразумевает отрицание другой.

Актуализация парадигм — это процесс, при котором происходит не только проекция дизъюнкции из парадигматики в синтагматику (допускаемая Якобсоном), но и проекция конъюнкции из синтагматики в парадигматику (которую не замечает Якобсон и о которой умалчивает Барт). Следовательно, в данном процессе оба плана предполагают друг друга и взаимно отрицают друг друга. Актуализованная парадигма устанавливает синтагматику и принадлежит ей, но она одновременно и отрицает её, так как синтагматизируется в качестве, парадигмы. Взаимодействие парадигмы и синтагмы находит своё выражение в самой диалектике синтагматизации, главном компоненте поэтической речи. В этом кроется главная причина того, что теория Якобсона, способная объяснить почти все приёмы, которые использует поэзия на лингвисти-

ческом уровне, оказывается несовместимой с диалектической процессуальностью поэтической речи.

Развёртывание парадигмы в синтагматическом плане отменяет, как пресловутый принцип селлекции (так как актуализируются все члены парадигмы), так и принцип комбинирования (поскольку термины сосуществовали до своей актуализации). Таким образом приходим к уподоблению парадигматических и синтагматических отношений, не упуская однако из виду их определённой специфики. Полная синтагматизация парадигмы требует такого соответствия между последовательностью и смежностью, при котором смежность визуализирует последовательность. В случае *семантических парадигм,* единственно совместимых с процессуальностью поэтического языка и с его трансформируемостью, простое соседство терминов может стать индикатором близости их значений, если расстояние между ними минимально. Когда это расстояние возрастает, соседство означающих не позволяет уловить рекурентность архисемемы, определяемой как пересечение семем, составляющих парадигму. Для этого необходим определённый экстралингвистический элемент, выполняющий роль индекса. Только таким образом возможно приписание определённому рекурентному значению парадигмы определённого рекурентного ознающего, без того чтобы между ними установилось отношение семиозиса.

В отличие от лексем, которые актуализируют семемы парадигмы и являются двуплановыми знаками, **индекс** — это одноплановый знак, функция которого состоит лишь в указании на существование парадигмы; указывая на неё, он вместе с тем сигнализирует о непарадигматическом характере контекста, в котором развёртывается парадигма (Прието, 351 : 95 и послед.). Для того, чтобы осуществить свою функцию, индекс должен быть рекурентным элементом, то есть он должен приобрести статус ритмического элемента (Кристева, 251 : 18); при этом лингвистическая природа этого элемента повторения является нерелевантной, так как он отсылает к значению, находящемуся за его пределами. Одновременно с приобретением компонентами парадигмы семиотического статуса в результате своей актуализации тот же самый процесс ведёт к тому, что языковой елемент, стремящийся стать индексом, проявляет тенденцию к утрате своего значения, лишаясь тем самым семиотической функции. На этом основании

рекурентный элемент может быть назван и *парадигматическим структуратором*, так как благодаря своей специфической функции, он имеет признак релевантности, будучи лишённым семиотической самостоятельности.

Если индексация автономна по отношению к природе самого индекса, то его указательная способность зависит от его протяжённости; можно утверждать, что визуализация семантической парадигмы во многом определяется степенью различимости индекса. Этим объясняется и тот факт, что тенденции синтагматизированных парадигм развиваться в направлении возрастающей энтропии противопоставляется стремление парадигматического индекса к своему редундантному развёртыванию. В результате этого в диахроническом плане устанавливается относительное равновесие между всё возрастающей семантической дивергентностью терминов парадигмы и их формальной конвергентностью, реализуемой при помощи индексных элементов всё большей протяжённости.

Несомненно, что отношению парадигмы и индекса соответствует, в более широком плане, соотношение между неясностью и понятностью текста. Вопрос о текстуальной коерентности сегодня столь широко обсуждается на том основании, что двусмысленность текстов всё больше возрастает. Более того, в целом ряде текстов смысловая неопределённость достигла такого предела, переступив который, текст перестаёт быть понимаемым. Поэзия предлагает читателю регулярные формы индексного типа, которые он должен соотнести с определённым содержанием. Подобная операция становится возможной только при подходе к поэтической речи как действительности, находящейся между языком и текстом.

Вторая и третья часть книги содержат исследование румынского поэтического языка с точки зрения теоретических позиций, установленных в первой её части. Автор останавливается на главных этапах развития румынской поэзии (романтизм, поэзия крупных классиков, модернизм, современная поэзия), уделяя особое внимание её крупнейшим представителям, от поэтов Вэкэрешть до поколения Никиты Стэнеску.

Прослеживаются конкретные проявления тех изменений, которым подвергается поэтический язык в связи с заменой одного поэтического и эстетического кода на другой. Эта эволюция выявляет постоянную тенденцию к увеличению пара-

дигматического расстояния между поэтическими знаками, компенсируемую с точки зрения восприятия текста соответствующим константным ростом парадигматических индексаторов.

Исследование сочетает в себе интерес к диахронии с рассмотрением возрастающей сложности текста, связанной с переходом от текста к интертекстуальности и транстекстуальности. Таким образом, возникает возможность изучения поэтического языка как сферы становления румынской поэзии на фоне европейской и мировой литературы с соответствующими моментами синхронизации и диссинхронизации, вызванными целым рядом причин.

CUPRINS

Scanned with CamScanner

„Poezia pune într-adevăr puţine probleme de vocabular, dar foarte multe de organizare şi de rînduială nouă în cuvinte".

TUDOR ARGHEZI

Lei 14,50